

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชนตามวิถีพุทธในจังหวัดลำปาง
The Management on Natural Resources and Buddhist Community
Health in Lampang Province

โดย

นายสมจันท์ ศรีปรัชยานนท์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง
พ.ศ.๒๕๖๐

ได้รับทุนอุดหนุนจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
MCU RS 610760033

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชนตามวิถีพุทธในจังหวัดลำปาง
The Management on Natural Resources and Buddhist Community
Health in Lampang Province

โดย

นายสมจันท์ ศรีปรัชยานนท์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง
พ.ศ. ๒๕๖๐

ได้รับทุนอุดหนุนจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
MCU RS 610760033
(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

The Management on Natural Resources and Buddhist Community
Health in Lampang Province

By

Mr.Somchan Sripraschayanon
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Nakhon Lampang Sangha College
B.E. 2560

Research Project Funded by Mahachulalongkornrajavidyalaya University

MCU RS 610760033

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย: การจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชนตามวิถีพุทธในจังหวัดลำปาง

ผู้วิจัย: นายสมจันทร์ ศรีปรัชยานนท์

ส่วนงาน: วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ปีงบประมาณ: ๒๕๖๐

ทุนอุดหนุนการวิจัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การวิจัยฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) เพื่อศึกษาแนวทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับสุขภาวะตามวิถีพุทธ ๒) เพื่อศึกษากระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะในชุมชนตามวิถีพุทธ ๓) วิเคราะห์การจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะในชุมชนตามวิถีพุทธของจังหวัดลำปาง โดยวิจัยเชิงบูรณาการทั้งแบบสอบถามจากการสุ่มตัวอย่างกลุ่มประชากร ๕๓ คนและสัมภาษณ์เชิงลึก องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น ผู้นำชุมชนและประชาชน เพื่อนำมาวิเคราะห์ถึงการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชนตามวิถีพุทธ

ผลการศึกษาวิจัยพบว่า

การบริหารจัดการทรัพยากรทางธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะตามวิถีพุทธเป็นการสร้างความสุขให้เกิดขึ้นอย่างแท้จริงทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจและปัญญา การสร้างความสมดุลระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติที่มีความสมดุลในมิติต่างๆ อาทิ ความสมดุลระหว่างการพัฒนาทางด้านกายและจิตใจ ความสมดุลระหว่างเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม การจัดการทรัพยากรธรรมชาติจึงเป็นการสร้างความสุขที่ตอบสนองความต้องการของตนเอง ชุมชนและสังคมจากความสัมพันธ์กันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ เป็นบ่อเกิดความสุขทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ โดยอาศัยปัญญาร่วมกันพิจารณาในทรัพยากรในชุมชน เพื่อให้เป็นการพัฒนาอย่างแท้จริงที่มีผลต่อความสุขของบุคคล ชุมชนและประเทศชาติ นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้พบว่า ยังปัจจัยที่มีต่อการบริหารจัดการทรัพยากรทางธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะตามวิถีพุทธในจังหวัดลำปาง

จากการศึกษาพบว่ามีปัจจัยที่มีผลการบริหารจัดการทรัพยากรทางธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะตามวิถีพุทธคือความสัมพันธ์ระหว่างนิเวศวิทยาเชิงพุทธ (Buddhist Ecology) กับทุนทางสังคม/ทรัพยากรธรรมชาติ (Social Capital) ที่เกื้อหนุนต่อวิถีชีวิตชุมชนผ่านพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา โดยการจัดการทรัพยากรธรรมชาติชุมชนจะต้องประกอบด้วย

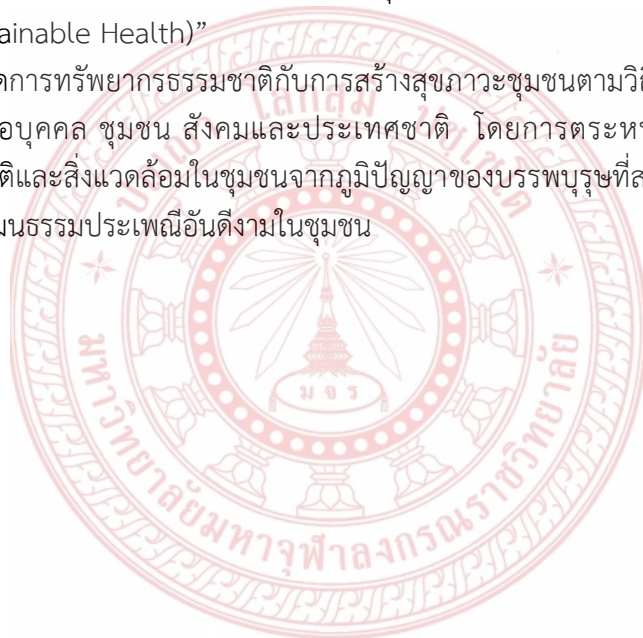
คุณค่า (Valuable) ตระหนักถึงผลกระทบจากภัยทางธรรมชาติที่จะส่งผลกระทบต่อชุมชน ทำให้ชุมชนเกิดตระหนักเห็นถึงคุณค่าในการสร้างเกิดความสมดุลต่อธรรมชาติและสังคม

คติ/ความเชื่อ (Thinking/Faithfulness) อันเป็นกรอบและแนวทางในการอนุรักษ์ผ่านพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาหรือพิธีกรรมของชุมชน

คุณค่าและความเชื่อทำให้เป็นแนวทางการปฏิบัติหรือวิถีชีวิตชุมชน (Social Folk) ซึ่งเป็นรูปแบบการดำเนินชีวิตที่ได้รับผลจากคุณค่าและคติความเชื่อ อีกทั้งยังส่งผลต่อการจัดการทรัพยากรป่าชุมชน ดังนี้ ๑) กติกาสังคม (Social Role) ระเบียบและบรรทัดฐานทางสังคมที่ร่วมกันต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรบนพื้นฐานทุนทางสังคม ๒) การมีส่วนร่วม (Participation) ป้องกันมิให้เกิดความ

เข้าใจผิด ขจัดความขัดแย้ง สร้างความเห็นตรงกัน ๓) การอนุรักษ์ของชุมชน (Social Conservation) อาศัยพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา การปลูกป่าเพิ่มเติม และการสร้างกตีกาสังคมให้การควบคุมดูแลให้เกิดการบุกรุกหรือทำลายทรัพยากร ๔) การปลูกจิตสำนึก/สร้างจิตสำนึก (Awareness) สร้างความรู้ ความเข้าใจแก่เยาวชนให้เกิดความหวงแหนต่อทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนตนเอง นอกจากนี้ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชนประกอบเป้าหมายอยู่ ๓ ประการ คือ ๑) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecological Tourism) เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศวิทยา ทำให้เกิดรายได้แก่ชุมชนและเป็นการให้ความรู้แนวทางการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ๒) การพัฒนาระบบนิเวศยั่งยืน (Sustainable Ecological Development) รักษาธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ไม่ทิ้งขยะมูลฝอย เศษอาหารหรือการทำลายขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่นที่มีต่อธรรมชาติ เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อชุมชนและธรรมชาติ และ ๓) สุขภาวะเชิงพุทธ (Buddhist Health) การสร้างความสมดุลระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ เพื่อให้เกิดความสุขอันเป็นความรูปทางด้านร่างกาย จิตใจและสติปัญญาและเป็น “การจัดการทรัพยากรกับการสร้างสุขภาวะที่ยั่งยืน (Resource Management and Making Sustainable Health)”

ดังนั้น การจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชนตามวิถีพุทธถือได้ว่าเป็นแนวสร้างความสมดุลต่อบุคคล ชุมชน สังคมและประเทศชาติ โดยการตระหนักถึงคุณค่าและสร้างจิตสำนึกต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชนจากภูมิปัญญาของบรรพบุรุษที่สร้างรูปแบบการดำเนินกิจกรรมจนกลายเป็นวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามในชุมชน

Research Title: The Management on Natural Resources and Buddhist Community Health in Lampang Province
Researchers: Mr.Somchan Sripraschayanon
Department: Nakornlampang Sangha College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Fiscal Year: 2560/2017
Research Scholarship Sponsor: Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ABSTRACT

The purposes of this research are: 1) To study the concept of natural resource management on the Buddhist Way 2) To study the process of natural resource management and the enhancing to community health on the Buddhist Way. 3) An analyze natural resource management and community health in Lampang Province. This Research is used the quantitative and qualitative Method. The sampling researching are the leaders, organizations and local government in the city of Lampang Province by using 53 populations of sampling and in depth interview Local government, leader in community and population who are involved for analyzing to the process of natural resource management and the enhancing to community health on the Buddhist Way

The result of study is found that:

The natural resources management and the enhancing to community healthy on Buddhist way is the creating the happiness on a real joyfulness on the body, mind and wisdom. To make the balancing on human and nature as well as on other dimensions such as; balancing between physical and mental development, balancing between economic, society and environment so it can be made and demanded to individual, community and social need that are related between human and nature. The happiness of physical and mind are regarded to wisdom on consideration in community resources for real developing and to be impacted to individual community and nation. In addition, the researcher found that the factors are affected to the natural resources management and the enhancing to community healthy on Buddhist Way in Lampang Province.

The management on natural resources and enhancing the community health on Buddhist Way is the relation between Buddhist Ecology and Social Capital that supports to human life in community by using Buddhist rituals. These relations can be composed as;

Valuable is the consideration of the nature's impacting that can be used for making the value in community and making the balance of nature and society.

Thinking or Faithfulness is the role that using to Buddhist ritual or social ritual.

The valuation and faithfulness are the way to practice and social folk as we as impacting to management of community forest namely; 1) Social Role is the role and social convention to conserve the social capital 2) Participation is the right understanding, protecting the misunderstanding and release the problem in community 3) Social Conservation are the Buddhist ritual, cultivating trees and social role for performing and protecting the resource in community and 4) Awareness; getting the right information and making the right understanding to youth in the resource. However, there are three purposes of the resource management and making communities' health as; 1) Ecological Tourism; developing the process of conservation to be on ecological tourism that can be gotten the income and getting information to others 2) Sustainable Ecological Development; to keep and clean the environment in community as not throws the dust, keeping the social culture and 3) Buddhist Health to make the balance between human and nature for making the happiness on physical, mental and wisdom that can be called the "Resource Management and Making Sustainable Health."

So, the management on natural resources and enhancing the community health on Buddhist Way is the process for making balance to individual, community, society and nation. It should be considered the nature's value and making the awareness for keeping the environment on the local knowledge that was be been the social culture in the present time.

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยดี เพราะได้รับการสนับสนุนอนุเคราะห์ให้การช่วยเหลือจากหลายฝ่าย ซึ่งผู้วิจัยขอขอบพระคุณทุกท่านเป็นอย่างสูงมา ณ ที่นี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระสุธีรัตนบัณฑิต, ดร. ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยาที่ให้โอกาสในการทำวิจัยเล่มนี้ พระเดชพระคุณพระราชมาร้างการ ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง คณะผู้บริหาร คณาจารย์ เจ้าหน้าที่วิทยาลัยสงฆ์ทุกท่านที่ให้ความอนุเคราะห์ทั้งการดำเนินงานต่างๆ

กราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.ปฐม บัญศรีตัน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เทพประวิณ จันทร์แรง ดร.พิสิษฐ์ โคตรสุโพธิ์ ที่ให้ความอนุเคราะห์ในการตรวจสอบเครื่องมือในการออกแบบสอบถาม และเป็นผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้แก่ผู้วิจัยเสมอมา ขอบพระคุณนายกองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านแลง นายสะอาด เป็นกล ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๖ บ้านตะ นายทองคำมาเมา และผู้ที่ให้การสัมภาษณ์เชิงลึกทุกรูป/ท่านและอีกหลายท่านที่ไม่ได้เอยนามมา ณ โอกาสนี้ ที่ให้การช่วยเหลือ อนุเคราะห์ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ตลอดจนผู้แต่งเอกสารตำราที่ใช้ประกอบการค้นคว้าวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยขออุทิศกุศลผลบุญที่จะเกิดจากองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยแด่นางสาวสุมาลี สุภาสืบ (น้ำอบ) ผู้เป็นที่รักของข้าพเจ้า ขอดวงวิญญาณไปสู่สัมปรายภพที่ดี และขอผลาบุญแห่งองค์ความรู้จากการวิจัยที่จะนำไปใช้ในการพัฒนาตน สังคม และประเทศชาติ จงส่งผลให้ผู้ที่กำลังมานมาข้างต้นนี้จึงประสบแต่ความสุขความเจริญในชีวิตและหน้าที่การงานทุกคน

นายสมจันท์ ศรีปรัชานนท์

๙ สิงหาคม ๒๕๖๐

สารบัญ

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ค
กิตติกรรมประกาศ.....	จ
สารบัญ.....	ฉ
สารบัญแผนภาพ.....	ซ
คำชี้แจงการใช้อักษรย่อบอกชื่อคัมภีร์.....	ฌ
บทที่ ๑ บทนำ.....	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	๓
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ.....	๔
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย.....	๔
๑.๕ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย.....	๕
๑.๖ กรอบแนวคิดในการวิจัย (Conceptual Framework).....	๕
๑.๗ ผลที่คาดว่าจะได้รับการจากการวิจัย.....	๖
บทที่ ๒ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๗
๒.๑ แนวคิดการจัดการป่าชุมชน.....	๗
๒.๒ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยชุมชน.....	๑๑
๒.๓ พระพุทธศาสนากับธรรมชาติ.....	๑๓
๒.๔ แนวคิดตามหลักพุทธนิเวศกับสิ่งแวดล้อม.....	๑๕
๒.๕ แนวคิดของพระพุทธศาสนากับการจัดการทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.....	๒๖
๒.๖ แนวคิดเรื่องการสร้างสุขภาวะ.....	๓๒
๒.๗ แนวคิดสุขภาวะตามหลักพระพุทธศาสนา.....	๔๐
๒.๘ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๔๒
๒.๙ ข้อมูลพื้นฐานและบริบทพื้นที่ในการวิจัย.....	๔๕
บทที่ ๓ วิธีการดำเนินการวิจัย.....	๕๖
๓.๑ รูปแบบการวิจัย.....	๕๖
๓.๒ พื้นที่/ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย.....	๕๖
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	๕๗
๓.๔ ขั้นตอนการพัฒนาเครื่องมือการวิจัย.....	๕๗
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล.....	๕๙

๓.๖ สรุปการดำเนินการวิจัย.....	๖๐
บทที่ ๔ ผลการวิจัย.....	๖๒
๔.๑ ข้อมูลพื้นฐาน/ข้อเท็จจริงการจัดการทรัพยากรของชุมชน.....	๖๒
๔.๒ ความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน.....	๖๕
๔.๓ กระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้าง สุขภาวะชุมชนตามวิถีพุทธ.....	๗๖
๔.๔ วิเคราะห์รูปแบบกระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการ สร้างสุขภาวะชุมชนตามวิถีพุทธ.....	๘๑
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ.....	๘๕
๕.๑ สรุปผลการวิจัย.....	๘๕
๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย.....	๘๙
๕.๓ ข้อเสนอแนะ.....	๙๐
บรรณานุกรม.....	๙๒
ภาคผนวก.....	๙๗
ผนวก ก บทความวิจัย.....	๙๘
ผนวก ข กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากการวิจัยไปใช้ประโยชน์.....	๑๐๒
ผนวก ค ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้และ กิจกรรมที่ได้ดำเนินการมาและผลที่ได้รับจากโครงการ.....	๑๐๔
ผนวก ค หนังสือขอความอนุเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานการวิจัย.....	๑๐๗
ผนวก ข หนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ.....	๑๐๙
ผนวก ง ผลการหาค่าดัชนีสอดคล้อง (IOC).....	๑๒๓
ผนวก จ แบบสอบถามเพื่อการวิจัย.....	๑๒๘
ผนวก ฉ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก.....	๑๓๔
ผนวก ช หนังสือขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์เชิงลึก.....	๑๓๗
ผนวก ซ ประมวลภาพกิจกรรมการวิจัย.....	๑๔๑
ประวัติผู้ทำวิจัย.....	๑๔๘

สารบัญแผนภาพ

แผนภาพที่	หน้า
แผนภาพที่ ๑.๑ กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	๖
แผนภาพที่ ๒.๑ ความเชื่อมโยงและพลวัตรที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพ.....	๓๕
แผนภาพที่ ๔.๑ รูปแบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะเชิงพุทธ.....	๘๑

คำชี้แจงการใช้อักษรย่อบอกชื่อคัมภีร์

คัมภีร์ที่ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้า และนำมาอ้างอิงสำหรับการเขียนวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ฉบับเฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พุทธศักราช ๒๕๓๙ โดยกล่าวถึงแหล่งที่มา / เล่ม / ชื่อ และหน้า ตามลำดับ เช่น อง.ทุก.(ไทย) ๒๐/๖๘/๑๐๓.: อังคุตตรนิกาย ทุกกนิบาต (ไทย) เล่มที่ ๒๐ ชื่อ ที่ ๖๘ หน้าที่ ๑๐๓

คำอธิบายอักษรย่อพระไตรปิฎก

ขุ.ชา	หมายถึง	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย ชาดก
ขุ.ธ.	หมายถึง	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย ธัมมบท
ขุ.สุ.	หมายถึง	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย สุตตนิบาต
ขุ.อป.	หมายถึง	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย อปทาน
ที.ม.	หมายถึง	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย มหาวรรค
ที.ปา.	หมายถึง	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย ปฏิกวรรค
ม.ม.	หมายถึง	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์
ม.อุ.	หมายถึง	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์
วิ.ม.	หมายถึง	วินยปิฎก	มหาวรรค
อง.จตุกก.	หมายถึง	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต
อง.ปญจก.	หมายถึง	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย ปญจกนิบาต

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนั้นถือได้ว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่าต่อสิ่งมีชีวิตทุกชนิดในโลก เพราะทุกชีวิตล้วนเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมาจากธรรมชาติ คือ ป่าและอาศัยป่านั้นในการพัฒนาการเรียนรู้ รวมถึงการสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ ให้เกิดเป็นวัฒนธรรมอันดีงามของแต่ละสังคม นอกจากนั้นมนุษย์และสัตว์ทั้งหลายต่างก็อาศัยประโยชน์จากป่าในการดำรงชีวิตและการสืบพันธุ์ ดังนั้น เราจะพบว่ามนุษย์และสัตว์ต่างมีความสัมพันธ์กับป่าอย่างใกล้ชิด

สำหรับพระพุทธศาสนาในฐานะที่เป็นองค์กรทางศาสนาก็มีพัฒนาการทั้งด้านความเป็นมา ที่มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับป่าไม่แตกต่างไปจากสิ่งมีชีวิต หรือองค์กร หรือสังคมอื่น ๆ ดังจะพบว่าการแสวงหาโมกขธรรม คือ การหลุดพ้นขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น ก็ทรงเริ่มต้นที่การมุ่งตรงสู่ป่าเพื่ออาศัยความสงบจากป่านั้นในการพัฒนาจิต หรือแม้กระทั่งการตรัสรู้ขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าของพระองค์ก็มีขึ้นภายใต้ต้นไม้ในป่า^๑ และเมื่อตรัสรู้แล้วการแสดงธรรมครั้งแรกเพื่อประกาศพระสัทธรรมก็ทรงแสดง ณ ท่ามกลางแห่งป่า คือ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน^๒ แม้แต่วัดหรืออารามเป็นที่พักอาศัยของพระสงฆ์ทั้งหลายก็ล้วนแต่อยู่ในป่า โดยเฉพาะการกำหนดเขตในการทำกิจของสงฆ์ก็ต้องกำหนดเอาชายป่าเป็นสำคัญ^๓ ทั้งนี้ก็เพราะการอยู่ในป่านั้นย่อมถือว่าเป็นวัตรที่ดีในการพัฒนาจิตใจตนเองตามหลักของการธุดงค์วัตร^๔ ดังนั้น เราจึงจะพบว่าพระพุทธศาสนามีความผูกพันกับป่าไม้และทรัพยากรธรรมชาติเป็นอย่างยิ่ง เพราะเหตุนี้พระพุทธองค์จึงทรงสอนให้พุทธศาสนิกชนได้มีความรักและรู้จักบุญคุณของป่า^๕ ซึ่งหลักคำสอนดังกล่าวนี้ปรากฏอยู่ในหลักโอวาทปาฏิโมกข์ที่ว่าด้วยการปฏิบัติตนของพระภิกษุผู้เป็นศาสนทายาทของพระพุทธศาสนาว่า จะต้องละชั่ว ทำดี ทำจิตให้

^๑ ดังปรากฏในข้อความว่า "สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้า เมื่อแรกตรัสรู้ ประทับอยู่ ณ คุ้งต้น โพธิ พุทฺธ ใต้ฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา เขตตำบลอุรุเวลา" แสดงให้เห็นว่าการตรัสรู้ก็มีขึ้นในป่า ดู วิ.ม.(ไทย) ๔/๑/๓๒.๒ วิ.ม.(ไทย) ๔/๑๒-๑๓/๓๓.

^๒ วิ.ม.(ไทย) ๔/๑๒-๑๓/๓๓.

^๓ นิमितหรือเครื่องหมายเหล่านี้สามารถใช้เป็นเขตแดนในการทำสังฆกรรมของพระสงฆ์ได้

ปัพพตนิมิต (นิมิตคือภูเขา) ปาสาณนิมิต (นิมิตคือแผ่นหิน)

วนนิมิต (นิมิตคือป่า) รุกขนิมิต (นิมิตคือต้นไม้)

มคคนิมิต (นิมิตคือหนทาง) วัมมิกนิมิต (นิมิตคือจอมปลวก)

นทีนิมิต (นิมิตคือแม่น้ำ) อุทกนิมิต (นิมิตคือน้ำ) ดู วิ.ม.(ไทย) ๔/๒๑/๓๒.

^๔ ชุ.สุ.(ไทย) ๔๗/ ๓๐๐-๓๐๑, พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๑๑๔.

^๕ พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาส อินทปัญโญ), พระสงฆ์กับการอนุรักษ์ป่า, ในนิตยสารเสขิยธรรม ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๙ (มกราคม-กุมภาพันธ์, ๒๕๓๕) หน้า๑๘.

ผ่องแผ้ว ท้ายสุดก็ทรงเน้นย้ำว่า จะต้องยินดีในเสนาสนะอันสงัด^๖ คือ มุ่งให้พระเข้าไปสู่ป่าเพื่อบำเพ็ญสมณธรรม

อย่างไรก็ตามเราจะพบว่าในปัจจุบันนี้สถานการณ์ของทรัพยากรธรรมชาติของประเทศไทยนั้น กำลังอยู่ในขั้นวิกฤต เพราะมีการทำลายป่ากันเป็นจำนวนมาก ทั้งนี้ก็เพราะมีสาเหตุมาจากความไม่รู้ และความอยากหรือตัณหาของมนุษย์ด้วยการนำเอาต้นไม้มาทำประโยชน์เพื่อสนองความต้องการ (ตัณหา) ของตนในรูปแบบต่างๆ ทำให้พื้นที่หรือจำนวนของป่าไม้ลดลงเป็นอย่างมาก ซึ่งผลจากการที่ป่าไม้ถูกทำลายนั้นก็ได้นำให้เกิดผลกระทบต่อโลกและธรรมชาติมากมาย ทำให้มนุษย์ได้รับความเดือดร้อนและในประเทศไทยสถานการณ์ของพื้นที่ป่าไม้ก็ถูกทำลาย ไม่แตกต่างไปจากพื้นที่อื่นๆของโลกมากนัก ซึ่งผลจากการทำลายป่า ก็ทำให้เกิดปัญหาทางสิ่งแวดล้อมมากมาย เช่น เกิดภาวะฝนแล้ง ดินเค็มเสีย เกิดน้ำท่วมอย่างรุนแรง เกิดปรากฏการณ์ดินถล่ม เป็นต้น

ชุมชนบ้านตะเภาได้ว่าเป็นชุมชนที่ให้ความสำคัญต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นแหล่งต้นน้ำ ลำธารและหล่อเลี้ยงคนในชุมชน แม้จะเป็นพื้นที่ที่อยู่ในอำเภอเมืองจังหวัดลำปางที่มีระยะทางห่างเพียงแค่ ๔๒ กิโลเมตร และเป็นพื้นที่ที่ติดกับป่าสงวนและอุทยานผาไท โดยผู้นำชุมชน กรรมการกลุ่มอนุรักษ์ป่าได้ร่วมกันดูแล รักษา ทำนุบำรุงและเอาใจใส่ต่อการฟื้นฟูธรรมชาติป่าชุมชนที่อยู่บนพื้นฐานทุนทางสังคมตนเอง โดยการกำหนดกฎ เกณฑ์ กรอบ กติกาในการบริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้ เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขในการประกอบอาชีพและการอยู่ร่วมกันของคนในชุมชน

การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านตะเภามีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของชุมชน เพราะชุมชนได้พึ่งพาอาศัยแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรและอาชีพอื่นๆ ซึ่งแหล่งน้ำที่ชุมชนใช้ไหลจากตาน้ำที่เกิดเองตามธรรมชาติที่มีความอุดมสมบูรณ์ ทำให้ชุมชนได้ตระหนักและเล็งเห็นความสำคัญของการจัดการทรัพยากรน้ำที่เกิดขึ้นในบริเวณป่าชุมชน ซึ่งในขณะนั้นพระอธิการสมศักดิ์ สุจิตโต ซึ่งถือได้ว่าเป็นผู้นำทางด้านศาสนาได้เล็งถึงคุณค่าของน้ำที่ไหลท่วมบริเวณป่าชุมชน ขาดการบริหารจัดการเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชน ท่านจึงได้ทำโครงการเสนอแก่ผู้อำนวยการโรงพยาบาลลำปาง เพื่อของบประมาณมาบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ (ตาน้ำ) ร่วมกับชุมชนในหมู่บ้านทำการขุดสระน้ำเพื่อทำการกักเก็บน้ำที่ออกจากตาน้ำและต่อเป็นประปาหมู่บ้านเพื่อให้ชุมชนได้ใช้เป็นสาธารณูปการภายในหมู่บ้านจนถึงปัจจุบัน และเป็นจุดเริ่มแรกของการเข้าใจถึงคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นแหล่งต้นน้ำ ลำธาร ทำให้คนในชุมชนได้ร่วมมือการปลูกป่า รักษาป่า และปลูกจิตสำนึกให้แก่อนุชนรุ่นหลังได้เข้าใจ ตระหนักถึงคุณค่าพื้นที่ป่าที่บรรพบุรุษได้ช่วยกันอนุรักษ์และคงอยู่คู่กับชุมชน เป็นการสร้างความสมดุลระหว่างการพัฒนาทางด้านกายและจิตใจ ความสมดุลระหว่างเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมที่นำไปสู่ความยั่งยืนตั้งแต่ระดับบุคคล ชุมชน และระดับประเทศ

การจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนบ้านตะเภา ตำบลบ้านแลง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง เป็นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติมีผลต่อจิตใจ การดำเนินชีวิต ชุมชน การสร้างแบบแผน กฎ กติกาในชุมชน วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น สังคมและหน่วยงาน องค์กรที่เกี่ยวข้อง ความเชื่อ

^๖ ที.ม.(ไทย) ๑๐/๙๐/๑๒๐. นอกจากนั้นข้อความนี้ยังแสดงให้เห็นชัดเจนในเรื่องการสนับสนุนให้พระอยู่ป่าเป็นวัตรหรืออาศัยป่าในการปฏิบัติธรรม จนให้ถือว่าการอยู่ป่านั้นเป็นนิสัยหรือเป็นวัตรที่ภิกษุผู้บวชใหม่หรือเก่า จะพึงถือเป็นวัตรคือให้ถือ(๑)บิณฑบาต (๒)นุ่งห่มผ้าบังสุกุล (๓) อยู่โคนต้นไม้(อยู่ป่า) (๔) ฉ้นยาดองด้วยน้ำมูตรเน่า ดู วิ.ม.(ไทย) ๔/๗๓/๒๕.

พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาและแบบแผน กติกาสังคมถือได้ว่าเป็นการสร้างความสุขให้แก่ชุมชนในการดำเนินชีวิต และความสุขอันเกิดจากการอยู่ร่วมกันในชุมชนอย่างแท้จริง โดยชุมชนบ้านแตะมีวิสัยทัศน์ว่า “ชุมชนบ้านแตะจะพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ พัฒนาสิ่งแวดล้อม สร้างงาน สร้างอาชีพในฤดูแล้งให้ประชาชนมีงานทำตลอดปี และประสานจัดหาที่ดินทำกินเป็นของตนเอง”^๗ วิสัยทัศน์ของชุมชนยังเป็นการผสมผสานกับหลักความเชื่อที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ อันเป็นต้นกำเนิดแห่งแม่น้ำลำธารในการอุปโภคและการเกษตรในชุมชน ซึ่งพื้นที่ป่าชุมชนทุกคนต่างรู้จักและเรียกขานกันจนถึงปัจจุบันว่า “บ้านสวน” โดยคนในชุมชนต่างมีความเชื่อว่ามีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ นอกจากนั้นยังมีซากโบราณวัตถุที่อยู่ในบริเวณบ้านสวนคือ “เตापุน” ที่ชาวบ้านเรียกว่า “ห้วยเตापุน” เป็นซากโบราณวัตถุที่หลงเหลืออยู่ และเป็นการยืนยันความมีอยู่ของชุมชนหรือเชื่อว่าเป็นบริเวณบ้านแม่หม้ายที่สาบแช่งให้เกิดแผ่นดินยุบและเรียกพื้นที่นั้นว่า “ม่อนแม่หม้าย” ทั้งคติความเชื่อ ประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ ของชุมชนล้วนแล้วแต่มีผลต่อการบริหารจัดการทรัพยากรป่าของชุมชนบ้านแตะ โดยชุมชนจะมีการร่วมมือพัฒนาทรัพยากรตนเองปีละประมาณ ๒ ครั้ง

จะเห็นได้ว่าทุนทางสังคมบ้านแตะเป็นการอิงอาศัยกับธรรมชาติ อีกทั้งประชากรทั้งผู้นำกรรมการ ประชาชนต่างให้ความสำคัญ เล็งเห็นคุณค่าทรัพยากรธรรมชาติหรือป่าไม้อันเป็นต้นน้ำ ลำธารหล่อเลี้ยงชุมชนให้อยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข ทำให้เกิดความสุขทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ และถือได้ว่ามีป่าชุมชนที่ทำการอนุรักษ์จากรุ่นสู่รุ่น โดยการสร้างกฎกติกาภายในชุมชนเพื่อเป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และสืบสานประเพณีที่มีอยู่ในชุมชน เช่น การทำพิธีสืบชะตาป่า และกิจกรรมอื่น ๆ อีกมากมาย เพื่อปลูกจิตสำนึกให้รักและหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติจนเป็นผลสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพ ก่อให้เกิดผลในทางปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งคณะผู้วิจัยเห็นว่าควรจะนำกระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและการสร้างสุขภาวะของชุมชนตามวิถีพุทธเป็นแนวทางที่เหมาะสมกับการดำรงชีวิตของมนุษย์และสิ่งแวดล้อมที่อยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข ซึ่งเกิดจากความสุขที่เกิดจากธรรมชาติ สุขเกิดกับแต่ละบุคคลและสังคมที่อยู่อาศัยร่วมกันอย่างปกติและผาสุกต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๒.๑ เพื่อศึกษาแนวคิดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับสุขภาวะตามวิถีพุทธ
- ๒.๒ เพื่อศึกษากระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะในชุมชนตามวิถีพุทธ
- ๒.๓ วิเคราะห์การจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะในชุมชนตามวิถีพุทธของจังหวัดลำปาง

^๗ ข้อมูลแผนการพัฒนากันต๊ะ หมู่ที่ ๖ ตำบลบ้านแลง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง.

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๓.๑ สภาพปัญหาและความต้องการของชุมชนในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแนวกับการสร้างสุขภาวะในชุมชน

๑.๓.๒ บทบาทของชุมชนต่อการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมกับการสร้างสุขภาวะเป็นอย่างไร

๑.๓.๓ แนวทางการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมกับการสร้างสุขภาวะในชุมชน เพื่อนำไปสู่การกำหนดทิศทาง นโยบายของชุมชน

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการวิจัย ดังนี้

๑.๔.๑ **ขอบเขตของเนื้อหา** การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยผสมผสานทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ เพื่อนำมาสร้างเครื่องมือในการสำรวจความเห็น ซึ่งการศึกษาครั้งนี้มีเนื้อหาครอบคลุม ดังนี้

๑.๔.๑.๑ การจัดการป่าชุมชนและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

๑.๔.๑.๒ การศึกษาความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

๑.๔.๑.๓ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยชุมชน

๑.๔.๑.๔ พระพุทธศาสนากับธรรมชาติ

๑.๔.๑.๕ พระพุทธศาสนากับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

๑.๔.๑.๖ การสร้างสุขภาวะ

๑.๔.๑.๗ สุขภาวะตามหลักพระพุทธศาสนา

๑.๔.๑.๘ เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๔.๑.๙ บริบทพื้นที่ที่ทำการวิจัย

๑.๔.๒ **ขอบเขตของประชากร** ผู้วิจัยจะได้ทำการศึกษาประชากรและกลุ่มตัวอย่าง โดยการแบบรูปแบบในการศึกษากลุ่มตัวอย่างออกเป็น ๒ กลุ่ม คือ

๑.๔.๒.๑ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้การวิจัยเชิงปริมาณ เป็นการสุ่มตัวอย่างสอบถามสมาชิกในชุมชนบ้านตะเต ตำบลบ้านแลง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง จำนวน ๕๓ คน เพื่อความมั่นใจในเครื่องมือในการออกแบบสัมภาษณ์การวิจัย เพื่อให้เกิดความมั่นใจในเครื่องมือในการวิจัย

๑.๔.๒.๒ การสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อวิเคราะห์และประเมินกระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชนตามวิถีพุทธในจังหวัดลำปาง โดยผู้วิจัยจะทำการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มตัวอย่างประกอบจำนวน ๑๗ รูป/คน ประกอบด้วย

๑. สัมภาษณ์เจ้าอาวาสวัดในชุมชนบ้านตะเต จำนวน ๑ รูป

๒. สัมภาษณ์นายกองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านแลง จำนวน ๑ คน

๓. สัมภาษณ์สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านแลง จำนวน ๑ คน

๔. สัมภาษณ์ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๖ จำนวน ๑ คน

๕. สัมภาษณ์ผู้นำชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรในชุมชน จำนวน ๒ คน

๖. สัมภาษณ์ประชาชนในชุมชน จำนวน ๑๐ คน

๑.๔.๓ ขอบเขตของพื้นที่

พื้นที่ในการวิจัย คือ ชุมชนบ้านตะ ตำบลบ้านแลง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ซึ่งมีการจัดการทรัพยากรสิ่งแวดล้อมกับการสร้างสุขภาวะแก่ชุมชน และถือได้ว่าเป็นพื้นที่ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ จากการสร้างกฎกติกาชุมชนในการปกครอง ดูแล และอนุรักษ์ป่าไม้ ลำธาร และอาศัยความเชื่ออันเป็นมิติทางด้านพระพุทธศาสนาทั้งความเชื่อ ตำนานและจารีตของคนท้องถิ่น ซึ่งส่งผลให้สมาชิกในชุมชนยึดถือและปฏิบัติกันมาจนกระทั่งปัจจุบัน อีกทั้งยังมีพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาที่เป็นแนวทางในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม เช่น การดำเนินงานการปลูกป่า สืบชะตาป่า บวชป่า และทำแนวการป้องกันไฟป่า ฯลฯ

๑.๔.๔ ขอบเขตของระยะเวลา

การวิจัยเริ่มตั้งแต่ วันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๙ – ๓๐ กันยายน พ.ศ. ๒๕๖๐ ใช้ระยะเวลาในการทำวิจัยทั้งสิ้น ๑๒ เดือน

๑.๕ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

การจัดการทรัพยากรวิถีพุทธ (Resource Management) หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบตัวมนุษย์ทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต รวมทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม มีอิทธิพลและผลกระทบเกี่ยวโยงกันเป็นปัจจัยในการเกื้อหนุนซึ่งกันและกันระหว่างชุมชนกับธรรมชาติ โดยคำนึงถึงคุณธรรมจริยธรรมและกฎกติกาชุมชนที่สร้างขึ้นเพื่อให้เห็นถึงความสำคัญในการอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ

การสร้างสุขภาวะในชุมชน (The Enhancing of Community Health) หมายถึง วิธีการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขของคนในชุมชนเพื่อให้เกิดความสุขทางกายอันเป็นวิถีความเป็นอยู่ของคนในชุมชนและความสุขทางด้านจิตใจอันเป็นความสุขอันเกิดจากความร่มเย็นของจิตใจ การดำเนินชีวิตของชุมชนที่มีความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับธรรมชาติ

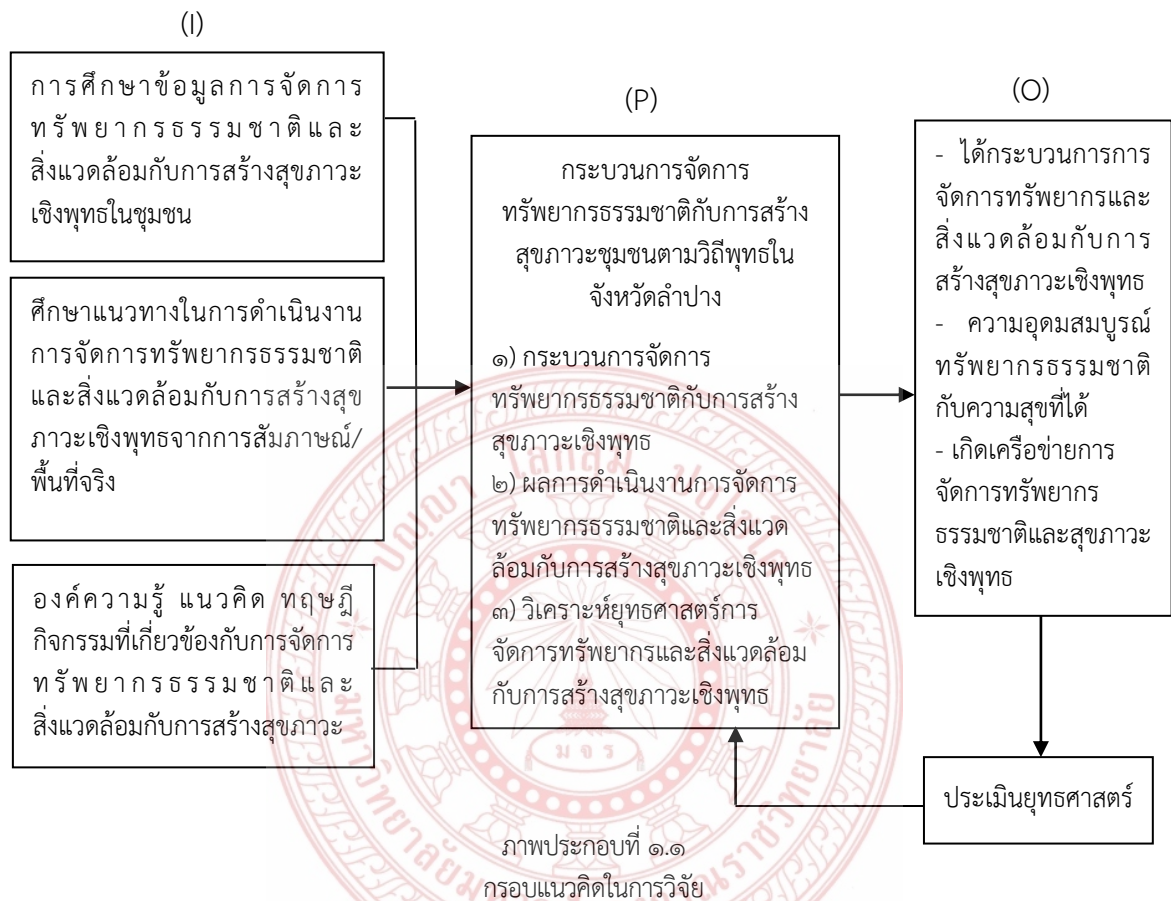
กระบวนการจัดการเชิงพุทธ (Buddhist Management Process) หมายถึง พุทธวิถีในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนที่สื่อผ่านพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา อันนำไปสู่ความสุขสงบทางด้านจิตใจ และเป็นการส่งเสริมความเชื่อดั้งเดิมของชุมชนที่เชื่อมโยงธรรมชาติกับหลักการทางพระพุทธศาสนา

จังหวัดลำปาง (Province) หมายถึง กลุ่มชุมชนบ้านตะ ตำบลบ้านแลง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ที่เป็นกลุ่มประชากรในการศึกษาวิจัยในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชนตามวิถีพุทธในจังหวัดลำปาง

๑.๖ กรอบแนวคิดในการวิจัย (Conceptual Framework)

งานวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาการบริหารจัดการทรัพยากรทางธรรมชาติด้านการสร้างสุขภาวะในชุมชนตามแนววิถีพุทธในจังหวัดลำปาง โดยการตั้งสมมุติฐานอันเป็นกรอบแนวคิดเชิงกระบวนการ โดยการศึกษาปัจจัยนำเข้า กระบวนการและผลลัพธ์ เพื่อให้ได้แผนงานและรูปแบบการบริหารจัดการทรัพยากรทางธรรมชาติด้านการสร้างสุขภาวะในชุมชนตามแนววิถีพุทธในจังหวัดลำปางได้อย่างถูกต้อง อันเป็นความสุขที่มนุษย์ทุกคนต้องการ ทั้งความสุขภายนอกคือความสุขอันเกิดจากความ

ต้องการทางด้านร่างกาย สังคมและวัฒนธรรม และความสุขภายในอันเป็นความสุขจากจิตใจและสติปัญญาในการบริหารจัดการทรัพยากรทางธรรมชาติในชุมชน เป็นการสืบสานความรู้ ภูมิปัญญาในท้องถิ่นที่อิงอาศัยกับธรรมชาติและสร้างความสมดุลทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจของมนุษย์กับการบริหารจัดการทรัพยากรทางธรรมชาติในชุมชนให้ยั่งยืนสืบต่อไป

๑.๗ ผลที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย

- ๑.๗.๑ ได้ข้อมูลการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมกับการสร้างสุขภาวะตามวิถีพุทธ
- ๑.๗.๒ ได้แนวทางในการดำเนินการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมกับการสร้างสุขภาวะตามวิถีพุทธแก่บุคคล ชุมชน สังคมและประเทศชาติ
- ๑.๗.๓ ได้นำเอาแนวทางการบริหารและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมกับการสร้างสุขภาวะตามวิถีพุทธของชุมชนไปสู่การวางแผนงาน/โครงการ/กิจกรรม
- ๑.๗.๔ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมกับการสร้างสุขภาวะตามวิถีพุทธไปประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์ในชุมชนและสังคมอื่น

บทที่ ๒

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง “การจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชนตามวิถีพุทธในจังหวัดลำปาง” เป็นการวิจัยผสมเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ เพื่อศึกษากระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเชิงพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง โดยผู้วิจัยได้รวบรวมแนวคิดทฤษฎีเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยและแนวทางในการดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

๒.๑ แนวคิดการจัดการป่าชุมชน

๒.๒ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยชุมชน

๒.๓ พระพุทธศาสนากับธรรมชาติ

๒.๔ แนวคิดตามหลักพุทธนิเวศกับสิ่งแวดล้อม

๒.๕ แนวคิดของพระพุทธศาสนากับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

๒.๖ แนวคิดเรื่องการสร้างสุขภาวะ

๒.๗ แนวคิดสุขภาวะตามหลักพระพุทธศาสนา

๒.๘ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๙ ข้อมูลพื้นฐานและบริบทพื้นที่ในการวิจัย

๒.๑ แนวคิดการจัดการป่าชุมชน

คำว่า “การจัดการ” มาจากภาษาอังกฤษ ว่า Management พจนานุกรมภาษาอังกฤษของมหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ให้คำนิยามไว้ว่า “Management is the control and organization of something”^๘ หมายถึง การควบคุมและการจัดระเบียบของสิ่งต่าง ๆ ซึ่งมีแนวคิดแบบตะวันตกที่ยึดถือเอามนุษย์เป็นจุดศูนย์กลางของสรรพสิ่ง เชื้อสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นมาเป็นเพียงส่วนประกอบ เพื่อสร้างความสมบูรณ์ให้กับมนุษย์เท่านั้น ซึ่งมีความหมายแฝงไว้ว่ามนุษย์มีความสำคัญ มีอำนาจในการจัดการกับสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัวมนุษย์ ที่จะกำหนดให้เป็นไปในทิศทางตามความพึงพอใจ อีกทั้ง ยังมีนักวิชาการอีกหลายท่านได้ให้ความหมายของการจัดการตามแนวทางที่แต่ละท่านได้ศึกษามา เช่น

สมยศ นาวิการ กล่าวไว้ว่า กระบวนการจัดการว่าเป็นกิจกรรมของการบริหาร ที่สำคัญ ๔ อย่าง คือ การวางแผน การจัดองค์การ การสั่งการ และการควบคุม รูปแบบของการบริหาร^๙

สร้อยตระกูล อรรถมานะ กล่าวไว้ว่า กระบวนการจัดการเป็นกระบวนการดำเนินงานจะต้องเป็นไปตามขั้นตอนตามลำดับ เป็นการตัดสินใจล่วงหน้าว่าจะทำอะไร ที่ไหน เมื่อใด โดยใคร นอกจากจะเป็นการลดความไม่แน่นอนแล้ว ยังทำให้สมาชิกในองค์กรมีความ มั่นใจในการทำงาน ทำให้งานมี

^๘ Cambridge International Dictionary of English, (Cambridge University, ๑๙๙๕), p. ๘๕๙.

^๙ สมยศ นาวิการ, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการบริหาร, (กรุงเทพฯ: ดวงกมล, ๒๕๓๖), หน้า ๒๓.

ประสิทธิผล การจัดลำดับการทำงานที่ดีไม่ควรมีลักษณะตายตัว ต้องยืดหยุ่นได้ตามสถานการณ์อาจมีการปรับปรุงแก้ไขหรือปรับเปลี่ยนลำดับการทำงานได้เสมอ ส่งผลให้การปฏิบัติงานเกิดประสิทธิผลมากขึ้นด้วย^{๑๐}

สุรัสวดี ราชกุลชัย กล่าวไว้ว่า “การบริหาร” (Administration) และ “การจัดการ” (Management) มีความหมายแตกต่างกันเล็กน้อย โดยการบริหารจะสนใจและสัมพันธ์กับการกำหนดนโยบายไปลงมือปฏิบัติ นักวิชาการบางท่านให้ความเห็นว่าการบริหารใช้ในภาครัฐ ส่วนการจัดการใช้ในภาคเอกชน อย่างไรก็ตาม ทั้ง ๒ คำนี้มีความหมายไม่แตกต่างกัน สามารถใช้แทนกันได้และเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป^{๑๑}

ศิริวรรณ เสรีรัตน์และคณะ ได้ให้ความหมายการจัดการ หมายถึง กระบวนการเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายขององค์การ โดยการวางแผนการจัดการ การชักนำและการควบคุม หากเปรียบเทียบกับการบริหาร การบริหารจะเน้นหนักด้านการกำหนดนโยบายที่สำคัญและการกำหนดแผน แต่การจัดการเป็นการดำเนินงานให้เป็นไปตามนโยบายหรือแผนที่วางไว้ กระบวนการจัดการประกอบด้วย การวางแผน การจัดการองค์กร การจัดบุคคลเข้าทำงาน การชักนำและการควบคุม การจัดการเป็นทั้งศาสตร์และศิลปะ กล่าวคือ ความสามารถในการจัดการและดำเนินงานถือเป็นศิลป์ ส่วนความรู้หรือทฤษฎีที่ใช้ในการจัดการถือเป็นศาสตร์^{๑๒}

พะยอม วงศ์สารศรี ให้ความหมายการจัดการ หมายถึง กระบวนการที่ผู้จัดการใช้ศิลปะและกลยุทธ์ต่างๆ ดำเนินกิจกรรมตามขั้นตอนต่างๆ โดยอาศัยความร่วมมือร่วมใจของสมาชิกในองค์กร การตระหนักถึงความสามารถ ความถนัด ความต้องการ และความมุ่งหวังด้านความเจริญก้าวหน้าในการปฏิบัติงานของสมาชิกในองค์กรควบคู่ไปด้วยองค์กรจึงจะสัมฤทธิ์ผลตามเป้าหมายที่กำหนดไว้^{๑๓}

เกษม จันทรแก้ว ได้กล่าวว่า การจัดการ (management) หมายถึง การดำเนินการอย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีลักษณะและรูปแบบที่ไม่ทำให้เกิดผลเสีย ๘ วิธี คือ การใช้ การเก็บกัก การรักษา/ซ่อมแซม การฟื้นฟู การพัฒนา การป้องกัน และการแบ่งเขต^{๑๔}

สมศักดิ์ สุขวงศ์ ได้ให้ความหมายของการจัดการป่าชุมชนว่า หมายถึง กิจกรรมต่าง ๆ ตั้งแต่การปลูก บำรุงป่า การป้องกันรักษาป่าและการใช้ประโยชน์จากป่า ซึ่งการใช้ประโยชน์จากป่าหมายถึง การพัฒนารูปแบบและเทคนิคการเก็บหาผลผลิตจากป่าอย่างยั่งยืนและการแบ่งปัน

^{๑๐} สร้อยตระกูล อรรถมานะ, พฤติกรรมองค์กร: ทฤษฎีและการประยุกต์, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๔๒๑.

^{๑๑} สุรัสวดี ราชกุลชัย, การวางแผนและการควบคุมทางการบริหาร, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จามจุรี, ๒๕๔๓), หน้า ๓.

^{๑๒} ศิริวรรณ เสรีรัตน์และคณะ, องค์กรและการจัดการ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พัฒนาการศึกษา, ๒๕๓๙), หน้า ๘.

^{๑๓} พะยอม วงศ์สารศรี, องค์กรและการจัดการ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุภา จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๓๘.

^{๑๔} เกษม จันทรแก้ว, วิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๔), หน้า ๔๖๓.

ผลประโยชน์นั้นและป่าชุมชน^{๑๕} จากการศึกษาของโกมล แพรกทอง พบว่า เป็นคำที่เกิดขึ้นจากแนวคิดพื้นฐาน ๔ ประการ ดังนี้

๑. แนวคิดทางด้านนิเวศวิทยา แนวคิดนี้ยอมรับว่ามนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศ (Ecosystem) ซึ่งมีความสัมพันธ์กันระหว่างสิ่งมีชีวิตกับสิ่งไม่มีชีวิต ซึ่งประกอบกับเป็นระบบอยู่ภายใต้การเชื่อมโยงที่สร้างสมดุลให้เกิดขึ้นในระบบนิเวศ มนุษย์มีความจำเป็นที่จะต้องพึ่งพิงและอาศัยอยู่ในระบบนิเวศ เนื่องจากเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่มีอิทธิพลต่อความสมดุลของระบบนิเวศ การจัดการที่จะทำให้มนุษย์อาศัยอยู่ในระบบนิเวศอย่างสมดุล โดยไม่มีการทำลายเป็นส่วนสำคัญของแนวคิดนี้

๒. แนวคิดทางการพัฒนาชุมชน แนวคิดนี้มองกิจกรรมทางด้านป่าไม้เป็นกิจกรรมที่มีผลต่อการพัฒนาชุมชน เนื่องจากทรัพยากรป่าไม้เป็นแหล่งที่ชุมชนจะพึ่งพิงได้ในลักษณะต่าง ๆ เช่น เป็นแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรกรรม เป็นแหล่งไม้ใช้สอยเองในชุมชน เป็นศูนย์รวมจิตใจอันเกิดจากประเพณีและความเชื่อ

๓. แนวคิดในการกระจายอำนาจ เป็นแนวคิดในการกระจายอำนาจในการดูแลรักษาป่า จากที่เคยดำเนินการโดยภาครัฐให้เป็นการร่วมดูแลโดยประชาชน เพื่อให้เกิดความร่วมมือระหว่างภาครัฐและประชาชนและเน้นการกระจายงานให้หน่วยงานในส่วนภูมิภาคสามารถบริการประชาชนได้ตรงความต้องการมากขึ้น

๔. แนวคิดด้านการใช้ประโยชน์ ทรัพยากรป่าไม้เป็นทรัพยากรที่รกเืองได้ สามารถที่จะได้รับการจัดการ ได้ผลประโยชน์อย่างต่อเนื่อง สม่่าเสมอ เนื่องจากป่าไม้เป็นแหล่งทรัพยากรที่เอื้ออำนวยประโยชน์แก่มนุษย์ในด้านต่างๆ เช่น การใช้สอยทรัพยากรในป่า ใช้เนื้อไม้เป็นแหล่งน้ำ ฯลฯ ดังนั้นภายใต้การจัดการที่เหมาะสม จะสามารถใช้ประโยชน์แก่มนุษย์อย่างนานนัการ^{๑๖}

ฉลาดชาย รมิตานนท์ ได้ศึกษาเกี่ยวกับป่าชุมชนในยุคแรกและเรียกแนวคิดนี้ว่า ป่าไม้สังคม (Social Forest) ซึ่งเป็นระดับของการจัดการป่าไม้ที่กว้างขวางและครอบคลุมมากกว่าการจัดการป่าระดับชุมชน ความหมายของป่าไม้สังคมตามที่เสนอของ ฉลาดชาย คือ การใช้แนวคิดเรื่องสังคมไทยอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างป่าไม้และชุมชน หรืออีกนัยหนึ่ง คือ การเป็นวิธีการที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของกิจกรรมเกี่ยวกับสังคมและความผูกพัน การมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นในการจัดการป่าไม้เพื่อตอบสนองความต้องการของท้องถิ่นและชุมชน^{๑๗}

จากพื้นฐานความคิดในเรื่องการกระจายอำนาจออกจากศูนย์กลางของประเทศมาสู่องค์กรภาคประชาชนที่จะมีอำนาจและหน้าที่ในการจัดการป่าชุมชนของตนเอง โดยประชาชนในท้องถิ่นเป็นแกนนำในการจัดการเอง ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ของประชาชนโดยรวม

เสน่ห์ จามริกและยศ สันตสมบัติ ได้กล่าวถึงเงื่อนไขการเกิดและความสำเร็จของป่าชุมชนไว้ ๘ ประการ ดังนี้

^{๑๕} สมศักดิ์ สุขวงศ์, ป่าชุมชนศูนย์ฝึกอบรมวนศาสตร์ชุมชนแห่งภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๐), หน้า ๖.

^{๑๖} โกมล แพรกทอง, ป่าชุมชนในประเทศไทย, (กรุงเทพฯ: ฝ่ายส่งเสริมและพัฒนาป่าชุมชน กองจัดการที่ดินป่าสงวนแห่งชาติ กรมป่าไม้, ๒๕๓๓), หน้า ๗๗.

^{๑๗} ฉลาดชาย รมิตานนท์และคณะ, “ป่าชุมชนภาคเหนือ” ป่าชุมชนในประเทศไทย : แนวทางการพัฒนาเล่ม ๒, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๖), ไม่ปรากฏหน้า.

๑. ชุมชนมีความเป็นชุมชนสูง คือ มีรูปแบบและความเข้มข้นของความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างสมาชิกของชุมชนสะท้อนออกมาในรูปอุดมการณ์ พิธีกรรมที่ยึดถือและร่วมกันปฏิบัติ
๒. ชุมชนต้องมีทรัพยากรดิน น้ำ ป่า อยู่ในสภาพที่ใช้ได้และยังมีความสัมพันธ์อย่างแนบแน่นกับการผลิตในภาคเกษตร โดยมีศักยภาพพอที่จะพลิกฟื้นให้คืนกลับมาสู่ความอุดมสมบูรณ์ได้อย่างยั่งยืน
๓. การมีผลประโยชน์ร่วมกัน เช่น เป็นแหล่งอาหาร เชื้อเพลิงและของป่า เป็นต้น
๔. ชุมชนจะต้องมีจิตสำนึกในการรักษาป่า มีความเข้มแข็งและลึกซึ้งมากกว่าการมีผลประโยชน์ร่วมกันเท่านั้น ซึ่งอาจมีเงื่อนไขเกิดจากประเพณี ความเชื่อและการผลิตซ้ำของอุดมการณ์สืบทอดกันมา หรือเกิดจากความจำเป็นในการป้องกันและรักษาระบบนิเวศหรือเกิดการต่อต้านการรุกรานจากภายนอก เช่น การต่อต้านโครงการของรัฐ การแย่งชิงทรัพยากรกับชุมชนใกล้เคียง เป็นต้น
๕. ชุมชนต้องมีผู้นำชุมชนที่เข้มแข็งที่จะควบคุม รักษากฎระเบียบและสามารถปรับภูมิปัญญาและจารีตประเพณีท้องถิ่น ให้เข้ากับสถานการณ์การเมือง เศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลง
๖. ชุมชนมีการจัดตั้งองค์กรประชาชนที่มีความรับผิดชอบในการจัดการทรัพยากรอย่างเหมาะสม ซึ่งมีทาบพื้นฐานของภูมิปัญญาดั้งเดิม จารีตประเพณีและประสบการณ์ที่ถ่ายทอดกันเอง
๗. ชุมชนต้องมีจารีตของการจัดการทรัพยากรที่ถือว่า ทรัพยากรเป็นสิทธิและทรัพย์สินร่วมของชุมชน โดยชุมชนมีสิทธิในการดูแลจัดการและออกกฎเกณฑ์เพื่อผลประโยชน์ของชุมชนเอง
๘. ชุมชนที่สามารถรักษาป่าไว้จะต้องมีระบบมีการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืนและเป็นธรรมใน ๓ ประเด็น คือ หลักการจัดการ วิธีการจัดการและรูปแบบการจัดการทรัพยากร ประเด็นหลัก คือ
 - ๘.๑ หลักการจัดการอยู่บนพื้นฐาน ๔ ประการ คือ
 - ๘.๑.๑ การยอมรับในจารีตประเพณีและสิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากร
 - ๘.๑.๒ การคำนึงถึงผลประโยชน์ร่วมกันของสมาชิกและความเป็นธรรมทางสังคม
 - ๘.๑.๓ ความยั่งยืนของระบบการผลิตและความสมดุลของระบบนิเวศ
 - ๘.๑.๔ การมีส่วนร่วมของสมาชิกทั้งหมดของชุมชน
 - ๘.๒ วิธีการจัดการ จำแนกเป็น ๓ ลักษณะ คือ
 - ๘.๒.๑ การจำแนกประเภทของป่าออกเป็นประเภทต่าง ๆ
 - ๘.๒.๒ มีการร่างกฎเกณฑ์และแนวทางการใช้ประโยชน์ให้สมาชิกชุมชนทราบ
 - ๘.๒.๓ มีการประชุมปรึกษาหารือระหว่างสมาชิกของชุมชนเป็นครั้งคราว เพื่อทบทวนกฎเกณฑ์และกติกาของชุมชนและมีการจัดตั้งองค์กรชุมชนเพื่อทำหน้าที่ดูแล
 - ๘.๓ รูปแบบการจัดการป่าชุมชน แบ่งออกเป็น ๓ ประเภท คือ
 - ๘.๓.๑ รูปแบบการจัดการตามจารีตประเพณี
 - ๘.๓.๒ รูปแบบการจัดการแบบประยุกต์
 - ๘.๓.๓ รูปแบบการจัดการที่เป็นขบวนการต่อรองทางการเมือง^{๑๘}

^{๑๘} เสน่ห์ จามริก, ป่าชุมชนในประเทศไทย : แนวทางการพัฒนา เล่ม ๑ : ป่าฝนเขตร้อนกับภาพรวมของป่าชุมชนในประเทศไทย, (กรุงเทพฯ: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, ๒๕๓๖), ไม่ปรากฏหน้า.

นักวิชาการในหลายแขนงได้ให้คำนิยาม “ป่าชุมชน” ไว้หลายประการด้วยกัน ถึงแม้ว่าจะมีที่มาของคำแตกต่างกันออกไปก็ตาม มณฑล จำเริญพฤกษ์ อาจารย์จากภาควิชาวนวัฒนวิทยา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ได้ให้ทัศนะที่น่าสนใจเกี่ยวกับความหมายของ “ป่าชุมชน” ไว้ดังนี้

คำภาษาอังกฤษที่มีความหมายคล้ายคลึงกันและใช้กันอยู่เสมอ คือ Community Forestry, Social Forestry, Rural Forestry, Participatory Forestry และ Forestry for Local Community Development คำว่า Social Forestry นั้นควรจะแปลว่า วนศาสตร์สังคมและ Community Forestry ควรจะหมายถึง การจัดการในระดับชุมชนถึงแม้ว่าแนวคิดของคำเหล่านี้จะเหมือนกัน แต่ระดับของการจัดการนั้นต่างกัน กล่าวคือ วนศาสตร์สังคม จะเป็นการจัดการป่าไม้ในระดับที่กว้างกว่ามีความหลากหลายทางกิจกรรมมากกว่าการจัดการป่าไม้ในระดับชุมชนที่มาจากกลุ่มประเพณีของวัฒนธรรม ซึ่งครอบคลุมแต่เฉพาะชุมชนเท่านั้น^{๑๙}

จากคำนิยามที่กล่าวมาแล้วนั้นพบว่า ความหมายของป่าชุมชนเน้นทรัพยากร ซึ่งในที่นี้ คือ ป่าไม้ ผลผลิตจากป่า ที่ดิน การจัดการในรูปแบบต่าง ๆ ของประชาชนในท้องถิ่นและตัวคนในชุมชนที่มีส่วนร่วมในการจัดการป่า ส่วนการนิยามที่เจาะจงนั้นขึ้นอยู่กับ

๑. ลักษณะของการใช้ประโยชน์จากป่า
๒. การจัดการดูแลรักษาป่า
๓. สิทธิและการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการและดูแลป่า
๔. เงื่อนไขของการเกิดป่าชุมชนว่าเกิดขึ้นเอง หรือจัดตั้งภายนอก

จากแนวคิดในเรื่องป่าชุมชนอาจสรุปได้ว่า การจัดการป่าต้องมีรูปแบบที่ต้องยึดตามความต้องการในการพึ่งพิงของชุมชนท้องถิ่นเป็นหลัก โดยให้ชุมชนเป็นผู้วางแผนและควบคุมการดำเนินงานตามที่ชุมชนต้องการ โดยอาศัยกฎระเบียบข้อบังคับที่เป็นผลมาจาก ขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อต่าง ๆ ของชุมชน บนพื้นฐานจากภูมิปัญญาท้องถิ่น พิธีกรรม ศาสนา วัฒนธรรม ที่เกิดจากประสบการณ์ที่ได้สั่งสมมาเป็นเวลานานและทำให้สามารถนำมากำหนดขอบเขตด้านเนื้อหาการนิยามศัพท์คำว่าจัดการป่าชุมชน รวมถึงการออกแบบกระบวนการวิจัย

๒.๒ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยชุมชน

บทบาทของชุมชนในการมีส่วนร่วมจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเกิดขึ้นเมื่อเกิดอุทกภัยครั้งใหญ่ทางภาคใต้เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๑ และเมื่อพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๓๕ ให้การรับรองบทบาทขององค์กรพัฒนาเอกชนด้านการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม ที่เรียกร้องและผลักดันให้รัฐให้ความสำคัญต่อบทบาทของประชาชนและชุมชนในการมีส่วนร่วมจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยเห็นว่าประชาชนในท้องถิ่นที่อาศัยอยู่กับทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งเป็นผู้ใช้ประโยชน์ ผู้ทำลาย และบำรุงรักษา โดยอาศัยภูมิปัญญาที่มาจาก

^{๑๙} มณฑล จำเริญพฤกษ์, วนศาสตร์ชุมชน, เอกสารประกอบการพิจารณาหลักสูตร KUFF/LAO/SIDA Social Forestry, (กรุงเทพฯ: คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๓๕), ไม่ปรากฏหน้า.

ประสบการณ์การเรียนรู้ที่สะสมกันมาหลายชั่วคนที่เรียกว่า “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” จะทำหน้าที่ดูแลรักษาคุ้มครองทรัพยากรธรรมชาติได้ดีกว่าภาครัฐ^{๒๐}

สำหรับการศึกษาเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ พบว่า ส่วนใหญ่เป็นการศึกษาที่เน้นทรัพยากรแต่ละประเภทแยกจากกันหรือจำกัดอยู่ในบางพื้นที่เท่านั้น ขาดการศึกษาแบบเชื่อมโยงของการใช้ทรัพยากรธรรมชาติหลายประเภท ในพื้นที่เดียวกัน เช่น การศึกษาพื้นที่ลุ่มน้ำที่มีทรัพยากรในระบบลุ่มน้ำที่มีความหลากหลายทั้งมิติทางกายภาพและมิติสังคมเป็นต้น ปัจจุบันพบว่าเกิดปัญหาความขัดแย้งในการแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติโดยเฉพาะดิน น้ำ และป่าไม้ดังจะเห็นได้จากการคัดค้านการสร้างเขื่อน การคัดค้านการตัดไม้ทำลายป่า การแย่งชิงน้ำของกลุ่มชุมชนต่างๆ รวมทั้งการคัดค้านโครงการพัฒนาของรัฐ ที่ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนจึงมีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ทัศนะ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ หมายถึง การรู้จักใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างฉลาดให้เป็นประโยชน์ต่อมหาชนมีมากที่สุดยาวนานที่สุดโดยทั่วถึงกันทั้งนี้ไม่ได้หมายถึงห้ามใช้หรือเก็บรักษาทรัพยากรไว้แต่ต้องใช้ให้ถูกต้องตามกาลเทศะ^{๒๑} ซึ่งมีความหมายใกล้เคียงกับความหมายที่ว่า การจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีประสิทธิภาพ คือ การจัดการให้มากขึ้นหรือมีประสิทธิภาพแต่ไม่ได้แปลว่าไม่ใช้ แต่ใช้ได้มากที่สุดโดยลงทุนน้อยที่สุด เสียแรงหรือต้นทุนน้อยที่สุดซึ่งก็คือหัวใจการจัดการทรัพยากร เป็นการจัดการด้วยภูมิปัญญาและเหตุผล มีเป้าหมายให้คนจำนวนมากได้ใช้ทรัพยากรร่วมกัน รวมทั้งให้มีการใช้อย่างยั่งยืน อย่างมีประสิทธิภาพ ท้ายที่สุดคือการเปิดโอกาสให้คนส่วนใหญ่สามารถเข้าไปใช้ทรัพยากรได้

นอกจากนี้ การใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่ใช้กันโดยทั่วไป เป็นการใช้ภูมิปัญญาโดยผ่านการตั้งกฎเกณฑ์หรือการตั้งองค์กรที่ชัดเจน เช่น การทำสัญญาเหมืองฝาย ทำพิธีกรรม ความเชื่อที่ใช้ภูมิปัญญามารักษาทรัพยากร การเลี้ยงฝิขุนน้ำ เลี้ยงฝิฝาย และการมอบหน้าที่ให้แก่สิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัว โดยองค์ความรู้จากภูมิปัญญาชาวบ้านนี้ ชุมชนสามารถจัดการทรัพยากรไม่ว่าจะเป็นดิน ป่าชุมชน เหมืองฝายร่วมกันได้ ซึ่งองค์ความรู้ดังกล่าวมีสาระสำคัญ คือ การให้คุณค่าการใช้และรักษาดิน น้ำ ป่า อย่างเป็นองค์รวมเดียวกับชีวิตชุมชน วิธีการผลิตการเกษตร และจารีตประเพณีและระบบความเชื่อของชุมชน มีความหลากหลายของระบบจัดการดิน น้ำ ป่า และความยั่งยืนสมดุลในตัวทรัพยากรธรรมชาติซึ่งจะขึ้นอยู่กับคุณค่า ความเชื่อความเข้มแข็งของผู้นำแต่ละชุมชน รวมทั้งเทคนิควิธี และระบบการเกษตรที่จะเอื้อต่อการใช้และอนุรักษ์ดิน น้ำ ป่า ภายใต้การกำกับดูแลและสนับสนุนจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ และหัวใจสำคัญก็คือทรัพยากร “คน” ที่ให้คนในชุมชนได้ร่วมกันกำหนดระบบคุณค่า กำหนดกติกาและวางแผนการใช้รักษา อนุรักษ์ ดิน น้ำ ป่า ภายใต้ประโยชน์ร่วมกันตามระบบสิทธิร่วมกันของชุมชน โดยชุมชนจะสามารถจัดการดิน น้ำ ป่า ให้ยั่งยืน

^{๒๐} พณีส ทศนิยานนท์, ๒๕๔๐ อ้างถึงใน กนกวรรณ วงศ์กวี, ความเคลื่อนไหวของสิทธิชุมชนตาม กฎหมายไทย, พื้นที่และมุมมอง: เรื่องของไท (ย) ถึงสากล วารสารไทยคดีศึกษา. ๔(๑, ๒๕๕๐): ๒๓๙.

^{๒๑} นิวัติ เรืองพานิช, การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ: คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๓๗).

และยังสามารถปรับตัวเข้ากับกระแสการเปลี่ยนแปลงของระบบทุนนิยม โดยยังคงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมชุมชนอยู่ได้^{๒๒}

อานันท์ กาญจนพันธุ์ ได้เสนอแนวทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติไว้ ๔ แนวทาง คือ

แนวทางที่หนึ่ง การจัดการทรัพยากรเชิงอรรถประโยชน์ มีพื้นฐานความเข้าใจระบบนิเวศน์ธรรมชาติจากมุมมองด้านวิทยาศาสตร์เป็นสำคัญ ซึ่งแยกธรรมชาติออกมาศึกษาเป็นส่วนๆ โดยเฉพาะด้านความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิตกับสภาพแวดล้อมเชิงกายภาพ แต่ไม่สนใจความหมายของธรรมชาติด้านจิตใจ ด้านสังคม และด้านวัฒนธรรม^{๒๓}

แนวทางที่สอง แบบนิเวศวัฒนธรรมซึ่งให้ความสำคัญการจัดการทรัพยากรในเชิงจิตสำนึกมีพื้นฐานความคิดแบบบูรณาการ แนวทางนี้ไม่เห็นด้วยกับการมองสภาพแวดล้อมธรรมชาติ ที่แยกส่วนออกจากระบบสังคมมนุษย์อย่างเด็ดขาด แต่ถือว่าความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติในระบบนิเวศไม่ใช่เพียงวิถีชีวิต แต่เป็นระบบความรู้ท้องถิ่น ที่สามารถสร้างสรรค์และผลิตซ้ำสืบทอดกันจนเป็นระบบความคิด ระบบคุณค่า ระบบศีลธรรมแสดงออกผ่านการจัดองค์กรและการจัดการเชิงระบบ

แนวทางที่สาม ระบบความรู้เชิงซ้อน แนวคิดนี้เกิดจากแนวคิด ๒ แบบ ที่เห็นว่าธรรมชาติและระบบสังคมมนุษย์ สามารถดำรงอยู่ร่วมกันได้ โดยขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์เชิงสถาบันที่ไม่ผูกติดหรือมีอยู่แล้วในชุมชน แนวคิดนี้มองความสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติเป็นเสมือนทุนทางสังคม เพราะประกอบขึ้นด้วยกฎเกณฑ์เชิงสถาบันและภูมิปัญญา สำหรับการจัดการในรูปองค์กรทางสังคมที่เป็นกลไกและแรงจูงใจในการจัดสรรทรัพยากร

แนวทางที่สี่ เชิงความสัมพันธ์ของอำนาจ แนวคิดนี้มองความสัมพันธ์ที่เป็นเงื่อนไขของกันและกัน คือ ความเป็นได้ของมุมมองในด้านแรกจะขึ้นอยู่กับการแก้ไขสาเหตุในมุมมองอีกด้านหนึ่ง เช่น การเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติของประชาชน ด้านหนึ่งกีดกันการเข้าร่วมขณะที่อีกด้านหนึ่งสนับสนุนการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชน เป็นต้น

๒.๓ พระพุทธศาสนากับธรรมชาติ

หลักพระพุทธศาสนานั้นเป็นหลักคำสอน ที่สอนเน้นหนักในเรื่องของธรรมชาติทั้งในส่วนของธรรมชาติที่มีอยู่ภายใน และธรรมชาติที่มีอยู่ภายนอก โดยเฉพาะเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ซึ่งดูเหมือนพระพุทธศาสนานั้นมีบทบาทสำคัญ และเป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้ถึงหลักธรรมชาติ

พระพุทธศาสนากับต้นไม้เป็นสิ่งที่แยกกันไม่ออกทั้งนี้เพราะพระพุทธศาสนานั้นถือได้ว่าเป็นศาสนาที่เกิดมาในท่ามกลางธรรมชาติและป่าไม้ ดังนั้นต้นไม้จึงเป็นสิ่งที่พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญเป็นอย่างมากและหากพิจารณาจากหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาก็จะพบว่ามีหลักคำสอนหลายเรื่องที่เน้นย้ำในเรื่องของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ป่าไม้ ลำธาร ภูเขา และสิ่งแวดล้อมต่างๆ และได้นำหลักธรรมชาตินี้มาเป็นสื่อประยุกต์ใช้ในการสอนทั้งนี้ก็เพื่อที่จะทำให้ผู้ฟังหรือสาวกได้เข้าใจในหลักคำ

^{๒๒} อเนก นาคะบุตร, ข่าวสารข้อมูลกับความยั่งยืนของการพัฒนา: ในคนกับดิน น้ำ ป่า จุดเปลี่ยนแห่งความคิด, (กรุงเทพฯ: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, ๒๕๓๖).

^{๒๓} อานันท์ กาญจนพันธุ์, สิทธิการเข้าถึงทรัพยากร: ในชุดโครงการกับการจัดการทรัพยากร, (กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๔๒).

สอน ซึ่งโดยมากเราจะพบการนำเอาต้นไม้มากับการอนุรักษ์ทรัพยากรมาสอนข้างนั้น จะปรากฏอยู่ในรูปของการอยู่ป่าเป็นวัตรบ้าง นำต้นไม้มานำมาเปรียบเทียบกับหลักธรรมโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะสอนให้ผู้คนเข้าใจในเรื่องที่จะสอนนั้น ซึ่งจากการศึกษามา พบว่าพระพุทธศาสนาได้เสนอหลักคำสอนที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากร ธรรมชาติ ป่าไม้ ลำธาร ภูเขา ดังนี้

ทัศนะของพระพุทธศาสนาที่มีต่อธรรมชาติ พระพุทธศาสนาซึ่งอุบัติขึ้นมาเป็นเวลา ๒๕๕๗ กว่าปีมาแล้วนั้น ได้มองธรรมชาติในหลายแง่มุม ซึ่งล้วนแต่มีความสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของมนุษย์ในการอยู่ร่วมกันในสังคม อย่างมีความสุข และในกรณีนี้

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) ท่านได้ให้ความเห็นว่าพระพุทธศาสนา มองธรรมชาติว่าโดยสาระสำคัญแล้วมีอยู่ ๓ ประการคือ

๑. มองเห็นธรรมชาติเป็นเรื่องรื่นรมย์ น่าชื่นชมความงาม และมีความสุขกับธรรมชาติ
๒. เห็นพืชพันธุ์มนุษย์และสัตว์ทั้งหลายในธรรมชาติ เป็นเพื่อนร่วมกฎของธรรมชาติอันเดียวกัน กับตน จะต้องไม่เมตตาไม่ตรีต่อกัน

๓. มองธรรมชาติเป็นสภาพแวดล้อมที่มีคุณค่าเกื้อกูล ต่อการพัฒนาของมนุษย์เท่าที่เหล่านี้จะทำให้พฤติกรรมต่อธรรมชาติแวดล้อม พลิกเปลี่ยนจากความเป็นปฏิปักษ์ที่จะพิชิต ช่มเหิง รังแก เอาเปรียบธรรมชาติมาสู่ความเป็นมิตร ความเกื้อกูล และอยู่ร่วมกันด้วยดี^{๒๔}

นอกจากนั้นพระธรรมปิฎก ท่านยังได้กล่าวเสริมถึงการมองธรรมชาติของพระพุทธศาสนาว่า หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาได้เน้นถึงการพึ่งพาอาศัยกัน สิ่งสำคัญอย่างหนึ่งก็คือ ความรู้สึกที่ดีงามต่อกันระหว่างมนุษย์ต่อมนุษย์ และมนุษย์ต่อพืชและสัตว์ทั้งหลายความรู้สึกที่ดีงามอย่างหนึ่งได้แก่ คุณธรรมที่เรียกว่า “ความกตัญญู” ซึ่งความกตัญญูนี้ไม่ใช่มีเฉพาะต่อมนุษย์ด้วยกันเท่านั้น แต่ท่านให้ไม้แม้แต่ต่อสัตว์และพืชทั้งหลายด้วย มีคาถาพุทธศาสนสุภาษิตบทหนึ่งที่ย่อ บ่อย ๆ ในพระไตรปิฎกสอนให้รู้คุณไม้แต่พืช มีใจความว่า “บุคคลพึงนั่งหรือนอน ได้ร่มต้นไม้ใดไม่พึงหักรานกิ่งต้นไม้ นั้น เพราะเป็นคนประทุษร้ายมิตร เป็นคนชั่ว”^{๒๕}

อันนี้เป็นคติเก่าแก่ แสดงถึงความรู้สึกที่ดีต่อกัน... นอกจากความรู้สึกที่เห็นคุณค่าของกันและกัน หรือระลึกในคุณค่าของกันและกันแล้ว ท่านยังให้ความรู้สึกที่มองพืชและสัตว์ทั้งหลายด้วยเมตตา คือ การมองสรรพสัตว์ว่าเป็นเพื่อร่วมโลกที่ควรจะมีไมตรีหวังดีปรารถนาประโยชน์สุขแก่กันด้วย

อีกอย่างหนึ่ง คติในทางพระพุทธศาสนาสอนให้มองธรรมชาติเป็นสภาพแวดล้อมที่งดงามน่ารื่นรมย์ และเป็นปัจจัยอย่างหนึ่งของความสุข คตินี้จะทำให้เรามีความสุขในการอยู่ท่ามกลางธรรมชาติ หรือทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างมีความสุขนอกจากนั้น ธรรมชาติก็เป็นส่วนประกอบหรือเป็นปัจจัยในการฝึกฝนพัฒนาคนของมนุษย์ด้วย หมายความว่าพระพุทธศาสนาเอาธรรมชาติแวดล้อมมาใช้เป็นองค์ประกอบอย่างหนึ่งในการศึกษาคือในการที่จะพัฒนาคนให้มีจิตใจเจริญงอกงาม เมื่ออยู่ในสภาพแวดล้อมที่สงบ ปราศจากเสียงรบกวน และกิจกรรมที่วุ่นวาย ท่านเรียกว่า กายวิเวก คือ ความสงบทางด้านกาย โดยเฉพาะเมื่อไปอยู่ในป่า ร่มไม้ใหญ่ไม้ที่มีความสงบมีแต่ธรรมชาติ ก็จะช่วยชักนำจิตใจให้โน้มไปสู่ความสงบด้วย เมื่อจิตใจรู้สึกมีความสุขสงบมีความอิ่มใจ มีความสดชื่นโน้มโน้มไป

^{๒๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) , การพัฒนาที่ยั่งยืน, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๕๒), หน้า ๑๙๑.

^{๒๕} ข.ชา.(ไทย) ๒๘/๑๕๓/๒๙.

ในทางที่ดี ก็จะทำให้เกิดจิตวิเวก คือ ความสัจทางจิตตามมา เมื่อจิตใจสงบสัจไม่มีอารมณ์วุ่นวายใจ เข้ามารบกวนแล้ว สมาธิก็จะอยู่ในสภาพที่พร้อมจะฝึกฝนพัฒนายิ่ง ๆ ขึ้นไปอีก คือจิตที่พร้อมดีอย่าง นั้นแล้วไปใช้งาน ในการพิจารณาให้เกิดปัญญาเห็นความเป็นจริงของสิ่งทั้งหลาย จึงทำให้จิตใจ เป็นอิสระที่เรียกว่าเป็น อุปวิเวก คือ ทำให้เกิดความสัจจากกิเลสต่อไปในที่สุด^{๒๖} ชาวพุทธมอง ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมจากประสบการณ์ ๒ อย่าง คือ

๑. จากการศึกษาพระจริยาวัตรของพระพุทธเจ้าและของพระสาวกในสมัยครั้งพุทธกาล

๒. จากการศึกษาหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าและพระสาวก ที่มีปรากฏอยู่ในพระสูตรและพระ วินัย โดยชาวพุทธมีทัศนะโดยภาพรวมแล้วนับว่ามีทัศนะอย่างยิ่งต่อการอนุรักษ์และปกป้องธรรมชาติ

ดังนั้นพระพุทธศาสนาให้ทัศนะว่า สรรพสิ่งตามอาศัยเกื้อกูลกันและกัน ดังที่ปรากฏใน หลักปฏิจางสมุปปาต ที่ชี้ให้เห็นถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่างเหตุและผลกระบวนการเกิดขึ้นมีบทบาทสำคัญ อย่างไรต่อธรรมชาติ กล่าวคือปรากฏการณ์ทั้งหลายในธรรมชาติหรือกระบวนการทางธรรมชาตินั้น ไม่ มีอะไรที่ขัดแย้งกัน จุดนี้เป็นจุดที่สำคัญและเหมาะสมกับสภาพที่เป็นจริง เพราะนั่นหมายความว่า เรา สามารถควบคุมสภาพการณ์ทางธรรมชาติได้ โดยการสร้างสภาพเหตุที่เหมาะสมกับสภาพผลทาง ธรรมชาติที่เรามุ่งหวัง และหลีกเลี่ยงการกระทำอันจะนำไปสู่ผลเสีย

๒.๔ แนวคิดตามหลักพุทธนิเวศกับสิ่งแวดล้อม

สถานการณ์อันเกิดจากปัญหาสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติจากการกระทำของมนุษย์ ที่มุ่งเน้นการ ตอบสนองความต้องการทั้งหลายบนพื้นฐานความสะดวกสบายในทุกๆ ด้าน เป็นปัจจัยที่คอยกระตุ้น ให้มนุษย์เกิดความอยาก รวมถึงการพัฒนาความก้าวหน้าทางวิทยาการต่างๆ ในการแปรรูปผลิตภัณฑ์ ที่สนองความต้องการอย่างไม่รู้จักจบสิ้น ยิ่งปัจจุบันเป็นสังคมที่มุ่งพัฒนาทางด้านการผลิตหรือ อุตสาหกรรมตามยุคสมัยบริโภคนิยมเพื่อผลิตสินค้าทั้งที่เป็นสินค้าประเภททุน (Capital Goods) และ สินค้าบริโภค (Consumer Goods) ซึ่งกระบวนการผลิตนี้เองที่ก่อให้เกิดของเสียออกสิ่งแวดล้อม เช่น ปัญหาน้ำเสีย ปัญหาอากาศเป็นพิษ ปัญหาด้านเสียง และผลของการบริโภคก็ทำให้เกิดของเสีย กระจายสู่สิ่งแวดล้อมในรูปของขยะมูลฝอย น้ำเสีย อากาศเป็นพิษ ฯลฯ เพื่อให้เข้าใจถึงแนวคิดตาม หลักพุทธเวศอย่างถูกต้อง เราควรเข้าใจถึงความหมายของสิ่งแวดล้อมในความหมายทั่วไปและตาม แนวทางพระพุทธศาสนาเป็นอย่างไร เพื่อจะได้เข้าใจและนำความรู้ดังกล่าวมาประยุกต์ตาม สถานการณ์ปัจจุบันได้อย่างถูกต้อง

คำว่า “สิ่งแวดล้อม” ตามความหมายของพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม แห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๓๕ นิยามว่า หมายถึงสิ่งต่างๆ ที่มีลักษณะทางกายภาพและชีวภาพที่อยู่รอบตัว มนุษย์ซึ่งเกิดขึ้นโดยธรรมชาติ และสิ่งที่มีมนุษย์ได้ทำขึ้น^{๒๗}

ในทางพระพุทธศาสนาให้นิยามและความหมายของ “สิ่งแวดล้อม” ว่าหมายถึง สิ่งต่างๆ ที่อยู่ บริเวณรอบๆ ตัวมนุษย์และมีอิทธิพลต่อความรู้สึกและการกระทำกิจกรรมทั้งปวงของมนุษย์ เป็นการ ให้คำนิยามที่คำนึงถึงส่วนประกอบของชีวิต ๒ ส่วน คือ “รูป” กับ “นาม” หรือ “กาย” กับ “ใจ” ดังนี้

^{๒๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), คนไทยกับป่า, (กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, ๒๕๓๗), หน้า ๒๑-๒๖.

^{๒๗} ธีระพล อรุณะภิสกรและคณะรวบรวม, พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๓๕, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิญญูชน, ๒๕๔๒), หน้า ๘.

ในภาษาบาลีมีศัพท์ที่แสดงลักษณะของสิ่งแวดล้อม ๒ ศัพท์ ได้แก่คำว่า บริวาร หมายถึง สิ่งแวดล้อมของสมทบ และสิ่งประกอบรวม^{๒๘} เช่น ผ้าบริวาร บริวารกฐิน เป็นต้น นอกจากนี้ยังมี วนอุทยาน มีต้นไม้ดอกไม้พืชพรรณต่างๆ และมีสัตว์นานาชนิด เป็นสิ่งประกอบรวม ส่วน ป. หลงสมบุญ กล่าวว่าบริวารหรือบริวาร หมายถึง เครื่องล้อม เครื่องห้อมล้อมหรือสิ่งแวดล้อม^{๒๙}

บริวารหรือปวารข้างต้นสามารถนำมาอธิบายลักษณะของการแวดล้อมของสิ่งต่างๆ ดังที่ปรากฏในคัมภีร์วิสุทธิวรรค^{๓๐} ได้ว่า “ก็บริวาร (เครื่องแวดล้อม) พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า บริวารดังปรากฏในพระบาลีว่า พระนครเป็นสถานที่อันเขาล้อมดัดแล้ว ด้วยนครบริวาร ๗” ข้อความข้างต้น หมายถึง เมืองที่มีกำแพงเมืองยาว สูงใหญ่ ล้อมรอบไว้ถึง ๗ ชั้น ซึ่งกำแพงมีความหมายตรงกับ สิ่งแวดล้อม เพราะมีลักษณะโอบเมืองไว้ในวงรอบของตน และทุกสิ่งที่อยู่ภายในกำแพงเมืองต่างก็มี กำแพงและสิ่งอื่นๆ เป็นสิ่งแวดล้อมตนเอง ดังนั้น สามารถกล่าวได้ว่า บริวารหรือบริวารมีความหมาย ใน ๒ นัยยะ กล่าวคือ ความหมายในลักษณะกว้างและความหมายในลักษณะแคบ โดยในความหมาย ที่กว้าง หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบตัวมนุษย์รวมทั้งตัวมนุษย์เองด้วยก็เป็นสิ่งแวดล้อมของสิ่ง อื่นๆ ด้วยเช่นกัน ส่วนในความหมายแคบนั้น หมายถึง ธรรมชาติที่แวดล้อมมนุษย์และมีความสัมพันธ์ กับมนุษย์ในแง่ต่างๆ นั้น คือเป็นที่อยู่อาศัย เป็นอาหาร เป็นเครื่องนุ่งห่ม เป็นแหล่งของยารักษาโรค เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ หรือแม้กระทั่ง เป็นสถานที่ในการฝึกอบรมพัฒนาตน เป็นต้น จึงสามารถสรุป ได้ว่า สิ่งแวดล้อม หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่แวดล้อมกัน และมีความสำคัญในการดำเนินชีวิตของ มนุษย์

นอกจากนี้ ยังมีศัพท์ที่แสดงถึงสภาพแวดล้อมที่เป็นที่อยู่อาศัยและมีผลต่อการดำเนินชีวิตของ มนุษย์ได้แก่ ปฏิจฐเทสวาสะ หมายถึง การอยู่ในประเทศอันควร อยู่ในถิ่นที่เหมาะสม อยู่ในถิ่นอัน เจริญ มีคนดี มีนักปราชญ์^{๓๑} รวมทั้ง การอยู่ในประเทศหรือถิ่นที่เหมาะสมที่ควร^{๓๒} ภาษาสมัยใหม่ คือ การอาศัยอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี หรือการอยู่ในประเทศอันควร ในภาษาอังกฤษว่า Environment หมายถึง การกระทำต่อกันของสิ่งที่อยู่แวดล้อมกัน สภาพของสิ่งที่ถูกแวดล้อม (the action of environing, the state of being environed)^{๓๓}

สิ่งแวดล้อมในทางพระพุทธศาสนามีศัพท์ว่า “ปฏิจฐเทสวาสะ” หมายถึง การอยู่ในประเทศ หรือการอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี^{๓๔} หรือการอยู่ในประเทศอันสมควร ชื่อว่า “ปฏิจฐเทสวาสะ” บริษัท ๔ ย่อมเที่ยวไป บุญกิริยาวัตถุมีทาน เป็นต้น ย่อมเป็นไป คำสอนของพระศาสดามิองค์ ๙ ย่อมรุ่งเรืองใน

^{๒๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส.อาร์.พรินต์ติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๑๐๙.

^{๒๙} ป. ปลงสมบุญ, พจนานุกรม มคอ-ไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (ม.ป.ท., ม.ป.ป.), หน้า ๕๔๗

^{๓๐} มหาหมากุฎราชวิทยาลัย, วิสุทธิวรรคแปล ภาค ๑ ตอน ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ มหาหมากุฎราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๗๒.

^{๓๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๓

^{๓๒} พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), ธรรมะกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๘), หน้า ๓.

^{๓๓} J.A. Simpson and E.S.C.Weiner, The Oxford English Dictionary, Second edition V๕, (UK: Oxford University Press, ๒๐๐๔), p. ๓๑๕.

^{๓๔} พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), ธรรมะกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม, หน้า ๓.

ประเทศใดประเทศนั้น เชื่อว่าประเทศอัน ควรการอาศัยอยู่ในประเทศอันสมควรนั้น พระพุทธองค์ทรงตรัสว่า เป็นมงคลเพราะเป็นปัจจัยแห่งการทำบุญแห่งสัตว์ทั้งหลาย^{๓๕} ดังนั้น กล่าวได้ว่า ความหมายของสิ่งแวดล้อม คือ สิ่งที่เกี่ยวข้องกับชีวิตมนุษย์ รวมทั้งการอยู่ในถิ่นที่เหมาะสม แม้นิยามและความหมายของคำสิ่งแวดล้อมในพระพุทธศาสนาจะไม่มีเด่นชัด แต่ก็สามารถที่จะกล่าวได้ว่า ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาได้ปรากฏ ข้อความที่แสดงถึงบรรยากาศที่พอจะสามารถอนุมานได้ว่าเป็นค่านิยามของสิ่งแวดล้อม โดยในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาจะกล่าวถึงสิ่งแวดล้อมโดยอ้อมๆ เพื่อให้เกิดความเข้าใจและเห็นภาพสิ่งแวดล้อมที่แสดงถึงความเชื่อมโยงกันของชีวิตมนุษย์และธรรมชาติรอบๆ ตัวมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นสิ่งที่มีชีวิตหรือสิ่งแวดล้อมที่ไม่มีชีวิต อันเป็นสถานที่ที่เหมาะสมสำหรับการบำเพ็ญเพียร ที่มีลักษณะเป็นป่าว่านารัณมย์อุดม สมบูรณ์มีสายน้ำไหลตามชอกหิน มีดอกไม้บานสะพรั่ง เป็นที่เหมาะสมแก่การพักผ่อนหย่อนใจ และเป็นที่ที่เหมาะสมสำหรับการปฏิบัติธรรมหรือการฝึกตนเพื่อบรรลุถึงเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา คือ พระนิพพาน

อย่างไรก็ตามนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาได้ให้ความหมายของสิ่งแวดล้อมไว้มากมาย ดังนี้ พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ให้ทัศนะสิ่งแวดล้อมไว้ว่า เป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับชีวิตมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ เช่น ป่าไม้ ภูเขา แม่น้ำ หรือสิ่งแวดล้อมที่ มนุษย์สร้างขึ้น เช่น ชุมชน อาหารยานพาหนะ เป็นต้น^{๓๖}

พระมหาจรรยา สุทธิญาณ ใต้ให้ความหมายของสิ่งแวดล้อมไว้ว่า เป็นส่วนประกอบหนึ่งของธรรมชาติ ซึ่งต้องประกอบด้วยมนุษย์และสัตว์เป็นต้น หมายถึงทุกสิ่งทุกอย่างล้วนเป็นส่วนประกอบของกันและกัน และส่วนประกอบนั้นก็คือสิ่งแวดล้อมนั่นเอง^{๓๗}

พระมหาประพนธ์ ศุภษร กล่าวถึงความหมายของสิ่งแวดล้อมว่า สิ่งแวดล้อมใน ความหมายของนักอนุรักษ์คือสิ่งที่อยู่รอบๆ ตัวเรา ทั้งส่วนที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เช่น ป่าไม้ ภูเขา ดิน น้ำ อากาศ ทรัพยากรธรรมชาติต่างๆ ฯลฯ และส่วนที่มนุษย์เสริมสร้างขึ้นมา เช่น ศิลปกรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี สวนสาธารณะ เป็นต้น^{๓๘}

ดิช นัท ฮันท์ (Thich Nhat Hanh) กล่าวถึงสิ่งแวดล้อมตามทัศนะของปรัชญาไว้ว่า พวกเราทุกคนทั้งเด็กและผู้ใหญ่ล้วนเป็นดอกไม้ที่สวยงาม เปลือกตาของเรานั้นคือกลีบกลีบเหล่านั้นเอง โดยเฉพาะในยามที่เรากำลังหลับตา หูของเราจะเป็นดังรัศมีในยามเช้า ซึ่งกำลังสดับฟังเสียงนกร้อง ริมฝีปากของเราที่จิบเป็นดอกไม้ที่สวยงามทุกครั้งที่เราแย้มยิ้ม ส่วนมือของเราทั้งสองข้างนั้นก็คือดอกบัวที่มีกลีบห่ากลีบ^{๓๙}

^{๓๕} คณะกรรมการแผนกตำรา, มังคลัตถที่ปิณีแปล เล่ม ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๑๒๗

^{๓๖} อ้างแล้ว, ธรรมะกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม, หน้า ๙.

^{๓๗} พระมหาจรรยา สุทธิญาณ, พุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อม, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๓๖), หน้า ๑๖.

^{๓๘} พระมหาประพนธ์ ศุภษร, “พระวินัยกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม: ศึกษา เฉพาะกรณีพระวินัย ๒๒๗ ข้อในพระไตรปิฎกและอรรถกถา”, พ.ศ.ล., ปี ที่ ๓๑ ฉบับที่ ๒๑๑ (พฤษภาคม- มิถุนายน, ๒๕๔๑), หน้า ๑๖.

^{๓๙} ดิช นัท ฮันท์ (Thich Nhat Hanh), คานดินในเรือนใจ, แปลโดย ธีระเดช อุทัยวิทยารัตย์, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๕๐), หน้า ๑๔.

สมพร เทพสิทธา ได้ให้ความหมายว่า “สิ่งแวดล้อม” คือ ทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบตัวมนุษย์ทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม^{๔๐}

มานพ นักการเรียน ได้ให้ความหมายว่า คำว่า “สิ่งแวดล้อม” เป็นศัพท์บัญญัติสำหรับใช้ แทนคำว่า Environment ในภาษาอังกฤษ ซึ่งมาจากรากศัพท์ภาษาฝรั่งเศสว่า Environ แปลว่า รอบๆ (around) ฉะนั้น Environment จึงหมายถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบตัวมนุษย์ (Totality of man's surroundings)^{๔๑}

ดังนั้น สามารถสรุปความหมายของ คำว่า “สิ่งแวดล้อม” หรือ “ปฏิรูปทสวาสะ” หมายถึง การอยู่ในพื้นที่อันเป็นประเทศอันเหมาะสม และมีความสัมพันธ์กับการดำเนินชีวิตที่อยู่รอบตัวมนุษย์และเป็นสถานที่ที่เกื้อกูลต่อการพัฒนาตน ไม่ว่าจะเป็นสิ่งที่สามารถสัมผัส จับต้องได้หรือรับรู้ได้ทางประสาทสัมผัส ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ เป็นสิ่งที่มีอยู่เองหรือเกิดขึ้นตามธรรมชาติ จัดว่าเป็นสิ่งแวดล้อมทั้งสิ้น

๒.๔.๑ แนวคิดเกี่ยวกับพุทธนิเวศกับการอนุรักษ์ป่าไม้

จากความหมายคำว่า “สิ่งแวดล้อม” หรือ “ปฏิรูปทสวาสะ” หมายถึง การอยู่ในพื้นที่อันเหมาะสม สัมพันธ์กับการดำเนินชีวิตที่อยู่รอบตัวมนุษย์และเป็นสถานที่ที่เกื้อกูลต่อการพัฒนาตนทั้งที่สัมผัสได้และสัมผัสไม่ได้ทางอายตนะภายนอกและภายในนั้น การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ถือได้ว่าเป็นอีกแนวทางในการสร้างความสมดุลกับสิ่งแวดล้อมได้อย่างชัดเจน

ปัจจุบันนักอนุรักษ์ได้เปลี่ยนมาสนใจการอนุรักษ์อย่างเป็นระบบมากกว่าการอนุรักษ์เฉพาะทรัพยากรที่สนใจเท่านั้น เพราะผลกระทบจากการตัดสินใจผิดพลาดในการทำลายหรือตัดแปลงสิ่งแวดล้อมนั้นจะมีมากกว่าที่จะมองเห็นและเข้าใจระบบธรรมชาติมีความสลับซับซ้อน เพื่อให้เข้าใจถึงแนวทางที่ถูกต้องจำเป็นอย่างยิ่งจะต้องเข้าใจความหมายและเนื้อหาของ การอนุรักษ์ ในสารานุกรมบริตานิกา (Encyclopedia Britannica) การอนุรักษ์ หมายถึง การจัดการให้มนุษย์ให้มนุษย์ใช้ประโยชน์จากชีวภาพอย่างอันชาญฉลาด ประโยชน์ที่ยั่งยืนได้มากที่สุด^{๔๒} ให้เกิดความสมดุลสมผลตลอดถึงการฟื้นฟู การรักษา การซ่อมแซม การพัฒนา ป้องกันหรือสงวนให้^{๔๓} การใช้ทรัพยากรให้ให้มีประโยชน์ต่อคนส่วนมากให้ดีที่สุดและมีอายุการใช้งานที่ยาวนานที่สุด^{๔๔} รู้จักใช้ทรัพยากรอย่างชาญฉลาด ให้เป็นประโยชน์ต่อมหาชนมากที่สุด^{๔๕} และการใช้ตามความต้องการและประหยัดไว้เพื่อใช้ใน

^{๔๐} สมพร เทพสิทธา, ศาสนากับสิ่งแวดล้อม, (กรุงเทพมหานคร: สมชายการพิมพ์, ๒๕๓๗), หน้า ๓.

^{๔๑} มานพ นักการเรียน, พระพุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อมศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๓.

^{๔๒} Encyclopedia Britanica (๑๙๘๘-๑๖.๖๖๓), อ้างถึงใน พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), การพัฒนาที่ยั่งยืน, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกลบอลคิมทอง, ๒๕๔๒), หน้า ๗๖.

^{๔๓} เกษม จันทรแก้ว และคณะ, สิ่งแวดล้อมเทคโนโลยีและชีวิต, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๑), หน้า ๙๙-๑๐๐.

^{๔๔} วิชัย เทียนน้อย, การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อักษรวัฒนา, ม.ป.ป.), หน้า ๒.

^{๔๕} นิวัติ เรืองพานิช, การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, หน้า ๔.

อนาคต^{๔๖} นอกจากนั้นวินัย วีระพัฒนานนท์ ได้กล่าวถึงหลักการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ไว้ ๗ ประการคือ

๑. การใช้ให้นานที่สุดการใช้ทรัพยากรทุกชนิดไม่ว่าจะเป็นสิ่งของเครื่องใช้ใด ๆ จะต้องถนอมรักษาเพื่อให้ได้ใช้สิ่งของเหล่านั้นให้นานที่สุด ทั้งนี้เพื่อไม่ให้เกิดการนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้รวดเร็วเกินไป

๒. การใช้ให้เกิดประโยชน์มากที่สุด การใช้สิ่งของต่าง ๆ ให้เกิดประโยชน์ให้ได้มากที่สุด และมีผู้ได้รับประโยชน์จำนวนมากจะช่วยลดปริมาณความต้องการทรัพยากรธรรมชาติมาใช้รวดเร็วเกินไป

๓. การนำกลับมาใช้ใหม่ ของใช้หลายอย่างที่ได้นำมาใช้จนเก่า หรือหมดสภาพการใช้ไปแล้วถ้าได้นำมาปรับปรุงหรือเปลี่ยนสภาพให้เป็นวัตถุดิบ เพื่อทำให้เป็นสินค้ากลับมาใช้ใหม่จะช่วยทำให้ลดการแสวงหาทรัพยากรทำลายสิ่งแวดล้อมลงได้

๔. การทดแทนทรัพยากรบางชนิดหายากหรือมีจำนวนน้อย การแสวงหาวัสดุอื่นที่มีอยู่มากหรือมีค่าน้อยกว่ามาใช้ทดแทนจะช่วยลดการสูญเสียทรัพยากรที่หายากลงได้ และยังช่วยทำให้วัสดุหรือทรัพยากรที่ไม่มีค่ากลับมีค่าเพิ่มขึ้นด้วย

๕. การบูรณะซ่อมแซมสิ่งของเครื่องใช้หลายชนิด ถ้าได้รับการบูรณะซ่อมแซมในส่วนที่ชำรุดเสียหายหรือให้กลับสู่สภาพที่ใช้งานได้ จะช่วยยืดอายุการใช้ของเครื่องใช้เหล่านั้น และลดอัตราการทำลายสิ่งแวดล้อมได้

๖. การฟื้นฟูความเสื่อมโทรม ทรัพยากรธรรมชาติที่สามารถเกิดขึ้นใหม่ได้ และอยู่ในสภาพเสื่อมโทรม ควรมีการเร่งฟื้นฟู เพื่อให้มีทรัพยากรไว้ใช้ และเพื่อรักษาความสมดุลธรรมชาติ

๗. การลดอันตรายจากสารพิษ สารพิษหลายชนิดเมื่อนำไปทิ้งจะก่อให้เกิดอันตรายต่อมนุษย์และระบบนิเวศ ดังนั้นก่อนทิ้งสารพิษหรือของเสียเหล่านั้น ควรทำให้สารพิษหรือของเสียอยู่ในสภาพที่ก่อให้เกิดอันตรายต่อระบบนิเวศให้น้อยที่สุด^{๔๗}

แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ จัดเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืนจะต้องเริ่มจากตนเอง ก่อนโดยการพัฒนาสิ่งแวดล้อมในบ้าน สิ่งแวดล้อมภายในชุมชน และสิ่งแวดล้อมในสังคม โดยให้ความรู้ความเข้าใจ การอบรมให้ทราบถึงปัญหา สาเหตุของปัญหา และผลกระทบของปัญหา สิ่งแวดล้อม การรักษาทรัพยากรธรรมชาติ การป้องกันและแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมเพื่อให้เกิดความรอบรู้ รู้ว่าสิ่งใดผิดสิ่งใดถูก สิ่งใดควรทำ สิ่งใดไม่ควรทำ มีจิตสำนึกเพื่อประโยชน์ส่วนรวมยิ่งกว่าประโยชน์ส่วนตน

สรุปได้ว่า การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ จะต้องมีการทำนุบำรุงรักษาสภาพธรรมชาติดั้งเดิมเอาไว้ เพื่อใช้เป็นแหล่งข้อมูลสำหรับเปรียบเทียบกับโครงการพัฒนาต่าง ๆ มิฉะนั้นจะไม่สามารถทราบผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงระบบธรรมชาติ และไม่สามารถหลีกเลี่ยงความเสียหายที่จะติดตามมา รวมทั้งไม่สามารถตัดสินใจดำเนินการอย่างถูกต้อง

^{๔๖} เกษม จันทรแก้ว, วิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม, หน้า ๙๙-๑๐๐.

^{๔๗} วินัย วีระพัฒนานนท์, วิถีชีวิตสิ่งแวดล้อมทางต้นแห่งการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐), หน้า ๕๓-๕๔.

๒.๔.๒ พุทธนิเวศกับการอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติ

การแปรรูปทรัพยากรธรรมชาติเพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์นั้น ถือได้ว่าเป็นการสร้างปัญหาและยากจะแก้ไขได้ จากการใช้ทรัพยากรไม่เพียงแต่ทำให้ต้องสูญเสียทรัพยากรที่ไม่สามารถจะนำกลับคืนสู่สภาพเดิมได้ แต่ยังต้องเสียงบประมาณอีกมากมายในการแก้ไขปัญหา เพื่อมิให้เกิดปัญหาในระยะยาว ทุกคนต้องเข้าใจถึงความสัมพันธ์และความจำเป็นของพระพุทธศาสนา กับหลักพุทธนิเวศที่มีผลต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติ โดยมีพระสงฆ์ซึ่งถือว่าเป็นบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติตามแนวทางพุทธนิเวศ ตามความเห็นของฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ กล่าวถึงบทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ป่าไม้ว่า “ได้มีมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาล ซึ่งจากการศึกษาในพุทธประวัติและในพระไตรปิฎก จะเห็นได้ว่าที่พำนักของพระภิกษุสงฆ์ส่วนมากมักจะอยู่ในสภาพแวดล้อมของป่า เช่น ปาวาริกัมพวันเป็นสวนมะม่วงที่พ่อค้าผ้าถวายแด่พระพุทธองค์ เขตวันเป็นสวนมะม่วงที่อนาถบิณฑิกเศรษฐีถวายไว้ในพระศาสนาอยู่ในเมืองสาวัตถี เขาคิชฌกูฏ ซึ่งอยู่ในกรุงราชคฤห์ สวนกวางในกรุงสาวัตถี และเวฬุวันมหาวิหาร”^{๔๘} เป็นต้น

ประสพสุข พันธุประยูร ได้ศึกษาเรื่องบทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้จังหวัดภาคเหนือของประเทศไทย มีข้อเสนอแนะ คือ พระสงฆ์ทุกรูปที่เป็นภิกษุมีความตั้งใจในบทบาทการอนุรักษ์ ทรัพยากรป่าไม้ และมีความคิดเห็นตรงกันว่าถึงเวลาแล้วที่จะต้องเข้ามามีบทบาท ดังนั้นจึงเป็นการสมควรที่จะสนับสนุนให้พระสงฆ์ได้เข้ามามีบทบาทอย่างจริงจังโดยไม่ผิดกฎหมาย

สิ่งที่ควรสนับสนุนและมีกิจกรรมเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น เพื่อให้พระสงฆ์มีประสิทธิภาพในบทบาท การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ไว้ ๔ ประการ^{๔๙} คือ

๑. ควรเพิ่มพูนความรู้ในด้านการอนุรักษ์ป่าไม้ให้กับพระสงฆ์ เพื่อให้มีการปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพ

๒. ควรให้กำลังใจในการปฏิบัติหน้าที่ เช่น ให้การยกย่องสนับสนุนประกาศเกียรติคุณและถือว่าเป็นผู้นำและทำประโยชน์ให้แก่ชุมชนและสังคมอย่างแท้จริง

๓. ควรจัดให้มีกองทุน เพื่อเป็นปัจจัยในการปฏิบัติงานอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้เป็นการเฉพาะ เพื่อพระสงฆ์จะไม่ต้องลำบากในการระดมทุนจากแหล่งอื่นมาเป็นค่าใช้จ่ายในการนี้

๔. ควรเป็นวิธีการอนุรักษ์ที่ไม่ผิดกฎหมายบ้านเมือง และพบว่าปัจจัยที่มีผลต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้เท่าที่ประมาณได้มี ๑๐ ประการ คือ

๔.๑ ศรัทธา คือ มีความเลื่อมใสในการปฏิบัติของพระสงฆ์ ทั้งนี้เนื่องจากพระสงฆ์มีวินัยและจริยวัตรอันเหมาะสม น่ายึดถือเป็นเยี่ยงอย่าง

๔.๒ บารมี คือ คุณลักษณะพิเศษส่วนตัวของพระสงฆ์ ซึ่งอาจเป็นอำนาจใน ตัวเองของพระสงฆ์ เช่น การมีวาจาศักดิ์สิทธิ์ ความเคร่งครัดในปฏิปทาสมณะสาธูป ซึ่งเป็นปัจจัยส่งเสริมให้ชาวบ้านยอมรับ และเชื่อฟังในคำสอน

^{๔๘} ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ และคณะ, **พระพุทธศาสนาเพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติ**, (กรุงเทพมหานคร: อักษรการพิมพ์, ๒๕๓๙), หน้า ๒๑.

^{๔๙} ประสพสุข พันธุประยูร, **บทบาทพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในจังหวัดภาคเหนือของประเทศไทย**, (เชียงใหม่: ศูนย์วิชาการมหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๕), หน้า ๒.

๔.๓ ปฏิปทา คือ พฤติกรรมที่พระสงฆ์แสดงให้ชาวบ้านเห็น เช่น ความตั้งใจจริง ความมักน้อย ไม่เห็นแก่ได้ ความจริงใจ ความอดทน อดกลั้น ความเสียสละ ความสม่ำเสมอ ความเพียรพยายาม ความหวังดี

๔.๔ สามัคคีธรรม คือ การสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันให้กับกลุ่มชาวบ้านโดยมีความคิดเห็นตรงกัน มีความร่วมมือร่วมใจกัน เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง และมองเห็นอันตรายที่จะเกิดขึ้นหากไม่ร่วมมือกัน กับทั้งจะต้องมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนด้วยความเต็มใจและเสียสละ

๔.๕ กิจกรรมเกื้อกูล คือ พระสงฆ์หรือทางวัดจะต้องมีหรือสร้างโครงการหรือกิจกรรมที่จะเป็นประโยชน์ต่อชาวบ้านและชุมชนหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือพระสงฆ์และวัดจะต้องเกื้อหนุนและเป็นที่พึ่งพาของชาวบ้านอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่องตลอดไป

๔.๖ หนุนจاریตประเพณี คือ พระสงฆ์ได้นำเอาจารีตประเพณีวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมต่าง ๆ ตลอดจนค่านิยมและบรรทัดฐานทางสังคมมาใช้เป็นเครื่องมือในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ เป็นการเกื้อกูลการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ได้เป็นอย่างดี

๔.๗ มีกลุ่มอนุรักษ์ คือ พระสงฆ์ได้ดำเนินการจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์ป่าขึ้นมาเพื่อช่วยกันดำเนินการโดยกลุ่มอนุรักษ์นี้เป็นชาวบ้านที่มีความเข้าใจและมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ป่า มีพลังความคิดและปัจจัยหลาย ๆ อย่างพร้อมเพรียง รวมทั้งมีส่วนร่วมในกิจกรรมการอนุรักษ์

๔.๘ ดึงองค์กรมาช่วยเหลือ คือ การขอความร่วมมือจากองค์กรต่าง ๆ ทั้งในชุมชนและนอกชุมชนรวมทั้งองค์กรในต่างประเทศเข้ามาช่วยเหลือในกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

๔.๙ อิงหน่วยราชการ คือ การให้หน่วยทางราชการที่รับผิดชอบโดยตรง เช่น กรมป่าไม้ และหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง กรมพัฒนาชุมชน กรมการศึกษานอกโรงเรียน เจ้าหน้าที่ปกครองกำนันผู้ใหญ่บ้าน เจ้าอาวาส ตำรวจ เข้ามามีส่วนร่วมหรือมาเป็นเจ้าหน้าที่ที่ดำเนินการ

๔.๑๐ วิธีการนอกแบบ พระสงฆ์แต่ละรูปมีวิธีการพิเศษเป็นส่วนตัวที่ไม่เหมือนกันและต่างก็ได้นำเอากลวิธีเฉพาะตัวมาใช้เป็นกลยุทธ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ พระสงฆ์บางรูปนำเอาพันธุ์ไม้แปลก ๆ มาจากต่างถิ่นเข้ามาปลูกในป่า แล้วส่งเสริมให้ชาวบ้านช่วยกันปลูก บางรูปจัดพิธีปลูกป่าเนื่องในวันสำคัญของชาติและศาสนา เช่น ปลูกต้นไม้ในวันพีชมงคล วันฉัตรมงคลวันเข้าพรรษา วันเฉลิมพระชนมพรรษาสมเด็จพระบรมราชินีนาถ บางรูปก็กำหนดบริเวณป่าอนุรักษ์เป็นที่สำหรับการเจริญทางวิปัสสนากรรมฐาน และบางรูปก็จัดให้ชาวบ้านไปทัศนศึกษาออกสถานที่ โดยเฉพาะพื้นที่ที่มีการจัดการดำเนินการเรื่องป่าชุมชนซึ่งบังเกิดผลอย่างมีประสิทธิภาพ^{๕๐}

พระพุทธศาสนาเป็นสถาบันสำคัญที่มีบทบาทในการศึกษาอบรมสั่งสอนประชาชนให้มีจิตสำนึกอันดีงามต่อตนเองและธรรมชาติแวดล้อม รวมถึงพื้นป่า พันธุ์ไม้ สัตว์ป่า สัตว์น้ำ สัตว์บก แม่น้ำลำคลอง รวมทั้งมวลมนุษยชาติ ถึงแม้สถาบันพระพุทธศาสนาไม่มีเครื่องมือเพียงพอที่จะช่วยดูแลสิ่งแวดล้อมเหล่านี้ แต่ก็มีศาสนธรรมเป็นเครื่องสอดส่องให้มวลมนุษยชาติมองเห็นตนเองอย่างเข้าใจอย่างมีคุณค่าสร้างสรรค์พัฒนาการแก่โลก ไม่สร้างความพินาศแก่สรรพชีวิตบนผืนโลก ปัจจุบันทุกคนปราศจากความคิดที่ประกอบด้วยปัญญา ขาดวิจยญาณในการมองปัญหาอย่างเป็นระบบแบบแผน และกระบวนการซึ่งเป็นต้นเหตุสำคัญแห่งการทำลายธรรมชาติ พื้นที่ป่าธรรมชาติลดเหลือน้อยลงทุก

^{๕๐} อ้างแล้ว, บทบาทพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในจังหวัดภาคเหนือของประเทศไทย, หน้า ๔.

ปีจากการตัดต้นไม้ทำลายป่าโดยมิได้คำนึงถึงผลกระทบที่จะตามมา จนเกิดภาวะความความแห้งแล้ง และเกิดอุทกภัยอย่างรุนแรงกว่าปกติ ปัญหาด้านมลพิษทางอากาศ ปัญหาดินขาดอินทรีย์วัตถุไม่เหมาะสมแก่การเพาะปลูก ปัญหาด้านมลพิษทางน้ำ แม่น้ำยังคงอยู่ แต่ประชาชนไม่มีน้ำอุปโภค บริโภคอย่างเพียงพอ บ้างก็ปล่อยควันทิ้งออกทางอากาศ อากาศบริสุทธิ์หายไป มนุษย์ต้องเผชิญ ปัญหาเหล่านี้ทวีคูณขึ้นทุกวันทุกด้าน มีแม่น้ำลำคลองเหมือนไม่มีน้ำ มีพื้นดินเหมือนไม่มีดิน มีผืนป่า เหมือนไม่มีต้นไม้ มีลมฟ้าอากาศเหมือนไม่มีลมหายใจคล้ายๆ กับคนใกล้จะสิ้นชีวิต ลำคลองหลาย สายในเมืองใหญ่ๆ เน่าเสียและส่งกลิ่นที่ไม่พึงปรารถนา

มนุษย์ได้รับผลวิบากอันเกิดจากการปฏิบัติต่อธรรมชาติของมนุษย์นั่นเอง ซึ่งการปฏิบัติเหล่านั้น เป็นการปฏิบัติที่ขาดความรู้ด้านนามธรรม ไม่ว่าจะเป็นสติสัมปชัญญะที่ถูกต้อง ความกตัญญูต่อกตเวที มองเห็นคุณค่าของธรรมชาติ ดูแลรักษา ปฏิบัติสมุปาบท ปัญญาของการมองธรรมชาติตามความเป็นจริงอย่างเป็นวงจรครบกระบวนการ ศาสนธรรม ศาสนบุคคล ศาสนพิธีซึ่งล้วนเป็นแนวทางแห่งการ แก่ไขต่อการพัฒนาคุณภาพจิตใจในการสร้างจิตสำนึกพร้อมจะดูแลรักษาธรรมชาติแวดล้อมให้คงอยู่ ในสภาพปกติดั้งเดิมได้ตามสมควร

พระพุทธศาสนาเกิดขึ้นมาเมื่อ ๒๕๖๐ กว่าปีล่วงแล้ว สมัยนั้นธรรมชาติแวดล้อมบริบูรณ์บริสุทธิ์ สะอาด พื้นที่ป่า พันธุ์ไม้ ภูเขา แม่น้ำ ดินฟ้าอากาศ สัตว์ป่า สัตว์น้ำ สัตว์บก สัตว์เลื้อยคลานสัตว์ครึ่ง บกครึ่งน้ำ ยังไม่ถูกรบกวนมากนัก พระพุทธองค์และเหล่าพุทธสาวกมีวิถีชีวิตใกล้ชิดกับธรรมชาติเป็น อันหนึ่งอันเดียวกันแนบแน่น ไม่ปรากฏว่ามีการส่งเสริมการช่วงชิงทรัพยากรธรรมชาติเพื่อสนองความ ต้องการทางวัตถุแก่ตนเองและศาสนาแต่อย่างใด กลับส่งเสริมการดูแลรักษาคุ้มครอง ทรัพยากรธรรมชาติแก่พุทธบริษัท พระพุทธองค์มีวิถีชีวิตตามแบบอาศัยธรรมชาติดีอย่างใกล้ชิด ตั้งแต่ ประสูติจนถึงปรินิพพานอันเป็นวาระสุดท้ายแห่งพระชนม์ชีพ ด้วยเหตุอย่างนี้ป่าไม้จึงมีความใกล้ชิดกับ พระพุทธศาสนาตั้งแต่พุทธกาลจนถึงปัจจุบัน พระพุทธองค์และพุทธสาวกโดยมากจะพำนักอาศัย เสนาสนะป่าเป็นที่ปฏิบัติธรรม สันทนาธรรม หรือเสวยวิมุตติสุขป่าไม้ที่พุทธบริษัท ควรระลึกถึงซึ่งเป็น สถานที่ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธองค์และพุทธสาวกในเหตุการณ์สำคัญๆ ตลอดพุทธกาล

จากแนวความคิดเรื่องสถานที่สำคัญเหล่านี้ มีส่วนส่งเสริมให้พุทธศาสนิกชนชาวไทยสร้างอุเท สิกเจติยระลึกพระพุทธรูป เช่น สร้างวัดศรีมหาโพธิ์เพื่อระลึกถึงสถานที่ตรัสรู้ สร้างวัดพระแท่นดงรัง เพื่อระลึกถึงที่ปรินิพพาน รวมทั้งการจัดพิธีเวียนเทียนในวันสำคัญเหล่านี้ด้วยพุทธศาสนิกชนตั้งแต่ โบราณกาลจนถึงปัจจุบันนิยมปลูกต้นโพธิ์ ต้นสาละ ต้นไทร ต้นจิก และอื่นๆเป็นพุทธานุสติ อาศัยเหตุ ดังนี้พระสงฆ์ก็เป็นผู้ดำเนินการปลูกป่าไม้ ไม่ว่าจะเป็นปลูกป่าในวันวิสาขบูชา อันเป็นสัปดาห์ส่งเสริม พระพุทธศาสนา ปลูกป่าในวันอาสาฬหบูชาอันเป็นช่วงฤดูฝนพอดีนอกจากนี้สามารถแนะนำปลูกโดย เน้นต้นไผ่ มะม่วงเพื่อระลึกถึงวัดป่าเวฬุวันกรุงราชคฤห์แคว้นมคธ ซึ่งเป็นวัดแห่งแรกของ พระพุทธศาสนา เป็นสถานที่แสดงพระโอวาทปาฏิโมกข์ วัดป่าอัมพวัน กรุงราชคฤห์ที่หมอชีวกถวาย เป็นวัด และป่าโคสิทศาลวันใกล้หมู่บ้านนาทิกะเป็นป่าที่พระเถระอาศัยอยู่ประจำไม่ได้ขาดเพื่อเสวย วิมุตติสุข สันทนาธรรมตามกาลอันควร หรือเตรียมที่จะไปประกาศศาสนาในวันรุ่งขึ้น

พระพุทธองค์มีความใกล้ชิดกับป่าไม้ ทรงสั่งสอนไม่ให้ทำลายและรบกวนพันธุ์ไม้มรรทุกให้พุทธ บริษัทมีความกตัญญูต่อดินไม้มีปรากฏอยู่หลายแห่งเพื่อเป็นการช่วยส่งเสริมปลูกจิตสำนึกถึงความ กตัญญูต่อกตเวทีแก่ประชาชนในการอนุรักษ์ป่าที่มีอยู่แล้วให้คงอยู่ต่อไป สถาบันสงฆ์ก็สามารถนำ

หลักการดังกล่าวมาประยุกต์ใช้โดยเอาผ้าจีวรผืนใดผืนหนึ่งมาห่มต้นไม้ในผืนป่านั้นๆ ในส่วนด้าน การศึกษาวิปัสสนาธุระอันเป็นการศึกษาเพื่อความหลุดพ้นจากกิเลสอาสวะทั้งหลายซึ่งเป็นจุดมุ่งหมาย ของการฝึกจิตใจ ถ้ามองป่าไม้อย่างถูกวิธีจะได้รับความรู้จากป่าไม้

จะเห็นว่า แนวความคิดทางด้านพุทธนิเวศทั้งการดูแลรักษาป่าไม้ เพื่อช่วยสร้างเสริมคุณภาพ ของจิตวิญญาณชักจูงไปสู่ความสงบสุขความเมตตาความรู้สึก ความอ่อนโยนอันประณีต ทำให้เกิด สมาธิ รู้จักใช้ปัญญาพิจารณาความจริงของสังขารมีผลต่อการรู้ทั่วโลกและวิถีชีวิต การอยู่ในป่าไม้ ปราศจากเสียงรบกวนที่รบกวน ทำให้เกิดความสงบทางกาย(กายวิเวก) เมื่อร่างกายเยียบสอาด จิตใจก็ รู้สึกสงบมีความอึดอ้อมใจทำให้เกิดความสงบทางจิต(จิตตวิเวก) เมื่อมีความสงบทางกาย ความสงบ ทางจิตใจก็ไม่มีอารมณ์มารบกวนพร้อมที่จะฝึกฝนพัฒนาจิตใจให้สูงขึ้นไปพร้อมที่จะใช้ปัญญาพิจารณา เห็นความจริงของสังขาร ทำให้จิตใจเป็นอิสระจากกิเลสอาสวะ(อุปธิวิเวก) พระพุทธองค์ทรงเห็น ความสำคัญของป่าไม้ พันธุ์ไม้และธรรมชาติแวดล้อมอื่นๆ ด้าน แสดงให้เห็นว่าพระพุทธองค์ทรง ส่งเสริมการปลูกป่าไม้ และการปลูกสร้างสาธารณประโยชน์อื่น พระสงฆ์สามารถนำความรู้เหล่านี้ไป เผยแผ่แก่ประชาชนเพื่อปลูกฝังค่านิยมจิตสำนึกในการดูแลรักษาหรือปลูกสร้างป่าไม้มารวมทั้งแหล่งน้ำอื่นๆ โดยอาศัยพิธีกรรมเป็นแนวทางนำพา การกระทำเหล่านี้ล้วนเป็นประโยชน์อันไพศาลต่อมวลมนุษย ชาติได้เลือก ชั้น วรรณะ เพศ ศาสนา หรือชาติกำเนิดแต่อย่างใด ใครปรารถนาจะใช้ประโยชน์ก็ได้แต่ ต้องไม่สร้างความเสียหายต่อสถานที่นั้นๆ นับได้ว่าเป็นแนวทางในการสร้างสาธารณประโยชน์ สาธารณสถาน ต่อชนรุ่นหลัง

หลักพุทธนิเวศตามแนวทางพระพุทธศาสนาโดยการอนุรักษ์ป่าไม้พบว่าพระพุทธศาสนามุ่งเน้น ให้เกิดความคิดเอื้ออาทรต่อธรรมชาติ มนุษย์เองก็ถือได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ดังนั้น ควร ประพฤติปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับธรรมชาติ เมื่อธรรมชาติหรือต้นไม้ถูกทำลาย มนุษย์ในฐานะที่เป็น ส่วนหนึ่งของธรรมชาติย่อมได้รับผลกระทบทั้งในทางส่วนตัวและโครงสร้างอย่างแน่นอน ต้นไม้และป่า ไม้ถือว่าเป็นหัวใจของสิ่งแวดล้อมที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีพของมนุษย์ พระธรรมปิฎก กล่าวถึง การที่จะทำให้บรรลุเป้าหมาย คือ การทำให้มีทรัพยากรธรรมชาติไว้ใช้และอยู่คู่กับโลกตลอดไปได้นั้น มีหลักการอนุรักษ์ คือ

๑. ใช้อย่างฉลาด การจะใช้ ต้องพิจารณาให้รอบคอบถึงผลดี ผลเสีย ความขาดแคลนหรือความ หายากในอนาคต อีกทั้งพิจารณาหลักเศรษฐศาสตร์ถึงต้นทุนและผลตอบแทนอย่างถี่ถ้วน

๒. ประหยัด ทรัพยากรใดที่มีน้อยหรือหายาก ควรเก็บรักษาไว้มิให้สูญไป บางครั้งถ้ามีของบาง ชนิดที่พอจะใช้ได้ ต้องใช้อย่างประหยัด

๓. ฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมที่ไม่ดีหรือเสื่อมโทรมให้ดีขึ้น กล่าวคือ ทรัพยากรใดก็ตามที่มีสภาพ ล่อแหลมต่อการสูญเปล่า หรือจะหมดไปถ้าดำเนินการไม่ถูกต้องตามหลักวิชา ควรหาทางปรับปรุงให้ อยู่ในลักษณะที่ดีขึ้น

๔. ปรับปรุงให้ดีกว่าสภาพธรรมชาติเดิม เช่น การปฏิรูปที่ดิน การปลูกพืชหมุนเวียนหลายอย่าง จะทำให้ดินดีขึ้น

๕. นำของใช้แล้วกลับมาใช้ใหม่ เช่น การนำขวดน้ำพลาสติก กระดาษหรือเศษเหล็ก เป็นต้น กลับมาใช้ใหม่

๖. ใช้สิ่งอื่นทดแทนทรัพยากรธรรมชาติบางอย่าง เช่น ใช้แกลบซีลี้อยและขยะเป็นเชื้อเพลิง การใช้ปูนซีเมนต์ในการก่อสร้างแทนไม้

๗. ใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมในการพัฒนา และต้องศึกษาผลได้ผลเสียอย่างรอบคอบเสียก่อน เช่น การสร้างโรงไฟฟ้า หรือเขื่อน

๘. ให้การศึกษาแก่ประชาชนที่อาศัยอยู่ตามท้องถิ่นในแหล่งธรรมชาติ เพื่อให้ประชาชนได้เข้าใจความสำคัญของระบบสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อการดำรงชีวิตจะได้ช่วยกันอนุรักษ์^{๕๑}

สังคมไทยเราควรปลูกฝังการรักษาทรัพยากรธรรมชาติการป้องกันและแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม เพื่อให้เกิดความรอบรู้ รู้ว่าสิ่งใดผิดสิ่งใดถูก สิ่งใดควรทำ สิ่งใดไม่ควรทำ มีจิตสำนึกเพื่อประโยชน์^{๕๒} ส่วนรวมและรักษาธรรมชาติให้คงอยู่ตลอดไป จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา เกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าไม้นั้นเราจะพบว่าพระพุทธศาสนาเห็นความสำคัญของป่าไม้นี้

๑. ป่าไม้มีความสำคัญต่อมนุษย์มาช้านานทั้งอำนวยความสะดวกประโยชน์ด้านปัจจัย ๔ และสร้างความอุดมสมบูรณ์แก่สภาพแวดล้อมคือความพอดีไม่มากหรือน้อยจนเกินไปของธาตุทั้ง ๔ ธาตุดินมีอินทรีย์วัตถุสมบูรณ์เหมาะแก่การเจริญเติบโตของพันธุ์ไม้นานาชนิด ธาตุน้ำ มีเพียงพอแก่การอุปโภคบริโภคของสรรพชีวิตในบริเวณนั้นและใกล้เคียง ธาตุไฟ มีอุณหภูมิพอเหมาะแก่สัตว์นานาชนิดและพืชนานาชนิดในผืนป่านั้น ๆ มีส่วนป้องกันไฟป่าได้ถ้ามีความชุ่มชื้นเพียงพอ ธาตุลมอากาศมีการหมุนเวียนตลอดเวลา มีส่วนช่วยบรรเทาความรุนแรงอันเกิดแต่วาทภัย

๒. ตามทัศนะของพระพุทธศาสนาแล้วนอกจากมองเห็นประโยชน์ดังกล่าวมา ยังให้ความสำคัญของป่าไม้ในด้านพัฒนามนุษย์ อำนวยความสะดวกสุขขั้นพื้นฐานแก่มวลมนุษย์ เป็นแหล่งการสร้างนันทนาการ สร้างความเพลิดเพลินผ่อนคลายความตึงเครียด

๓. ผืนป่าเป็นเสนาสนะอันสงัด เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม ควรแก่การเจริญความเพียรทางจิตแก่ผู้ปรารถนาความหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งมวลอันมีกิเลสเป็นต้นเหตุ ซึ่งสามารถนำไปสู่ความสุขขั้นสูงสุดคือการเข้าถึงความจริงตามธรรมชาติ

๔. ตามแนวทางแห่งพระพุทธศาสนา มีวิธีปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ดำรงอยู่บนเกณฑ์ธรรมชาติเพื่อความคงอยู่ของสรรพสิ่งและสันติสุขของสรรพชีวิตบนพื้นโลก ตามหลักการนี้จึงเห็นได้ชัดว่า พุทธนิเวศตามหลักทางพระพุทธศาสนาเป็นการช่วยรักษาดูแลป่าไม้ พันธุ์ไม้ และธรรมชาติมิให้เกิดการเบียดเบียนรบกวนหรือทำความเสียหายแก่ป่าไม้ พันธุ์ไม้และสรรพชีวิตในผืนป่า รวมทั้งส่งเสริมให้มีการปลูกป่า สร้างสวนป่าเพื่อสร้างความอุดมสมบูรณ์ให้คงอยู่ต่อไป

จะเห็นได้ว่า หลักการทางพุทธนิเวศวิทยาตามแนวทางพระพุทธศาสนาได้เสนอแนวทางการอนุรักษ์ป่าไม้และธรรมชาติ ๒ ประการ คือ

๑. การอนุรักษ์โดยตรง คือ การไม่ทำลายพันธุ์ไม้นานาชนิด เพื่อต้องการรักษาไว้ซึ่งความสมบูรณ์และความหลากหลายของพันธุ์ไม้ที่มีอยู่ตามธรรมชาติให้คงไว้ตามสภาพเดิมเพื่อป้องกันภิกษุเบียดเบียนทำลาย แผลวถาง เผา ป่าไม้ พันธุ์ไม้และสร้างความเดือดร้อนต่อประชาชนในท้องถิ่นหรือสร้างความเดือดร้อนแก่สรรพชีวิตในบริเวณที่อยู่อาศัยหรือสถานที่อื่นใด ทั้งป้องกันภิกษุผู้ขาดจิตสำนึก

^{๕๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), คนไทยกับป่า, หน้า ๗-๘.

^{๕๒} พระมหาสุภา อุทโท, บทบาทของพระสงฆ์: ผู้นำสังคมในการอนุรักษ์มรดกศิลปวัฒนธรรมไทย, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๘), หน้า ๒๐๘.

ในความเป็นสมณะ ผู้มีความประพฤติไม่เหมาะสมในการรักษาดูแลสิ่งแวดล้อม จึงมีการตั้งกฎกติกาควบคุมความประพฤติในหมู่พุทธสาวก มีการปรับโทษแก่ผู้ล่วงละเมิด ตามทศณะนี้ทำให้เห็นว่า พระพุทธศาสนามีบทบาทในด้านให้ความสำคัญของป่าไม้ พันธุ์ไม้ ตลอดจนถึงสิ่งแวดล้อม อันเป็นแนวทางแห่งการอนุรักษ์ป่าไม้โดยตรงอย่างแท้จริง รวมทั้งมีพุทธบัญญัติไว้ว่า ให้ภิกษุจุดไฟเพื่อเป็นแนวป้องกันไฟป่าได้ อันเป็นภูมิปัญญาชาวบ้านในการรักษาที่อยู่อาศัยและผืนป่าในบริเวณนั้นให้ปลอดภัยจากไฟป่า

๒. การอนุรักษ์โดยอ้อม คือ การที่ภิกษุอาศัยอยู่ในผืนป่า แบบพึ่งพาอาศัยกันโดยไม่เบียดเบียนกัน อันเป็นการช่วยดูแลรักษาผืนป่าให้คงไว้ตามเดิม ท่านเหล่านั้นผู้เห็นความสำคัญของกฎเกณฑ์ธรรมชาติเข้าใจวัฏจักรของสิ่งแวดล้อมตามหลักแห่งปัจจุสมุปบาท สามารถเป็นแนวทางแห่งการนำไปสู่ความสุขอันสูงสุดทางศาสนา เป็นการนำความสุขนั้นไปให้แก่ประชาชนผู้มีติดบอดจากแสงแห่งปัญญาและสามารถสร้างจิตสำนึกให้เกิดความรัก ความหวงแหนทรัพยากรอันมีค่ายิ่ง ซึ่งนำไปสู่การดูแลผืนป่าและสิ่งแวดล้อม พร้อมทั้งมวลมนุษยให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ภิกษุพุทธบุตรนั้นมีจุดยืนของการดำเนินชีวิตอันเรียบง่าย สันโดษ อ่อนน้อมถ่อมตัวไปพร้อมๆ กับการอยู่ด้วยกันอย่างสันติสุขระหว่างมนุษย์ เทวดา สัตว์ป่า พันธุ์ไม้ และสิ่งแวดล้อมในผืนป่า พุทธศาสนิกชนทั่วไปจึงให้ความสำคัญต่อผืนป่านั้นๆ ด้วย แต่ถ้าผืนป่านั้นหรือสถานที่อื่นใดที่มีความสมบูรณ์ของพันธุ์ไม้ไม่เพียงพอแก่การรักษาสภาพแวดล้อมและอำนวยประโยชน์ด้านปัจจัย ๔ ก็จะมีการส่งเสริมปลูกป่า สร้างสวนป่า ตามความเหมาะสมแก่พื้นที่ รวมทั้งสร้างสาธารณประโยชน์อื่นโดยถือว่าเป็นการบำเพ็ญบุญอีกวิธีหนึ่งที่ประชาชนทั่วไปไม่ควรละเว้น เมื่อมีการอาศัยอยู่ในผืนป่าหรือสถานที่อื่นใดเป็นการถาวรเพื่อสร้างเป็นวัดได้มีการกำหนดเขตสีมา โดยกำหนดสิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นภูเขา ก้อนหิน ป่าไม้ ต้นไม้ หนองน้ำ จอมปลวก แม่น้ำ แอ่งน้ำ เป็นเขตกำหนดนิमित ทำให้เห็นว่าพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญต่อสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติรอบตัวเป็นกรณีพิเศษ โดยไม่ต้องแสวงหาสิ่งอื่นนอกสถานที่มาเป็นนิมิตแต่ประการใด เป็นการไม่ทำความเสียหายต่อธรรมชาติที่มีอยู่เดิม เหล่านี้ล้วนเป็นการอนุรักษ์ป่าไม้และสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อความสมบูรณ์ของผืนป่า เพื่อให้ภิกษุอยู่เป็นหลักแหล่งตลอดฤดูฝนจึงมีพุทธบัญญัติ การจำพรรษา ห้ามภิกษุเที่ยวจาริก ตลอด ๓ เดือน อันเป็นการป้องกันภิกษุเที่ยวจาริกไปเพื่อกิจอื่นใดอาจเหยียบย่ำพืชพันธุ์ธัญชาติและพันธุ์ไม้อื่นๆ ที่กำลังเจริญเติบโตงอกงามได้

นอกจากนี้แล้วยังมีพุทธบัญญัติ ห้ามทำความสกปรกแก่สิ่งแวดล้อมอีก เพื่อป้องกันภิกษุผู้ไม่มีอาชาระสร้างความสกปรกแก่บริเวณอันเป็นที่รังเกียจแก่ผู้สัจจใจไปมาและเกิดภาวะพิษต่อสิ่งแวดล้อม เช่น ห้ามทิ้งขยะออกหน้าต่าง ห้ามถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ บ้วนเสมหะลงบนของสดเขียวหรือลงในน้ำ ห้ามขุดดินอันเป็นการเบียดเบียนสัตว์ในดินซึ่งบางชนิดเป็นผู้ทำหน้าที่พรวนดินตามธรรมชาติ เหล่านี้ล้วนแต่เป็นแนวทางแห่งการอนุรักษ์ป่าไม้ พันธุ์ไม้ พืชพันธุ์ธัญชาติ และสร้างกฎระเบียบให้เกิดขึ้นในหมู่ภิกษุพุทธบุตรรวมทั้งเป็นตัวอย่างในการปลูกจิตสำนึกให้แก่พุทธศาสนิกชนทั่วไปได้เป็นอย่างดี

นอกจากนั้นเราจะพบว่าในการอนุรักษ์ป่าไม้แนวพุทธนั้น หากจะอนุรักษ์เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด คือการสร้างจิตสำนึก พระพุทธศาสนาได้ช่วยเสริมสร้างจิตสำนึกแก่ประชาชนให้มีจิตระลึกถึงบุญคุณของป่าไม้ พันธุ์ไม้ หลายแห่ง เป็นต้นว่าใน นิทานชาดก อังคุตเทยวรรค ซึ่งกล่าวถึงคนตัดต้นไม้ กิ่งไม้ ใบไม้ ที่ตนเคยอาศัยร่มเงาเปรียบเหมือนผู้ทำลายมิตรสหาย นอกจากนี้แล้วยังมีในนิทานชาดกอีกกว่า ๕๔๐ เรื่อง ที่เหมาะสมสำหรับการปลูกสร้างส่งเสริมความรัก ความเข้าใจ ความ

ห่วงใย ให้เกิดขึ้นแก่ประชาชนทั่วไปโดยเฉพาะเยาวชน ที่มีต่อป่าไม้ พันธุ์ไม้ และสรรพชีวิต ดังที่ปรากฏใน เวสสันดรชาดก ปลาสาครก ชูทกนกยาชาดก เหล่านี้ล้วนเพื่อต้องการให้เห็นคุณค่าของสรรพสิ่งในธรรมชาติ อันเป็นการปลูกจิตสำนึกที่ดีต่อป่าไม้ พันธุ์ไม้และสิ่งแวดล้อมอื่นๆ ได้ทั้งสิ้น เมื่อมนุษย์เห็นความสำคัญของป่าไม้ พันธุ์ไม้ ย่อมเกิดการอนุรักษ์ป่าไม้นั้นขึ้นได้ง่าย อย่างไม่มีขีดจำกัด ฉะนั้นการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ป่าไม้ตามแนวพุทธธรรมนั้น ก็เป็นการอนุรักษ์ป่าไม้ พันธุ์ไม้ สำคัญยิ่งประการหนึ่งเพราะเมื่อมีจิตสำนึกที่ดีต่อป่าไม้ พันธุ์ไม้แล้วพฤติกรรมก็ค่อยตามไปด้วย

อย่างไรก็ตาม หลักการพุทธนิเวศตามแนวทางพระพุทธศาสนาได้แสดงถึงบทบาทและแนวทางการเก็บรักษา การอนุรักษ์ไว้ซึ่งความอุดมสมบูรณ์ของป่าและธรรมชาติที่มีความสอดคล้องกับการดำเนินชีวิตของทุกคนและสัมพันธ์ที่กับการดำเนินสมณะธรรมของหมู่พระสงฆ์ อีกทั้งยังมีแนวทางและหลักธรรมที่เกื้อหนุน ส่งเสริมให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชิงกลไกทางวิถีชีวิต ชุมชนและจารีตธรรมเนียม ประเพณีอันดีงามแก่ปวงชนทั้งหลาย แม้กระทั่งหลักพุทธธรรมที่ทรงแสดงยังเป็นแนวทางสร้างพุทธนิเวศอันแท้จริง เพื่อยังประโยชน์สุขแก่มนุษย์และธรรมชาติที่อยู่แวดล้อมตามหลักปฏิจกสมุปบาทอันเป็นวัฏจักรตามธรรมชาติได้เป็นอย่างดีที่แสดงออกมาในด้านพฤติกรรม วิถีชีวิต ทั้งการสร้างกฎกติกา ควบคุมความประพฤติของหมู่คณะเพื่อความคงอยู่ของป่าไม้และสิ่งแวดล้อม ด้านจิตใจ มีจิตสำนึกรัก ความสงบ มีความรับผิดชอบในการอนุรักษ์ป่าไม้ พันธุ์ไม้และสิ่งแวดล้อมของประชาชนในท้องถิ่น ด้านปัญญา ความเข้าใจกฎเกณฑ์ของธรรมชาติที่มีป่าไม้เป็นองค์ประกอบใหญ่ อันเป็นเหตุและผลที่ทำให้เกิดความสมดุลทางธรรมชาติแวดล้อม อันเป็นหนทางนำมาซึ่งสันติสุขแก่สรรพชีวิต ซึ่งเป็นเบื้องต้นแห่งการเสริมสร้างปัญญาอย่างแท้จริง

๒.๕ แนวคิดของพระพุทธศาสนากับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

พระพุทธศาสนาเป็นสถาบันสำคัญสถาบันหนึ่ง ที่มีบทบาทในการศึกษาอบรมสั่งสอนประชาชน ให้มีจิตสำนึกอันดีงามต่อตนเองและธรรมชาติแวดล้อมมีทั้งพื้นป่า พันธุ์ไม้ สัตว์ป่า สัตว์น้ำ สัตว์บก แม่น้ำลำคลอง รวมทั้งมวลมนุษย์ ถึงแม้สถาบันพระพุทธศาสนาไม่มีเครื่องมือเพียงพอที่จะช่วยดูแลสิ่งแวดล้อมเหล่านี้ แต่ก็มีศาสนธรรมเป็นเครื่องสอดส่องให้มวลมนุษย์มองเห็นตนเองอย่างเข้าใจอย่างมีคุณค่าสร้างสรรค์พัฒนาการแกโลก ไม่สร้างความพินาศแก่สรรพชีวิตบนผืนโลก ปัจจุบันนั้นความคิดที่ไม่ประกอบด้วยปัญญาชาตวิจารณญาณในการมองปัญหาอย่างเป็นระบบแบบแผน และกระบวนการ ซึ่งเป็นต้นเหตุสำคัญแห่งการทำลายธรรมชาติ โดยแสดงออกมาเป็นพฤติกรรมต่างๆ ของมนุษย์ที่เป็นรูปธรรมเด่นชัด พื้นที่ป่าธรรมชาติลดเหลือน้อยลงทุกปี มนุษย์ได้ตัดต้นไม้ทำลายป่าทั้งภาครัฐบาลและเอกชนไม่คำนึงถึงผลกระทบที่จะตามมา เมื่อผืนป่าหมดไป ความแห้งแล้งมาเยือน ถ้าฝนตกมากก็เกิดอุทกภัยอย่างรุนแรงกว่าปกติ ปัญหาด้านมลพิษทางอากาศ ปัญหาดินขาดอินทรีย์วัตถุไม่เหมาะสมแก่การเพาะปลูก ปัญหาด้านมลพิษทางน้ำ แม่น้ำยังคงอยู่ แต่ประชาชนไม่มีน้ำอุปโภคบริโภคอย่างเพียงพอ บ้างก็ปล่อยควันทoxicออกทางอากาศ อากาศบริสุทธิ์หายไป มนุษย์ต้องเผชิญปัญหาเหล่านี้ทวีคูณขึ้นทุกวันทุกด้าน มีแม่น้ำลำคลองเหมือนไม่มีน้ำ มีพื้นดินเหมือนไม่มีดิน มีผืนป่าเหมือนไม่มีต้นไม้ มีลมฟ้าอากาศเหมือนไม่มีลมหายใจคล้ายๆ กับคนใกล้จะสิ้นชีวิต ลำคลองหลายสายในเมืองใหญ่ๆ เน่าเสียและส่งกลิ่นที่ไม่พึงปรารถนา อันมีสาเหตุเกิดจากรัฐบาลขาดวิสัยทัศน์ที่ดี มองปัญหาเฉพาะหน้าว่า เมื่อมีโรงงานอุตสาหกรรมมาก ความยากจนจะลดน้อยลง ความอยู่ดี กินดีของ

ประชาชนก็จะเพิ่มไม่มีขีดจำกัด โดยไม่คิดตามผลกระทบอย่างเป็นกระบวนการครบวงจร โรงงานอุตสาหกรรมปล่อยน้ำเสียลงแม่น้ำลำคลอง ขณะที่แม่น้ำลำคลองยังคงอยู่ แต่ประชาชนไม่มีน้ำอุปโภคบริโภคอย่างเพียงพอ บ้างก็ปล่อยควันพิษออกทางอากาศอากาศบริสุทธิ์หายไป มนุษย์ต้องเผชิญปัญหาเหล่านี้ทุกวันทุกด้าน มีแม่น้ำลำคลองเหมือนไม่มีน้ำ มีพื้นดินเหมือนไม่มีดิน มีผืนป่าเหมือนไม่มีต้นไม้ มีลมฟ้าอากาศเหมือนไม่มีลมหายใจคล้ายๆ กับคนใกล้จะสิ้นชีวิต

มนุษย์ ได้รับผลวิบากอันเกิดจากการปฏิบัติต่อธรรมชาติของมนุษย์นั่นเอง ซึ่งการปฏิบัติเหล่านั้นเป็นการปฏิบัติที่ขาดความรู้ด้านนามธรรม ไม่ว่าจะเป็นสติสัมปชัญญะที่ถูกต้อง ความกตัญญู กตเวที มองเห็นคุณค่าของธรรมชาติ ดูแลรักษา ปฏิบัติสมุปาบท ปัญหาของการมองธรรมชาติตามความเป็นจริงอย่างเป็นวงจรครบกระบวนการ ศาสนธรรม ศาสนบุคคล ศาสนพิธีซึ่งล้วนเป็นแนวทางแห่งการแก้ไขต่อการพัฒนาคุณภาพจิตใจในการสร้างจิตสำนึกพร้อมจะดูแลรักษาธรรมชาติแวดล้อมให้คงอยู่ในสภาพปกติดั้งเดิมได้ตามสมควร

พระพุทธศาสนาเกิดขึ้นมาเมื่อ ๒๕๕๗ กว่าปีล่วงแล้ว สมัยนั้นธรรมชาติแวดล้อมบริบูรณ์บริสุทธิ์สะอาด พื้นที่ป่า พันธุ์ไม้ ภูเขา แม่น้ำ ดินฟ้าอากาศ สัตว์ป่า สัตว์น้ำ สัตว์บก สัตว์เลื้อยคลานสัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำ ยังไม่ถูกรบกวนมากนัก พระพุทธองค์และเหล่าพุทธสาวกมีวิถีชีวิตใกล้ชิดกับธรรมชาติเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันแนบแน่น ไม่ปรากฏว่ามีการส่งเสริมการช่วงชิงทรัพยากรธรรมชาติเพื่อสนองความต้องการทางวัตถุแก่ตนเองและศาสนาแต่อย่างใด กลับส่งเสริมการดูแลรักษาคุ้มครองทรัพยากรธรรมชาติแก่พุทธบริษัท พระพุทธองค์มีวิถีชีวิตตามแบบอาศัยธรรมชาติอย่างใกล้ชิด ตั้งแต่ประสูติจนถึงปรินิพพานอันเป็นวาระสุดท้ายแห่งพระชนม์ชีพ ด้วยเหตุอย่างนี้ป่าไม้จึงมีความใกล้ชิดกับพระพุทธศาสนาตั้งแต่พุทธกาลจนถึงปัจจุบัน พระพุทธองค์และพุทธสาวกโดยมากจะพำนักอาศัยเสนาสนะป่าเป็นที่ปฏิบัติธรรม สันทนาธรรม หรือเสวยวิมุตติสุขป่าไม้ที่พุทธบริษัท ควรระลึกถึงซึ่งเป็นสถานที่ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธองค์และพุทธสาวกในเหตุการณ์สำคัญๆ ตลอดพุทธกาล

จากแนวความคิดเรื่องสถานที่สำคัญเหล่านี้ มีส่วนส่งเสริมให้พุทธศาสนิกชนชาวไทยสร้างอุเทสิกเจดีย์ระลึกพระพุทธองค์เช่น สร้างวัดศรีมหาโพธิ์เพื่อระลึกถึงสถานที่ตรัสรู้ สร้างวัดพระแท่นดงรังเพื่อระลึกถึงที่ปรินิพพาน รวมทั้งการจัดพิธีเวียนเทียนในวันสำคัญเหล่านี้ด้วยพุทธศาสนิกชนตั้งแต่โบราณกาลจนถึงปัจจุบันนิยมปลูกต้นโพธิ์ ต้นสาละ ต้นไทร ต้นจิก และอื่นๆเป็นพุทธานุสติ อาศัยเหตุดังนี้พระสงฆ์ก็เป็นผู้ดำเนินการปลูกป่าไม้ ไม่ว่าจะเป็นปลูกป่าในวันวิสาขบูชา อันเป็นสัปดาห์ส่งเสริมพระพุทธศาสนา ปลูกป่าในวันอาสาฬหบูชาอันเป็นช่วงฤดูฝนพอดีนอกจากนี้สามารถแนะนำปลูกโดยเน้นต้นไม้ มะม่วงเพื่อระลึกถึงวัดป่าเวฬุวันกรุงราชคฤห์แคว้นมคธ ซึ่งเป็นวัดแห่งแรกของพระพุทธศาสนา เป็นสถานที่แสดงพระโอวาทปาฏิโมกข์ วัดป่าอัมพวัน กรุงราชคฤห์ที่หมอชีวกถวายเป็นวัด และป่าโคสิทศาลวันใกล้หมู่บ้านนาทิกะเป็นป่าที่พระเถระอาศัยอยู่ประจำไม่ได้ขาดเพื่อเสวยวิมุตติสุข สันทนาธรรมตามกาลอันควร หรือเตรียมที่จะไปประกาศศาสนาในวันรุ่งขึ้น

พระพุทธองค์มีความใกล้ชิดกับป่าไม้แล้วยังทรงสั่งสอนไม่ให้ทำลายและรบกวนพันธุ์ไม้มารวมทั้งให้พุทธบริษัทมีความกตัญญูต่อดินไม้มีปรากฏอยู่หลายแห่งเพื่อเป็นการช่วยส่งเสริมปลูกจิตสำนึก ถึงความกตัญญูกตเวทีแก่ประชาชนทั่วไปในการอนุรักษ์ป่าที่มีอยู่แล้วให้คงอยู่ต่อไปห้ามรบกวน และพระสงฆ์สามารถนำมาประยุกต์ใช้โดยเอาผ้าจีวรผืนใดผืนหนึ่งมาห่มต้นไม้ในผืนป่านั้นๆ ในส่วนด้าน

การศึกษาวิปัสสนาธุระอันเป็นการศึกษาเพื่อความหลุดพ้นจากกิเลสอาสวะทั้งหลายซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายของการฝึกจิตใจ ถ้ามองป่าไม้อย่างถูกวิธีจะได้รับความรู้จากป่าไม้

จะเห็นว่าป่าไม้ช่วยสร้างเสริมคุณภาพของจิตวิญญาณชักจูงไปสู่ความสงบสุขความเมตตา ความรู้สึก ความอ่อนโยนอันประณีต ทำให้เกิดสมาธิ รู้จักใช้ปัญญาพิจารณาความจริงของสังขารมีผลต่อการรู้ทั่วโลกและวิถีชีวิต การอยู่ในป่าไม้ปราศจากเสียงรบกวนที่รบกวน ทำให้เกิดความสงบทางกาย (กายวิเวก) เมื่อร่างกายเงียบสงัด จิตใจก็รู้สึกสงบมีความอึดอ้อมใจทำให้เกิดความสงบทางจิต (จิตตวิเวก) เมื่อมีความสงบทางกาย ความสัจทางจิตใจก็ไม่มีอารมณ์มารบกวนพร้อมที่จะฝึกฝนพัฒนาจิตใจให้สูงขึ้นไปพร้อมที่จะใช้ปัญญาพิจารณาเห็นความจริงของสังขาร ทำให้จิตใจเป็นอิสระจากกิเลสอาสวะ (อุปธิวิเวก) พระพุทธองค์ทรงเห็นความสำคัญของป่าไม้ พันธุ์ไม้และธรรมชาติแวดล้อมอื่นๆ ด้าน แสดงให้เห็นว่าพระพุทธองค์ทรงส่งเสริมการปลูกป่าไม้ และการปลูกสร้างสาธารณประโยชน์อื่น พระสงฆ์สามารถนำความรู้เหล่านี้ไปเผยแผ่แก่ประชาชนเพื่อปลูกฝังค่านิยมจิตสำนึกในการดูแลรักษา หรือปลูกสร้างป่าไม้รวมทั้งแหล่งน้ำอื่นๆ โดยอาศัยพิธีกรรมเป็นแนวทางนำพา การกระทำเหล่านี้ล้วนเป็นประโยชน์อันไพศาลต่อมวลมนุษยชาติได้เลือก ขึ้น วรรณะ เพศ ศาสนา หรือชาติกำเนิดแต่อย่างใด ใครปรารถนาจะใช้ประโยชน์ก็ได้แต่ต้องไม่สร้างความเสียหายต่อสถานที่นั้นๆ นับได้ว่าเป็นแนวทางในการสร้างสาธารณประโยชน์ สาธารณสถาน ต่อชนรุ่นหลัง

แนวคิดของพระพุทธศาสนากับการอนุรักษ์ป่าไม้นั้นเราจะพบว่าพระพุทธศาสนามีแนวคิดเอื้ออาทรต่อธรรมชาติ โดยถือว่ามนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติเช่นต้องดำเนินชีวิตให้สอดคล้องกับธรรมชาติ เมื่อธรรมชาติหรือต้นไม้ถูกทำลาย มนุษย์ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติย่อมได้รับผลกระทบทั้งในทางส่วนตัวและโครงสร้างอย่างแน่นอน ต้นไม้และป่าไม้ถือว่าเป็นหัวใจของสิ่งแวดล้อมที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีพของมนุษย์

แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ จัดเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืนจะต้องเริ่มจากตนเอง ก่อนโดยการพัฒนาสิ่งแวดล้อมในบ้าน สิ่งแวดล้อมภายในชุมชน และสิ่งแวดล้อมในสังคม โดยให้ความรู้ความเข้าใจ การอบรมให้ทราบถึงปัญหา สาเหตุของปัญหา และผลกระทบของปัญหา สิ่งแวดล้อม การรักษาทรัพยากรธรรมชาติ การป้องกันและแก้ไขปัญหาสภาพแวดล้อมเพื่อให้เกิดความรอบรู้ รู้ว่าสิ่งใดผิดสิ่งใดถูก สิ่งใดควรทำ สิ่งใดไม่ควรทำ มีจิตสำนึกเพื่อประโยชน์ส่วนรวมยิ่งกว่าประโยชน์ส่วนตน ซึ่งความหมายของการอนุรักษ์นั้น คำว่า “การอนุรักษ์” ตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า “Conservation” มีผู้ให้ความหมายไว้ต่าง ๆ กัน ดังนี้

วิชัย เทียนน้อย กล่าวว่า^{๕๓} การอนุรักษ์หมายถึง การใช้ทรัพยากรให้มีประโยชน์ต่อคนส่วนมาก ให้ดีที่สุดและมีอายุการใช้งานที่ยาวนานที่สุด

นิวัติ เรืองพานิช กล่าวว่า^{๕๔} การอนุรักษ์หมายถึง การรู้จักใช้ทรัพยากรอย่างชาญฉลาด ให้เป็นประโยชน์ต่อมหาชนมากที่สุด และจะต้องกระจายการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร โดยทั่วถึงกัน

เกษม จันทรแก้ว กล่าวว่า^{๕๕} การอนุรักษ์หมายถึง การเก็บรักษา สงวน ซ่อมแซม ปรับปรุงและการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อจะได้เอื้ออำนวยให้คุณภาพสูง ในการสนองความเป็นอยู่

^{๕๓} วิชัย เทียนน้อย, การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ, หน้า ๒.

^{๕๔} นิวัติ เรืองพานิช, การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, หน้า ๔.

ของมนุษย์ตลอดไป หรืออีกความหมายหนึ่งคือเป็นการใช้ตามความต้องการและประหยัดไว้เพื่อใช้ในอนาคต

ในสารานุกรม บริทานิกา (Encyclopedia Britanica)^{๕๖} การอนุรักษ์ หมายถึง การจัดการให้มนุษย์ให้มนุษย์ใช้ประโยชน์จากชีวภาพอย่างอำนวยคุณประโยชน์ที่ยั่งยืนได้มากที่สุด พร้อมทั้งธำรงรักษาไว้ซึ่งศักยภาพของชีวภาพนั้นให้คงสามารถสนองความต้องการและความใฝ่ปรารถนาของมนุษย์รุ่นต่อไปในอนาคตได้สืบต่อไปด้วย

การอนุรักษ์ (Conservation) หมายถึง การเก็บรักษา สงวน ซ่อมแซม ปรับปรุงและใช้ประโยชน์ตามความต้องการอย่างมีเหตุผลต่อสิ่งแวดล้อม เพื่อเอื้ออำนวยให้เกิดคุณภาพสูงสุดในการสนองความเป็นอยู่ของมนุษย์อย่างถาวรต่อไป

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) กล่าวถึง การที่จะทำให้บรรลุปเป้าหมาย คือ การที่จะทำให้มีทรัพยากรธรรมชาติไว้ใช้และอยู่คู่กับโลกตลอดไปได้นั้น มีหลักการอนุรักษ์ คือ

๑. ใช้อย่างฉลาด การจะใช้ ต้องพิจารณาให้รอบคอบถึงผลดี ผลเสีย ความขาดแคลนหรือความหายากในอนาคต อีกทั้งพิจารณาหลักเศรษฐศาสตร์ถึงต้นทุนและผลตอบแทนอย่างถี่ถ้วน

๒. ประหยัด ทรัพยากรใดที่มีน้อยหรือหายาก ควรเก็บรักษาไว้มิให้สูญไป บางครั้งถ้ามีของบางชนิดที่พอจะใช้ได้ ต้องใช้อย่างประหยัด

๓. ฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมที่ไม่ดีหรือเสื่อมโทรมให้ดียิ่งขึ้น กล่าวคือ ทรัพยากรใดก็ตามมีสภาพล่อแหลมต่อการสูญเปล่า หรือจะหมดไปถ้าดำเนินการไม่ถูกต้องตามหลักวิชา ควรหาทางปรับปรุงให้อยู่ในลักษณะที่ดีขึ้น

๔. ปรับปรุงให้ดีกว่าสภาพธรรมชาติเดิม เช่น การปฏิรูปที่ดิน การปลูกพืชหมุนเวียนหลายอย่าง จะทำให้ดินดีขึ้น

๕. นำของใช้แล้วกลับมาใช้ใหม่ เช่น การนำขวดน้ำพลาสติก กระดาษหรือเศษเหล็กเป็นต้น กลับมาใช้ใหม่

๖. ใช้สิ่งอื่นทดแทนทรัพยากรธรรมชาติบางอย่าง เช่น ใช้เหล็กชุบซีลีเนียมและขยะเป็นเชื้อเพลิง การใช้ปูนซีเมนต์ในการก่อสร้างแทนไม้

๗. ใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมในการพัฒนา และต้องศึกษาผลได้ผลเสียอย่างรอบคอบเสียก่อน เช่น การสร้างโรงไฟฟ้า หรือเขื่อน

๘. ให้การศึกษาแก่ประชาชนที่อาศัยอยู่ตามท้องถิ่นในแหล่งธรรมชาติ เพื่อให้ประชาชนได้เข้าใจความสำคัญของระบบสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อการดำรงชีวิตจะได้ช่วยกันอนุรักษ์^{๕๗}

สังคมไทยเราควรปลูกฝังการรักษาทรัพยากรธรรมชาติการป้องกันและแก้ไขปัญหาสังแวดล้อม เพื่อให้เกิดความรอบรู้ รู้ว่าสิ่งใดผิดสิ่งใดถูก สิ่งใดควรทำ สิ่งใดไม่ควรทำ มีจิตสำนึกเพื่อประโยชน์^{๕๘} ส่วนรวมและรักษาธรรมชาติให้คงอยู่ตลอดไป

^{๕๕} เกษม จันทรแก้ว, วิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม, (กรุงเทพมหานคร : อักษรสยามการพิมพ์, ๒๕๓๗), หน้า ๙๙-๑๐๐.

^{๕๖} Encyclopedia Britanica (๑๙๘๘ม ๑๖.๖๖๓), อ้างถึงใน พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), การพัฒนาที่ยั่งยืน, หน้า ๗๖.

^{๕๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), คนไทยกับป่า, หน้า ๗-๘.

จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าไม้นั้นเราจะพบว่าพระพุทธศาสนาเห็นความสำคัญของป่าไม้นี้

๑. ป่าไม้มีความสำคัญต่อมนุษย์มาช้านานทั้งอำนวยความสะดวกด้านปัจจัย ๔ และสร้างคุณธรรมสมบูรณ์แก่สภาพแวดล้อมคือความพอดีไม่มากหรือน้อยจนเกินไปของธาตุทั้ง ๔ ธาตุดินมีอินทรีย์วัตถุสมบูรณ์เหมาะแก่การเจริญเติบโตของพันธุ์ไม้นานาชนิด ธาตุน้ำ มีเพียงพอแก่การอุปโภคบริโภคของสรรพชีวิตในบริเวณนั้นและใกล้เคียง ธาตุไฟ มีอุณหภูมิพอเหมาะแก่สัตว์นานาชนิดและพืชนานาชนิดในผืนป่านั้น ๆ มีส่วนป้องกันไฟป่าได้ถ้ามีความชุ่มชื้นเพียงพอ ธาตุลมอากาศมีการหมุนเวียนตลอดเวลา มีส่วนช่วยบรรเทาความรุนแรงอันเกิดแต่วาทภัย

๒. ตามทัศนะของพระพุทธศาสนาแล้วนอกจากมองเห็นประโยชน์ดังกล่าวมา ยังให้ความสำคัญของป่าไม้ในด้านพัฒนามนุษย์ อำนวยความสะดวกสุขขั้นพื้นฐานแก่มวลมนุษย์ เป็นแหล่งการสร้างนันทนาการ สร้างความเพลิดเพลินผ่อนคลายความตึงเครียด

๓. ผืนป่าเป็นเสนาสนะอันสงัด เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม ควรแก่การเจริญความเพียรทางจิตแก่ผู้ปรารถนาความหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งมวลอันมีกิเลสเป็นต้นเหตุ ซึ่งสามารถนำไปสู่ความสุขขั้นสูงสุดคือการเข้าถึงความจริงตามธรรมชาติ

๔. ตามแนวทางแห่งพระพุทธศาสนา มีวิธีปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติดำรงอยู่บนเกณฑ์ธรรมชาติเพื่อความคงอยู่ของสรรพสิ่งและสันติสุขของสรรพชีวิตบนพื้นโลก ตามหลักการนี้จึงเห็นได้ชัดว่า พระพุทธศาสนามีส่วนช่วยรักษาดูแลป่าไม้ พันธุ์ไม้ โดยไม่เบียดเบียนรบกวนหรือทำความเสียหายแก่ป่าไม้ พันธุ์ไม้และสรรพชีวิตในผืนป่า รวมทั้งส่งเสริมให้มีการปลูกป่า สร้างสวนป่าเพื่อสร้างความอุดมสมบูรณ์ให้คงอยู่ต่อไป

นอกจากนั้นแล้วพระพุทธศาสนาได้เสนอแนวทางในการอนุรักษ์ป่าไม้นี้เป็น ๒ ประการคือการอนุรักษ์โดยตรงและการอนุรักษ์โดยอ้อม

๑. การอนุรักษ์โดยตรง คือการไม่ทำลายพันธุ์ไม้ทุกชนิด เพื่อต้องการรักษาไว้ซึ่งความสมบูรณ์และความหลากหลายของพันธุ์ไม้ที่มีอยู่ตามธรรมชาติให้คงไว้ตามสภาพเดิมเพื่อป้องกันภิกษุเบียดเบียนทำลาย แฝ้วถาง เผา ป่าไม้ พันธุ์ไม้และสร้างความเดือดร้อนต่อประชาชนในท้องถิ่นหรือสร้างความเดือดร้อนแก่สรรพชีวิตในบริเวณที่อยู่อาศัยหรือสถานที่อื่นใด ทั้งป้องกันภิกษุผู้ขาดจิตสำนึกในความเป็นสมณะ ผู้มีความประพฤติไม่เหมาะสมในการรักษาดูแลสิ่งแวดล้อม จึงมีการตั้งกฎกติกาควบคุมความประพฤติในหมู่พุทธสาวก มีการปรับโทษแก่ผู้ล่วงละเมิด ตามทัศนะนี้ทำให้เห็นว่าพระพุทธศาสนามีบทบาทในด้านให้ความสำคัญของป่าไม้ พันธุ์ไม้ ตลอดจนถึงสิ่งแวดล้อม อันเป็นแนวทางแห่งการอนุรักษ์ป่าไม้โดยตรงอย่างแท้จริง รวมทั้งมีพุทธบัญญัติไว้ว่า ให้ภิกษุจุดไฟเพื่อเป็นแนวป้องกันไฟป่าได้ อันเป็นภูมิปัญญาชาวบ้านในการรักษาที่อยู่อาศัยและผืนป่าในบริเวณนั้นให้ปลอดภัยจากไฟป่า

๒. การอนุรักษ์โดยอ้อม คือ การที่ภิกษุอาศัยอยู่ในผืนป่า แบบพึ่งพาอาศัยกันโดยไม่เบียดเบียนกัน อันเป็นการช่วยดูแลรักษาผืนป่าให้คงไว้ตามเดิม ท่านเหล่านั้นผู้เห็นความสำคัญของกฎเกณฑ์

ธรรมชาติเข้าใจวัฏจักรของสิ่งแวดล้อมตามหลักแห่งปัจจุสมุปบาท สามารถเป็นแนวทางแห่งการนำไปสู่ความสุขอันสูงสุดทางศาสนา

ทั้งนำความสุขนั้นไปให้แก่ประชาชนผู้มีศรัทธาจากแสงแห่งปัญญาและสามารถสร้างจิตสำนึกให้เกิดความรัก ความหวงแหนทรัพยากรอันมีค่ายิ่ง ซึ่งนำไปสู่การดูแลผืนป่าและสิ่งแวดล้อม พร้อมทั้งมวลมนุษย์ให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ภิกษุพุทธบุตรนั้นมีจุดยืนของการดำเนินชีวิตอันเรียบง่าย สันโดษ อ่อนน้อมถ่อมตัวไปพร้อมๆ กับการอยู่ด้วยกันอย่างสันติสุขระหว่างมนุษย์ เทวดา สัตว์ป่า พันธุ์ไม้ และสิ่งแวดล้อมในผืนป่า พุทธศาสนิกชนทั่วไปจึงให้ความสำคัญต่อผืนป่านั้นๆ ด้วย แต่ถ้าผืนป่านั้นหรือสถานที่อื่นใดที่มีความสมบูรณ์ของพันธุ์ไม้ไม่เพียงพอแก่การรักษาสภาพแวดล้อมและอำนวยความสะดวกด้านปัจจัย ๔ ก็จะมีการส่งเสริมปลูกป่า สร้างสวนป่า ตามความเหมาะสมแก่พื้นที่ รวมทั้งสร้างสาธารณประโยชน์อื่นโดยถือว่าเป็นการบำเพ็ญบุญอีกวิธีหนึ่งที่ประชาชนทั่วไปไม่ควรละเว้น เมื่อมีการอาศัยอยู่ในผืนป่าหรือสถานที่อื่นใดเป็นการถาวรเพื่อสร้างเป็นวัดได้มีการกำหนดเขตสีมา โดยกำหนดสิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นภูเขา ก้อนหิน ป่าไม้ ต้นไม้ หนทาง จอมปลวก แม่น้ำ แอ่งน้ำ เป็นเขตกำหนดนิมิต ทำให้เห็นว่าพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญต่อสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติรอบตัวเป็นกรณีพิเศษ โดยไม่ต้องแสวงหาสิ่งอื่นนอกสถานที่มาเป็นนิมิตแต่ประการใด เป็นการไม่ทำความเสียหายต่อธรรมชาติที่มีอยู่เดิม เหล่านี้ล้วนเป็นการอนุรักษ์ป่าไม้และสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อความสมบูรณ์ของผืนป่า เพื่อให้ภิกษุอยู่เป็นหลักแหล่งตลอดฤดูฝนจึงมีพุทธบัญญัติ การจำพรรษา ห้ามภิกษุเที่ยวจาริกตลอด ๓ เดือน อันเป็นการป้องกันภิกษุเที่ยวจาริกไปเพื่อกิจอื่นใดอาจเหยียบย่ำพืชพันธุ์ธัญชาติและพันธุ์ไม้อื่นๆ ที่กำลังเจริญเติบโตงอกงามได้

นอกจากนี้แล้วยังมีพุทธบัญญัติ ห้ามทำความสกปรกแก่สิ่งแวดล้อมอีก เพื่อป้องกันภิกษุผู้ไม่มีอาชาระสร้างความสะดวกแก่บริเวณอันเป็นที่รังเกียจแก่ผู้ศรัทธาไปมาและเกิดภาวะพิษต่อสิ่งแวดล้อม เช่น ห้ามทิ้งขยะออกหน้าต่าง ห้ามถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ บ้วนขะชะลงบนของสดเขียวหรือลงในน้ำ ห้ามขุดดินอันเป็นการเบียดเบียนสัตว์ในดินซึ่งบางชนิดเป็นผู้ทำหน้าที่พรวนดินตามธรรมชาติ เหล่านี้ล้วนแต่เป็นแนวทางแห่งการอนุรักษ์ป่าไม้ พันธุ์ไม้ พืชพันธุ์ธัญชาติ และสร้างกฎระเบียบให้เกิดขึ้นในหมู่ภิกษุพุทธบุตรรวมทั้งเป็นตัวอย่างในการปลูกจิตสำนึกให้แก่พุทธศาสนิกชนทั่วไปได้เป็นอย่างดี

นอกจากนั้นเราจะพบว่าในการอนุรักษ์ป่าไม้แนวพุทธนั้น หากจะอนุรักษ์เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด คือการสร้างจิตสำนึก พระพุทธศาสนาได้ช่วยเสริมสร้างจิตสำนึกแก่ประชาชนให้มีจิตระลึกถึงบุญคุณของป่าไม้ พันธุ์ไม้ หลายแห่ง เป็นต้นว่าใน นิทานชาดก อังคุตเทยวรรค ซึ่งกล่าวถึงคนตัดต้นไม้ กิ่งไม้ ใบไม้ ที่ตนเคยอาศัยร่มเงาเปรียบเหมือนผู้ทำลายมิตรสหาย นอกจากนี้แล้วยังมีในนิทานชาดกอีกกว่า ๕๔๐ เรื่อง ที่เหมาะสมสำหรับการปลูกสร้างส่งเสริมความรัก ความเข้าใจ ความห่วงใย ให้เกิดขึ้นแก่ประชาชนทั่วไปโดยเฉพาะเยาวชน ที่มีต่อป่าไม้ พันธุ์ไม้ และสรรพชีวิต ดังที่ปรากฏใน เวสสันดรชาดก ปลาสาครก ขุททกนิยายชาดก เหล่านี้ล้วนเพื่อต้องการให้เห็นคุณค่าของสรรพสิ่งในธรรมชาติ อันเป็นการปลูกจิตสำนึกที่ดีต่อป่าไม้ พันธุ์ไม้และสิ่งแวดล้อมอื่นๆ ได้ทั้งสิ้น เมื่อมนุษย์เห็นความสำคัญของป่าไม้ พันธุ์ไม้ ย่อมเกิดการอนุรักษ์ป่าไม้นั้นขึ้นได้ง่าย อย่างไม่มีขีดจำกัด ฉะนั้นการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ป่าไม้ตามแนวพุทธธรรมนั้น ก็เป็นการอนุรักษ์ป่าไม้ พันธุ์ไม้สำคัญยิ่งประการหนึ่งเพราะเมื่อมีจิตสำนึกที่ดีต่อป่าไม้ พันธุ์ไม้แล้วพฤติกรรมก็คล้อยตามไปด้วย

จะเห็นได้ว่าพระพุทธศาสนา มีบทบาทและแนวทางให้คงไว้ซึ่งการอนุรักษ์ป่าไม้ และสิ่งแวดล้อม มีปรากฏตลอดมาทุกยุคทุกสมัย ตามหลักปรัชญาสมุปบาทอันเป็นวัฏจักรตามธรรมชาติได้เป็นอย่างดีที่แสดงออกมาในด้านพฤติกรรม วิถีชีวิต ทั้งการสร้างกฎกติกาควบคุมความประพฤติของหมู่คณะเพื่อความคงอยู่ของป่าไม้และสิ่งแวดล้อม ด้านจิตใจ มีจิตสำนึกรักความสงบ มีความรับผิดชอบในการอนุรักษ์ป่าไม้ พันธุ์ไม้และสิ่งแวดล้อมของประชาชนในท้องถิ่น ด้านปัญญา ความเข้าใจกฎเกณฑ์ของธรรมชาติที่มีป่าไม้เป็นองค์ประกอบใหญ่ อันเป็นเหตุและผลที่ทำให้เกิดความสมดุลทางธรรมชาติแวดล้อม อันเป็นหนทางนำมาซึ่งสันติสุขแก่สรรพชีวิต ซึ่งเป็นเบื้องต้นแห่งการเสริมสร้างปัญญาอย่างแท้จริงอีกทางหนึ่ง

๒.๖ แนวคิดเรื่องการสร้างสุขภาวะ

“ความสุข” เป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนแสวงหาและปรารถนาความสุขมีทั้งที่เกิดขึ้นจากภายในจิตใจ เป็นความสุขในระดับจิตใจและปัญญา ความสุขจากภายนอก เช่น ปัจจัยต่างๆ ในการดำรงชีวิต การมีสุขภาพกายที่แข็งแรง ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกันและความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ดังนั้น ในยุคปัจจุบันนี้ที่ความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรต่างๆ มีความซับซ้อนมากขึ้น เชื่อมโยงถึงกันหมดอย่างไร้พรมแดนในทุกภาคส่วนของสังคมโลก ทั้งในระดับปัจเจกบุคคล ระดับครอบครัว ระดับชุมชนและระดับประเทศ ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากจุดหนึ่งจะส่งผลไปยังอีกจุดหนึ่งอย่างรวดเร็ว ย่อมจะทำให้ความสุขของแต่ละบุคคลมีความแตกต่างหลากหลายมากขึ้น แต่ก็มีสิ่งที่เป็นปัจจัยพื้นฐานในการสร้างความสุขของมนุษย์ร่วมกัน โดยมุ่งสู่ความสมดุลในมิติต่างๆ อาทิ ความสมดุลระหว่างการพัฒนาทางด้านกายและจิตใจ ความสมดุลระหว่างเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม ที่นำไปสู่ความยั่งยืนเพิ่มขึ้น ความสุขจึงเป็นภาวะความสมดุลที่ทุกอย่างประสานสัมพันธ์กันอย่างลงตัว ตั้งแต่ระดับบุคคล ชุมชน และระดับประเทศ

๒.๖.๑ ความหมายของสุขภาวะ

“A sound mind in a sound body”.^{๕๙} “จิตที่สดใสอยู่ในร่างกายที่สมบูรณ์” การที่ได้มีคำกล่าวเช่นนี้ก็เนื่องจากร่างกายและจิตใจมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดจนแยกกันไม่ได้และต้องพึ่งพาอาศัยกันตลอดเวลา ถ้าเมื่อใดที่ร่างกายสุขสมบูรณ์ ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บหรือมีสุขภาพดี จิตใจก็สุขสบายปราศจากความเศร้าหมองและมีความสดชื่นรื่นเริง ในทางตรงกันข้ามหากร่างกายได้รับแต่ความทุกข์ร้อน ประสบความผิดหวังและเศร้าโศกเสียใจอยู่เสมอก็พลอยทำให้ร่างกายทรุดโทรมซูบผอม กินไม่ได้นอนไม่หลับและมีโรคภัยมาเบียดเบียน

องค์การอนามัยโลก (World Health Organization: WHO)^{๖๐} ในฐานะเป็นองค์กรหลักที่ดูแลด้านสุขภาพอนามัยได้ให้ความหมายของสุขภาพ (Health) ไว้ว่า สุขภาพ หมายถึง ภาวะแห่งความสมบูรณ์ของร่างกายและจิตใจ (จิตวิญญาณ) รวมถึงการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข และมีได้

^{๕๙} Margaret Koester, *Conversations with Archangel Michael*, (USA: Infinity Publishing, ๒๐๐๖), p. ๑๐๑.

^{๖๐} World Health Organization. (๑๙๔๖). <http://www.who.int/about/definition/en/print.html> (สืบค้นเมื่อ ๒ มิถุนายน ๒๕๕๕)

หมายความว่าเฉพาะเพียงแต่ความปราศจากโรคหรือความพิการทุพพลภาพเท่านั้น [Health is a state of complete physical, mental and social well-being and not merely the absence of disease or infirmity.” (WHO, ๑๙๔๖)] ต่อมาในที่ประชุมองค์การสุขภาพโลกเมื่อเดือนพฤษภาคม ๒๕๔๑ ได้เพิ่ม สุขภาวะด้านจิตวิญญาณ (spiritual well-being) เข้าไปอีกหัวข้อหนึ่ง^{๖๑}

จากการประมวลความหมายต่าง ๆ จึงพอจะสรุปได้ว่า **สุขภาพ** หมายถึง ผลรวมภาวะความสุขของมนุษย์ทุกมิติทั้งร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม และจิตวิญญาณ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ภาวะความสุขในมิติทางกาย จะพิจารณาจากองค์ประกอบ ๕ ด้าน ได้แก่

๑. ความทุพพลภาพ (Infirmity)
๒. ทรวดทรง (Posture)
๓. ความเจ็บป่วย (Illness)
๔. บาดแผล (Wound)
๕. สมรรถภาพของร่างกาย (Physical Fitness)^{๖๒}

ความหมายขององค์ประกอบเหล่านี้จำเป็นต้องอธิบายความหมายอย่างน้อย ๑ องค์ประกอบ คือ ทรวดทรง กล่าวคือ ทรวดทรงหมายถึงผลสรุปย่อยของส่วนประกอบทุกส่วนของร่างกายตั้งแต่ผมลงไปจรดเท้า ได้แก่ ขนาดของร่างกายด้านต่าง ๆ เช่น ความสูง-ต่ำ ความอ้วน-ผอม ความกลม-แบนของลำตัว ส่วนโค้ง ส่วนเว้า ลักษณะของผมทั้งสี ขนาด ความกลม-แบน ความหนาแน่น-บาง ลักษณะและส่วนประกอบของหน้า และความเนียน-หยาบของผิว ตลอดถึงสีผิว ถ้าส่วนประกอบต่าง ๆ กลมกลืนกันมากเท่าใดย่อมหมายถึงทรวดทรงดีเท่านั้น

แม้ว่าตามหลักวิชาภาวะความสุขในมิติทางกายต้องพิจารณาจากองค์ประกอบทั้ง ๕ องค์ประกอบ แต่โดยทั่วไปนิยมวัดจากสมรรถภาพของร่างกายหรือสมรรถภาพทางกายภาพเพียงองค์ประกอบเดียวก็ยอมรับว่าบ่งบอกภาวะความสุขในมิติทางกายได้แล้ว

ภาวะความสุขในมิติทางจิตใจ เนื่องจากจิตใจคือความรู้สึกต่อสิ่งใด ๆ ภาวะความสุขในมิติทางจิตใจจะพิจารณาจากองค์ประกอบ ๕ ด้าน ได้แก่

๑. มีความรู้สึกต่อโลกในแง่ดี
๒. ควบคุมปฏิกิริยาตอบสนองสิ่งเร้าโดยฉับพลัน อันเนื่องจากอารมณ์ต่าง ๆ ได้

เหมาะสม

๓. เมื่อเกิดความเครียดมีความรู้สึกที่คนย่อมมีโอกาสเครียดเป็นเรื่องปกติ
๔. ควบคุมไม่ให้เกิดความเครียดมากได้ และคลี่คลายความเครียดได้เหมาะสมในเวลา

รวดเร็ว

๕. มีความรู้สึกยอมรับความจริงที่เกิดขึ้น^{๖๓}

ภาวะความสุขในมิติทางอารมณ์ เนื่องจากอารมณ์คือความรู้สึกตอบสนองสิ่งเร้าโดยฉับพลัน อารมณ์มี ๒ ด้าน คือ พึงพอใจ กับไม่พึงพอใจ ตัวอย่างอารมณ์ที่พึงพอใจ สนุก ดีใจ รัก ตื่นเต้น เป็น

^{๖๑} ประเวศ วะสี, สุขภาวะทางจิต สุขภาวะทางจิตวิญญาณ, (หมอชาวบ้าน, ๒๕๔๐), หน้า ๔๑-๔๖.

^{๖๒} <http://www.sirinun.com/lesson2/a5.php> (สืบค้นเมื่อวันอังคาร ที่ ๒๒ เมษายน ๒๕๕๘)

^{๖๓} <http://www.sirinun.com/lesson2/a7.php> (สืบค้นเมื่อ วันอังคาร ที่ ๒๒ เมษายน ๒๕๕๘)

ต้น และตัวอย่างอารมณ์ไม่พึงพอใจ เช่น โกรธ เกลียด อิจฉา ริษยา เศร้า เสียใจ กลัว เป็นต้น อารมณ์จะสั่งการให้มีปฏิกิริยาตอบสนองสิ่งเร้าที่มากระทบ แต่ละอารมณ์จะมีปฏิกิริยาตอบสนองแตกต่างกัน สิ่งเร้าลักษณะเดียวกันอาจก่อให้เกิดอารมณ์ที่แตกต่างกันในบุคคลที่ต่างกัน หรือแม้แต่บุคคลเดียวกันก็อาจเกิดอารมณ์แตกต่างกันก็ได้ขึ้นอยู่กับสถานการณ์แวดล้อมในขณะนั้นๆ ภาวะความสุขในมิติทางอารมณ์พิจารณาจากองค์ประกอบ ๒ ด้าน ได้แก่

๑. ความอ่อนไหว-ความหนักแน่นของความรู้สึกตอบสนองสิ่งเร้าโดยฉับพลัน
๒. ความเครียดที่สืบเนื่องมาจากสิ่งเร้านั้น^{๒๔}

ภาวะความสุขในมิติทางสังคม มิติทางสังคมเป็นสถานการณ์การวางตนในภาวะปกติ และการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น ภาวะความสุขในมิติทางสังคมพิจารณาจากองค์ประกอบ ๘ ประการได้แก่

๑. มีวินัยในตนเองและควบคุมให้คงอยู่ได้
๒. มีความรับผิดชอบเหมาะสมกับอายุและบทบาททางสังคม
๓. ยอมรับและรักษานับธรรมเนียม ประเพณี และกฎเกณฑ์ของสังคม
๔. มีเพื่อนสนิท
๕. มีกิจกรรมร่วมกับเพื่อน ญาติ และคนอื่น ๆ ได้เหมาะสม
๖. มีความรับผิดชอบต่อผู้อื่น
๗. มีเพื่อนทั้งเพศเดียวกันและต่างเพศทุกวัย
๘. มีเพื่อนใหม่ ๆ^{๒๕}

ภาวะความสุขในมิติทางจิตวิญญาณ จิตวิญญาณเป็นความรู้สึกของบุคคลที่ยังรำลึกจนมั่นคง ความรู้สึกนั้นจะคอยผลักดันพฤติกรรมอันแท้จริงของบุคคลต่อสิ่งต่าง ๆ และบุคคลอื่น ๆ เพราะฉะนั้นจิตวิญญาณจึงมี ๒ ลักษณะ คือ จิตวิญญาณดี กับจิตวิญญาณไม่ดี ภาวะความสุขในมิติทางจิตวิญญาณเป็นลักษณะของจิตวิญญาณดี ซึ่งจะพิจารณาจากองค์ประกอบ ๕ ด้าน ได้แก่

๑. รักตนเอง รักผู้อื่น และรักสิ่งแวดล้อม
๒. มุ่งมั่นทำสิ่งดีงามทุกโอกาส แม้ไม่มีใครทราบการกระทำนั้น
๓. เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมไม่น้อยกว่าประโยชน์ส่วนตน
๔. กระตือรือร้นช่วยเหลือผู้อื่นแต่ไม่เกินกำลังตน
๕. กล้าตัดสินใจกระทำทุกอย่างบนพื้นฐานความดีงาม

โดยปกติบุคคลทั่วไปเมื่อรวมทุกมิติเข้าด้วยกันแล้ว ย่อมประกอบด้วยภาวะความสุขและภาวะความทุกข์เสมอ นั่นคือ ภาวะความสุข + ภาวะความทุกข์ = ๑๐๐% และระดับของภาวะความสุขกับทุกข์ย่อมเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา ดังนั้น จึงมีการกำหนดเกณฑ์ของระดับสุขภาพไว้ เพื่อใช้สื่อทำความเข้าใจให้ตรงกัน และเป็นเกณฑ์ในการสร้างเสริมระดับสุขภาพให้ดีขึ้น ดังนี้

- สุขภาพสมบูรณ์ คือ ภาวะของมนุษย์ที่มีความสุขอย่างเดียวไม่มีความทุกข์เลย
สุขภาพดี คือ ภาวะของมนุษย์ที่มีความสุข ๘๐-๙๙%
สุขภาพค่อนข้างดี คือ ภาวะของมนุษย์ที่มีความสุข ๖๐-๗๙%
สุขภาพไม่ค่อยดี คือ ภาวะของมนุษย์ที่มีความสุข ๕๐-๕๙%

^{๒๔} <http://www.sirinun.com/lesson2/a6.php> (สืบค้นเมื่อ วันอังคาร ที่ ๒๒ เมษายน ๒๕๕๘)

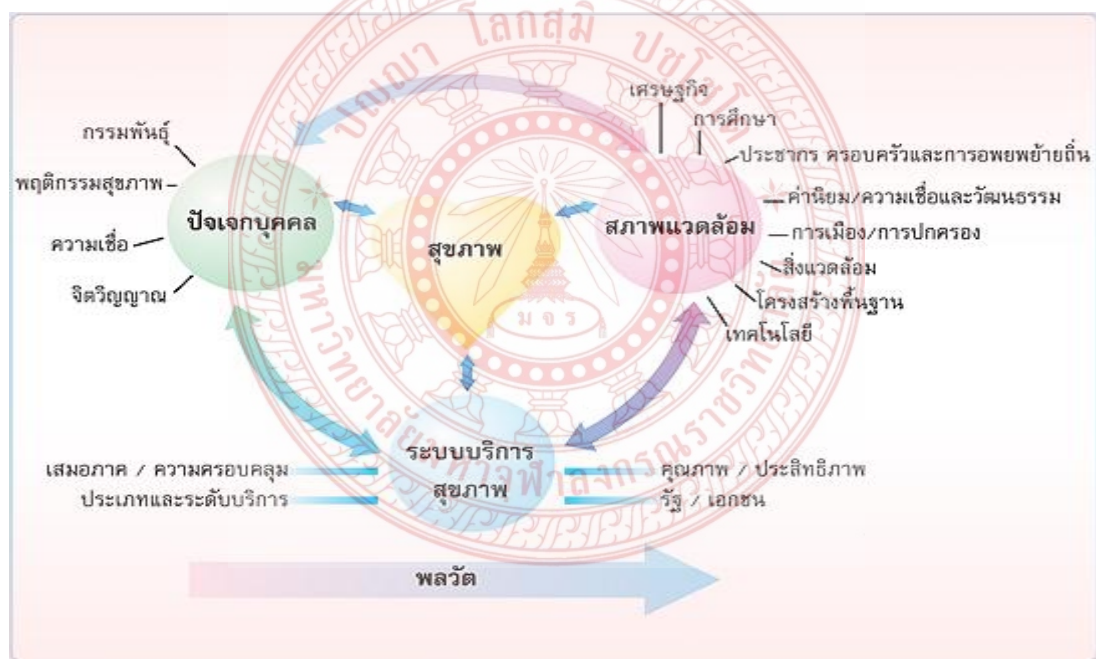
^{๒๕} <http://www.sirinun.com/lesson2/a8.php> (สืบค้นเมื่อ วันอังคาร ที่ ๒๒ เมษายน ๒๕๕๘)

สุขภาพไม่ดี คือ ภาวะของมนุษย์ที่มีความทุกข์มากกว่าความสุข^{๖๖}

ถ้าเป็นไปได้ใคร ๆ ก็คงปรารถนาระดับความสุขสูงสุด คือ สุขภาพสมบูรณ์ ด้วยกันทุกคน แต่ในความเป็นจริงคงหาคนที่มียกระดับสุขภาพสมบูรณ์ไม่ได้ ดังนั้น บุคคลทั่วไปคงจำต้องปรารถนาระดับสุขภาพถัดมา คือ ระดับสุขภาพดี แม้แต่ระดับสุขภาพดีก็มีไข้อย่างง่าย ๆ การสร้างเสริมสุขภาพให้ระดับสุขภาพสูงขึ้นต้องอาศัยองค์ประกอบหลายประการ ข้อเท็จจริงที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ ระดับสุขภาพจะไม่คงที่ โดยแปรเปลี่ยนไปตามผลลัพธ์รวบยอดขององค์ประกอบต่าง ๆ ในขณะนั้น ๆ จากเหตุผลและข้อเท็จจริงที่ยกตัวอย่างมานี้ย่อมยืนยันได้ว่าสุขภาพมีความสำคัญต่อมนุษย์

๒.๖.๒ สถานการณ์และแนวโน้มของปัจจัยต่างๆที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพไทย

สุขภาพมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับปัจจัยต่าง ๆ มากมาย ดังนั้น การวิเคราะห์สถานการณ์และแนวโน้มระบบสุขภาพไทย จึงต้องวิเคราะห์และสังเคราะห์จากการเปลี่ยนแปลงของปัจจัยต่าง ๆ ทั้งด้านปัจเจกบุคคล สภาพแวดล้อมในทุกมิติที่จะกระทบต่อสุขภาพ ซึ่งเป็นการเชื่อมโยงกับปัจจัยแวดล้อมได้อย่างบูรณาการ

ภาพที่ ๒.๑ ความเชื่อมโยงและพลวัตที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพ^{๖๗}

๑) ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อสุขภาพ ปัจจัยต่างๆ ที่มีอิทธิพลต่อสุขภาพอนามัยของประชาชน แบ่งเป็น ๓ องค์ประกอบ ซึ่งมีความเป็นพลวัต (Dynamic) ตลอดเวลา คือ

๑.๑ องค์ประกอบด้านปัจเจกบุคคล ได้แก่ อายุ เพศ สถานะสุขภาพ อาชีพ ถิ่นที่อยู่ กรรมพันธุ์ ความเชื่อ พฤติกรรม จิตวิญญาณของแต่ละบุคคล

^{๖๖} <http://www.sirinun.com/lesson2/a9.php> (สืบค้นเมื่อ วันอังคาร ที่ ๒๒ เมษายน ๒๕๕๘)

^{๖๗} <http://www.moph.go.th/ops/thp/thp/index.php> (สืบค้นเมื่อ วันอังคาร ที่ ๒๒ เมษายน ๒๕๕๘)

๑.๒ องค์ประกอบด้านสภาวะแวดล้อม ได้แก่ ปัจจัยด้านกายภาพ ชีวภาพ เศรษฐกิจ สังคม และอื่น

๑.๓ องค์ประกอบด้านระบบสาธารณสุข ได้แก่ ระบบการให้บริการสุขภาพต่างๆ ทั้งภาครัฐ และเอกชน^{๖๘}

๒) องค์ประกอบด้านปัจเจกบุคคล ประกอบด้วย

๑) พฤติกรรมของประชาชนที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพ เช่น พฤติกรรมการบริโภค พฤติกรรมทางเพศ พฤติกรรมการทำงานและการออกกำลังกายที่ไม่เหมาะสม ทำให้เกิดภาวะเสี่ยงของการเกิดโรคเพิ่มมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็น โรคหัวใจ ความดันโลหิตสูง มะเร็ง อุบัติเหตุ ภาวะน้ำหนักเกินและอ้วน ภาวะทุพโภชนาการ การบริโภคผักและผลไม้ไม่เพียงพอ

๒) ความคิด ความเชื่อ มติทางจิตและสังคมขาดความสนใจเพราะมุ่งเศรษฐกิจ ตามกระแสวัตถุนิยมและบริโภคนิยมและทักษะของการจัดการให้สุขภาพสำคัญในระดับต่ำ อิทธิพลจากสื่อโฆษณา ล้วนประกอบเป็นผลต่อความเชื่อ และทัศนคติในสังคมผิดๆในการดูแลสุขภาพ

๓) พันธุกรรม เทคโนโลยีทางพันธุวิศวกรรม และเทคโนโลยีทางการแพทย์ก้าวหน้ามีผลต่อการรักษาโรคที่ไม่อาจรักษาหรือป้องกันบางโรคทางพันธุกรรมได้ เช่น โรคปัญญาอ่อน โรคโลหิตจางธาลัสซีเมีย เป็นต้น

๓) องค์ประกอบด้านสภาวะแวดล้อม ประกอบด้วย

๑) การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศ ส่งผลให้เกิดการกระจายรายได้ที่เหลื่อมล้ำระหว่างคนรวยกับคนจน ทำให้เกิดความไม่เท่าเทียมกันในการกระจายทรัพยากรสุขภาพ ซึ่งความไม่เท่าเทียมดังกล่าว ทำให้กลุ่มผู้ด้อยโอกาสในชนบทที่ห่างไกลความเจริญและคนที่อยู่ในชุมชนแออัดมีโอกาสได้รับการดูแลสุขภาพไม่ทั่วถึง นอกจากนี้ยังพบว่าการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจยังส่งผลให้เกิดปัญหาสุขภาพจิตเพิ่มขึ้นอีกด้วย

๒) การศึกษา กระบวนการจัดการเรียนการสอนในประเทศไทยมุ่งเน้นการท่องจำเนื้อหา มากกว่าการฝึกคิดวิเคราะห์แก้ปัญหา และค้นคว้าความรู้ด้วยตนเอง อันเป็นทักษะพื้นฐานที่จำเป็นต่อการสร้างทักษะชีวิต ซึ่งอาจนำไปสู่การไม่สามารถแก้ไขปัญหาและสถานการณ์ที่นำไปสู่ปัจจัยเสี่ยงทางสุขภาพได้ นอกจากนี้ยังพบว่าระดับการศึกษาของคนไทยส่วนใหญ่อยู่ในระดับประถมศึกษาซึ่งมีผลต่อการพัฒนาแรงงานและพัฒนาสุขภาพ กล่าวคือ กลุ่มแรงงานไม่สามารถดูแลสุขภาพและปกป้องคุ้มครองตัวเองจากการทำงาน ทำให้การบาดเจ็บจากการทำงานเพิ่มมากขึ้น และกลุ่มคนที่ด้อยโอกาสในสังคม เช่น คนยากจนในชนบท คนยากจนในเมืองที่ไม่สามารถเข้ารับการศึกษได้ ซึ่งจะเป็นกลุ่มที่ไม่สามารถเข้าถึงบริการสุขภาพ และเป็นกลุ่มที่มีปัญหาสุขภาพมาก

๓) การเมืองการปกครอง การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองการปกครองมีผลต่อการกำหนดนโยบาย เนื่องจากการกำหนดนโยบายส่วนใหญ่จะถูกกำหนดโดยข้าราชการประจำที่มีข้อมูล มีวิชาการอยู่ในมือส่วนมาก และการที่มีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองบ่อยทำให้เกิดความไม่ต่อเนื่องในนโยบายสุขภาพ รวมถึงการขาดกำลังคนด้านสุขภาพที่สำคัญบางสาขา เช่น แพทย์ ทันต

^{๖๘} http://www.elearning.msu.ac.th/opencourse/0701501/Unit01/un01_03.htm (สืบค้นเมื่อ วันอังคาร ที่ ๒๒ เมษายน ๒๕๕๘)

แพทย์ พยาบาล ลาออกจากราชการไปทำงานเอกชนเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากอัตราค่าตอบแทนสำหรับโรงพยาบาลของรัฐมีอัตราที่ต่ำกว่าโรงพยาบาลเอกชน

๔) โครงสร้างพื้นฐาน เช่น การสื่อสาร การคมนาคม การสาธารณสุขปโภค มีการขยายตัวอย่างรวดเร็ว ซึ่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวก่อให้เกิดผลกระทบต่อระบบสุขภาพของประเทศไทย ได้แก่ ปัญหาอุบัติเหตุจากการจราจรเพิ่มมากขึ้น ส่งผลให้เกิดการสูญเสียชีวิตและทรัพย์สิน รวมทั้งเกิดความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารด้านสุขภาพ เนื่องจากโครงสร้างพื้นฐานด้านการสื่อสารของไทยด้อยกว่าต่างประเทศมากทำให้ประชาชนส่วนหนึ่งไม่สามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารด้านสุขภาพ โดยเฉพาะประชากรที่อาศัยอยู่ในเขตชนบทและภูมิภาคจะเข้าถึงการบริการด้านข้อมูลข่าวสารยากกว่าประชากรที่อยู่ในเมือง

๕) ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ส่งผลให้ไทยมีการนำเข้าเทคโนโลยีทางการแพทย์และสาธารณสุขอย่างเร็วขีดจำกัด โดยไม่มีกลไกในการกลั่นกรองตรวจสอบความเหมาะสม ส่งผลให้มีการใช้งานไม่คุ้มค่าต่อการลงทุนทำให้แพทย์สั่งการตรวจรักษาโดยไม่คำนึงถึงความคุ้มค่าเป็นลบต่อจริยธรรมวิชาชีพ รวมถึงความเชื่อถือของประชาชนผู้รับบริการตรวจสอบสุขภาพและยังต้องลงทุนในการพัฒนาบุคลากร รวมทั้งต้องเฝ้าระวังพิษภัยอันตรายที่เกิดจากการใช้เทคโนโลยี เครื่องมือแพทย์ราคาแพง ทำให้เกิดปัญหาการกระจายเครื่องมือทางการแพทย์ไม่เท่าเทียมกัน โดยมีการกระจุกในเมืองใหญ่และอยู่ในภาคเอกชนมากกว่าภาครัฐและส่งผลถึงการเข้ารับบริการของผู้มีรายได้น้อยและผู้ไม่มีหลักประกันสุขภาพที่ต้องการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่

๖) การเปลี่ยนแปลงด้านประชากร การเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วของจำนวนประชากรไม่ได้สัดส่วนกับทรัพยากรเศรษฐกิจที่มีอยู่หรือไม่สัมพันธ์กับโอกาสการมีงานทำ ได้ก่อให้เกิดปัญหาสังคมตามมาอีกหลายด้าน ตลอดทั้งการอพยพย้ายถิ่น ความแออัดและการขาดแคลนที่อยู่อาศัยในเมือง ยิ่งทำให้เกิดสภาพแวดล้อมทางสังคมที่มีผลกระทบต่อสุขภาพกาย และสุขภาพจิตของประชาชนในเมืองโดยทั่วไป

๗) การเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ เช่น ป่าไม้ลดลง ดินคุณภาพต่ำมีมลพิษ มีสารปนเปื้อนในน้ำดิบที่ใช้ทำน้ำประปา การใช้สารเคมีและวัตถุอันตรายมากขึ้นส่งผลให้มีคุณภาพชีวิตที่ไม่ดีและเสี่ยงภัยต่ออันตรายจากสารพิษได้

๘) ด้านชีวภาพ มีการเปลี่ยนแปลงจุลชีพที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพ รวมทั้งแมลงและสัตว์นำโรคอยู่ตลอดเวลา ส่งผลต่อวิธีการรักษาพยาบาลและกระทบต่อสุขภาพของประชาชน

๙) ปัจจัยทางด้านสังคมอื่นๆ เช่น วัฒนธรรม ความเชื่อ ค่านิยม ศีลธรรมและจริยธรรม ส่งผลต่อการมีสุขภาพดีหรือไม่ดีของประชาชน

๔) องค์ประกอบด้านระบบสาธารณสุข ได้แก่ ระบบการให้บริการสุขภาพต่างๆ ทั้ง

ภาครัฐ และเอกชน ประกอบด้วย

๑) การกระจายโครงสร้างพื้นฐานของระบบบริการสาธารณสุขทั้งภาครัฐและเอกชน มีการกระจายมีการครอบคลุมมากขึ้นและการสร้างหลักประกันด้านสุขภาพจะส่งผลให้ประชาชนมี สุขภาพดีขึ้นได้

๒) โครงสร้างองค์การบริหารงานสาธารณสุข ในการบริหารการสาธารณสุขจะต้องปรับองค์การทำงานให้เล็กลงเน้นกระจายอำนาจไปสู่หน่วยปฏิบัติจะทำให้เกิดการปรับกระบวนการทำงานให้ตอบสนองต่อภาวะการณ์มีสุขภาพดีของประชาชน

๓) คุณภาพและประสิทธิภาพในการบริการ มีแนวโน้มการแข่งขัน การพัฒนาคุณภาพบริการ และการพัฒนาคุณภาพมาตรฐานของสถานพยาบาลทุกประเภท ทุกระดับเกิดขึ้นแต่มีปัญหาการกระจายทรัพยากรสาธารณสุขไม่ทัดเทียมกันในภูมิภาคส่งผลให้ปัญหาสุขภาพอนามัยของประชาชนในบางพื้นที่มีปัญหารุนแรง

๔) ค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพ มีการใช้ทรัพยากรอย่างสิ้นเปลืองและไม่ประหยัด ทำให้ค่าใช้จ่ายด้านการรักษาพยาบาลในภาพรวมของสังคมสูงขึ้น

๕) การมีส่วนร่วมของประชาชน การพึ่งตนเองและการมีส่วนร่วมในการรักษาพยาบาลของประชาชนในการดูแลสุขภาพตนเอง ครอบครัว และชุมชน โดยเน้นการสาธารณสุขมูลฐานยังทำได้ผลดีอย่างแท้จริงในบางพื้นที่เท่านั้น และขาดความยั่งยืนในการพัฒนา จำเป็นต้องส่งเสริมให้ประชาชนเห็นความสำคัญและหันมาพัฒนาสุขภาพของตนเอง ชุมชน และสังคมได้ด้วยตนเอง

สรุปประเด็นข้างต้นได้ว่า เป็นส่วนสำคัญที่เชื่อมโยงกันอย่างแยกไม่ออกและส่งผลต่อสภาวะสุขภาพอนามัยของประชาชนเป็นอย่างมาก นอกจากองค์ประกอบเหล่านี้ก็มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา จำเป็นจะต้องให้ความสนใจ ศึกษาวิจัย เฝ้าระวังอย่างใกล้ชิด คาดการณ์แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอเพื่อที่จะปรับยุทธศาสตร์ ยุทธวิธี ในการดูแลสุขภาพของประชาชนไทยให้มีสุขภาพดี

๒.๖.๓ การเรียนรู้เกี่ยวกับชีวิตและสุขภาพ

๑. ความสำคัญของสุขภาพต่อชีวิตและความเป็นอย่าง

ตามคำสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า สิ่งที่สำคัญสำหรับชีวิตหรือปัจจัยสี่นั้น ได้แก่ อาหาร ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรคและเครื่องนุ่งห่มมีความเกี่ยวข้องโดยตรงต่อสุขภาพของมนุษย์ทั้งสิ้น หรืออาจกล่าวได้ว่าการที่คนเราจะดำรงชีวิตอย่างมีความสุขในโลกนั้น องค์ประกอบที่สำคัญได้แก่ “สุขภาพ” ก็คงไม่ผิด เพราะการมีสุขภาพที่ดีย่อมเป็นที่ปรารถนาของทุกคน ดังนั้นสุขภาพจึงเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง ดังที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสเป็นพุทธสุภาษิตว่า “อโรคยา ปรมาลาภา” ซึ่งแปลว่า “ความไม่มีโรคเป็นลาภอันประเสริฐ” ซึ่งพุทธสุภาษิตข้อนี้แม้แต่ชาวตะวันตกยังยอมรับนับถือกันและได้มีผู้นำไปตีพิมพ์ลงในหนังสือสุขวิทยาบางเล่ม พร้อมทั้งให้ความหมายว่า “สุขภาพ คือ พรอันประเสริฐสุด”

สุขภาพที่สมบูรณ์แม้จะเป็นที่ยอมรับกันว่าเป็นสิ่งที่ทุกคนปรารถนา แต่ในปัจจุบันก็ดูเหมือนจะมีประชากรตั้งครึ่งโลกที่เดียวที่ยังไม่เห็นความสำคัญและไม่เข้าใจความหมายที่แท้จริงของสุขภาพโดยมักจะทราบแค่เพียงผลร้ายที่เกิดแก่สุขภาพเท่านั้น กล่าวคือทราบแต่เพียงสภาพของร่างกายที่ชำรุดทรุดโทรม เกิดโรคภัยไข้เจ็บและอุบัติเหตุหรือทุกข์ยากต่างๆ แต่แท้จริงแล้วสุขภาพก็เหมือนทรัพย์สมบัติอันล้ำค่าอย่างหนึ่ง ซึ่งปกติคนเรามักจะมองไม่เห็นคุณค่ากันนัก แต่จะมองเห็นคุณค่าก็ต่อเมื่อตนเองได้สูญเสียสุขภาพนั้นไปแล้ว เช่น สมมุติว่าดวงตาทั้งคู่ที่เราากำลังใช้อ่านหนังสืออยู่เฉยๆ มีอันเป็นไปเกิดพิการเสียทั้งสองข้าง จนเป็นเหตุให้เราได้รับความเจ็บปวดและมองอะไรไม่เห็น ใน

ระหว่างที่ดวงตาของคนเราปิดอยู่ เราจะได้ความรู้สึกลอยล่องตลอดเวลาว่าสภาพของดวงตาที่ปิดอยู่เป็นทุกข์หรือสบายกับชีวิตทั้งชีวิตกำลังจะสิ้นสุดลงและอาจคิดต่อไปอีกว่า ถ้าหากดวงตาของเราหายดีเป็นปกติ เราจะพยายามป้องกันรักษาและทะนุถนอมดวงตาให้ปลอดภัยอยู่เสมอ จากที่กล่าวมาพอสรุปได้ว่า “คนที่มีสุขภาพดีหรือคนปกติย่อมจะมองเห็นความสำคัญของสุขภาพได้น้อยกว่าคนที่เจ็บไข้ได้ป่วยหรือคนพิการ” ดังสุภาษิตของชาวอาหรับโบราณที่กล่าวไว้ว่า “สุขภาพเปรียบเสมือนมงกุฎที่สวมอยู่บนศีรษะของคนสุขภาพดี แต่คนที่เจ็บไข้ได้ป่วยเท่านั้นที่สามารถมองเห็นมงกุฎได้” (Health is a crown on the well person's head, but only the sick seems to see it.)

๒. ความสำคัญของสุขภาพในการพัฒนาคุณภาพชีวิต

เป้าหมายในการดำเนินชีวิตของคนเราไม่ได้อยู่ที่การมีเงิน มีอำนาจ มีวาสนาและอยากมีทุกสิ่งทุกอย่างตามที่ตนเองปรารถนา แต่การมีคุณภาพชีวิตที่ดีต่างหากเป็นสิ่งที่มนุษย์เราต้องการ โดยธรรมชาติแล้วร่างกายของคนเราต้องมีการเจริญเติบโต มีความแข็งแรง เพื่อต่อสู้กับโรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ และจะต้องมีชีวิตที่ยืนยาวพอสมควร ซึ่งร่างกายจะต้องได้รับสิ่งจำเป็นในการดำรงชีวิต ได้แก่ อาหาร น้ำ อากาศ การพักผ่อน การออกกำลังกายและการไม่มีโรคภัยไข้เจ็บ จึงจะส่งผลให้มีสุขภาพกายที่ดีปราศจากโรคภัยไข้เจ็บหรือการบาดเจ็บจากอุบัติเหตุต่าง ๆ มีกล้ามเนื้อที่ทำงานได้ดีสามารถแบกภาระงานในหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ร่างกายสามารถปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมได้ดี ส่วนทางด้านจิตใจนั้นก็สามารถทำงานสัมพันธ์กับด้านร่างกายจะแยกออกจากกันเป็นส่วนส่วนมิได้ ไม่มีความวิตกกังวล ไม่ถูกความเครียดมารบกวน นอกจากนี้ยังเป็นผู้ที่ดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข ไม่สร้างความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่น ดังนั้นการที่บุคคลใดมีสุขภาพดี ย่อมเป็นแนวทางในการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีตามไปด้วย

๓. ความสำคัญของสุขภาพในการพัฒนาการศึกษา

ในแง่ของการศึกษา ถือว่าสุขภาพเป็นสิ่งสำคัญและความจำเป็นอย่างยิ่งต่อความเจริญงอกงามและพัฒนาการทุก ๆ ด้านในตัวบุคคล ถ้าการศึกษาคือความเจริญงอกงามจริง บุคคลจะเจริญงอกงามได้อย่างไรหากสุขภาพทั้งร่างกายและจิตใจไม่สมบูรณ์ ถ้าหากลองพิจารณาอย่างแท้จริงจะเห็นว่าสุขภาพมีบทบาทสำคัญในชีวิตคนเราเรื่อยมา จากประวัติทางการศึกษาจะเห็นได้ว่าในสมัยกรีกโบราณก็ยังเล็งเห็นความสำคัญของสุขภาพอย่างมากเช่นเดียวกัน กล่าวคือ มีปรัชญาเมธีถึงสองท่าน ได้แก่ Aristotle และ Plato ได้มีความคิดเห็นสอดคล้องต้องกันว่า “ในการที่จะให้การศึกษาด้านอื่น ๆ สมควรให้เด็กมีสุขภาพดีเสียก่อน” ทั้งนี้หมายความว่าหากเด็กมีสุขภาพไม่ดีแล้ว แม้จะให้การอบรมพิเศษอย่างไรการศึกษาเล่าเรียนก็ย่อมได้ผลไม่เต็มเม็ดเต็มหน่วยหรืออาจไร้ผลก็เป็นได้ เช่นเดียวกับที่ Pestalozzi และ Froebel ได้กล่าวว่า “สิ่งที่เด็กเรียนรู้ย่อมสัมพันธ์โดยตรงกับระดับสุขภาพ เด็กที่มีสุขภาพไม่ดีแม้จะมีสติปัญญาสูงก็มีอาจใช้ให้เกิดประโยชน์ได้เท่าที่ควร” เนื่องจากความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดนี้เองจึงกล่าวได้ว่า “สุขภาพเป็นบูรณาการที่สำคัญส่วนหนึ่งของการศึกษา” (Health is an integral part of education)

จากเหตุและผลเหล่านี้สุขภาพจึงคู่กับการศึกษามาโดยตลอด ดังเช่น แผนการศึกษาแห่งชาติของเราทุกฉบับให้ความสำคัญในการจัดการศึกษาเรื่องสุขภาพร่วมอยู่ด้วยเสมอ ยิ่งในปัจจุบันการ

ค้นคว้า วิจัยทางการศึกษาได้ยืนยันให้เห็นแน่ชัดว่าสุขศึกษามีส่วนสำคัญในการให้การศึกษาแก่เด็กอย่างใกล้ชิดเนื่องจากสามารถนำเอาไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ สุขศึกษาจะเชื่อมโยงช่องว่างระหว่างสิ่งที่รู้ (What is known) กับการนำเอาไปปฏิบัติ (What is practiced) ถ้าจะกล่าวโดยสรุปคือ สุขภาพกับการศึกษาเป็นของคู่กันและยากที่จะแยกออกจากกัน ถ้าขาดอย่างใดอย่างหนึ่งก็จะดำรงชีวิตได้อย่างยากลำบาก เพราะในชีวิตคนเราจำเป็นต้องศึกษาเพื่อดำรงรักษาไว้ซึ่งสุขภาพ และเพื่อปรับปรุงสุขภาพให้ดีขึ้น แต่ในขณะเดียวกันคนเราจำเป็นต้องมีสุขภาพสมบูรณ์ด้วยเพื่อที่จะศึกษาเล่าเรียนและใช้ประโยชน์จากการศึกษาได้อย่างเต็มที่

สุขภาพ หมายถึง ภาวะแห่งความสมบูรณ์ทางร่างกาย จิตใจ และการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมด้วยดี ไม่ใช่เพียงแต่ความปราศจากโรคหรือทุพพลภาพแต่สุขภาพยังเน้นความเป็นอยู่ที่สมบูรณ์ทั้งทางร่างกาย จิตใจ สังคมและจิตวิญญาณ นั่นคือ ต้องมีสุขภาพกาย สุขภาพจิตและสุขภาพทางสังคมดีพร้อมครบทุกด้าน การที่ประชาชนของประเทศใดมีสุขภาพดีก็เป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศให้ก้าวหน้าเจริญรุ่งเรือง ในทางตรงกันข้ามหากประเทศใดมีแต่ประชาชนที่อ่อนแอ เจ็บป่วยด้วยโรคภัยไข้เจ็บต่างๆประเทศชาติจะพัฒนาได้ช้าส่งผลให้เกิดความล้าหลังและยากจน ซึ่งนอกจากจะขาดกำลังในการพัฒนาประเทศแล้ว ยังต้องใช้งบประมาณมาดูแลสุขภาพของประชาชนอีกด้วย ดังนั้น จะเห็นได้ว่าการมีสุขภาพ ที่ดีย่อมมีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศเป็นอย่างยิ่ง

๒.๗ แนวคิดสุขภาวะตามหลักพระพุทธศาสนา

คำว่า “สุขภาพ” ในคัมภีร์พระไตรปิฎก มีคำกล่าวที่บ่งถึงภาวะการมีสุขภาพกายดี มีอยู่ ๒ คำ คือ คำว่า “อัปปาพาโร” มีความเจ็บป่วยน้อย หรือ “อัปปาตังโก” มีโรคน้อย เช่น “ภิกษุในธรรมวินัยนี้... เป็นผู้ที่มีอาพาธน้อย มีโรคเบาบาง”^{๖๙} “บุคคลในโลกนี้...เป็นผู้ไม่เปื่อยตเนยสัตว์... กลับมาเกิดเป็นมนุษย์ในที่ใด ๆ เขาก็จะเป็นผู้มีโรคน้อย”^{๗๐} “ภิกษุทั้งหลาย องค์ของภิกษุ ผู้บำเพ็ญเพียรมี ๕ ประการ คือ...หลังจากตายแล้ว ถ้าไม่ไปเกิดในสุคติสวรรค์ กลับมาเกิดเป็นมนุษย์ในที่ใดๆ เขาก็จะเป็นผู้มีอาพาธน้อย มีโรคเบาบาง”^{๗๑}

ภาวะความมีสุขภาพกายและสุขภาพจิตดีควบคู่กันไปเป็น ความหมายที่สมบูรณ์ สูงสุดในพระพุทธศาสนา แม้ว่าจะมีโรคทางกายเกิดขึ้น ก็สามารถพัฒนาด้านจิตใจไว้ได้เพราะ มุ่งให้ความสำคัญทางด้านจิตใจเป็นพิเศษ ดังพุทธภาษิตที่ว่า “ใจเป็นผู้นำสรรพสิ่ง”^{๗๒}

คำว่า “สุขภาพ” องค์การอนามัยโลก ปี๒๕๕๑ ให้ความหมายว่า สุขภาวะที่สมบูรณ์ ทั้งทางด้านร่างกาย สังคม และจิตใจประกอบกัน โดยไม่หมายเฉพาะแต่เพียงการปราศจาก โรคภัยไข้เจ็บหรือพิการเท่านั้น

พระพุทธเจ้า ตรัสถึงความสำคัญของการมีสุขภาพร่างกายดีไม่มีโรคภัยเบียดเบียน ว่า เป็นช่วงเวลาที่เหมาะสมแก่การบำเพ็ญเพียรอย่างยิ่ง^{๗๓}

^{๖๙} ม.ม.(ไทย) ๑๓/๓๗๙/๔๖๔.

^{๗๐} ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๓๑๗/๓๐๖-๓๐๗, ม.ม. (ไทย) ๑๓/ ๑๓๔/๑๕๐, ม.อุ. (ไทย) ๑๔/๒๙๑/๓๕๑.

^{๗๑} อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๕๓-๕๔/๙๒-๙๓.

^{๗๒} ขุ.ธ.(ไทย) ๒๕/๑/๒๓.

^{๗๓} อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๕๓-๕๔/๙๒-๙๓.

หากร่างกายเจ็บป่วยไม่อาจเยียวยาได้ แล้ว พระองค์จะทรงมุ่งเน้นการเยียวยาทางด้านจิตใจเป็นหลัก ดังเรื่องที่ปรากฏว่า ครั้งหนึ่งมี ภิกษุทพพลภาพป่วยหนัก ระยะสุดท้าย พระพุทธเจ้าทรงเยียวยารักษาด้านจิตใจ ทรงมีพระ คำรัสว่า “แม้ร่างกายจะเจ็บหนักแต่ยังสามารถพัฒนาให้ไปสู่การบรรลุธรรมได้”^{๗๔}

ทัศนะเรื่องความเจ็บป่วยที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ประการหนึ่งว่า “ร่างกายเป็น รังแห่งโรค”^{๗๕} การที่ร่างกายเป็นฐานหรือที่ตั้งแห่งโรค ย่อมจะเจ็บป่วยอย่างใดอย่างหนึ่งไม่มาก ก็น้อยเป็นธรรมดา อีกคำหนึ่ง คือ คำว่า “อโรคยา” ไม่มีโรค ดังพุทธภาษิตว่า “อโรคยา ปรมา ลาภา” แปลว่า ความไม่มีโรคเป็นลาภอันประเสริฐ^{๗๖} คำว่า อโรคยา อีกนัยหนึ่งหมายถึงภาวะการปราศจากโรคทางจิตเพียงอย่างเดียว ดังพุทธพจน์ที่ว่า ผู้ที่ปราศจากโรคทางกายเป็นเวลานานๆ หรือไม่มีโรคทางกายปรากฏอยู่เลยนั้นพอหาได้แต่คนที่ไม่มีโรคทางใจแม้เพียงชั่วขณะหนึ่งนี้หายาก ยกเว้นพระอรหันต์ผู้หมดกิเลสแล้วเท่านั้น^{๗๗}

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) อธิบายว่า “สุขภาวะ” หรือ “สุขภาพ” เป็น คำเดียวกันในภาษาบาลีแต่ภาษาไทยแผลง “ว” เป็น “พ” เป็นคำว่า “สุขภาพ” เมื่อความหมายของสุขภาพคือ สุขภาพทางกาย จิต สังคม และปัญญา จึงสื่อความหมายใกล้ความสุข ภาวะที่ ปลอดภัยเป็นสุข เป็น ภาวะที่สมบูรณ์คำสมัยใหม่เรียกว่า “องค์รวม” ความสุขแนวพุทธหรือ สุขภาพแนวพุทธ ประกอบด้วย ลักษณะที่เป็นวิชา (ความสว่างผ่องใส) วิมุตติ(ความหลุดพ้น เป็นอิสระ) วิสุทธิ (ความหมดจด ไม่ขุ่นมัวเศร้าหมอง) สันติ(ความสงบไม่ร้อนรนกระวน กระวาย) ซึ่งเป็นภาวะที่เป็นความดีงามของชีวิต^{๗๘}

นับเป็นเวลาประมาณ ๕๐ ปีที่ผ่านมาองค์การอนามัยโลก (World Health Organization) ซึ่งเรียกโดยย่อว่า WHO ได้ให้บทนิยามของคำว่า “สุขภาพ” ไว้ว่า “สุขภาพ คือ ความสุขที่สมบูรณ์ทั้งทางร่างกาย จิตใจ และสังคม ไม่เพียงแต่ความปราศจากโรคหรือทุพพล ภาพเท่านั้น” ความหมายของคำว่าสุขภาพดังกล่าวนี้ใช้กันแพร่หลายทั่วโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในวงการแพทย์และสาธารณสุข ต่อมาผู้เชี่ยวชาญขององค์การอนามัยโลกหลายคนมีความเห็น ว่าบทนิยามที่ได้ให้ไว้ยังขาดความสมบูรณ์น่าจะมีการเพิ่มองค์ประกอบทางจิตวิญญาณเข้าไป ด้วยดังนั้นคำจำกัดความของสุขภาพขององค์การอนามัยโลก คำว่า “สุขภาพ” หรือ Health จึง หมายถึงสุขภาวะที่สมบูรณ์ใช้คำว่า “Complete Well-being” ทางกาย (Physical) ทางจิต (Mental) ทางสังคม (Social) และทางจิตวิญญาณ (Spiritual) ฉะนั้นคำจำกัดความดังกล่าวเป็น คานิยามที่ลึกที่สุดกว้างที่สุด ครอบคลุมทุกอย่างทั้งทางกาย ทางจิต ทางสังคม และทางจิต วิญญาณ สุขภาพจึงไม่ใช่เรื่องโรค เรื่องโรงพยาบาล หรือเรื่องยาเท่านั้น แต่เป็นเรื่องที่ ครอบคลุมไปทั้งหมด^{๗๙}

^{๗๔} อ.ปยุตฺต. (ไทย) ๒๒/๑๒๑/๒๐๑.

^{๗๕} พ.ร. (ไทย) ๒๕/๑๔๘/๗๘, พ. อ.ป. (ไทย) ๓๓/๑๕๕/๔๐๘.

^{๗๖} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๒๑๕-๒๑๖/๒๕๔-๒๕๕.

^{๗๗} อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๕๗/๒๑๗.

^{๗๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), “สุขภาวะองค์รวมแนวพุทธ”, พุทธจักร, ปีที่ ๕๙ ฉบับที่ ๑๑ (พฤศจิกายน ๒๕๔๘), หน้า ๕-๑๐.

^{๗๙} ประเวศ วะสี, การจัดการความรู้ : กระบวนการปลดปล่อยมนุษย์สู่ศักยภาพ เสรีภาพ และความสุข, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม, ๒๕๔๘), หน้า ๑๓.

กล่าวโดยสรุป ความหมาย สุขภาวะ เป็นการดูแลรักษา การป้องกัน และการ เยียวยา ทั้งทางด้านร่างกาย สังคม และจิตใจ มนุษย์ทุกคนจำเป็นต้องปฏิบัติประยุกต์ใช้หลักธรรม เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการดูแล การป้องกันและการเยียวยา ชีวิต โดยเฉพาะทางด้านจิตใจ การ ส่งเสริมกำลังใจให้ผู้ป่วยหนัก มีความหวังที่จะดูแลรักษาใจซึ่งถือว่าสำคัญที่สุด เพื่อผู้ป่วย สามารถประคองจิตที่ดีของตนได้ตลอดไป จนกว่าจะสิ้นชีวิต หรือหากประคองจิตได้ถึงขั้นสูงสุด คือ การบรรลุนิพพานได้พร้อมกับการสิ้นชีวิต ที่พระพุทธศาสนาเรียกว่า “ชีวิตสมัสติ” ถือว่าเป็น การบรรลุ เป้าหมายชีวิตในโอกาสสุดท้ายที่สูงที่สุด อย่างไรก็ตาม ยังมีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ป่าไม้ สิ่งแวดล้อม ที่มีต่อสังคม ชุมชน รวมถึงการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมดังกล่าว ต่อไปนี้

๒.๘ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระใบฎีกาสุพจน์ ตปสีโล ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาระบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมขององค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี”, จากการศึกษาพบว่า ระบบการจัดการในองค์กรชุมชน คือ การมีส่วนร่วมในการทำงาน การยึดมั่นในอุดมการณ์ การวางแผนการทำงาน การเปิดโอกาสในการแสดงความคิดเห็น การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน การถ่ายทอดแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการทำงาน ลักษณะการมีส่วนร่วม ได้แก่ การพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การเรียนรู้จากประสบการณ์กับกลุ่มต่างๆ รวมทั้งร่วมกันหาทางออกในการจัดการกับปัญหาด้วยความเข้าใจในระบบนิเวศแนวทางพัฒนาวัฒนธรรมองค์กรชุมชนท้องถิ่น ในจังหวัดอุบลราชธานี คือ การทำงานเป็นทีม ความคิดสร้างสรรค์ เพิ่มศักยภาพสมาชิกในองค์กรเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารงานภายในองค์กรการเรียนรู้และการเปิดรับวัฒนธรรมองค์กรการเสริมแรงพฤติกรรมซึ่งจะเป็นการแก้ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและจัดการสิ่งแวดล้อมในจังหวัดอุบลราชธานีได้อย่างยั่งยืนสืบไป^{๘๐}

ณขพงศ์ จันจุฬา ได้ศึกษาวิจัยใน “โครงการวิจัยการพัฒนาร่วมกันของประชาชนในการจัดการลุ่มน้ำสายบุรี กรณีศึกษา : การจัดการน้ำแบบรัฐและแบบชาวบ้านในพื้นที่ตำบลกาเยาะมาตี อำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส” จากการศึกษาวิจัยพบว่า คนในชุมชนมานานกว่า ๕๐ ปี โดยอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่นบูรณาการองค์ความรู้ในการบริหารจัดการน้ำ ด้วยการจัดระบบการลงทุน การก่อสร้าง การจัดสรรผลประโยชน์ และการบำรุงดูแลรักษา ฝ่ายทตน้ำดังกล่าวจึงสามารถอำนวยความสะดวกให้แก่ชุมชนมาจนถึงทุกวันนี้ โดยปราศจากความขัดแย้งใดๆ ในขณะที่ผลการศึกษาเปรียบเทียบ กรณีการขาดคลองบาเจาะเพื่อแก้ไขปัญหาพื้นที่ท่วมขังในตัวเมืองบาเจาะโดยหน่วยงานราชการ ซึ่งไม่ได้ศึกษาผลกระทบหรือสอบถามความคิดเห็นจากชาวบ้าน ได้สร้างความเดือดร้อนเสียหาย ทั้งในเชิงเศรษฐกิจสังคม และสิ่งแวดล้อม ต่อชุมชนอย่างรุนแรง โดยเฉพาะผู้ที่ต้องอาศัยน้ำเพื่อการปลูกข้าว (๗๗.๘ เปอร์เซ็นต์) นอกจากนี้ ในการศึกษากลุ่มตัวอย่างจำนวน ๓๐๐ ครัวเรือนพบว่า ประชาชนต้องการมีส่วนร่วมในการจัดการน้ำสูงถึง ๘๒ เปอร์เซ็นต์ โดยมากกว่าครึ่งหนึ่ง (๕๒.๗

^{๘๐} พระใบฎีกาสุพจน์ ตปสีโล, “ศึกษาระบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมขององค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี”, งานการการวิจัย, (พระนครศรีอยุธยา: สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖)

เปอร์เซ็นต์) เชื่อว่าในอนาคตปัญหาน้ำจะสร้างความขัดแย้งให้เกิดขึ้นในชุมชนอย่างแน่นอน และเรียกร้องให้รัฐเข้ามามีบทบาทในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการน้ำอย่างจริงจัง^{๔๑}

นิเวศน์ อรุณเบิกฟ้า ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การจัดการทรัพยากรป่าชายเลน กรณีศึกษาชุมชนบ้านหนองสมาน ตำบลหาดสำราญ อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา” ผลการวิจัยพบว่า การจัดการทรัพยากรป่าชายเลนของชุมชนบ้านหนองสมาน คือ การจัดการภายใต้แนวคิดที่ว่า “ทุนทางสังคมหรือทุนของชุมชน” คนกับป่าสามารถอยู่ร่วมกันได้ภายใต้ข้อตกลง กติการ่วมกันของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง และการมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ การจัดการป่าชายเลน มีจุดเริ่มต้นมาจากชาวบ้านหนองสมานประสบกับปัญหาป่าชายเลนถูกทำลาย ทำให้ปริมาณสัตว์น้ำลดลง ส่งผลกระทบต่อการประกอบอาชีพ รายได้ไม่พอจุนเจือด้วยเหตุนี้ทำให้ชาวบ้านหนองสมานมีการรวมตัวกันเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชนในการฟื้นฟูป่าชายเลน โดยนำแนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชนการจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นมาวิเคราะห์เชื่อมโยงกับการพัฒนาการรับรู้และภูมิปัญญาในการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนของชุมชน ทำให้เห็นการตัดสินใจในการกำหนดวิถีชีวิตของตนเอง เพื่อสนองตอบความต้องการขั้นพื้นฐานในเรื่องของปัจจัยสี่ในการดำรงชีวิตประจำวันของคนในชุมชน เช่น การใช้ประโยชน์จากไม้ป่าชายเลนในการสร้างที่อยู่อาศัย การเก็บหาสมุนไพรในป่าชายเลน เพื่อใช้ในการรักษาโรคและการประกอบอาชีพประมง โดยการจับสัตว์น้ำมาเป็นอาหารและส่วนที่เหลือนำไปขายเพื่อเป็นรายได้ของครอบครัว ป่าชายเลนสามารถตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานของชุมชนซึ่งเป็นวิถีชีวิตจึงนำไปสู่แนวคิดการพัฒนาจากภายในชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้และมีวิถีชีวิตที่ไม่ทำลายทรัพยากรป่าชายเลนของชุมชน ทำให้เกิดการจัดการป่าชายเลนโดยชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในขั้นตอนการวิเคราะห์สภาพปัญหาและนำไปสู่การฟื้นฟูป่าชายเลน เมื่อมีการฟื้นฟูป่าชายเลนสมบูรณ์มากขึ้น ปริมาณสัตว์น้ำก็เพิ่มขึ้น ทำให้ชุมชนเกิดความตระหนักถึงความสำคัญของป่าชายเลน เกิดการสงวนพื้นที่ป่าชายเลนของชุมชนเพื่อเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยและเพาะพันธุ์สัตว์น้ำ มีการควบคุม ดูแลการใช้ประโยชน์จากป่าชายเลนโดยชุมชนมีการใช้ประโยชน์จากป่าชายเลนทั้งทางตรงและทางอ้อม รวมทั้งการถ่ายทอดความรู้ให้แก่คนในชุมชนและภายนอกชุมชน เกิดการพัฒนาป่าชายเลน โดยความพยายามสร้างเครือข่ายในการจัดการป่าชายเลน ยกย่องให้ชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้การจัดการทรัพยากร ป่าชายเลน เพื่อการปลูกฝังจิตสำนึกให้แก่เด็กเยาวชนรุ่นหลังโดยการถ่ายทอด ความรู้เชื่อมโยงกับโรงเรียนชุมชนบ้านหนองสมานและชุมชนใกล้เคียงต่อไป^{๔๒}

ณัฐวรรธน์ สุนทรวริทธิโชติและคณะ ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาสภาพปัญหาสิ่งแวดล้อมในเขตตำบลสามัคคี : ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประชาชนในตำบลสามัคคี” จากการศึกษาวิจัยพบว่า การมีส่วนร่วม การบำรุงรักษา มี

^{๔๑} ณพวงศ จันทูพา, “โครงการวิจัยการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการลุ่มน้ำสายบุรี กรณีศึกษา : การจัดการน้ำแบบรัฐและแบบชาวบ้านในพื้นที่ตำบลกาเยาะมาตี อำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส”, รายงานการวิจัย, (สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๕๒).

^{๔๒} นิเวศน์ อรุณเบิกฟ้า, “การจัดการทรัพยากรป่าชายเลน”, วารสารวิชาการคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑ (ม.ค. – มิ.ย.๒๕๕๓): หน้า ๒๕-๒๗.

อิทธิพลต่อการพัฒนาทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เมื่อวัดจากการมีส่วนร่วมในกิจกรรมด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ การเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาแม่น้ำลำคลอง การชักชวนให้สมาชิกในครอบครัว เข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาแหล่งน้ำเนื่องในวันสำคัญ และการเข้าร่วมประชุมกับคณะกรรมการหมู่บ้าน หรือกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ในชุมชนเพื่อเสนอข้อคิดเห็น ข้อเสนอแนะ และวิธีการในการพัฒนาแหล่งน้ำ และเมื่อวัดการบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในกิจกรรมด้านต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ การปลูกพืชแบบขั้นบันได การใช้ปุ๋ยหมักที่ผสมเอง การกำจัดวัชพืชโดยวิธีธรรมชาติ การกำจัดวัชพืชโดยใช้สารเคมี การปลูกพืชคลุมดิน การปลูกหญ้าแฝก การปลูกพืชตระกูลถั่ว พบว่าการบำรุงรักษามีอิทธิพลต่อการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่นกัน สำหรับปัจจัยที่ไม่มีอิทธิพล ต่อการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเลย คือ การมีจิตสำนึก จากการวัดการมีจิตสำนึกของประชาชนในกิจกรรมด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ การกำจัดขยะ การกำจัดฟางข้าว การสร้างส้วม การจับสัตว์น้ำ พบว่า การมีจิตสำนึกไม่มีอิทธิพลใด ๆ ต่อการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

แนวทางการแก้ไขปัญหา หน่วยงานของรัฐ โดยเฉพาะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะต้องมีการประชาสัมพันธ์ ให้ประชาชนได้เข้าใจ ความหมายและความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พร้อมทั้งรณรงค์ประชาสัมพันธ์ สร้างจิตสำนึกให้ประชาชนรู้จักรักหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมร่วมกัน จะต้องมีการร่วมมือกันระหว่างภาครัฐและเอกชนเพื่อให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดำรงคงอยู่คู่ชุมชนและพัฒนาอย่างยั่งยืนตลอดไป^{๘๓}

ประสพสุข พันธูประยูร ได้ศึกษาเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในจังหวัดภาคเหนือของไทย” ผลการวิจัยพบว่า พระสงฆ์เป็นผู้นำท้องถิ่นที่มีบทบาทสำคัญในการฟื้นฟูอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โดยที่ชาวบ้านมีความศรัทธาเป็นพลังในการอนุรักษ์ ท่านเหล่านี้มีพระอธิการ พงษ์ศักดิ์ เตชธมโม พระครูโสภณปริยัติสุธี พระครูบานันสนธิพิทักษ์ พระอธิการจันทิ กนตธมโม พระปลัดสงวน จารุณโณ และพระอธิการประสงค์ วิสารโร เป็นต้น ซึ่งทำกิจกรรมหลายประเภท และมีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน โดยใช้ศรัทธา บารมี ปฏิปทาที่มีต่อชาวบ้าน เป็นพลังในการประสานงานกับหน่วยงานอื่นๆ และสร้างความเข้าใจกับชุมชนให้เกิดความสำนึกในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ป่าไม้ ซึ่งลักษณะการนำเสนอได้มีการสอดแทรกปรัชญาการดำเนินชีวิตตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา เช่น ศีล ๕ พรหมวิหาร ๔ อริยสัจ ๔ สังคหวัตถุ ๔ เป็นต้น เพื่อให้ชาวบ้านอยู่ในศีลธรรมโดยการฟื้นฟูจารีต พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องประยุกต์เข้ากับกิจกรรมในเชิงอนุรักษ์ เช่น บวชต้นไม้ ทอดผ้าป่าต้นไม้ และการปลูกป่า เป็นต้น พร้อมใจกันก่อตัวทางชุมชน เกิดความรัก ความสามัคคี ซึ่งส่งผลต่อการแก้ปัญหาอื่นๆ ในชุมชนด้วย^{๘๔}

^{๘๓} ณัฐวรรธน์ สุนทรวริทธิโชติและคณะ, “การศึกษาสภาพปัญหาสิ่งแวดล้อมในเขตตำบลสามบัณฑิต : ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประชาชนในตำบลสามบัณฑิต”, รายงานการวิจัย, (คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา, ๒๕๕๖)

^{๘๔} ประสพสุข พันธูประยูร, “บทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในจังหวัดภาคเหนือของประเทศไทย”, รายงานการวิจัย, (สถาบันวิจัยสังคม: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๖).

จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจะเห็นได้ว่า การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อบูรณาการในการพัฒนาชุมชนแบบยั่งยืน เป็นแนวทางในการแก้ปัญหาที่เกิดจากธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ที่มีความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ ชุมชน และธรรมชาติในการอยู่อาศัยร่วมกัน โดยการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติถือเป็นบทบาทที่สำคัญ เพราะการสร้างความสุขนั้นมีอยู่ ๒ ประเภท คือ กายikusหมายถึงความสุขทางด้านร่างกายจากการดื่ม กิน การอุปโภคและบริโภคต่างๆ และจิตikusหมายถึงความสุขอันเกิดจากความสุขทางด้านจิตใจ การบริหารจัดการทรัพยากรทางธรรมชาติเป็นการสร้างความสุขทั้งทางด้านร่างกาย เช่น การประกอบอาชีพ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ความงดงามและอากาศ ฯลฯ ส่วนความสุขทางด้านจิตใจซึ่งเป็นปัจจัยหลักคือการได้เข้าใจสภาพความจริงแห่งชีวิตตามสัจธรรมทางพระพุทธศาสนาที่กล่าว “ทุกสิ่งล้วนแล้วแต่เกิดขึ้น ตั้งอยู่แล้วดับไปเป็นธรรมดา” งานวิจัยเล่มนี้เป็นการศึกษาการบริหารจัดการทรัพยากรทางธรรมชาติและการสร้างสุขภาวะในชุมชนที่เป็นผลมาจากการอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติอันตั้งอยู่ภายในหุบเขามะลิในสังคม เพื่อให้เข้าใจถึงกระบวนการและเงื่อนไขต่างๆ จึงจำเป็นต้องศึกษาบริบทพื้นฐานในสังคมทุกด้านว่ามีผลต่อการบริหารจัดการทรัพยากรทางธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะในชุมชนอย่างไรต่อไป

๒.๙ ข้อมูลพื้นฐานและบริบทพื้นที่ในการวิจัย

๒.๙.๑ ข้อมูลทั่วไป

ที่ตั้ง

บ้านตะแคง หมู่ที่ ๖ ตำบลบ้านแลง ตั้งอยู่ทางทิศเหนือขององค์การบริหารส่วนตำบลบ้านแลง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ระยะทางห่างจากที่ทำการองค์การบริหารส่วนตำบลประมาณ ๘ กิโลเมตร และห่างจากตัวอำเภอเมืองลำปางประมาณ ๔๒ กิโลเมตร มีอาณาเขตติดกับพื้นที่ ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อ	หมู่ที่ ๗ บ้านปู่จ้อย
ทิศใต้	ติดต่อ	หมู่ที่ ๑ บ้านหัวทุ่ง
ทิศตะวันออก	ติดต่อ	ป่าสงวน
ทิศตะวันตก	ติดต่อ	ป่าสงวน

เนื้อที่

พื้นที่ของหมู่บ้านมีประมาณ ๒๙.๕๐ ตารางกิโลเมตรหรือประมาณ ๑๘,๔๓๒.๕๐ ไร่ คิดเป็นร้อยละของพื้นที่ตำบลบ้านแลงทั้งหมด (ตำบลบ้านแลงมีพื้นที่ทั้งหมด ๓๒๙.๘๘๕ ตารางกิโลเมตรหรือประมาณ ๒๐๖,๑๗๘ ไร่) ซึ่งในพื้นที่หมู่บ้านทั้งหมดแยกตามลักษณะพื้นที่ ดังนี้

- ๑) พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติมีจำนวนประมาณ ๑๖,๘๓๓.๕๐ ไร่ คิดเป็นร้อยละ ๙๑.๓๓
- ๒) พื้นที่หมู่บ้านทั้งหมด ซึ่งประกอบด้วยพื้นที่ทำการเกษตรประมาณ ๑,๕๔๐ ไร่ คิดเป็นร้อยละ ๘.๓๕ ซึ่งพื้นที่หมู่บ้านทั้งหมดประกอบด้วย ที่นา จำนวน ๖๐ ไร่ ที่ไร่ จำนวน ๑,๔๘๐ ไร่ และที่สวนจำนวน ๗๐ ไร่

๓) พื้นที่อยู่อาศัยและสาธารณประโยชน์มีจำนวนประมาณ ๕๙ ไร่ คิดเป็นร้อยละ ๐.๓๒ ของพื้นที่หมู่บ้านทั้งหมด ประกอบด้วย พื้นที่ปลูกบ้านที่พักอาศัยจำนวน ๔๗ ไร่ และพื้นที่สาธารณประโยชน์หมู่บ้านจำนวน ๑๒ ไร่

ภูมิประเทศ

ลักษณะภูมิประเทศของหมู่บ้านมีลักษณะเป็นที่ราบสูง พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นป่าสงวน มีแม่น้ำหรือลำห้วยไหลผ่าน ๒ สาย ได้แก่ ลำห้วยแม่มายและลำห้วยแม่ปง

ประชากร

บ้านนี้มีจำนวนประชากรอยู่อาศัยทั้งหมด ๙๔ ครอบครัว จำนวนประชากรทั้งหมด ๓๙๑ คน เป็นเพศชายจำนวน ๒๐๙ คนและเพศหญิงจำนวน ๑๘๒ คน แยกประเภทตามลักษณะกลุ่มประชากรดังนี้

ลักษณะกลุ่มประชากร	เพศ		รวมจำนวน (คน)	ร้อยละของ ประชากรทั้งหมด
	ชาย	หญิง		
เด็กเล็ก ๐-๕ ปี	๑๖	๑๓	๒๙	๗.๔๒
คนอายุ ๑๕ - ๕๙ ปี	๑๐๕	๑๐๑	๒๐๖	๕๒.๖๙
คนชรา ๖๐ ปีขึ้นไป	๑๒	๑๔	๒๖	๖.๖๕
คนตกงาน	๕	-	๕	๑.๒๘
คนทำงานในหมู่บ้าน	๔๗	๔๑	๘๘	๒๒.๕๑
คนทำงานต่างถิ่นชั่วคราว	๒๔	๑๔	๓๘	๙.๗๒
คนย้ายถิ่นเกิน ๖ เดือน	๔	๗	๑๑	๒.๘๑
เด็กในวัยเรียน	๒๑	๓๑	๕๒	๑๓.๓๐

๒.๙.๒ สภาพทางเศรษฐกิจ

ประชากรในหมู่บ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา ทำสวน ทำไร่ พืชเศรษฐกิจที่ปลูกประกอบด้วย ทำไร่ข้าวโพด ถั่วลิสง ข้าวไร่ นอกเหนือจากการประกอบอาชีพการเกษตรมีรายได้จากการรับจ้าง เลี้ยงสัตว์ ค้าขาย และอุตสาหกรรมในครัวเรือน โดยเฉลี่ยประชากรในหมู่บ้านมีรายได้ประมาณ ๒๕,๐๐๐ บาท/คน/ปี รายละเอียดข้อมูลการประกอบอาชีพ การมีรายได้ รายจ่าย ทรัพย์สินหนี้สินของชุมชน มีดังนี้

ข้อมูลที่ทำกินและเอกสารสิทธิ์

พื้นที่ทำกินแยกตามเอกสารสิทธิ์ มีรายละเอียดและการใช้ประโยชน์ คือ

- ที่ดินมีเอกสารสิทธิ์เป็นโฉนด มีจำนวน - ครัวเรือน รวมจำนวน - ไร่ ส่วนใหญ่เป็นของตนเอง ใช้ประโยชน์ในการทำนา/ทำการเกษตร (อยู่อาศัย ทำนา ทำไร่ ทำสวน วางเปลา)

- เอกสารสิทธิ์ นส.๓ มีจำนวน - ครัวเรือน รวมจำนวน - ไร่ ส่วนใหญ่เป็นของ (ตนเอง) ใช้ประโยชน์ (อะไรบ้าง)

- ที่ดิน สปก. มีจำนวน - ครัวเรือน รวมจำนวน - ไร่ ส่วนใหญ่เป็นของ (ตนเอง) ใช้ประโยชน์.....

- ที่ดินจับจองทำกิน จำนวน ๙๔ ครัวเรือน รวมจำนวน ๑,๔๑๐ ไร่ งานส่วนใหญ่เป็นของตนเอง ใช้ประโยชน์ในการทำไร่

อาชีพทางการเกษตรประกอบด้วย

- ทำนา จำนวน ๔๕ ครัวเรือน รวม ๖๐ ไร่ ผลผลิตเฉลี่ย ๘๐๐ กก./ไร่ รายได้เฉลี่ย ๔,๘๐๐ บาทต่อปี

- ทำไร่ข้าวโพด ข้าวไร่ ถั่วลิสง จำนวน ๙๔ ครัวเรือน รวมจำนวน ๑,๔๑๐ ไร่ ผลผลิตเฉลี่ย ๖๐๐ กก./ไร่ รายได้เฉลี่ย ๒๐,๗๐๐ บาทต่อปี

- ทำสวนสัก ยางพารา จำนวน ๙ ครัวเรือน รวมจำนวน ๗๐ ไร่ ผลผลิตเฉลี่ย ๑๔๐,๐๐๐/ไร่ รายได้เฉลี่ย ๑๔๐,๐๐๐ บาทต่อปี

- เลี้ยงวัว ควาย จำนวน ๑๑ ครัวเรือน จำนวน ๗๕ ตัว รายได้เฉลี่ย ๒๐๐,๐๐๐ บาทต่อปี

- เลี้ยงเป็ด/ไก่ จำนวน ๗๐ ครัวเรือน จำนวน ๒๐๐ ตัว รายได้เฉลี่ย ๔๐,๐๐๐ บาทต่อปี

อาชีพอุตสาหกรรมในครัวเรือน

- กลุ่มไม้กวาด จำนวน ๑๐ ครัวเรือน ผลผลิต ๑๐๐ หน่วยต่อเดือน รายได้เฉลี่ย ๑,๕๐๐ บาทต่อปี

- จักตอก จำนวน ๙๔ ครัวเรือน ผลผลิต ๓ กก. ต่อวัน ระยะเวลา ๔ เดือน รายได้เฉลี่ย กก.ละ ๘ บาท

อาชีพงานบริการ

- ไม่มี

หนี้สินของชุมชน

จำนวนหนี้สินของชุมชน รวมเป็นเงินทั้งหมด ๑,๙๐๐,๐๐๐ บาท แยกเป็นประเภทสถาบันการเงิน/องค์กรการเงิน/อื่นๆ ดังนี้

- ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธกส.) จำนวนเงินต้นรวม ๙๐๐,๐๐๐ บาท

- สหกรณ์การเกษตร จำนวนเงินต้นรวม - บาท

- กองทุนหมู่บ้าน จำนวนเงินต้นรวม ๙๐๐,๐๐๐ บาท

- เจ้าหนี้ครอบครัว จำนวนเงินต้นรวม - บาท

- ญาติพี่น้อง จำนวนเงินต้นรวม - บาท

ประเภททรัพย์สินที่มีอยู่ในชุมชน คิดเป็นมูลค่ารวมทั้งสิ้น ๒,๗๕๗,๐๐๐ บาท ประกอบด้วย

- รถยนต์ จำนวน ๗ คัน มูลค่าปัจจุบันประมาณ ๑,๐๕๐,๐๐๐ บาท (คันละ ๑๕๐,๐๐๐) มีอายุการใช้งานเฉลี่ย ๔ ปี

- รถมอเตอร์ไซด์ จำนวน ๑๕๐ คัน มูลค่าปัจจุบันประมาณ ๙๐,๐๐๐ บาท (คันละ ๑๕,๐๐๐) มีอายุการใช้งานเฉลี่ย ๕ ปี

- เครื่องซักผ้า จำนวน ๒๐ เครื่อง มูลค่าปัจจุบันประมาณ ๔๔,๐๐๐ บาท (ตู้ละ ๒,๐๐๐) มีอายุการใช้งานเฉลี่ย ๑๐ ปี

- เครื่องเสียง จำนวน ๕๒ เครื่อง มูลค่าปัจจุบันประมาณ ๒๖๐,๐๐๐ บาท (เครื่องละ ๕,๐๐๐) มีอายุการใช้งานเฉลี่ย ๕ ปี

- โทรศัพท์ จำนวน ๙๔ เครื่อง มูลค่าปัจจุบันประมาณ ๑๘๘,๐๐๐ บาท (เครื่องละ ๒,๐๐๐) มีอายุการใช้งานเฉลี่ย ๕ ปี
- โทรศัพท์ จำนวน ๕๐ เครื่อง มูลค่าปัจจุบันประมาณ ๗๕,๐๐๐ บาท มีอายุการใช้งานเฉลี่ย ๒ ปี

ร้านค้าสถานประกอบการในชุมชน

- ร้านขายของชำ จำนวน ๓ แห่ง
- ร้านซ่อมรถ จำนวน - แห่ง
- ร้านตัดผม จำนวน - แห่ง
- ร้านอาหาร จำนวน - แห่ง
- โรงงาน จำนวน - แห่ง

รายจ่ายของชุมชน

ค่าใช้จ่ายประเภทอาหารที่จำเป็นสำหรับบริโภค

ประเภทรายจ่าย	เฉลี่ย บาท/เดือน	ร้อยละของค่าใช้จ่ายทั้งหมด	หมายเหตุ
ข้าวสาร	๓๐,๐๒๙	๒๘.๔๐	
เนื้อวัว	๑๓,๙๙๓	๑๓.๒๓	
เนื้อควาย	๑๙,๖๐๐	๑๘.๕๔	
เนื้อหมู	๑๒,๑๙๘	๑๑.๕๔	
เนื้อไก่	๕,๙๓๑	๕.๖๑	
เนื้อเป็ด	๑,๙๓๒	๑.๘๓	
ไข่ไก่ ไข่เป็ด	๕,๙๒๐	๕.๖๐	
ปลาน้ำจืด	๘,๕๔๑	๘.๐๘	
อาหารทะเล	๒,๗๙๓	๒.๖๔	
ผัก	๔,๗๙๗	๔.๕๔	
รวม	๑๐๕,๗๓๔	๑๐๐	

จากตารางด้านบน จะเห็นได้ว่าค่าใช้จ่ายสูงสุดเป็นอาหารประเภทข้าวสาร คิดเป็นร้อยละ ๒๘.๔๐ เนื่องจากประชากรส่วนใหญ่ไม่ได้ทำนาปลูกข้าวในการบริโภค คิดเป็นร้อยละ ๓๖.๑๗ ของครัวเรือนทั้งหมด จึงต้องซื้อข้าวบริโภค รายจ่ายประเภทอาหารรองลงมาได้แก่ เนื้อควายและเนื้อวัว คิดเป็นร้อยละ ๑๘.๕๔ และ ๑๓.๒๓ ของค่าใช้จ่ายประเภทอาหารที่จำเป็นทั้งหมดตามลำดับ

ค่าใช้จ่ายประเภทอาหารสำเร็จรูป

ประเภทรายจ่าย	เฉลี่ย บาท/เดือน	ร้อยละของค่าใช้จ่ายทั้งหมด	หมายเหตุ
ผงชูรส	๖๘๐	๕.๓๔	
น้ำตาล	๗๑๐	๕.๕๗	
น้ำปลา	๑,๓๔๓	๑๐.๕๔	
น้ำมันพืช	๑,๙๒๓	๑๕.๐๙	
ซอส/ซีอิ๊ว	๑,๔๔๗	๑๑.๓๖	
มาม่า/ไวไว ฯลฯ	๒,๖๘๑	๒๑.๐๔	
ปลากระป๋อง	๑,๒๓๑	๙.๖๖	
กะปิ	๒,๑๕๘	๑๖.๙๓	
เครื่องเทศ	๕๗๐	๔.๕๗	
อาหารสำเร็จรูป	-	-	
รวม	๑๒,๗๔๓	๑๐๐	

จากตารางพบว่า ค่าใช้จ่ายอาหารสำเร็จรูปประเภทขนมสำเร็จรูป (มาม่า/ไวไว) สูงที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๒๑.๐๔ รองลงมาคือกะปิ น้ำมันพืช คิดเป็นร้อยละ ๑๖.๙๓ และ ๑๕.๐๙ ของค่าใช้จ่ายประเภทอาหารสำเร็จรูป ตามลำดับ

ค่าใช้จ่ายประเภทเครื่องดื่ม/ขนมขบเคี้ยว

ประเภทรายจ่าย	เฉลี่ย บาท/เดือน	ร้อยละของค่าใช้จ่ายทั้งหมด	หมายเหตุ
น้ำ/น้ำแข็ง	๙๘๐	๒.๓๔	
น้ำอัดลม	๙๖๖	๒.๓๐	
น้ำผลไม้	๘๘๙	๒.๔๘	
นมจากสัตว์	๑,๔๔๐	๔.๐๒	
นมถั่วเหลือง	๔,๐๕๐	๑๑.๓๒	
กระทิงแดง/M ๑๐๐	๔,๐๙๔	๑๑.๔๔	
เหล้า/เบียร์	๓,๐๐๕	๘.๓๙	
บุหรี	๑,๙๗๔	๕.๕๒	
ขนมขบเคี้ยว	๑๒,๕๖๑	๓๕.๐๙	
ผลไม้	๕,๘๓๖	๑๖.๓๐	
รวม	๓๕,๗๙๕	๑๐๐	

จากตารางดังกล่าว พบว่ามีค่าใช้จ่ายประเภทขนมขบเคี้ยวสูงที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๓๕.๐๙ รองลงมาเป็นอาหารประเภทผลไม้ คิดเป็นร้อยละ ๑๖.๓๐ และอาหารประเภทเครื่องดื่มกระทิงแดง/M ๑๐๐ และนมถั่วเหลือง ซึ่งมีตัวเลขค่าใช้จ่ายใกล้เคียงกัน คิดเป็นร้อยละ ๑๑.๔๔ และ ๑๑.๓๒ ของค่าใช้จ่ายประเภทเครื่องดื่มและขนม ตามลำดับ

ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับยารักษาโรค

ประเภทรายจ่าย	เฉลี่ย บาท/เดือน	ร้อยละของค่าใช้จ่ายทั้งหมด	หมายเหตุ
ยาแก้ปวดเมื่อย	๑,๔๑๙	๒๘.๔๖	
ยาแก้โรคกระเพาะ	๓๗๔	๗.๕๐	
ยาแก้ปวดหัว	๗๑๙	๑๔.๔๒	
ยาแก้ท้องเสีย	๒,๔๗๔	๔๙.๖๒	
รวม	๔,๙๘๖	๑๐๐	

จากตารางข้างต้น พบว่ามีค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับยารักษาโรคประเภทยาแก้ท้องเสียสูงที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๔๙.๖๒ รองลง ได้แก่ ยาแก้ปวดเมื่อย และยาแก้ปวดหัว คิดเป็นร้อยละ ๒๘.๖ และ ๑๔.๔๒ ของค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับยารักษาโรค ตามลำดับ

ค่าใช้จ่ายของใช้ในครัวเรือน

ประเภทรายจ่าย	เฉลี่ย บาท/เดือน	ร้อยละของค่าใช้จ่ายทั้งหมด	หมายเหตุ
เชื้อ	๔,๑๘๙	๔.๗๒	
กางเกง	๖,๓๑๑	๗.๑๒	
รองเท้า	๓,๒๑๙	๓.๖๓	
ผ้าห่ม	๔๕๐	๐.๕๑	
จาน/ชาม/ช้อน	๕๑๖	๐.๕๘	
ยาสีฟัน/แปรงสีฟัน	๓,๓๑๘	๓.๗๔	
สบู่	๒,๑๙๑	๒.๔๗	
ยาสระผม	๓,๓๑๘	๓.๘๐	
ผงซักฟอก	๔,๖๘๑	๕.๒๘	
น้ำยาล้างจาน	๑,๑๘๑	๑.๓๓	
น้ำมันก๊าด	๒๔๑	๐.๒๗	
ค่าไฟฟ้า	๑๑,๑๖๖	๑๒.๖๐	
ค่าน้ำประปา	๑,๙๘๘	๒.๒๔	
ค่าโทรศัพท์	๕,๔๓๐	๖.๑๓	
ค่าน้ำมันรถ	๔๐,๔๐๙	๔๕.๕๘	
รวม	๘๘,๖๖๐	๑๐๐	

จากตารางจะเห็นได้ว่า มีค่าใช้จ่ายประเภทน้ำมันรถ สูงมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๔๕.๕๘ เกือบเท่ากับครึ่งหนึ่งของค่าใช้จ่ายทั้งหมด รองลงมาคือค่าไฟฟ้า คิดเป็นร้อยละ ๑๒.๖๐ และค่าเชื้อผ้ากางเกง คิดเป็นร้อยละ ๗.๑๒ ของค่าใช้จ่ายในครัวเรือนทั้งหมดตามลำดับ

ค่าใช้จ่ายในการศึกษา

ประเภทรายจ่าย	เฉลี่ย บาท/เดือน	ร้อยละของค่าใช้จ่ายทั้งหมด	หมายเหตุ
ค่าอาหาร	๑๖,๕๖๗	๑๙.๕๐	
ค่ารถ	๘,๓๒๗	๙.๘๐	
ค่าขนม	๑๐,๙๖๑	๑๒.๙๐	
ค่าใช้จ่ายอื่นๆ	๗,๐๓๗	๘.๒๙	
ค่าเทอม	๑๗,๕๓๐	๒๐.๖๔	
ค่าสมุด/เครื่องเขียน	๘,๐๗๐	๙.๕๐	
ค่าหนังสือ	๓,๖๔๐	๔.๒๙	
ค่าชุดนักเรียน	๑๒,๘๑๐	๑๕.๐๘	
รวม	๘๔,๙๔๒	๑๐๐	

จากตารางพบว่า ค่าใช้จ่ายในการศึกษาสูงสุด คือ ค่าเทอม คิดเป็นร้อยละ ๒๐.๖๔ รองลงมา
เป็นค่าอาหาร และค่าชุดนักเรียน คิดเป็นร้อยละ ๑๙.๕๐ และ ๑๕.๐๘ ของค่าใช้จ่ายในการศึกษา
ทั้งหมดตามลำดับ

ค่าใช้จ่ายในการผลิตของครัวเรือน

ประเภทรายจ่าย	เฉลี่ย บาท/เดือน	ร้อยละของค่าใช้จ่ายทั้งหมด	หมายเหตุ
ค่าปุ๋ยเคมี	๔,๐๕๘	๓.๑๓	
ค่าจ้างแรงงาน	๑๕,๐๗๐	๑๑.๖๓	
ค่ายาฆ่าแมลง	๑๗,๓๓๖	๑๓.๓๘	
ค่าเมล็ดพันธุ์	๔๙,๙๘๐	๓๘.๕๗	
ค่าน้ำมันรถไถ	๙,๔๓๐	๗.๒๘	
ค่าขนส่งผลผลิต	๑๒,๕๐๐	๙.๖๕	
ค่าจ้างรถไถ	๒๑,๒๐๐	๑๖.๓๖	
รวม	๑๒๙,๕๗๔	๑๐๐	

จากตารางพบว่า ค่าใช้จ่ายในการผลิตของครัวเรือนสูงสุดคือค่าเมล็ดพันธุ์ คิดเป็นร้อยละ
๓๘.๕๗ รองลงมาเป็นค่าจ้างรถไถและค่ายาฆ่าแมลง คิดเป็นร้อยละ ๑๖.๓๖ และ ๑๓.๓๘ ของ
ค่าใช้จ่ายในการผลิตทั้งหมดตามลำดับ

ค่าใช้จ่ายการผ่อนชำระหนี้

ประเภทรายจ่าย	เฉลี่ย บาท/เดือน	ร้อยละของค่าใช้จ่ายทั้งหมด	หมายเหตุ
ธ.ก.ส.	๒๓๘,๐๐๐	๓๑.๗๗	
สหกรณ์	-	-	
กองทุนหมู่บ้าน	๓๘๔,๒๕๐	๕๑.๒๘	
เจ้าหนี้ในระบบ	๙๗,๐๐๐	๑๒.๕๙	
อื่นๆ	๓๐,๐๐๐	๔.๐๐	
รวม	๗๔๙,๒๕๐	๑๐๐	

จากตารางพบว่า ประชากรส่วนใหญ่มีค่าใช้จ่ายในการผ่อนชำระหนี้สินกับกองทุนหมู่บ้านสูงที่สุด เกินกว่าครึ่งหนึ่งของค่าใช้จ่ายการผ่อนชำระหนี้ทั้งหมด คิดเป็นร้อยละ ๕๑.๒๘ รองลงมาต้องจ่ายชำระหนี้กับธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธ.ก.ส.) และเจ้าหนี้ในระบบ คิดเป็นร้อยละ ๑๒.๕๑ ของค่าใช้จ่ายการผ่อนชำระหนี้ทั้งหมดตามลำดับ

ค่าใช้จ่ายทางสังคม

ประเภทรายจ่าย	เฉลี่ย บาท/เดือน	ร้อยละของค่าใช้จ่ายทั้งหมด	หมายเหตุ
งานกฐิน/ผ้าป่า	๕,๘๗๕	๒๔.๙๐	
งานบวชนาค	๕๐๖	๒.๑๔	
งานศพ	๖,๖๐๐	๒๗.๙๘	
งานแต่งงาน	๒,๕๗๐	๑๐.๘๙	
งานขึ้นบ้านใหม่	๔,๔๒๐	๑๘.๗๔	
งานวันเกิด	๓,๖๒๐	๑๕.๓๔	
รวม	๒๓,๕๙๑	๑๐๐	

จากตารางแสดงให้เห็นว่า ค่าใช้จ่ายทางสังคมสูงสุด คือ ค่าทำบุญในงานศพ คิดเป็นร้อยละ ๒๗.๙๘ รองลงมาเป็นเงินค่าทำบุญกฐิน/ผ้าป่า และงานขึ้นบ้านใหม่ คิดเป็นร้อยละ ๒๔.๙๐ และ ๑๘.๗๔ ของค่าใช้จ่ายทางสังคมทั้งหมดตามลำดับ

๒.๙.๓ สภาพทางสังคม

๑) ด้านการศึกษา

ในหมู่บ้านมีสถานศึกษาในระบบโรงเรียน – แห่ง ได้แก่

๒) มีศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก จำนวน ๑ แห่ง

๓) มีแหล่งเรียนรู้ในชุมชน จำนวน ๑ แห่ง ได้แก่ วัดป่าพรหมภิรมย์บ้านตะ

๔) ระดับการศึกษาของประชาชนในหมู่บ้าน

- ผู้ไม่รู้หนังสือ จำนวน ๓๔ คน

- ผู้ไม่จบประถมศึกษา	จำนวน	๕๕ คน
- ผู้จบประถมศึกษา	จำนวน	๗๐ คน
- ผู้ไม่จบมัธยมศึกษาตอนต้น	จำนวน	- คน
- ผู้จบมัธยมศึกษาตอนต้น	จำนวน	๔๗ คน
- ผู้ไม่จบมัธยมศึกษาตอนปลาย	จำนวน	- คน
- ผู้จบมัธยมศึกษาตอนปลาย	จำนวน	๒๔ คน
- ผู้จบปริญญาตรี	จำนวน	- คน
- ผู้จบสูงกว่าปริญญาตรี	จำนวน	- คน

๕) สถาบันทางศาสนา

วัดหรือสำนักสงฆ์ จำนวน ๑ แห่ง

๖) ด้านสาธารณสุข

- สถานีอนามัย	จำนวน	- แห่ง
- เจ้าหน้าที่สาธารณสุข	จำนวน	- คน
- อสม. (อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน)	จำนวน	๑๐ คน
- กองทุนเอดส์ประจำหมู่บ้าน	จำนวน	- คน

๒.๙.๔ โครงสร้างพื้นฐานของชุมชน

๑) การคมนาคม

บ้านตะแ มีถนนติดต่อกับอำเภอเมืองลำปาง เป็นถนน(ลาดยาง) ๑ เส้นทาง ระยะทาง ๔๒ กิโลเมตร

๒) การโทรคมนาคม

- ที่ทำการไปรษณีย์	จำนวน	- แห่ง
- โทรศัพท์สาธารณะประจำหมู่บ้าน	จำนวน	๑ แห่ง
- โทรศัพท์บ้าน	จำนวน	- แห่ง

๓) การไฟฟ้า

ประชาชนในหมู่บ้านมีไฟฟ้าใช้จำนวน ๙๔ ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ ๑๐๐ ของครัวเรือนทั้งหมด

๔) แหล่งน้ำธรรมชาติ

แหล่งน้ำผิวดินตามธรรมชาติที่สำคัญมี จำนวน ๒ แห่ง ใช้ประโยชน์ในการทำการเกษตรได้ตลอดทั้งปี

๕) แหล่งน้ำที่สร้างขึ้น

- บ่อน้ำตื้น	จำนวน	๘	แห่ง
- บ่อบาดาล	จำนวน	๑	แห่ง
- ฝายหินก่อ	จำนวน	-	แห่ง
- ฝายคอนกรีต	จำนวน	๒	แห่ง
- ฝายแม้ว	จำนวน	๖	แห่ง

- เชื้อน จำนวน - แห่ง
 - ประปาหมู่บ้าน จำนวน ๑ แห่ง (ใช้การไม่ได้)
- แหล่งน้ำที่สร้างขึ้นแต่ละประเภทใช้ประโยชน์ในการอุปโภค บริโภคทั้งหมู่บ้านแต่ก็ไม่เพียงพอ โดยเฉพาะในช่วงฤดูร้อนของแต่ละปี

๒.๙.๕ ข้อมูลอื่นๆ

๕.๑ ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ ได้แก่ ป่าไม้ เช่น ไม้สัก ไม้เต็ง ไม้รัง ไม้ประดู่ ชุมชนมีการอนุรักษ์ป่าในพื้นที่ทั้งหมด

๕.๒ สถานที่ท่องเที่ยว ได้แก่ ถ้ำผาสวน น้ำตกแม่ปง ซึ่งอยู่ห่างจากองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านแลงระยะเวลา ๘ กิโลเมตร เป็นถนนดิน

๒.๙.๖ ศักยภาพของชุมชน

๖.๑ ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่ในชุมชน ได้แก่ จักรสาน หมอนวดแผนไทย หมอนบ่า ต่อกระดูก ต่อเอ็น หมอจับเส้น จ้อย ซอ ดนตรีพื้นเมืองและกลุ่มข้าวก่ำ

๖.๒ การรวมกลุ่มประชาชน ประกอบด้วย

- กลุ่มฌาปนกิจสงเคราะห์สมาชิก	จำนวน	๓๙๑	คน
- กลุ่มออมทรัพย์ ๒ กลุ่ม			
กลุ่ม CCF	จำนวน	๒๘	คน
กองทุน	จำนวน	๗๕	คน
- กลุ่มอาชีพ (ไม้กวาด) มีสมาชิก	จำนวน	๑๕	คน
- กลุ่มผู้สูงอายุ มีสมาชิก	จำนวน	๔๕	คน

๒.๙.๗ วิสัยทัศน์ของชุมชน

“ชุมชนบ้านตะจะพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ พัฒนาสิ่งแวดล้อม สร้างงาน สร้างอาชีพ ในฤดูแล้งให้ประชาชนมีงานทำตลอดปี และประสานจัดหาที่ดินทำกินเป็นของตนเอง”^{๘๕}

จะเห็นได้ว่าการบริหารจัดการทรัพยากรทางธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะในชุมชนตามแนวทางพระพุทธศาสนานั้นเป็นการสร้างความสุขให้เกิดอย่างแท้จริงทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ และเป็นการสร้างความสุขที่มนุษย์ทุกคนล้วนแล้วต่อปรารถนาความสุขมีทั้งที่เกิดขึ้นจากภายในจิตใจ เป็นความสุขในระดับจิตใจและปัญญา ความสุขจากภายนอก เช่น ปัจจัยต่างๆ ในการดำรงชีวิต การมีสุขภาพกายที่แข็งแรง ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน และเป็นการส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีงามระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ และเป็นการสร้างสรรค์ส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม เกิดจารีตประเพณีอันดีงามสืบต่อกันมา แม้สภาวะทางสังคมปัจจุบันจะมีความเจริญเติบโตทั้งทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง สังคมและการท่องเที่ยว แต่กลับเป็นการทำลายสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติสร้างความสุขเพียงแค่อตอบสนองความต้องการอันเกิดจากความอยากเท่านั้น หากใช้เป็นแนวทางการพัฒนาและตอบสนองความต้องการอย่างแท้จริง และเป็นปัจจัยพื้นฐานในการสร้างความสุขของมนุษย์ร่วมกัน

^{๘๕} ข้อมูลแผนการพัฒนาบ้านตะ หมู่ที่ ๖ ตำบลบ้านแลง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง.

โดยมุ่งสู่ความสมดุลในมิติต่างๆ อาทิความสมดุลระหว่างการพัฒนาทางด้านกายและจิตใจ ความสมดุลระหว่างเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมที่นำไปสู่ความยั่งยืนเพิ่มขึ้น ความสุขจึงเป็นภาวะความสมดุลที่ทุก“ความสุข” เป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนแสวงหาและปรารถนาความสุขมีทั้งที่เกิดขึ้นจากภายในจิตใจ เป็นความสุขในระดับจิตใจและปัญญา ความสุขจากภายนอก เช่น ปัจจัยต่างๆ ในการดำรงชีวิต การมีสุขภาพกายที่แข็งแรง ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน และความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ดังนั้น ในยุคปัจจุบันนี้ความสัมพันธะระหว่างองค์กรต่างๆ มีความซับซ้อนมากขึ้น และเชื่อมโยงถึงกันหมดอย่างไร้พรมแดนในทุกภาคส่วนของสังคมโลก ทั้งในระดับปัจเจกบุคคล ระดับครอบครัว ระดับชุมชน และ ระดับประเทศ

การสร้างสมดุลระหว่างการพัฒนาทางด้านกายและจิตใจ ความสมดุลระหว่างเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมที่นำไปสู่ความยั่งยืนเพิ่มขึ้น ความสุขจึงเป็นภาวะความสมดุลที่ทุกอย่างประสานสัมพันธ์กันอย่างลงตัว ตั้งแต่ระดับบุคคล ชุมชน และระดับประเทศ ทั้งในระดับปัจเจกบุคคล ระดับครอบครัว ระดับชุมชน และ ระดับประเทศ ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากจุดหนึ่งจะส่งผลไปยังอีกจุดหนึ่งอย่างรวดเร็ว ย่อมจะทำให้ความสุขของแต่ละบุคคลมีความแตกต่าง หลากหลายมากขึ้น แต่ก็มีสิ่งที่เป็นปัจจัยพื้นฐานในการสร้างความสุขของมนุษย์ร่วมกัน เพื่อให้เข้าใจแนวทาง การบริหารจัดการทรัพยากรทางธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะในชุมชนจังหวัดลำปางจึงจำเป็นต้องศึกษาถึงกระบวนการและวิเคราะห์รูปแบบในการบริหารจัดการทรัพยากรทางธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะของชุมชนบ้านเตะ ตำบลบ้านแลง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง เพื่อเป็นแนวทางในการบริหารจัดการทรัพยากรกับการสร้างสุขภาวะในสังคมให้เป็นแนวทางการพัฒนาระดับบุคคล ชุมชน สังคม และประเทศต่อไป

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชนตามวิถีพุทธในจังหวัดลำปาง” เป็นการวิจัยบูรณาการแบบผสมเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ เพื่อเป็นการศึกษาถึงแนวทางการบริหารจัดการทรัพยากรกับการสร้างสุขภาวะแก่ชุมชน ทั้งทางด้านความเชื่อ พิธีกรรมและแบบแผนของสังคมที่ปฏิบัติกันมาจนกระทั่งปัจจุบัน ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยดังรายละเอียดดังนี้

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสานเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และเชิงคุณภาพ (Qualitative Study) เพื่อศึกษาแนวคิดและศึกษาวิเคราะห์กระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชนตามวิถีพุทธในจังหวัดลำปาง ทั้งรูปแบบแบบสอบถาม การสัมภาษณ์เชิงลึกและการสังเกตการณ์ในการวิจัยครั้งนี้

๓.๒ พื้นที่/ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

๓.๒.๑ พื้นที่ เป็นการศึกษาวิจัยในพื้นที่บ้านแตะ หมู่ที่ ๖ ตำบลบ้านแลง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ซึ่งถือได้ว่าเป็นพื้นที่ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยการสร้างกฎกติกาในชุมชนในการปกครอง ดูแล และอนุรักษ์ป่าไม้ ลำธาร และอาศัยความเชื่ออันเป็นมิติทางด้านพระพุทธศาสนาทั้งความเชื่อ ตำนานและจารีตของคนท้องถิ่น ซึ่งส่งผลให้สมาชิกในชุมชนยึดถือและปฏิบัติกันมาจนกระทั่งปัจจุบัน

๓.๒.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะได้ทำการศึกษาประชากรและกลุ่มตัวอย่าง โดยการแบบรูปแบบในการศึกษากลุ่มตัวอย่างออกเป็น ๒ กลุ่ม คือ

๑. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้การวิจัยเชิงปริมาณ เป็นการสุ่มตัวอย่างสอบถามสมาชิกในชุมชนบ้านแตะ ตำบลบ้านแลง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง จำนวน ๕๓ คน เพื่อความมั่นใจในเครื่องมือในการออกแบบสัมภาษณ์การวิจัย เพื่อให้เกิดความมั่นใจในเครื่องมือในการวิจัย

๒. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพหรือแบบสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อวิเคราะห์และประเมินกระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชนตามวิถีพุทธในจังหวัดลำปาง โดยผู้วิจัยจะทำการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มตัวอย่างประกอบจำนวน ๑๗ รูป/คน ประกอบด้วย

๒.๑ สัมภาษณ์เจ้าอาวาสวัดในชุมชนบ้านแตะ จำนวน ๑ รูป

๒.๒ สัมภาษณ์นายกองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านแลง จำนวน ๑ คน

๒.๓ สัมภาษณ์สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านแลง จำนวน ๑ คน

๒.๔ สัมภาษณ์ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๖ จำนวน ๑ คน

๒.๕ สัมภาษณ์ผู้นำชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรในชุมชน จำนวน ๒ คน

๒.๖ สัมภาษณ์ประชาชนในชุมชน จำนวน ๑๐ คน

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยใช้เครื่องมือในการวิจัยโดยแบ่งออกตามรูปแบบการวิจัย ได้แก่

๓.๓.๑ เครื่องมือวิจัยแบบเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เป็นการศึกษาด้านเนื้อหา แนวคิดการจัดการจัดการป่าชุมชน การจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยชุมชน แนวคิดพุทธรูป พระพุทธศาสนากับธรรมชาติ พระพุทธศาสนากับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การสร้างสุขภาวะ แนวคิดสุขภาวะตามหลักพระพุทธศาสนา ข้อมูลพื้นฐานและบริบทพื้นที่ในการวิจัย เพื่อใช้เป็นแนวทางในการหาในการสร้างเครื่องมือเชิงปริมาณ (Quantitative Research) แบบสอบถามเพื่อสำรวจข้อมูลเชิงทัศนคติต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชน โดยคำถามแบ่งออกเป็น ๓ ตอน คือ ๑) คำถามเกี่ยวกับสถานภาพทั่วไป ๒) คำถามเกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชน ประกอบด้วย ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีผลต่อจิตใจ การดำเนินชีวิต ชุมชน แบบแผน กฎ กติกาในชุมชน วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น สังคม หน่วยงานองค์กรที่เกี่ยวข้อง และ ๓) ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชน

๓.๓.๒ เครื่องมือวิจัยแบบเชิงคุณภาพ (Qualitative Study) เพื่อเป็นการวิเคราะห์ถึงการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชนตามวิถีพุทธในจังหวัดลำปาง โดยการศึกษากรอบทางด้านเนื้อหา ทฤษฎีเพื่อนำไปสู่การสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มตัวอย่างจำนวน ๑๗ รูป/คน และการสังเกตการณ์ (Observation) บริบทพื้นที่ที่วิจัย ว่ามีปัจจัย เงื่อนไขและกระบวนการอย่างไรในการนำไปสู่การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะในชุมชน ซึ่งแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In Depth Interview) แบ่งออก ๒ ส่วน คือ ๑) ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์ ๒) ความเห็นต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชนตามวิถีพุทธ โดยประเด็นคำถามเกี่ยวกับความเข้าใจการจัดการทรัพยากรชุมชน การจัดการทรัพยากรธรรมชาติสัมพันธ์กับการสร้างสุขภาวะชุมชนมีแนวทางอย่างไรกับการสร้างจิตสำนึกต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติมีปัญหา อุปสรรค อย่างไร แนวทางการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชนให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลอย่างไร และรูปแบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติตามแนวพุทธอย่างไร เพื่อให้ได้แนวทางและรูปแบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะตามวิถีพุทธในชุมชน

๓.๔ ขั้นตอนการพัฒนาเครื่องมือการวิจัย

ผู้วิจัยนำวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่หลากหลายเพื่อให้เกิดความเหมาะสมตามเครื่องมือที่ใช้ โดยขั้นตอนในการศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย ดังนี้

๓.๔.๑ ขั้นตอนการศึกษาระบบของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชนตามวิถีพุทธในจังหวัดลำปาง ผู้วิจัยใช้วิธีศึกษาข้อมูลเชิงเอกสาร เช่น แนวคิดการจัดการจัดการป่า

ชุมชน การจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยชุมชน แนวคิดพุทธนิเวศ พระพุทธศาสนากับธรรมชาติ พระพุทธศาสนากับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การสร้างสุขภาวะ แนวคิดสุขภาวะตามหลักพระพุทธศาสนา เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและบริบทพื้นที่ที่วิจัย เป็นต้น

๓.๔.๒ ขั้นตอนการออกแบบสอบถาม เป็นขั้นตอนในการวิเคราะห์แนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยและเอกสารที่เกี่ยวข้องเพื่อนำไปสู่การสร้างแบบสอบถามเพื่อนำไปสู่การทดลองใช้และการประเมินกระบวนการการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชนตามวิถีพุทธในจังหวัดลำปาง ดังนี้

๑) ศึกษาประเด็นปัญหากรอบแนวคิด ทฤษฎีและจุดมุ่งหมายของการวิจัย เพื่อให้เกิดความตระหนักว่างานวิจัยต้องการข้อมูลอะไร ชนิดใด และมีตัวแปรอะไรบ้างที่จะต้องนำมาพิจารณา

๒) กำหนดลักษณะของข้อคำถาม จัดทำรายละเอียดของข้อคำถามว่าประกอบด้วย ขอบข่ายเนื้อหาสาระสำคัญแยกแยะเป็นประเด็นย่อยตามแง่มุมต่างๆ ตรงตามวัตถุประสงค์การวิจัยว่า อะไรบ้างที่จะนำไปใช้ในการสร้างข้อคำถามสำหรับกระบวนการการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชนตามวิถีพุทธในจังหวัดลำปาง

๓) การกำหนดรูปแบบของแบบสอบถามเพื่อประเมินกระบวนการการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชนตามวิถีพุทธในจังหวัดลำปางแบบปลายปิดและแบบปลายเปิดเพื่อให้ได้ข้อมูลสำหรับตอบปัญหาการวิจัยครบถ้วน รวมทั้งการแสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะต่าง ๆ

๔) นำแบบสอบถามไปให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความเที่ยงตรงของเนื้อหาว่ามีความเหมาะสม เพียงพอหรือไม่ เพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นและหาค่าความเที่ยงตรงของแบบสอบถาม (IOC) โดยผู้ทรงคุณ จำนวน ๓ คน ประกอบด้วย

๑. รองศาสตราจารย์ ดร.ปรุทธิ์ บุญศรีตัน

๒. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เทพประวิณ จันทร์แรง

๓. ดร.พิสิษฐ์ โคตรสุโพธิ์

๕) นำแบบสอบถามไปทดสอบเก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างที่มีลักษณะเช่นเดียวกับกลุ่มตัวอย่างจริงที่จะศึกษาเพื่อนำผลการตอบมาวิเคราะห์หาความเที่ยงตรง (Validity) และความเชื่อมั่น (Reliability) โดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์อัลฟา (Coefficient Alpha) ของ Cronbach โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS เนื้อหาและโครงสร้างของแบบประเมิน

๓.๔.๓ ขั้นตอนการสำรวจภาคสนามบริเวณพื้นที่ทำการวิจัย คือ การเข้าร่วมกิจกรรม พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาอันส่งผลต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะของชุมชนบ้านแตะ ตำบลบ้านแลง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง พื้นที่รู้ถึงกระบวนการและนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์รูปแบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชนตามวิถีพุทธ ดังนี้

๑) การประชุมกลุ่มย่อยเพื่อกำหนดแผน/โครงการ/กิจกรรม การจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะของชุมชนบ้านแตะ ตำบลบ้านแลง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

๒) การประชุมกลุ่มย่อยเพื่อกำหนดแผน/โครงการ/กิจกรรม การจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะของชุมชนบ้านตะ ต่าบลบ้านแลง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

๓) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In Depth Interview) เป็นขั้นตอนในการสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อหากระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชนตามวิถีพุทธในจังหวัดลำปาง และนำข้อมูลมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ให้เห็นกระบวนการและรูปแบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะของชุมชนบ้านตะ ต่าบลบ้านแลง อำเภอเมือง จังหวัดลำปางอันเกิดจากองค์ความรู้ที่ได้รับการวิจัยครั้งนี้

๔) การศึกษาสรุปข้อมูลจากการศึกษาดังกล่าวข้างต้นเพื่อจัดทำเป็นรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๕.๑ การวิเคราะห์เชิงปริมาณ (Quantitative Analysis) เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามสำหรับประเมินการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชนตามวิถีพุทธในจังหวัดลำปาง เพื่อนำผลการตอบมาวิเคราะห์หาความเที่ยงตรง (Validity) และความเชื่อมั่น (Reliability) โดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์อัลฟา (Coefficient Alpha) ของ Cronbach เป็นวิธีการวัดความสอดคล้องภายใน (Internal Consistency) โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS เนื้อหาและโครงสร้างของแบบประเมิน จำแนกออกเป็น ๓ ตอน คือ

ตอนที่ ๑ เป็นข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบประเมิน ซึ่งเป็นข้อคำถามที่มีลักษณะ ตรวจสอบรายการ (Check List)

ตอนที่ ๒ เป็นข้อมูลการแสดงทัศนะของผู้ตอบแบบประเมินที่มีต่อระดับของการปฏิบัติหรือการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชนตามวิถีพุทธในจังหวัดลำปาง เป็นมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) โดยมีระดับการวัด ๕ ระดับ คือ

ปฏิบัติมากที่สุด	๕	คะแนน
ปฏิบัติมาก	๔	คะแนน
ปฏิบัติปานกลาง	๓	คะแนน
ปฏิบัติน้อย	๒	คะแนน
ปฏิบัติน้อยที่สุด	๑	คะแนน

การแปลความหมายของระดับคะแนนเฉลี่ย ($\bar{X}$) ยึดเกณฑ์ ดังนี้ คือ

ค่าเฉลี่ยระหว่าง	๔.๕๐ – ๕.๐๐	แทนมีการปฏิบัติในระดับ มากที่สุด
ค่าเฉลี่ยระหว่าง	๓.๕๐ – ๔.๕๐	แทนมีการปฏิบัติในระดับ มาก
ค่าเฉลี่ยระหว่าง	๒.๕๐ – ๓.๕๐	แทนมีการปฏิบัติในระดับ ปานกลาง
ค่าเฉลี่ยระหว่าง	๑.๕๐ – ๒.๕๐	แทนมีการปฏิบัติในระดับ น้อย
ค่าเฉลี่ยระหว่าง	๑.๐๐ – ๑.๕๐	แทนมีการปฏิบัติในระดับ น้อยที่สุด

จากสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์แบบสอบถามในการประเมินการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชนตามวิถีพุทธในจังหวัดลำปาง สามารถแบ่งประเภทข้อมูลในการออกแบบสอบถาม ได้แก่

๑) ข้อมูลจากแบบสอบถามตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม มีลักษณะเป็นการตรวจสอบรายการ (Check List) สถิติที่ใช้ คือ ค่าความถี่เป็นร้อยละ (%)

๒) ข้อมูลจากแบบสอบถามตอนที่ ๒ คำถามที่เกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย มีลักษณะเป็นมาตราส่วนประมาณค่า ๕ ระดับ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)

๓) ข้อมูลจากแบบสอบถามตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะที่มีต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชนตามวิถีพุทธในจังหวัดลำปาง ซึ่งเป็นข้อคำถามที่มีลักษณะปลายเปิด ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Contents Analysis) และบริบททั่วไปของประชาชนในชุมชนเพื่อนำไปวิเคราะห์รูปแบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชนตามวิถีพุทธในจังหวัดลำปาง

๓.๕.๒ การวิเคราะห์เชิงคุณภาพ (Qualitative Analysis) เป็นการสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อวิเคราะห์และประเมินการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวของวัดและชุมชนในล้านนา โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มตัวอย่างประกอบจำนวน ๑๗ รูป/คน ทั้งเจ้าอาวาส นายกองค์การบริหารส่วนตำบล ผู้ใหญ่บ้าน แกนนำการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและประชาชนในชุมชน รวมถึงการสังเกตการณ์บริบทความเป็นจริงของพื้นที่ เพื่อนำบทสัมภาษณ์มาสู่การถอดบทเรียนให้เกิดองค์ความรู้และรูปแบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชนตามวิถีพุทธในจังหวัดลำปาง

๓.๖ สรุปการดำเนินการวิจัย

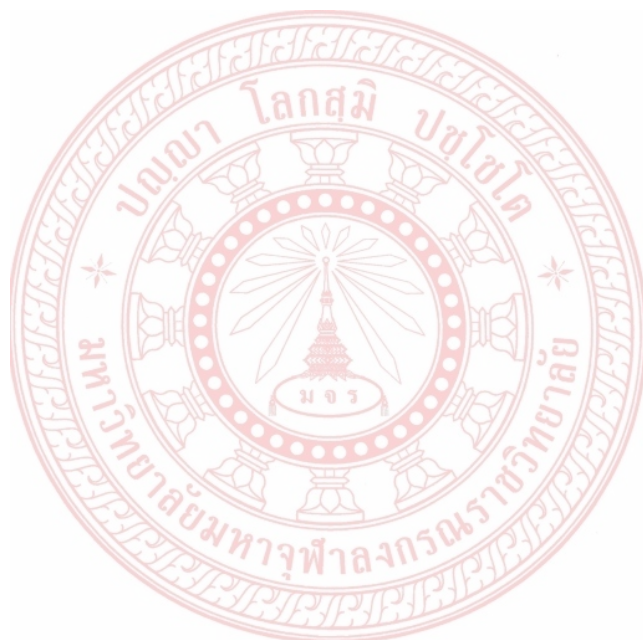
จากวิธีการดำเนินการวิจัยการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชนตามวิถีพุทธในจังหวัดลำปาง ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาครั้งนี้โดยใช้รูปแบบการวิจัยแบบผสมผสานเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และเชิงคุณภาพ (Qualitative Study) โดยศึกษาในพื้นที่บ้านแตะ หมู่ที่ ๖ ตำบลบ้านแลง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ชุมชนมีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติจากการสร้างกฎกติกาในการปกครอง ดูแล และอนุรักษ์ป่าไม้ ลำธาร โดยอาศัยความเชื่ออันเป็นมิติทางด้านพระพุทธศาสนาทั้งความเชื่อ ตำนานและจารีตของคนท้องถิ่น ซึ่งส่งผลให้สมาชิกในชุมชนยึดถือและปฏิบัติกันมาจนกระทั่งปัจจุบัน โดยการวิจัยครั้งนี้ได้ทำการศึกษาประชากรและกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาอยู่ ๒ กลุ่ม ได้แก่

๑. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้การวิจัยเชิงปริมาณ จำนวน ๕๓ คน เพื่อความมั่นใจในเครื่องมือในการออกแบบสัมภาษณ์การวิจัย

๒. กลุ่มตัวอย่างการวิจัยเชิงคุณภาพหรือแบบสัมภาษณ์เชิงลึก จำนวน ๑๗ รูป/คน ประกอบด้วย เจ้าอาวาส นายกองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านแลง ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๖ ผู้นำชุมชนประชาชนในชุมชน

การศึกษานี้ได้ใช้เครื่องมือเชิงปริมาณจากการศึกษาด้านเนื้อหา แนวคิด ทฤษฎี เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อสร้างเครื่องมือแบบสอบถามและเครื่องมือเชิงคุณภาพนั้นเป็นการ

สัมภาษณ์และสังเกตการณ์สถานการณ์เพื่อให้เข้าใจว่ามีปัจจัย เงื่อนไขและรูปแบบอย่างไรจะนำไปสู่การจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชนตามวิถีพุทธในจังหวัดลำปาง โดยมีผู้ทรงคุณจำนวน ๓ คน เป็นผู้ตรวจสอบเครื่องมือหรือความเที่ยงตรงของข้อมูลแล้วนำไปสู่การทดลองในพื้นที่ที่ใกล้เคียงกันตามสูตรทางสถิติ หาความเที่ยงตรง (Validity) และความเชื่อมั่น (Reliability) โดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์อัลฟา (Coefficient Alpha) ของ Cronbach โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS และขั้นตอนการสัมภาษณ์เชิงลึก (In Depth Interview) เพื่อหาแนวทาง กระบวนการและรูปแบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชนตามวิถีพุทธในจังหวัดลำปางจากการศึกษาวิเคราะห์จนได้องค์ความรู้และรูปแบบที่ถูกต้องของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชนตามวิถีพุทธในจังหวัดลำปาง

บทที่ ๔

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชนตามวิถีพุทธในจังหวัดลำปาง” ซึ่งเป็นการวิจัยบูรณาการแบบผสมเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ เพื่อเป็นการศึกษาถึงแนวทางการบริหารจัดการทรัพยากรกับการสร้างสุขภาวะแก่ชุมชน ทั้งทางด้านความเชื่อ พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาและแบบแผน กติกาสังคม เพื่อให้เข้าใจการจัดการทรัพยากรทางธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะในชุมชนตามวิถีพุทธเพื่อความสุขทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจและปัญญา จากการศึกษาวิเคราะห์การบริหารจัดการทรัพยากรทางธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะในชุมชนจังหวัดลำปางสามารถจำแนกผลการศึกษาวิจัย ได้ ๔ อย่าง คือ

๔.๑ ข้อมูลพื้นฐาน/ข้อเท็จจริงการจัดการทรัพยากรของชุมชน

๔.๒ ความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน

๔.๓ กระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชนตามวิถีพุทธ

๔.๔ วิเคราะห์รูปแบบกระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชนตามวิถีพุทธ จากการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลทั้งเอกสารข้อมูล ความคิดเห็นและการสัมภาษณ์เชิงลึกซึ่งได้ปรากฏผลดังนี้ คือ

๔.๑ ข้อมูลพื้นฐาน/ข้อเท็จจริงการจัดการทรัพยากรของชุมชน

๔.๑.๑ บริบทชุมชนกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

ชุมชนบ้านแตะ หมู่ที่ ๖ ตำบลบ้านแลง ตั้งอยู่ทางทิศเหนือขององค์การบริหารส่วนตำบลบ้านแลง และห่างจากตัวอำเภอเมืองลำปางประมาณ ๔๒ กิโลเมตร มีอาณาเขตติดกับพื้นที่บ้านปู้จ้อย บ้านหัวทุ่งและป่าสงวน โดยมีการอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติบนทุนทางสังคมตนเอง และมีการสร้างกรอบ กฎเกณฑ์และกติกาสังคมในการรักษาป่าไม้บนพื้นที่กว่า ๓,๗๐๐ ไร่ มีลักษณะภูมิประเทศของหมู่บ้านมีลักษณะเป็นที่ราบสูง พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นป่าสงวนกับพื้นที่อุทยานแห่งชาติ ซึ่งการทำงานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในปัจจุบันเป็นหน้าที่หลักของผู้นำชุมชน คือ นายทองคำ เมหา ร่วมกันชาวบ้านในชุมชนในการเฝ้าดูแล ช่วยเหลือการดูแลพื้นที่ป่าชุมชน มีแม่น้ำไหลผ่าน ๒ สาย ได้แก่ ลำห้วยแม่มายและลำห้วยแม่ป่ง จำนวนประชากรทั้งหมด ๙๔ ครอบครัว ประกอบอาชีพทำนา ทำสวน ทำไร่ พืชเศรษฐกิจที่ปลูกประกอบด้วย ทำไร่ข้าวโพด ถั่วลิสง ข้าวไร่ นอกเหนือจากการประกอบอาชีพการเกษตรมีรายได้จากการรับจ้าง เลี้ยงสัตว์ ค้าขาย และอุตสาหกรรมในครัวเรือน

การอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติอันเป็นทุนทางสังคมที่ชุมชนบ้านแตะนั้น ถือได้ว่ามีความสำคัญเป็นอย่างมากต่อชุมชน เพราะต้องพึ่งพาลำห้วยจากแม่น้ำมายซึ่งเป็นต้นน้ำและไหลผ่านกับลำห้วยแม่ป่ง และการอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติในบ้านแตะได้กระทำหรือริเริ่มอย่างจริงจังในยุคท่านอมรทัต นิรัติศยกุล ผู้ว่าราชการจังหวัดลำปางมาเป็นประธานปลูกต้นไม้ บนพื้นที่ป่าชุมชนที่รู้จักกันว่า “บ้านสวน” กอปรกับพระอธิการสมศักดิ์ สุจิตโต ซึ่งถือได้ว่าเป็นผู้นำทางด้านศาสนาได้

ทำการเสนองบประมาณจากท่านนายแพทย์วุฒิ ผู้ธรรม ผู้อำนวยการโรงพยาบาลลำปาง เพื่อนำเงินมาบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ (ตาน้ำ) โดยร่วมมือกับชุมชนในหมู่บ้านทำการขุดสระน้ำเพื่อทำการกักเก็บน้ำที่ออกจากตาน้ำและต่อเป็นประปาหมู่บ้านเพื่อให้ชุมชนได้ใช้เป็นสาธารณูปการภายในหมู่บ้านจนถึงปัจจุบัน ทำให้การบริหารจัดการเพื่อเป้าหมายในการปลูกป่า รักษาป่า ดันน้ำลำธาร และปลูกจิตสำนึกให้แก่อนุชนรุ่นหลังได้รู้จักต้นไม้ ตระหนักถึงคุณค่าพื้นป่าที่บรรพบุรุษได้ช่วยกันอนุรักษ์และคงอยู่คู่กับชุมชน^{๘๖} เป็นการสร้างความสมดุลระหว่างการพัฒนาทางด้านกายและจิตใจ ความสมดุลระหว่างเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมที่นำไปสู่ความยั่งยืนตั้งแต่ระดับบุคคล ชุมชน และระดับประเทศ

๔.๑.๒ วิสัยทัศน์ของชุมชนกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

การจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนบ้านแตะ ตำบลบ้านแลง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง เป็นการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติมีผลต่อจิตใจ การดำเนินชีวิต ชุมชน การสร้างแบบแผน กฎ กติกาในชุมชน วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น สังคมและหน่วยงาน องค์กรที่เกี่ยวข้อง จากความเชื่อ พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาและแบบแผน กติกาสังคมที่ปฏิบัติมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งเป็นการสร้างความสุขให้เกิดอย่างแท้จริงทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจและปัญญา

ชุมชนบ้านแตะถือได้ว่าเป็นชุมชนที่มีศักยภาพทั้งด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่ในชุมชน ได้แก่ จักรสาน หมอนวดแผนไทย หมอนบ่า ต่อกระดูก ต่อเอ็น หมอจับเส้น จ้อย ซอ ดนตรีพื้นเมืองและกลุ่มข้าวเก่า และการบริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่มีความสำคัญต่อคนในชุมชน โดยมีวิสัยทัศน์ว่า “ชุมชนบ้านแตะจะพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ พัฒนาสิ่งแวดล้อม สร้างงาน สร้างอาชีพในฤดูแล้งให้ประชาชนมีงานทำตลอดปี และประสานจัดหาที่ดินทำกินเป็นของตนเอง”^{๘๗} วิสัยทัศน์ของชุมชนยังเป็นการผสมผสานกับหลักความเชื่อที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้อันเป็นต้นกำเนิดแห่งแม่น้ำลำธารในการอุปโภคและการเกษตรในชุมชน ซึ่งพื้นที่ป่าชุมชนทุกคนต่างรู้จักและเรียกขานกันจนถึงปัจจุบันว่า “บ้านสวน” โดยคนในชุมชนต่างเชื่อว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์อันเกิดจากวัดร้าง (วัดท่า) ในพื้นที่บริเวณ “บ้านสวน” ยิ่งในวันไกรนก่อนถึงวันเพ็ญ ๑๕ ค่ำ จะได้ยินเสียงฆ้อง กลอง ตีอยู่เป็นประจำ^{๘๘} จากการสัมภาษณ์นายพล นันตา ได้เล่าเรื่องราวอันเป็นความเชื่อดังเดิมว่า “บ้านแตะ” ที่เรียกเพราะว่าเกิดจากชาวบ้านต้องการทำฝายเพื่อชะลอน้ำ ไม่ให้น้ำไหลเข้าไร่นามากเกินไป จึงสานตะปัดลำน้ำเหมือนไว้ ในการตั้งถิ่นฐานในชุมชนเป็นการนำของพ่อหลวงมูล พ่อหลวงเฮือน ได้เข้ามาทำไร่ทำสวนก็เลยพาลูกหลานอพยพมาปลูกสร้างบ้านเรือนในบ้านแตะ โดยความเชื่อที่ทุกคนปฏิบัติต่อป่าชุมชนนั้นเพราะพื้นที่บ้านแตะเดิมตั้งอยู่บนบริเวณบ้านสวนชาวบ้านต่างทำมาหากิน ทำการเกษตร มีวัดวาอารามที่ชาวละแวกได้สร้างขึ้น ซึ่งปัจจุบันคนในชุมชนต่างได้ยินเสียงแห่ ตีกลอง ตีฆ้อง อยู่บนภูเขา บนภูเขาในช่วงเวลาวันไกรนก่อนวันเพ็ญ ๑๕ ค่ำ เป็นประจำ บริเวณวัดร้างดังกล่าวเรียกว่า “ม่อนเจดีย์” และมีเรื่องเล่าว่าเคยมีพระภิกษุทางอีสาน (จังหวัดขอนแก่น) ได้มาจำพรรษาที่บริเวณดังกล่าว ท่านเล่าว่าพอเวลาตอนค่ำจะมีสามเณรจำนวน

^{๘๖} สัมภาษณ์นายสะอาด เป็นกล นายกองค้การบริหารส่วนตำบลบ้านแลง, ๒๕ มิถุนายน ๒๕๖๐.

^{๘๗} ข้อมูลแผนการพัฒนาบ้านแตะ หมู่ที่ ๖ ตำบลบ้านแลง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง.

^{๘๘} สัมภาษณ์นายสมนึก เป็นกล, ๒๕ มิถุนายน ๒๕๖๐.

มากเดินเข้าวัด นอกจากนั้นยังมีซากโบราณวัตถุที่อยู่ในบริเวณบ้านสวนคือ “เตาปูน” ที่ชาวบ้านเรียกว่า “ห้วยเตาปูน”^{๘๙}

“ห้วยเตาปูน” เป็นซากโบราณวัตถุที่หลงเหลืออยู่ และเป็นการยืนยันความมั่งคั่งของชุมชนดั้งเดิม มีตำนานเล่ากันว่าครั้งหนึ่งชาวบ้านได้ฝันว่า มีผีสาวได้บอกกล่าวว่ามีทรัพย์สมบัติมหาศาลในบริเวณข้างล่างจอมปลวก ใครได้ครอบครองจะอยู่กินก็ชาติก็ชาติก็ไม่หมด หากใครต้องการจะเป็นเจ้าของทรัพย์สมบัติที่ห้วยเตาปูนที่ถูกฝังไว้ข้างล่างจอมปลวกต้องนำเอาแมงหุ้ ๒ ตัว (แมงหุ้ หิน หมายถึง มนุษย์ ๒ คน) มาแลกเปลี่ยน แต่ก็ไม่มีใครที่จะทำการแลกเปลี่ยนตามความฝัน เพราะทุกคนกลัวแล้วแต่กลัวต่อความตาย ความเชื่อดังเดิมอันเป็นมูลเหตุให้ชุมชนบ้านตะได้ทำการอนุรักษ์ทรัพยากรอันเป็นป่าชุมชน หรือ “บ้านสวน” ปัจจุบันพื้นที่บ้านสวนเหลือเพียงแค่บริเวณป่าชุมชนเท่านั้น เพราะตามคติความเชื่อที่เล่ากันว่าต้นเหตุที่ทำให้พื้นที่ดังกล่าวเหลือเพียงเล็กน้อยเพราะการทนต์ตัวของดินหรือแผ่นดินยุบจากคำสาปแช่งของแม่หม้าย ทำให้หมู่บ้านดั้งเดิมต้องทนต์ตัวหรือเกิดแผ่นดินยุบตัวเหลือเพียงพื้นที่บ้านสวนและภูเขาเล็กๆ ที่ติดกับบ้านสวน ซึ่งชาวบ้านเชื่อว่าเป็นบริเวณบ้านแม่หม้ายที่สาปแช่งให้เกิดแผ่นดินยุบ และเรียกพื้นที่นั้นว่า “ม่อนแม่หม้าย”

“ม่อนแม่หม้าย” เป็นพื้นที่ที่อยู่บริเวณใกล้เคียงกับ “บ้านสวน” เป็นม่อน(ภูมิลูกเล็ก) ที่มีความเชื่อว่าเป็นพื้นที่เดียวของหมู่บ้านเดิมๆ และเป็นบ้านของแม่หม้ายสองแม่ลูกที่สาปแช่งให้เกิดอาเพศ ซึ่งเล่าขานเป็นตำนานว่า “ในอดีตพื้นที่บ้านสวนหรือป่าชุมชนของบ้านตะมีหมู่บ้านที่อยู่อาศัยกันเป็นจำนวนมาก ในครั้งนั้นชาวบ้านได้จับปลา (ตะพาบ) ได้แล้วทำการแบ่งแจกจ่ายให้แก่บรรดาสมาชิกในชุมชนได้นำมาปรุงเป็นอาหาร แต่ไม่ได้แบ่งปันปลา (ตะพาบ) ให้แก่ครอบครัวของแม่หม้ายและลูกสาว ทำให้แม่หม้ายเกิดความโมโห โกรธเคืองการกระทำของชาวบ้านที่ไม่มีความเป็นธรรม กระทำกับตนและลูกสาว จึงได้ปลงสัจจะวาจาสาปแช่งขอให้เกิดอาเพศภัย แผ่นดินทรุดถล่มลงมาให้คนในชุมชนตกตายกัน คำสาปแช่งของแม่หม้ายโบราณกาลถือได้ว่าเป็นพิษร้ายแรง จนทำให้เกิดฝนตกทั้งวันทั้งคืนเป็นระยะเวลา ๗ คืน จนก่อให้เกิดการยุบตัวของแผ่นดิน และคงเหลือไว้เฉพาะบริเวณบ้านแม่หม้ายที่รู้จักกันว่า “ม่อนแม่หม้าย”^{๙๐}

นอกจากนั้นยังมีความเชื่อที่เกิดจากการยุบตัวของแผ่นดินว่าเกิดพื้นที่ลำห้วย ที่รู้จักกัน คือหนองปาด “ การเรียกหนองปาดเพราะครั้งที่เกิดอาเพศได้มีหนุ่มสาวคนหนึ่งได้มาเที่ยวหาหญิงสาวในหมู่บ้าน และหญิงสาวคนดังกล่าวเป็นลูกสาวของแม่หม้ายที่ได้สาปแช่งชาวบ้าน ทำให้ช่วงขณะนั้นแผ่นดินเกิดถล่ม เมื่อแผ่นดินถล่มทำให้หนุ่มและลูกสาวแม่หม้ายเกิดความกลัว ต่างพากันวิ่งหนีเพื่อให้ตนเองรอดตาย ขณะวิ่งหนีนั้นลูกสาวแม่หม้ายได้จมไปกับดินที่ยุบและได้เกาะชายกางเกงหนุ่มหนุ่ม เกิดความตระหนกตกใจและความกลัวจากการยุบตัวของแผ่นดินและลูกสาวแม่หม้ายดึงชายกางเกงตนเอง เลยพยายามตั้งสติเอาไม้ปาด (ตัด) ชายกางเกงทิ้ง ทำให้ลูกสาวแม่หม้ายต้องตกไปกับแผ่นดินที่ยุบตัวหรือถล่มไป ทำให้เป็นที่มาของลำห้วยในชุมชนที่เรียกว่า “หนองปาด” จากความเชื่อดังเดิมผสมผสานกับสิ่งที่ปรากฏต่อชุมชน ทำให้ทุกคนต่างให้ความเคารพในสิ่งศักดิ์สิทธิ์บนบริเวณบ้านสวน ซึ่งเป็นพื้นที่ป่าชุมชนที่เต็มไปด้วยความอุดมสมบูรณ์ทั้งพืชพันธุ์ สัตว์และธรรมชาติที่คอยหล่อเลี้ยงชุมชนบ้านตะมาโดยตลอด

^{๘๙} สัมภาษณ์นางฟอง นันตา, ๒๕ มิถุนายน ๒๕๖๐.

^{๙๐} สัมภาษณ์นายพล นันตา, ๒๕ มิถุนายน ๒๕๖๐.

ทั้งคติความเชื่อ ประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ ล้วนแต่มีผลต่อการบริหารจัดการทรัพยากรป่าชุมชน และยังถือได้ว่าเป็นชุมชนต้นแบบในพื้นที่ตำบลบ้านแลงที่มีชุมชนเข้มแข็ง ทั้งทางเป็นผู้นำกรรมการป่าชุมชนและชาวบ้าน ที่ต่างช่วยกันดูแลรักษาป่าไม้ ตระหนักถึงคุณค่าป่าไม้อันเป็นบ่อเกิดน้ำจนเกิดการบริหารจัดการน้ำ (ประปาตอย) จากตาน้ำ^{๙๑} และสร้างจิตสำนึกให้เยาวชนได้สืบทอดเจตนารมณ์บรรพบุรุษที่ได้ร่วมกันอนุรักษ์ โดยชุมชนมีการร่วมมือพัฒนาทรัพยากรตนเองปีละประมาณ ๒ ครั้ง ในการอนุรักษ์ป่าไม้ เพื่อทำความสะอาด ถางป่า ปลุกต้นไม้เพิ่ม ช่วงระยะเวลาการพัฒนาบ้านไหนไม่มีเวลาหรือไม่ว่างก็จะเสียสละเงินสนับสนุนเป็นการทำอาหารเลี้ยงชาวบ้านที่เสียสละเวลาในการพัฒนา^{๙๒} การพัฒนาและการจัดการทรัพยากรป่าไม้ชุมชนบ้านแตงถ่อได้ว่าการรักษาพื้นที่ป่าให้คงความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศวิทยาที่ดีที่สุดของอำเภอเมืองจังหวัดลำปาง

ปัจจุบันได้มีหลายหน่วยงานเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาพื้นที่ให้เป็นที่ยู้งักและพยายามผลักดันให้เป็นชุมชนต้นแบบที่มีการอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติที่รักษาต้นน้ำลำธารในชุมชน เช่น ททท. ได้เข้ามาสำรวจพื้นที่จากชุมชนเพื่อนำไปเป็นข้อมูลนำไปสู่การท่องเที่ยว ที่เข้ามาศึกษาดูงานเพื่อจะเตรียมความพร้อมให้เปิดเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศวิทยา โดยการนำของนายอำเภอสมเกียรติ นันตระกูล ร่วมกับผู้สื่อข่าวทางช่อง ๗ มาทำข่าวประชาสัมพันธ์ หรือ สหกรณ์เพื่อการเกษตร (ธกส.) ได้แผนงานที่จะทำการสร้างอ่างเก็บน้ำในชุมชน ซึ่งอยู่ในขั้นตอนการขุดเจาะพื้นดินเพื่อนำไปทดสอบมวลดินและความหนาแน่นของหน้าดินก่อนการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำ^{๙๓} จะเห็นได้ว่าทุนทางสังคมบ้านแตงถ่อเป็นการอิงอาศัยกับธรรมชาติ อีกทั้งประชากรทั้งผู้นำ กรรมการประชาชนต่างให้ความสำคัญ เล็งเห็นคุณค่าทรัพยากรธรรมชาติหรือป่าไม้อันเป็นต้นน้ำ ลำธาร หล่อเลี้ยงชุมชนให้อยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข ทำให้เกิดความสุขทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ

๔.๒ ความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน

การศึกษาเพื่อพัฒนารูปแบบการวิจัยเพื่อหาแนวทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชนตามวิถีพุทธในจังหวัดลำปาง เป็นการใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปริมาณ เพื่อประเมินผลการแสดงทัศนะความเห็นต่อความเข้าใจการจัดการทรัพยากรชุมชน การจัดการทรัพยากรธรรมชาติสัมพันธ์กับการสร้างสุขภาวะ ชุมชนมีแนวทางอย่างไรกับการสร้างจิตสำนึกต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติมีปัญหา อุปสรรค อย่างไร แนวทางการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชนให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลอย่างไร และรูปแบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติตามแนวพุทธอย่างไร เพื่อให้ได้แนวทางและรูปแบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะตามวิถีพุทธในชุมชน โดยแบบสอบถามจำแนกออกเป็น ๒ ตอน ดังนี้ ๑) เป็นคำถามเกี่ยวกับสถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ๒) เป็นคำถามเกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชน ความคิดเห็น อุปสรรคและข้อเสนอแนะเพื่อนำมาวิเคราะห์หากระบวนการและวิเคราะห์รูปแบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชนตามวิถีพุทธในจังหวัด

^{๙๑} สัมภาษณ์ทองคำ เมหา ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๖ ตำบลบ้านแลง, ๒๕ มิถุนายน ๒๕๖๐.

^{๙๒} สัมภาษณ์นางเนตร แก้วหล้า, ๒๕ มิถุนายน ๒๕๖๐.

^{๙๓} สัมภาษณ์นายสะอาด เป็นกล นายกองค้การบริหารส่วนตำบลบ้านแลง, ๒๕ มิถุนายน ๒๕๖๐.

ลำปางให้เกิดประสิทธิภาพยิ่งขึ้น จากการศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะปรากฏผลดังนี้ คือ

๔.๒.๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตารางที่ ๔.๒.๑.๑ สถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

N = ๕๓

เพศ	จำนวน	ร้อยละ
ชาย	๒๓	๔๓.๔๐
หญิง	๓๐	๕๖.๐๐
สถานภาพ	จำนวน	ร้อยละ
โสด	๑๐	๑๘.๘๗
สมรส	๓๖	๖๗.๙๓
หย่าร้าง	๓	๕.๖๖
หม้าย	๔	๗.๕๕
อายุ	จำนวน	ร้อยละ
ต่ำกว่า ๑๘ ปี	-	-
๑๘ - ๓๐ ปี	๗	๑๓.๒๑
๓๑ - ๔๐ ปี	๒๒	๔๑.๕๑
๔๑ - ๕๐ ปี	๑๓	๒๔.๕๓
๕๑ - ๖๐ ปี	๖	๑๑.๓๒
๖๑ ปี ขึ้นไป	๕	๙.๔๓
ระดับการศึกษา	จำนวน	ร้อยละ
ประถมศึกษา	๓๒	๖๐.๓๘
มัธยมศึกษา/ป.วช.	๑๒	๒๒.๖๔
อนุปริญญาตรี/ป.วส.	๗	๑๓.๒๑
ปริญญาตรี/เทียบเท่า	๒	๓.๗๗
สูงกว่าปริญญาตรี	-	-
อาชีพ	จำนวน	ร้อยละ
รับจ้างทั่วไป	๗	๑๓.๒๑
ค้าขาย	๓	๕.๖๖
เกษตรกรกรรม	๓๘	๗๑.๗๐
รับราชการ	๑	๑.๘๙
รัฐวิสาหกิจ	๑	๑.๘๙
อื่นๆ	๓	๕.๖๖

รายได้	จำนวน	ร้อยละ
น้อยกว่า ๕,๐๐๐ บาท	๑๓	๒๔.๕๓
๕๐๐๑ - ๑๐,๐๐๐ บาท	๓๗	๖๙.๘๑
๑๐,๐๐๑ - ๑๕,๐๐๐ บาท	๒	๓.๗๗
๑๕,๐๐๑ - ๒๐,๐๐๐ บาท	๑	๑.๘๙
๒๐,๐๐๑ - ๒๕,๐๐๐ บาท	-	-
มากกว่า ๒๕,๐๐๐ บาท	-	-

จากตารางที่ ๔.๑.๑ กลุ่มตัวอย่างเป็นเพศชาย ๔๓.๔๐% เพศหญิง ๕๖.๐๐% สถานภาพโสด ๑๘.๘๗% สมรส ๖๗.๙๓% หย่าร้าง ๕.๖๖% หม้าย ๗.๕๕% ช่วงอายุ ๑๙ - ๓๐ ปี ๑๓.๒๑% อายุ ๓๑ - ๔๐ ปี ๔๑.๕๑% อายุ ๔๑ - ๕๐ ปี ๒๔.๕๓% อายุ ๕๑ - ๖๐ ปี ๑๑.๓๒% อายุ ๖๑ ปีขึ้นไป ๙.๔๓% ระดับการศึกษาระดับประถมศึกษา ๖๐.๓๘% มัธยมศึกษา/ป.วช. ๒๒.๖๔% อนุปริญญาตรี/ป.วส. ๑๓.๒๑% ปริญญาตรี/เทียบเท่า ๓.๗๗% อาชีพรับจ้างทั่วไป ๑๓.๒๑% ค้าขาย ๕.๖๖% เกษตรกรรม ๗.๑๗% รับราชการ ๑.๘๙% รัฐวิสาหกิจ ๑.๘๙% อื่นๆ ๕.๖๖% รายได้น้อยกว่า ๕,๐๐๐ บาท ๒๔.๕๓% ๕๐๐๑ - ๑๐,๐๐๐ บาท ๖๙.๘๑% ๑๐,๐๐๑ - ๑๕,๐๐๐ บาท ๓.๗๗% ๑๕,๐๐๑ - ๒๐,๐๐๐ บาท ๑.๘๙%

๔.๒.๒ ความรู้กับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชน

ตารางที่ ๔.๒.๒.๑ ค่าเฉลี่ยรวมความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

N=๕๓

ข้อ	ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ	ระดับความคิดเห็น		ความหมาย
		$\bar{X}$	S.D.	
๑.	การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติช่วยให้ชุมชนมีความสุข	๔.๙๑	๐.๓๐	เห็นด้วยมากที่สุด
๒.	การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติทำให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชน	๔.๗๙	๐.๔๑	เห็นด้วยมากที่สุด
๓.	การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติทำให้เกิดความอุดมสมบูรณ์แก่ชุมชน	๔.๘๗	๐.๓๔	เห็นด้วยมากที่สุด
๔.	การอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติทำให้คนในชุมชนเกิดความรักความสามัคคี	๔.๘๕	๐.๓๖	เห็นด้วยมากที่สุด
๕.	การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติทำให้เกิดความสันติสุขแก่ตนเองและสังคม	๔.๙๑	๐.๓๐	เห็นด้วยมากที่สุด
	ค่าเฉลี่ยรวมความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ	๔.๘๗	๐.๔๓	เห็นด้วยมากที่สุด

จากตารางที่ ๔.๒.๒.๑ กลุ่มตัวอย่างที่มีความคิดเห็นต่อความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งมีค่าเฉลี่ยรวมในระดับความเห็นด้วยมากที่สุด ($\bar{X} = ๔.๘๗$, S.D. = ๐.๔๓) เมื่อเรียงลำดับในแต่ละประเด็นจากมากไปหาน้อยจะได้ลำดับความเห็น ดังนี้

- ๑) การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติช่วยให้ชุมชนมีความสุข ($\bar{X}=๔.๙๑$, S.D. = ๐.๓๐)
- ๒) การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติทำให้เกิดความสันติสุขแก่ตนเองและสังคม ($\bar{X}=๔.๙๑$, S.D. = ๐.๓๐)
- ๓) การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติทำให้เกิดความอุดมสมบูรณ์แก่ชุมชน ($\bar{X}=๔.๘๗$, S.D. = ๐.๓๔)
- ๔) การอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติทำให้คนในชุมชนเกิดความรักความสามัคคี ($\bar{X} = ๔.๘๕$, S.D. = ๐.๓๖)
- ๕) การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติทำให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชน ($\bar{X}=๔.๗๙$, S.D. = ๐.๔๑)

ตารางที่ ๔.๒.๒.๒ ค่าเฉลี่ยรวมการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีผลต่อจิตใจ

N=๕๓				
ข้อ	การจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีผลต่อจิตใจ	ระดับความคิดเห็น		ความหมาย
		$\bar{X}$	S.D.	
๑.	การจัดการทรัพยากรธรรมชาติทำให้เกิดความสงบ	๔.๘๑	๐.๔๐	เห็นด้วยมากที่สุด
๒.	การจัดการทรัพยากรธรรมชาติทำให้เกิดความสันติสุข	๔.๘๗	๐.๓๔	เห็นด้วยมากที่สุด
๓.	การจัดการทรัพยากรธรรมชาติทำให้เกิดความเบิกบานทางจิตใจ	๔.๗๙	๐.๔๑	เห็นด้วยมากที่สุด
๔.	การจัดการทรัพยากรธรรมชาติทำให้เกิดคุณธรรมภายในจิตใจ	๔.๘๓	๐.๓๘	เห็นด้วยมากที่สุด
๕.	การจัดการทรัพยากรธรรมชาติทำให้เกิดความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่	๔.๗๙	๐.๔๑	เห็นด้วยมากที่สุด
	ค่าเฉลี่ยรวมการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีผลต่อจิตใจ	๔.๘๒	๐.๓๙	เห็นด้วยมากที่สุด

จากตารางที่ ๔.๒.๒.๒ กลุ่มตัวอย่างที่มีความคิดเห็นต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีผลต่อจิตใจ ซึ่งมีค่าเฉลี่ยรวมในระดับความเห็นด้วยมากที่สุด ($\bar{X} = ๔.๘๒$, S.D. = ๐.๓๙) เมื่อเรียงลำดับในแต่ละประเด็นจากมากไปหาน้อยจะได้ลำดับความเห็น ดังนี้

- ๑) การจัดการทรัพยากรธรรมชาติทำให้เกิดความสันติสุข ($\bar{X}=๔.๘๗$, S.D. = ๐.๓๔)

- ๒) การจัดการทรัพยากรธรรมชาติทำให้เกิดคุณธรรมภายในจิตใจ ($\bar{X}=4.83$, S.D. = 0.38)
- ๓) การจัดการทรัพยากรธรรมชาติทำให้เกิดความสงบ ($\bar{X}=4.81$, S.D. = 0.40)
- ๔) การจัดการทรัพยากรธรรมชาติทำให้เกิดความเบิกบานทางจิตใจ ($\bar{X}=4.79$, S.D. = 0.41)
- ๕) การจัดการทรัพยากรธรรมชาติทำให้เกิดความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ($\bar{X}=4.79$, S.D. = 0.41)

ตารางที่ ๔.๒.๒.๓ ค่าเฉลี่ยรวมการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีผลต่อการดำเนินชีวิต

N=๕๓

ข้อ	การจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีผลต่อการดำเนินชีวิต	ระดับความคิดเห็น		ความหมาย
		$\bar{X}$	S.D.	
๑.	การจัดการทรัพยากรธรรมชาติมีผลต่อวิถีชีวิต	๔.๕๙	๐.๕๐	เห็นด้วยมากที่สุด
๒.	การจัดการทรัพยากรธรรมชาติมีผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ	๔.๗๐	๐.๔๖	เห็นด้วยมากที่สุด
๓.	การจัดการทรัพยากรธรรมชาติมีผลต่อการประกอบอาชีพ	๔.๗๖	๐.๔๓	เห็นด้วยมากที่สุด
๔.	การจัดการทรัพยากรธรรมชาติมีผลต่อพฤติกรรมของชุมชน	๔.๗๙	๐.๔๑	เห็นด้วยมากที่สุด
๕.	การจัดการทรัพยากรธรรมชาติมีผลต่อการตระหนักคุณค่าของธรรมชาติ	๔.๘๗	๐.๓๔	เห็นด้วยมากที่สุด
	ค่าเฉลี่ยรวมการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีผลต่อการดำเนินชีวิต	๔.๗๔	๐.๔๓	เห็นด้วยมากที่สุด

จากตารางที่ ๔.๒.๒.๓ กลุ่มตัวอย่างที่มีความคิดเห็นต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีผลต่อการดำเนินชีวิต ซึ่งมีค่าเฉลี่ยรวมในระดับความเห็นด้วยมากที่สุด ($\bar{X} = 4.74$, S.D. = 0.43) เมื่อเรียงลำดับในแต่ละประเด็นจากมากไปหาน้อยจะได้ลำดับความเห็น ดังนี้

- ๑) การจัดการทรัพยากรธรรมชาติมีผลต่อการตระหนักคุณค่าของธรรมชาติ ($\bar{X}=4.87$, S.D. = 0.34)
- ๒) การจัดการทรัพยากรธรรมชาติมีผลต่อพฤติกรรมของชุมชน ($\bar{X}=4.79$, S.D. = 0.41)
- ๓) การจัดการทรัพยากรธรรมชาติมีผลต่อการประกอบอาชีพ ($\bar{X}=4.76$, S.D. = 0.43)
- ๔) การจัดการทรัพยากรธรรมชาติมีผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ($\bar{X} = 4.70$, S.D. = 0.46)
- ๕) การจัดการทรัพยากรธรรมชาติมีผลต่อวิถีชีวิต ($\bar{X}=4.59$, S.D. = 0.50)

ตารางที่ ๔.๒.๒.๔ ค่าเฉลี่ยรวมการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีผลต่อชุมชน

N=๕๓

ข้อ	การจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีผลต่อชุมชน	ระดับความคิดเห็น		ความหมาย
		$\bar{X}$	S.D.	
๑.	การจัดการทรัพยากรธรรมชาติเกิดจากความเชื่อดั้งเดิมของชุมชน	๔.๖๐	๐.๔๙	เห็นด้วยมากที่สุด
๒.	การจัดการทรัพยากรธรรมชาติมีผลต่อการพัฒนาชุมชน	๔.๘๐	๐.๔๑	เห็นด้วยมากที่สุด
๓.	การจัดการทรัพยากรธรรมชาติมีผลต่อการสร้างรูปแบบสังคมที่ดีและอิงอาศัยธรรมชาติ	๔.๘๑	๐.๔๐	เห็นด้วยมากที่สุด
๔.	การจัดการทรัพยากรธรรมชาติมีผลต่อการสร้างคุณค่าอันดีงามของชุมชน	๔.๘๑	๐.๔๐	เห็นด้วยมากที่สุด
๕.	การจัดการทรัพยากรธรรมชาติมีผลต่อสภาพแวดล้อมในชุมชน	๔.๘๗	๐.๓๔	เห็นด้วยมากที่สุด
	ค่าเฉลี่ยรวมการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีผลต่อชุมชน	๔.๗๘	๐.๔๑	เห็นด้วยมากที่สุด

จากตารางที่ ๔.๒.๒.๔ กลุ่มตัวอย่างที่มีความคิดเห็นต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีผลต่อชุมชน ซึ่งมีค่าเฉลี่ยรวมในระดับความเห็นด้วยมากที่สุด ($\bar{X} = ๔.๗๘$, S.D. = ๐.๔๑) เมื่อเรียงลำดับในแต่ละประเด็นจากมากไปหาน้อยจะได้ลำดับความเห็น ดังนี้

- ๑) การจัดการทรัพยากรธรรมชาติมีผลต่อสภาพแวดล้อมในชุมชน ($\bar{X}=๔.๘๗$, S.D. = ๐.๓๔)
- ๒) การจัดการทรัพยากรธรรมชาติมีผลต่อการสร้างรูปแบบสังคมที่ดีและอิงอาศัยธรรมชาติ ($\bar{X}=๔.๘๑$, S.D. = ๐.๔๐)
- ๓) การจัดการทรัพยากรธรรมชาติมีผลต่อการสร้างคุณค่าอันดีงามของชุมชน ($\bar{X}=๔.๘๑$, S.D. = ๐.๔๐)
- ๔) การจัดการทรัพยากรธรรมชาติมีผลต่อการพัฒนาชุมชน ($\bar{X}=๔.๘๐$, S.D. = ๐.๔๑)
- ๕) การจัดการทรัพยากรธรรมชาติเกิดจากความเชื่อดั้งเดิมของชุมชน ($\bar{X}=๔.๖๐$, S.D. = ๐.๔๙)

ตารางที่ ๔.๒.๒.๕ ค่าเฉลี่ยรวมการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีผลต่อการสร้างแบบแผน
กฎ กติกาในชุมชน

N=๕๓

ข้อ	การจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีผลต่อการ สร้างแบบแผน กฎ กติกาในชุมชน	ระดับความคิดเห็น		ความหมาย
		$\bar{X}$	S.D.	
๑.	การจัดการทรัพยากรธรรมชาติมีผลต่อการสร้าง ความร่วมมือระหว่างคนในชุมชน	๔.๖๘	๐.๔๗	เห็นด้วยมากที่สุด
๒.	การจัดการทรัพยากรธรรมชาติมีผลต่อการสร้าง กติกาในชุมชน	๔.๖๖	๐.๖๘	เห็นด้วยมากที่สุด
๓.	การจัดการทรัพยากรธรรมชาติมีผลต่อการสร้าง จิตสำนึกของชุมชน	๔.๗๙	๐.๔๑	เห็นด้วยมากที่สุด
๔.	การจัดการทรัพยากรธรรมชาติมีผลต่อการ ตระหนักถึงคุณค่าของทรัพยากรในชุมชน	๔.๘๑	๐.๔๐	เห็นด้วยมากที่สุด
๕.	การจัดการทรัพยากรธรรมชาติมีผลต่อการสร้าง ชุมชนต้นแบบ	๔.๗๖	๐.๔๓	เห็นด้วยมากที่สุด
	ค่าเฉลี่ยรวมการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มี ผลต่อการสร้างแบบแผน กฎ กติกาในชุมชน	๔.๗๔	๐.๔๘	เห็นด้วยมากที่สุด

จากตารางที่ ๔.๒.๒.๕ กลุ่มตัวอย่างที่มีความคิดเห็นต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีผล
ต่อการสร้างแบบแผน กฎ กติกาในชุมชน ซึ่งมีค่าเฉลี่ยรวมในระดับความเห็นด้วยมากที่สุด ($\bar{X}$ =
๔.๗๔, S.D. = ๐.๔๘) เมื่อเรียงลำดับในแต่ละประเด็นจากมากไปหาน้อยจะได้ลำดับความเห็น ดังนี้

- ๑) การจัดการทรัพยากรธรรมชาติมีผลต่อการตระหนักถึงคุณค่าของทรัพยากรในชุมชน ($\bar{X}$ =๔.๘๑, S.D. = ๐.๔๐)
- ๒) การจัดการทรัพยากรธรรมชาติมีผลต่อการสร้างจิตสำนึกของชุมชน ($\bar{X}$ =๔.๗๙, S.D. = ๐.๔๑)
- ๓) การจัดการทรัพยากรธรรมชาติมีผลต่อการสร้างชุมชนต้นแบบ ($\bar{X}$ =๔.๗๖, S.D. = ๐.๔๓)
- ๔) การจัดการทรัพยากรธรรมชาติมีผลต่อการสร้างความร่วมมือระหว่างคนในชุมชน ($\bar{X}$ = ๔.๖๘, S.D. = ๐.๔๗)
- ๕) การจัดการทรัพยากรธรรมชาติมีผลต่อการสร้างกติกาในชุมชน ($\bar{X}$ =๔.๖๖, S.D. = ๐.๖๘)

จากตารางที่ ๔.๒.๒.๖ ค่าเฉลี่ยรวมการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีผลต่อวัฒนธรรม
ประเพณีท้องถิ่น

N=๕๓

ข้อ	การจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีผลต่อ วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น	ระดับความคิดเห็น		ความหมาย
		$\bar{X}$	S.D.	
๑.	การจัดการทรัพยากรธรรมชาติมีผลต่อการสร้าง วัฒนธรรมในชุมชน	๔.๖๐	๐.๔๙	เห็นด้วยมากที่สุด
๒.	การจัดการทรัพยากรธรรมชาติทำให้เกิดพิธีกรรม ทางพระพุทธศาสนา	๔.๗๗	๐.๔๒	เห็นด้วยมากที่สุด
๓.	การพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาทำให้เกิดการ จัดการทรัพยากรธรรมชาติที่ดี	๔.๘๑	๐.๔๐	เห็นด้วยมากที่สุด
๔.	ความเชื่อและตำนานของชุมชนมีผลต่อการ จัดการทรัพยากรธรรมชาติ	๔.๘๓	๐.๓๘	เห็นด้วยมากที่สุด
๕.	การจัดการทรัพยากรธรรมชาติมีผลต่อการสืบ สานคุณค่าและวัฒนธรรมท้องถิ่น	๔.๗๙	๐.๔๑	เห็นด้วยมากที่สุด
	ค่าเฉลี่ยรวมการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มี ผลต่อวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น	๔.๗๔	๐.๔๒	เห็นด้วยมากที่สุด

จากตารางที่ ๔.๒.๒.๖ กลุ่มตัวอย่างที่มีความคิดเห็นต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีผล
ต่อวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น ซึ่งมีค่าเฉลี่ยรวมในระดับความเห็นด้วยมากที่สุด ($\bar{X} = ๔.๗๔$, S.D.
= ๐.๔๒) เมื่อเรียงลำดับในแต่ละประเด็นจากมากไปหาน้อยจะได้ลำดับความเห็น ดังนี้

- ๑) ความเชื่อและตำนานของชุมชนมีผลต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ($\bar{X} = ๔.๘๓$, S.D.
= ๐.๓๘)
- ๒) การพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาทำให้เกิดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่ดี ($\bar{X} = ๔.๘๑$,
S.D. = ๐.๔๐)
- ๓) การจัดการทรัพยากรธรรมชาติมีผลต่อการสืบสานคุณค่าและวัฒนธรรมท้องถิ่น ($\bar{X} =$
๔.๗๙, S.D. = ๐.๔๑)
- ๔) การจัดการทรัพยากรธรรมชาติทำให้เกิดพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ($\bar{X} = ๔.๗๗$, S.D.
= ๐.๔๒)
- ๕) การจัดการทรัพยากรธรรมชาติมีผลต่อการสร้างวัฒนธรรมในชุมชน ($\bar{X} = ๔.๖๐$, S.D. =
๐.๔๙)

จากตารางที่ ๔.๒.๒.๗ ค่าเฉลี่ยรวมการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีผลต่อสังคม

N=๕๓

ข้อ	การจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีผลต่อสังคม	ระดับความคิดเห็น		ความหมาย
		$\bar{X}$	S.D.	
๑.	การจัดการทรัพยากรธรรมชาติเป็นการปกป้องการบุกรุกทรัพยากรชุมชน	๔.๕๙	๐.๕๐	เห็นด้วยมากที่สุด
๒.	การจัดการทรัพยากรธรรมชาติเป็นการปกป้องการทำลายทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน	๔.๖๘	๐.๔๗	เห็นด้วยมากที่สุด
๓.	การจัดการทรัพยากรธรรมชาติเป็นการดูแลทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน	๔.๗๔	๐.๔๕	เห็นด้วยมากที่สุด
๔.	การจัดการทรัพยากรธรรมชาติเป็นการป้องกันไม่ให้กลุ่มนายทุนเข้ามาแสวงหาประโยชน์	๔.๖๖	๐.๔๘	เห็นด้วยมากที่สุด
๕.	การจัดการทรัพยากรธรรมชาติเป็นการสืบทอดเจตนารมณ์จากรุ่นสู่รุ่น	๔.๘๙	๐.๓๒	เห็นด้วยมากที่สุด
	ค่าเฉลี่ยรวมการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีผลต่อสังคม	๔.๗๑	๐.๔๔	เห็นด้วยมากที่สุด

จากตารางที่ ๔.๒.๒.๗ กลุ่มตัวอย่างที่มีความคิดเห็นต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีผลต่อสังคม ซึ่งมีค่าเฉลี่ยรวมในระดับความเห็นด้วยมากที่สุด ($\bar{X} = ๔.๗๑$, S.D. = ๐.๔๔) เมื่อเรียงลำดับในแต่ละประเด็นจากมากไปหาน้อยจะได้ลำดับความเห็น ดังนี้

- ๑) การจัดการทรัพยากรธรรมชาติเป็นการสืบทอดเจตนารมณ์จากรุ่นสู่รุ่น ($\bar{X}=๔.๘๙$, S.D. = ๐.๓๒)
- ๒) การจัดการทรัพยากรธรรมชาติเป็นการดูแลทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน ($\bar{X} = ๔.๗๔$, S.D. = ๐.๔๕)
- ๓) การจัดการทรัพยากรธรรมชาติเป็นการปกป้องการทำลายทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน ($\bar{X}=๔.๖๘$, S.D. = ๐.๔๗)
- ๔) การจัดการทรัพยากรธรรมชาติเป็นการป้องกันไม่ให้กลุ่มนายทุนเข้ามาแสวงหาประโยชน์ ($\bar{X}=๔.๖๖$, S.D. = ๐.๔๘)
- ๕) การจัดการทรัพยากรธรรมชาติเป็นการปกป้องการบุกรุกทรัพยากรชุมชน ($\bar{X}=๔.๕๙$, S.D. = ๐.๕๐)

จากตารางที่ ๔.๒.๒.๘ ค่าเฉลี่ยรวมการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีผลต่อหน่วยงาน
องค์กรที่เกี่ยวข้อง

N=๕๓

ข้อ	การจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีผลต่อ หน่วยงาน องค์กรที่เกี่ยวข้อง	ระดับความคิดเห็น		ความหมาย
		$\bar{X}$	S.D.	
๑.	การจัดการทรัพยากรธรรมชาติมีหน่วยงานที่ เกี่ยวข้องให้การสนับสนุน	๔.๓๐	๐.๘๕	เห็นด้วยมาก
๒.	การจัดการทรัพยากรธรรมชาติมีหน่วยงานที่ เกี่ยวข้องให้การส่งเสริมกิจกรรม	๔.๔๗	๐.๗๐	เห็นด้วยมาก
๓.	การจัดการทรัพยากรธรรมชาติมีหน่วยงานที่ เกี่ยวข้องให้การประชาสัมพันธ์	๔.๖๒	๐.๖๐	เห็นด้วยมากที่สุด
๔.	การจัดการทรัพยากรธรรมชาติมีหน่วยงานที่ เกี่ยวข้องให้การคุ้มครองและดูแล	๔.๖๔	๐.๕๙	เห็นด้วยมากที่สุด
	ค่าเฉลี่ยรวมการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มี ผลต่อหน่วยงาน องค์กรที่เกี่ยวข้อง	๔.๕๑	๐.๖๙	เห็นด้วยมากที่สุด

จากตารางที่ ๔.๒.๒.๘ กลุ่มตัวอย่างที่มีความคิดเห็นต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีผล
ต่อหน่วยงาน องค์กรที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีค่าเฉลี่ยรวมในระดับความเห็นด้วยมากที่สุด ($\bar{X} = ๔.๕๑$, S.D.
= ๐.๖๙) เมื่อเรียงลำดับในแต่ละประเด็นจากมากไปหาน้อยจะได้ลำดับความเห็น ดังนี้

- ๑) การจัดการทรัพยากรธรรมชาติมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้การคุ้มครองและดูแล ($\bar{X} = ๔.๖๔$, S.D. = ๐.๕๙)
- ๒) การจัดการทรัพยากรธรรมชาติมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้การประชาสัมพันธ์ ($\bar{X} = ๔.๖๒$, S.D. = ๐.๖๐)
- ๓) การจัดการทรัพยากรธรรมชาติมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้การส่งเสริมกิจกรรม ($\bar{X} = ๔.๔๗$, S.D. = ๐.๗๐)
- ๔) การจัดการทรัพยากรธรรมชาติมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้การสนับสนุน ($\bar{X} = ๔.๓๐$, S.D. = ๐.๘๕)

**ตารางที่ ๔.๒.๒.๙ ค่าเฉลี่ยรวมความรู้กับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุข
ภาวะชุมชน**

N=๕๓

ข้อ	ความรู้กับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับ การสร้างสุขภาวะชุมชน	ระดับความคิดเห็น		ความหมาย
		$\bar{X}$	S.D.	
๑.	ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติ	๔.๘๗	๐.๔๓	เห็นด้วยมากที่สุด
๒.	การจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีผลต่อจิตใจ	๔.๘๒	๐.๓๙	เห็นด้วยมากที่สุด
๓.	การจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีผลต่อการ ดำเนินชีวิต	๔.๗๔	๐.๔๓	เห็นด้วยมากที่สุด
๔.	การจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีผลต่อชุมชน	๔.๗๘	๐.๔๑	เห็นด้วยมากที่สุด
๕.	การจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีผลต่อการสร้าง แบบแผน กฎ กติกาในชุมชน	๔.๗๔	๐.๔๘	เห็นด้วยมากที่สุด
๖.	การจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีผลต่อ วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น	๔.๗๔	๐.๔๒	เห็นด้วยมากที่สุด
๗.	การจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีผลต่อสังคม	๔.๗๑	๐.๔๔	เห็นด้วยมากที่สุด
๘.	การจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีผลต่อ หน่วยงาน องค์กรที่เกี่ยวข้อง	๔.๕๑	๐.๖๙	เห็นด้วยมากที่สุด
	ค่าเฉลี่ยรวมความรู้กับการจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชน	๔.๗๔	๐.๔๖	เห็นด้วยมากที่สุด

ภาพรวมความรู้กับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชน มีค่าเฉลี่ยรวม = ๔.๗๔ โดยความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ = ๔.๘๗ รองลงมาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีผลต่อจิตใจ = ๔.๘๒ รองลงมาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีผลต่อชุมชน = ๔.๗๘ รองลงมาทรัพยากรธรรมชาติที่มีผลต่อการสร้างแบบแผน กฎ กติกาในชุมชน = ๔.๗๔ รองลงมาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีผลต่อการดำเนินชีวิต = ๔.๗๔ รองลงมาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีผลต่อวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น = ๔.๗๔ รองลงมาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีผลต่อสังคม = ๔.๗๑ และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีผลต่อหน่วยงาน องค์กรที่เกี่ยวข้อง = ๔.๕๑ ดังแสดงในตารางที่ ๔.๒.๙

จากผลการศึกษาความคิดเห็นในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของบ้านตะ ตำบลบ้านแลง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง โดยชุมชนได้ตระหนักถึงความเข้าใจในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่จะส่งผลต่อทางด้านจิตใจ ชุมชน การสร้างแบบแผน กฎ กติกา ทำให้เกิดมีวัฒนธรรมในการดูแลรักษา เพราะชุมชนเล็งเห็นประโยชน์อันจะเกิดแก่ตนเองและสังคม รวมถึงหน่วยงาน องค์กรที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นรูปแบบและแนวทางการบริหารจัดการทรัพยากรกับการสร้างสุขภาวะตามวิถีพุทธในจังหวัดลำปาง ได้อย่างถูกต้อง

๔.๓ กระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชนตามวิถีพุทธ

จากการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้รูปแบบในการวิจัยแบบผสมเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ เพื่อศึกษาถึงความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติมีผลต่อจิตใจ การดำเนินชีวิต ชุมชน การสร้างแบบแผน กฎ กติกาในชุมชน วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น สังคมและหน่วยงาน องค์กรที่เกี่ยวข้อง จากความเชื่อ พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาและแบบแผน กติกาสังคมที่ปฏิบัติมาจนถึงปัจจุบัน โดยผู้วิจัยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการวิจัยเพื่อนำข้อมูลมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนาการรูปแบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชนตามวิถีพุทธในจังหวัดลำปาง ซึ่งเป็นการสร้างความสุขให้เกิดอย่างแท้จริงทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจและปัญญา เป็นการสร้างความสมดุลระหว่างการพัฒนาทางด้านกายและจิตใจ ความสมดุลระหว่างเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมที่นำไปสู่ความยั่งยืนตั้งแต่ระดับบุคคล ชุมชน และระดับประเทศ จากการศึกษา พบว่า การจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชนตามวิถีพุทธของชุมชนบ้านแตะ ตำบลบ้านแลง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ประกอบด้วย

๑. การจัดการบนพื้นฐานความเชื่อ วิถีชุมชนหรือวิถีประเพณีเป็นการดำเนินชีวิตบนหลักจารีตอันเป็นบรรทัดฐานที่กำหนดให้แก่สมาชิกในสังคมเพื่อนำไปสู่การประพฤติปฏิบัติ โดยคนในสังคมนั้นถือว่าแบบแผนการปฏิบัติดังกล่าวเป็นสิ่งดีสิ่งงาม ผู้ละเมิดเป็นคนผิดคนชั่ว หลักจารีตประเพณีในชุมชนจึงถือได้ว่าเป็นมีความสำคัญต่อการบริหารจัดการทรัพยากรทางธรรมชาติในชุมชนบ้านแตะเป็นอย่างดี โดยชุมชนมีความรู้และความเข้าใจในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติช่วยให้ชุมชนมีความสุข ทำให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชน เกิดความอุดมสมบูรณ์แก่ชุมชน สมาชิกเกิดความรักความสามัคคี สร้างความสันติสุขแก่ตนเองและสังคม ก่อให้เกิดความสงบ ความสันติสุข เบิกบานใจ ทุกคนมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกันอันเป็นคุณธรรมภายในจิตใจ เพราะคนในชุมชนต่างมีความเคารพศรัทธาและนับถือผี ประกอบอาชีพทางการเกษตรเป็นหลัก เมื่อถึงฤดูกาลทำเกษตรก็จะประกอบพิธีกรรมในการบนเจ้าที่ อันเป็นเสื้อบ้าน(เจ้าที่ในพื้นถิ่น) ของพื้นที่ไร่นา

หลักความเชื่อในทางบ้านแตะอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ที่เรียกว่า “บ้านสวน” โดยเชื่อว่ามีสิ่งศักดิ์สิทธิ์จากวัดร้างในวันไกรนก่อนถึงวันเพ็ญ ๑๕ ค่ำ จะได้ยินเสียงฆ้อง กลอง ตีอยู่เป็นประจำ^{๔๔} บริเวณ “ม่อนเจดีย์” และมีร่างรอยซากโบราณวัตถุ หรือ ที่เรียกว่า “ห้วยเตาปูน” และ “ม่อนแม่หม้าย”ที่เกิดจากการسابแข่งของแม่หม้าย และลำห้วย “หนองปาด” จากความเชื่อดังเดิมผสมผสานกับสิ่งที่ปรากฏต่อชุมชน ทำให้ทุกคนต่างให้ความเคารพในสิ่งศักดิ์สิทธิ์บนบริเวณบ้านสวน ซึ่งเป็นพื้นที่ป่าชุมชนที่เต็มไปด้วยความอุดมสมบูรณ์ทั้งพืชพันธุ์ สัตว์และธรรมชาติที่คอยหล่อเลี้ยงชุมชนบ้านแตะมาโดยตลอด

๒. การใช้วิถีชีวิตชุมชน พื้นที่บ้านแตะถือได้ว่ามีวิถีชีวิตที่อิงอาศัยประเพณีและความเชื่อที่ให้การเคารพ นับถือผี เกิดประเพณีในการบนบานต่อสิ่งศักดิ์อันเป็นเทพอารักษ์พื้นป่าชุมชนที่ประพฤติปฏิบัติกันอยู่เป็นประจำทุกปี หากช่วงปีหรือฤดูกาลประกอบอาชีพเกษตรกรรมแต่เกิดภัยแล้ง ฝนฟ้าไม่ตกต้องตามฤดูกาลชาวบ้านจะร่วมกันกระทำพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาที่เรียกว่า “พระธาตุน้ำ” เพื่อเป็นการเรียกฝนให้ตกตามฤดูกาล ซึ่งเป็นความเชื่อว่าหากกระทำพิธีกรรมดังกล่าวจะเกิดฝนในวันที่ประกอบพิธีกรรมหรือฝนตกในช่วงเวลา ๒ – ๓ ภายหลังกระทำพิธีกรรมดังกล่าว

^{๔๔} สัมภาษณ์นายสมนึก เป็นกล, ๒๕ มิถุนายน ๒๕๖๐.

ซึ่งประเพณีพระธาตุน้ำจะกระทำในช่วงเดือนเมษายนหลังจากเทศกาลปีใหม่เมือง (สงกรานต์) ในพื้นที่บริเวณลำห้วยข้างวัดบ้านแตะ โดยกระทำพิธีกรรมแบบล้านนา ประกอบด้วย ๑) การชำระวัตร ๒) ตั้งแท่นพระพุทธรูปตรงอยู่ตรงกลางราชวัตร ๓) ปล่อยน้ำให้อยู่ในบริเวณราชวัตร ๔) ทำการปล่อยปลา เต่า หอย และสัตว์น้ำต่างๆ เพราะชุมชนมีความเชื่อในการได้โชคลาภ และเป็นการเรียกฝน (ขอฝน) และพระสงฆ์พิธีจะทำการเจริญพระพุทธมนต์ และเทศนาธรรม ๑ กัณฑ์ (คาถาปลาซ่อน) พระสงฆ์ประพรมน้ำพระพุทธมนต์ ซึ่งถือได้ว่าเป็นพิธีกรรมในการขอฝนให้ตกตามฤดูกาลตามความเชื่อท้องถิ่น เพื่อให้มีน้ำในการเพาะปลูกทำไร่สวน ปลูกข้าวโพดและทำนาข้าว (ข้าวไร่)^{๔๕}

วิถีการดำเนินชีวิตของชุมชนถือได้ว่ามีผลต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนบ้านแตะเป็นอย่างมาก เพราะขนบธรรมเนียมอันเป็นจารีตการดำเนินชีวิตของชุมชนต้องพึ่งพาอาศัยสิ่งแวดล้อมหรือป่าชุมชนตนเอง เพราะการดำเนินชีวิตที่มีความเป็นอยู่ดีจากการมีทรัพยากรทางธรรมชาติที่เกื้อหนุนต่อการประกอบเกษตรกรรมจากการมีพื้นที่ป่าในการกักเก็บน้ำ และชุมชนได้อาศัยการเก็บผักที่ปลอดสารเคมีเกิดเองจากธรรมชาติมาบริโภคและนำไปขายเพื่อสร้างรายได้ให้แก่ครอบครัว^{๔๖} เพราะชุมชนได้เล็งเห็นถึงคุณค่าและตระหนักถึงความสำคัญของธรรมชาติที่มีความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ทำให้ชุมชนบ้านแตะมีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในการใช้ชีวิตและดำเนินชีวิตที่กลมกลืนกับธรรมชาติ ที่มีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน อีกทั้งยังเป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติที่เกิดระบบนิเวศวิทยาที่สมบูรณ์

นอกจากการดำเนินชีวิตและวิถีชุมชนที่มีผลต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติแล้ว ความเชื่อดั้งเดิมของชุมชนที่มุ่งเน้นการสร้างรูปแบบสังคมที่ดี อิงอาศัยธรรมชาติที่อยู่แวดล้อมในชุมชนมุ่งหวังให้ชุมชนได้สร้างคุณค่าอันดีงามและเป็นแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อการรักษาขนบธรรมเนียมชุมชนที่มีการพึ่งพาอาศัยระหว่างธรรมชาติกับชุมชน เพราะชุมชนบ้านแตะมีวิถีชีวิตมีการเกื้อหนุนกับทรัพยากรอันเป็นต้นทุนทางสังคมที่ชุมชนมีอยู่

๓. การใช้ทุนทางสังคม ชุมชนบ้านแตะแม้ระยะทางจะห่างไกลจากตัวเมืองลำปางเพียงแค่ ๔๕ กิโลเมตร แต่ก็ถือได้ว่าชุมชนต้นแบบที่มีความอุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรป่าไม้และแหล่งกำเนิดน้ำที่เกิดเองตามธรรมชาติหรือ “ตาน้ำ” และเป็นทรัพยากรที่สำคัญยิ่งต่อการดำรงชีพของคนในชุมชน โดยชุมชนได้บริหารจัดการทรัพยากรน้ำ(ตาน้ำ)อันตั้งอยู่บนทุนเดิมของสังคมในการบริหารและจัดการน้ำเพื่อให้เกิดประโยชน์ทั้งทางด้านอุปโภค การเกษตรเพื่อลดภาวะความสิ้นเปลืองทรัพยากร ทำให้ชุมชนบ้านแตะได้ร่วมมือกันในการอนุรักษ์แหล่งต้นน้ำ ลำธารและป่าไม้ที่เกิดขึ้นในชุมชนหรือบ้านสวนชาวบ้านต่างมีความคาดหวังที่จะพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการและการอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติอันอยู่บนทุนทางสังคมตนเอง เพื่อกระตุ้น ส่งเสริมให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวิทยาแบบยั่งยืนและการพัฒนาศักยภาพทุนให้เกิดความอุดมสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น โดยชุมชนส่งเสริมให้เกิดการปลูกป่าเพิ่ม ไม่เผาป่า ไม่ล่าสัตว์ ไม่ตัดต้นไม้ทำลายป่า เพราะการอนุรักษ์ย่อมทำให้เกิดสัตว์ที่หายากและเป็นการป้องกันมิให้สัตว์เหล่านั้นสูญพันธุ์ ชุมชนต้องการจะพัฒนาและปรับปรุงพื้นที่อ่างเก็บน้ำที่สามารถใช้ทั้งการอุปโภคและบริโภคได้^{๔๗}

^{๔๕} สัมภาษณ์นายสะอาด เป็นกล นายกองค้การบริหารส่วนตำบลบ้านแลง, ๒๕ มิถุนายน ๒๕๖๐.

^{๔๖} สัมภาษณ์นางยอด แก้วหล้า, ๒๕ มิถุนายน ๒๕๖๐.

^{๔๗} สัมภาษณ์นายสมศักดิ์ ยะนาวงค์, ๒๕ มิถุนายน ๒๕๖๐.

จะเห็นได้ว่าทุนทางสังคมบ้านแตะเป็นการอิงอาศัยกับธรรมชาติ ชุมชนต่างให้ความสำคัญต่อสิ่งที่มีอยู่และมีความร่วมมือในการจะพัฒนา รักษาให้เกิดความยั่งยืนต่อชุมชนต่อไป โดยชุมชนจะมีการร่วมมือพัฒนาทรัพยากรตนเองปีละประมาณ ๒ ครั้ง ในการอนุรักษ์ป่าไม้ ร่วมกันทำความสะอาดถางป่า ปลุกต้นไม้เพิ่มตลอดเวลา หากช่วงระยะเวลาการพัฒนาบ้านไหนไม่มีเวลาหรือไม่ว่างก็จะเสียสละเงินสนับสนุนเป็นการทำอาหารเลี้ยงชาวบ้านที่เสียสละเวลาในการพัฒนา^{๙๘} ถือได้ว่าเป็นรูปแบบในการพัฒนาชุมชนและทุนทางสังคมของชุมชนบ้านแตะ เพื่อจะให้ชุมชนได้เล็งเห็นถึงคุณค่าของธรรมชาติที่มีต่อชุมชน

๔. การสร้างคุณค่า มนุษย์กับสิ่งแวดล้อมมีความสัมพันธ์อย่างหนาแน่นโดยมนุษย์ถือว่าเป็นผลผลิตโดยตรงที่ถูกประกอบขึ้นมาจากธรรมชาติสิ่งแวดล้อมโดยอาศัยทรัพยากรธรรมชาติที่อยู่ล้อมรอบตัวในการดำเนินชีวิตตั้งแต่ที่เกิดจนตายนมนุษย์จะมีคุณภาพชีวิตที่ดีหรือไม่ขึ้นอยู่กับคุณภาพและปริมาณที่เหมาะสมและเพียงพอของสิ่งแวดล้อม เมื่อธรรมชาติเปลี่ยนแปลงไปไม่ว่าจะเกิดขึ้นโดยกระบวนการตามธรรมชาติหรือจากการกระทำของมนุษย์ความเปลี่ยนแปลงนั้นจะเป็นไปในทางที่ดีหรือร้าย มนุษย์จะต้องได้รับผลกระทบจากความเปลี่ยนแปลงนั้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่อยู่รอบตัวเรา ไม่ว่าจะเป็นดิน น้ำอากาศ ป่าไม้ สัตว์ แร่ธาตุ เป็นต้น ซึ่งมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของคน พืช และสัตว์ การพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันทั้งทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมมีผลต่อชุมชน ในบ้านแตะก็เช่นเดียวกันได้อาศัยทรัพยากรธรรมชาติเพื่อประกอบอาชีพ และชุมชนพยายามที่จะผลักดันให้เกิดชุมชนต้นแบบจากทุนทางสังคมที่มีอยู่หรือมุ่งพัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้และท่องเที่ยวเชิงนิเวศวิทยา เพราะเชื่อว่าหากมีการพัฒนาเป็นสถานท่องเที่ยวก็จะส่งผลให้เกิดรายได้แก่คนในชุมชน และเป็นการประชาสัมพันธ์พื้นที่บ้านแตะเป็นการท่องเที่ยวแบบธรรมชาติ^{๙๙}

การอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติทั้งแนวทางการปฏิบัติและแนวทางการดำเนินชีวิตของชุมชนบ้านแตะล้วนตระหนักถึงคุณค่าของธรรมชาติ เพื่อปกป้อง รักษาทรัพยากรทางธรรมชาติ เช่น การอนุรักษ์ป่าชุมชนเพื่อป้องกันมิให้เกิดการลักลอบตัดไม้ ทำให้สังคมสร้างกฎกติกาปรับผู้ละเมิดโดยการพิจารณาต้นไม้ที่ถูกลักลอบตัดหรือมีความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ภูผี เพื่อให้เกิดความยำเกรงและส่งเสริมให้เกิดแนวทางการรักษาธรรมชาติผ่านรูปแบบของพิธีกรรมทางศาสนาหรือจารีตท้องถิ่น เพื่อมิให้เกิดการฝ่าฝืนและตระหนักถึงคุณค่าของธรรมชาติที่มีต่อชุมชน^{๑๐๐} คุณค่าทางธรรมชาติส่งผลให้ชุมชนได้ร่วมมือ ร่วมแรง ร่วมใจกันพัฒนาพื้นที่ตนเอง โดยการพยายามพัฒนาให้เกิดความยั่งยืน เป็นมรดกสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น และพัฒนาให้เกิดเป็นชุมชนต้นแบบที่ชุมชนอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างมีความสุข และหากแนวทางในการอนุรักษ์ทรัพยากรตนเองให้อยู่คู่กับชุมชนต่อไป

๕. การอนุรักษ์ บ้านแตะเป็นหมู่บ้านที่อยู่บริเวณที่ราบสูง หากไม่มีป่าไม้เพื่อดูดซับน้ำที่ไหลมาจากภูเขาหรือลำห้วยก็จะส่งผลกระทบต่อหมู่บ้านที่ถัดจากบ้านแตะ คือ บ้านหัวทุ่ง หมู่ ๑ และบ้านหลวง หมู่ ๑๑ การอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติโดยเฉพาะป่าชุมชนจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อชุมชนบ้านแตะและชุมชนที่อยู่ถัดไป เพื่อป้องกันภัยอันเกิดจากอุทกภัยและสร้างความร่วมมือให้แก่

^{๙๘} สัมภาษณ์นางเนตร แก้วหล้า, ๒๕ มิถุนายน ๒๕๖๐.

^{๙๙} สัมภาษณ์นางอรุณี เครือนันชัย, ๒๕ มิถุนายน ๒๕๖๐.

^{๑๐๐} สัมภาษณ์นางขันคำ ยะนาวงค์, ๒๕ มิถุนายน ๒๕๖๐.

ชุมชน การอนุรักษ์ทรัพยากรจึงเป็นการรักษาพื้นน้ำ พื้นดิน เพื่อให้เป็นสมบัติแต่คนรุ่นหลังได้เรียนรู้ถึงพืชพันธุ์ และเข้าใจถึงแนวทางและการอนุรักษ์บรรพบุรุษที่เก็บไว้เป็นสมบัติแก่ลูกหลาน

จะเห็นได้ว่าชุมชนบ้านตะกั่วเป็นชุมชนต้นแบบในพื้นที่ตำบลบ้านแลง และยังถือได้ว่าเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศวิทยาที่ดีที่สุดของอำเภอเมืองจังหวัดลำปาง ปัจจุบันได้มีหลายหน่วยงานเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาพื้นที่ให้เป็นที่อยู่อาศัยและพยายามผลักดันให้เป็นชุมชนต้นแบบที่มีการอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติที่รักษาต้นน้ำลำธารในชุมชน เช่น ททท. ได้เข้ามาสำรวจพื้นที่จากชุมชนเพื่อนำไปเป็นข้อมูลนำไปสู่การท่องเที่ยว ที่เข้ามาศึกษาดูงานเพื่อจะเตรียมความพร้อมให้เปิดเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศวิทยา โดยการนำของนายอำเภอสมเกียรติ นันตระกูลร่วมกับผู้สื่อข่าวทางช่อง ๗ มาทำข่าวประชาสัมพันธ์ หรือ สหกรณ์เพื่อการเกษตร (อภส.) ได้แผนงานที่จะทำการสร้างอ่างเก็บน้ำในชุมชน ซึ่งอยู่ในขั้นตอนการขุดเจาะพื้นดินเพื่อนำไปทดสอบมวลดินและความหนาแน่นของหน้าดินก่อนการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำ^{๑๐๑}

นอกจากนั้น นายสะอาด เป็นกล นายกฯ องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านแลงได้เสนอแนวทางในการอนุรักษ์ทรัพยากรของชุมชนโดยการเรียนรู้แก่ชุมชนอย่างถูกต้อง สถาบันครอบครัวควรเป็นต้นแบบในการสืบถ่ายทอดเจตนารมณ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรให้แก่สมาชิกในครอบครัว และส่งเสริมให้เยาวชนได้มีส่วนร่วมในพิธีกรรมสืบชะตาป่า การบวชป่าและการปลูก เพื่อปลูกฝังและสร้างจิตสำนึกในทรัพยากรสมบัติของชุมชนที่ถือได้ว่าเป็นชุมชนต้นแบบที่มีความอุดมสมบูรณ์ทางด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ดีที่สุด ซึ่งการอนุรักษ์ทรัพยากรควรเป็นการอนุรักษ์แบบยั่งยืน ชุมชนต้องช่วยกันดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม แม้ป่าไม้จะล้มตายควรให้ย่อยสลายตามธรรมชาติหรือให้ท่อนไม้เหล่านั้นกลายเป็นหินตามกาลเวลา แต่กระนั้นก็สมควรเผ่าระมัดระวังไฟป่าอันเกิดจากการสะสมของมูลฝอยหรือใบไม้แห้ง ต้นไม้ล้มที่จะนำไปสู่การเกิดไฟป่า

จะเห็นได้ว่าแนวคิดในการอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติของชุมชนบ้านตะกั่วจะส่งเสริมและมุ่งเน้นให้ร่วมกันดูแลป่าไม้ ทั้งการประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาและการสร้างกฎกติกาสังคมเกี่ยวกับการดูแล โดยห้ามมิให้ตัดไม้ทำลายป่าหรือต้นไม้ที่ตาย โคนล้มก็จะมีการทำประชาคมเพื่อลงมติในการนำไม้ดังกล่าวมาใช้ทำสาธารณประโยชน์ในชุมชน เช่น นำไม้ที่ตายมาสร้างเป็นกุฏิสงฆ์ หรือนำมาใช้แปลงรูปเป็นโต๊ะไม้ในการประกอบศาสนพิธีต่างๆ^{๑๐๒} หากมีการกระทำผิดก็จะมี การปรับและนำเงินค่าปรับมาเป็นกองทุนเพื่อรักษาพื้นที่ป่า^{๑๐๓} การบริหารจัดการทุกอย่างล้วนอยู่บนประชาคมติของชุมชน ส่งผลให้ทุกคนต่างร่วมมือกันปกป้อง รักษาทรัพยากรตนเอง โดยร่วมมือกันทำความสะอาด ถากหญ้าเพื่อป้องกันมิให้เกิดไฟป่าหรือการทำลายทรัพยากรทางธรรมชาติของชุมชนจากการสร้างกฎกติกาสังคมในการอนุรักษ์ป่าไม้และกฎข้อห้ามต่างๆ ในการบริหารจัดการในชุมชน

๖. การกำหนดกติกาสังคม การมีความเชื่อร่วมกันของคนในชุมชน สังคม เพื่อสร้างรูปแบบแนวทางในการประพฤติ ปฏิบัติ จนเป็นจารีตประเพณีในแต่ท้องถิ่นหรือกฎกติกาของสังคมนั้น ถือได้ว่าเป็นการเคารพกฎเกณฑ์เป็นหลักการพื้นฐานของการอยู่ร่วมกันของผู้คนในสังคมโดยปกติสุข การอยู่ร่วมกันในสังคมจึงต้องอาศัยกฎระเบียบกติกา ยอมรับและปฏิบัติตามจนเกิดการถ่ายทอดวิถีชีวิตให้

^{๑๐๑} สัมภาษณ์นายสะอาด เป็นกล นายองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านแลง, ๒๕ มิถุนายน ๒๕๖๐.

^{๑๐๒} สัมภาษณ์พระอธิการสมพงษ์ วิฑิตคุณ, ๒๕ มิถุนายน ๒๕๖๐.

^{๑๐๓} สัมภาษณ์นางกิ่ง แก้วหล้า, ๒๕ มิถุนายน ๒๕๖๐.

สมาชิกในสังคมนั้นสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสมถูกต้อง การอนุรักษ์ป่าชุมชนบ้านตะเจ็งมี การวางมาตรการแบบเด็ดขาดสำหรับผู้บุกรุกป่าไม้ โดยการออกกฎของชาวบ้านหรือการลงประชามติ ที่ไม่เกี่ยวข้องกับหน่วยงานทางราชการ ไม่ว่าจะเป็นป่าไม้หรือเจ้าหน้าที่ตำรวจ แม้การประชุมหรือลง ประชามติจะมีการคัดค้านแต่มีเสียงน้อยมาก ทุกคนจะเคารพในคะแนนเสียงข้างมากในการดำเนินการ บริหารจัดการป่าชุมชน^{๑๐๔}

จากการสร้างกฎกติกาของสังคมและสืบทอดเป็นแนวทางการปฏิบัติของชุมชนบ้านตะเจ็ง นั้น ซึ่งเป็นแนวทางและข้อปฏิบัติที่ชุมชนต่อทรัพยากรธรรมชาติอันเป็นแหล่งที่ทำมาหากิน การดูแลรักษา ป่าให้มีความอุดมสมบูรณ์จึงต้องอาศัยกฎ เกณฑ์ที่เป็นแนวทางการปฏิบัติของชุมชน การอนุรักษ์ของ ชุมชนบ้านตะเจ็งได้สร้างกฎเกณฑ์ต่างๆ เกี่ยวกับป่า เช่น หากจะมีการตัดไม้จะต้องมีการลงประชามติ หรือขออนุญาตเสียก่อน โดยจะมีการพิจารณาในการตัดไม้ในการปลูกเรือนหรือต้นไม้ที่โคนแกว ครอบครวที่ยากจนเท่านั้น แต่ไม่อนุญาตนำไม้มาแปรรูปเป็นสินค้าหรืออุปกรณ์อย่างอื่นโดย เด็ดขาด^{๑๐๕} หากมีบุคคลได้ฝ่าฝืนเข้าไปลักลอบตัดไม้ก็จะมีการปรับเป็นเงินต้นละ ๕๐๐, ๑,๐๐๐ หรือมากกว่านั้นขึ้นอยู่กับขนาดของต้นไม้ที่ถูกตัด แต่ที่ผ่านมาจะไม่มีลักลอบตัดต้นไม้ เพราะ ชุมชนตระหนักถึงพื้นป่าอันเป็นต้นน้ำ ลำธารของชุมชน ทุกวันนี้ในหมู่บ้านได้ใช้น้ำประปาจากตา น้ำที่เป็นประปาตอและเก็บค่าบำรุงน้ำเพียงเดือนละ ๒๕ บาท จะใช้น้ำน้อยหรือมากเท่าไรก็มีค่า บำรุงเท่าเดิม^{๑๐๖} การสร้างกฎเกณฑ์ต่างๆ ล้วนแต่จะสร้างความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรทาง ธรรมชาติให้คงอยู่กับชุมชน จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องส่งเสริมให้ชุมชนได้มีกิจกรรมเกี่ยวกับการ อนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ และนำเยาวชนในหมู่บ้านเข้าไปมีส่วนร่วมเพื่อปลูกฝังให้ทุกคนได้รู้คุณค่าของ ทรัพยากรธรรมชาติที่ส่งผลต่อตนเองและชุมชน

๗. การสร้างจิตสำนึกให้กับคนรุ่นใหม่ การทำงานเพื่อสร้างความสมดุลทางธรรมชาติในการ อนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติอันเป็นทุนทางสังคม ชุมชนบ้านตะเจ็งได้ร่วมกันสร้างจิตสำนึกในการ อนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติและสืบทอดให้แก่เยาวชนในท้องถิ่น เพื่อให้ชุมชนเข้มแข็งและเป็น ชุมชนต้นแบบในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ อันมีลำธารอันเป็นสายเลือดและวิถีแห่งชุมชนบ้าน ตะเจ็ง^{๑๐๗} โดยมุ่งเน้นให้มีการส่งเสริม ปลูกสร้างจิตสำนึกให้แก่เยาวชนในชุมชนได้ร่วมกันพัฒนาชุมชน หากมีกิจกรรมหรือการอนุรักษ์ป่าในป่าสวน^{๑๐๘} และชักชวนให้เยาวชนช่วยกันทำความสะอาด ตัด หญ้า และคอยพรวนดิน ให้ความรู้ สร้างความเข้าใจถึงคุณค่าป่าไม้อันเป็นต้นกำเนิดของแหล่งน้ำที่มี ความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน ยิ่งการประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น การบวชป่า สืบชะตาป่า ปลูกป่า ชาวบ้านจะนำเยาวชนเข้าร่วมเพื่อสร้างจิตสำนึกตระหนักถึง ทรัพยากรในท้องถิ่นและเป็นการถ่ายทอดความรู้จากรุ่นสู่รุ่น^{๑๐๙}

^{๑๐๔} สัมภาษณ์นางบัวเขียว มีครัว, ๒๕ มิถุนายน ๒๕๖๐.

^{๑๐๕} สัมภาษณ์นายประเสริฐ มีครัว, ๒๕ มิถุนายน ๒๕๖๐.

^{๑๐๖} สัมภาษณ์นางแสงทิพย์ ทำดี, ๒๕ มิถุนายน ๒๕๖๐.

^{๑๐๗} สัมภาษณ์นางนง แก้วหล้า, ๒๕ มิถุนายน ๒๕๖๐.

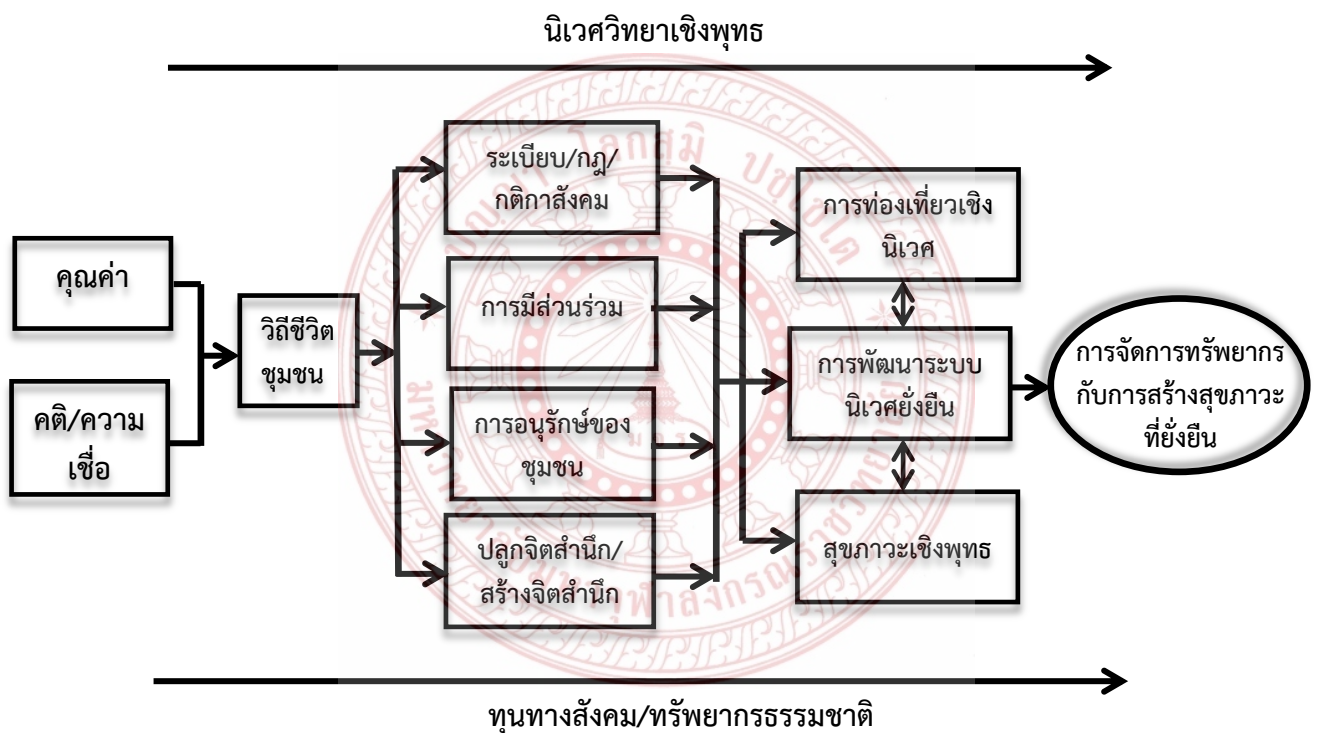
^{๑๐๘} สัมภาษณ์นางพิน ยะนาวงค์, ๒๕ มิถุนายน ๒๕๖๐.

^{๑๐๙} สัมภาษณ์นางศรีวรรณ เมหา, ๒๕ มิถุนายน ๒๕๖๐.

จากการศึกษาผลการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชนตามวิถีพุทธในจังหวัดลำปาง จะเห็นได้ว่าชุมชนมีความรู้ ความเข้าใจจากความเชื่อเกี่ยวกับธรรมชาติที่มีผลต่อการดำเนินชีวิต สังคมและประเทศชาติ ตระหนักและปลูกจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชนและผลักดันให้เกิดเป็นชุมชนต้นแบบ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่คนทั่วไป

๔.๔ วิเคราะห์รูปแบบกระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชนตามวิถีพุทธ

ผู้วิจัยได้สรุปองค์ความรู้ (Body of Knowledge) ที่ได้จากการศึกษาเรื่อง “การจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชนตามวิถีพุทธในจังหวัดลำปาง” ในลักษณะแผนภาพที่เป็นกระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชนตามวิถีพุทธ ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

แผนภาพที่ ๔.๑ รูปแบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะเชิงพุทธ

จากแผนภาพที่ ๔.๑ ผู้วิจัยได้องค์ความรู้จากการศึกษาครั้งนี้ เป็นการวิเคราะห์รูปแบบกระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชนตามวิถีพุทธในจังหวัดลำปาง จากการศึกษายืนยันได้ว่าการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชนตามวิถีพุทธเป็นแนวความคิดที่ความขนาดกันระหว่างนิเวศวิทยาเชิงพุทธ (Buddhist Ecology) จากการดูแลรักษาป่าไม้ผ่านพิธีกรรมและความเชื่อทางพระพุทธศาสนากับทุนทางสังคม/ทรัพยากรธรรมชาติ (Social Capital) ที่เกื้อหนุนต่อการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน จนก่อให้เกิดความสัมพันธ์กันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติที่ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ เพราะล้วนแล้วแต่มีความสำคัญและสัมพันธ์ต่อกันและกัน จากความสัมพันธ์ที่เป็นเส้นขนานในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะใน

ชุมชนตามวิถีพุทธนั้น ส่งผลให้คนในชุมชนได้เข้าใจและเล็งเห็นสิ่งสำคัญต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติบนทุนทางสังคมผ่านพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งจำแนกรูปแบบและวิธีการดังกล่าว ดังนี้

- **คุณค่า (Valuable)** ทรัพยากรทางธรรมชาติถือได้ว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่าทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ เพราะชุมชนตระหนักถึงผลกระทบอันจะเกิดจากการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นภัยทางธรรมชาติ เช่น ไฟป่า น้ำท่วม ฯลฯ ซึ่งปัจจัยนี้ย่อมส่งผลต่อการประกอบอาชีพของชุมชน และชุมชนใกล้ชิดได้รับความเดือนร้อนด้วย การเกื้อกูลอาศัยระหว่างธรรมชาติกับมนุษย์ทำให้ชุมชนเกิดตระหนักเห็นถึงคุณค่าสิ่งแวดล้อมร่วมมือ ร่วมแรง ร่วมใจกันทำกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเพื่อให้เกิดความสมดุลต่อธรรมชาติและสังคม

- **คติ/ความเชื่อ (Thinking/Faithfulness)** คติ/ความเชื่อท้องถิ่นถือได้ว่าเป็นกรอบและแนวทางในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยิ่ง เพราะความเชื่อในเรื่องภูผ ภูเขาหรือเทพอารักษ์เป็นแนวทางการป้องกันภัยภายในใจ เพราะมนุษย์ทุกคนย่อมมีความเกรงกลัวต่อสิ่งศักดิ์ ภูผ ภูเขา จนทำให้ชุมชนได้เล็งเห็นถึงการบนบาน สารากล่าว และเซ่นไหว้ อีกทั้งยังมีการประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น การสืบทอดปาฏิหาริย์ บวชป่า เพื่อสร้างความศักดิ์ ย้ำเกรงต่อคนในชุมชนให้ร่วมมือกันช่วยอนุรักษ์ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนตนเอง

รูปแบบและวิธีการอันเกิดจากคุณค่าและคติความเชื่อในชุมชน ถือได้ว่าเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งต่อรูปแบบวิถีชีวิตชุมชน เพราะชุมชนได้เล็งเห็นคุณค่าในการจัดการทรัพยากรป่าจากคติความเชื่อทางด้านพระพุทธศาสนาในการดูแลรักษาป่าไม้ และมีผลต่อการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน

- **วิถีชีวิตชุมชน (Social Folk)** การดำเนินชีวิตทั้งด้านคุณค่าและคติความเชื่อในการจัดการทรัพยากรป่าไม้มีความสัมพันธ์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นอย่างยิ่ง ชุมชนประกอบอาชีพการเกษตรกรรมย่อมใช้น้ำในการเพาะปลูก ทำปศุสัตว์หรือการประกอบอาชีพเก็บของป่ามาบริโภคและขายด้วย ฯลฯ อีกทั้งความเชื่อดั้งเดิมที่มีต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ เช่น การเชื่อในอำนาจเทพอารักษ์ เทพเจ้า เทวดา ภูผ ฯลฯ สิ่งเหล่านี้ล้วนแล้วแต่มีความสัมพันธ์ กลมกลืนกันระหว่างธรรมชาติกับสังคม หากเกิดการทำลายหรือวิกฤตการณ์ทางธรรมชาติก็ย่อมจะส่งผลต่อการทำลายวิถีชีวิตสังคมด้วยรูปแบบการดำเนินชีวิตที่ได้รับผลจากคุณค่าและคติความเชื่อส่งผลต่อการจัดการทรัพยากรป่าชุมชนดังนี้

๑) **ระเบียบ/กฎ/กติกาสังคม (Rule, Role and Social Role)** กรอบ กฎเกณฑ์ ระเบียบและบรรทัดฐานทางสังคมที่ร่วมกันประพฤติปฏิบัติย่อมมีผลต่อการจัดการทรัพยากรทางธรรมชาติในชุมชนให้เกิดความอุดมสมบูรณ์และเคียงคู่กับชุมชนตลอดเวลา หากชุมชนใดไม่ได้ให้การดูแลใส่ใจ หรือ ไม่มีกฎ เกณฑ์อันเป็นแนวทางปฏิบัติร่วมกันย่อมทำให้เกิดการละเมิด โดยการเข้าไปลักลอบตัดไม้ ทำลายป่า เผาป่า ฯลฯ จากผลการศึกษาสอดคล้องการวิจัยเรื่อง “การจัดการทรัพยากรป่าชายเลน กรณีศึกษาชุมชนบ้านหนองสมาน ตำบลหาดสำราญ อำเภอหาดสำราญ จังหวัดตรัง” ที่มีทุนทางสังคมหรือทุนของชุมชน โดยให้คนในชุมชนอยู่ร่วมกันได้ภายใต้ข้อตกลง กติการ่วมกันของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องและการมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ^{๑๑๐} เพื่อให้การอนุรักษ์เป็นไปอย่างมี

^{๑๑๐} นิเวศน์ อรุณเบิกฟ้า, “การจัดการทรัพยากรป่าชายเลน”, วารสารวิชาการคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑ (ม.ค. – มิ.ย.๒๕๕๓): หน้า ๒๕-๒๗.

ประสิทธิภาพจนเกิดประสิทธิผลปัจจัยหลักคือการร่วมมือกันออกกฎ ระเบียบอันเป็นแนวทางต่อการปฏิบัติต่อทุนทางสังคมตนเองคือธรรมชาติที่มีความเกื้อหนุนต่อวิถีชีวิตและสังคม

๒) การมีส่วนร่วม (Participation) การพัฒนาชุมชนปัจจัยหลักคือการร่วมมือ ร่วมแรง ร่วมใจกันระหว่างคนในชุมชน เพื่อหาแนวทางพัฒนา ผลการศึกษามีความสอดคล้องงานวิจัย เรื่อง “การศึกษาสภาพปัญหาสิ่งแวดล้อมในเขตตำบลสามบัณฑิต : ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประชาชนในตำบลสามบัณฑิต” ที่มุ่งเน้นให้เกิดการมีส่วนร่วม การบำรุงรักษา มีอิทธิพลต่อการพัฒนาทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม^{๑๑๑} อีกทั้งการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเพื่อป้องกันมิให้เกิดความเข้าใจผิด ขจัดความขัดแย้ง สร้างความเห็นตรงกัน ต่างฝ่ายต่างร่วมกันคิดแล้วร่วมกันปฏิบัติเพื่อให้ชุมชนเข้มแข็ง การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติดำเนินไปอย่างจริงจังและมีผลก็ต่อเมื่อคนในชุมชนได้เห็นความสำคัญและมีส่วนร่วมในการออกความ เพื่อนำไปสู่แนวทางการปฏิบัติร่วมกัน

๓) การอนุรักษ์ของชุมชน (Social Conservation) การอนุรักษ์ทรัพยากรไม่ใช่แค่การคงอยู่ของธรรมชาติเท่านั้น แต่ควรมีแนวทางการอนุรักษ์เพื่อให้เกิดความอุดมสมบูรณ์มากยิ่งขึ้นทั้งการคงอยู่และเพิ่มปริมาณของทรัพยากรนั้น โดยอาศัยวิธีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติตามแนวทางของชุมชน เช่น การประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาที่ให้เกิดความศรัทธาเกี่ยวกับการรักษาของรุกขเทวดา หรือ เทวดาผู้รักษาต้นน้ำ ลำธารของชุมชน ฯลฯ หรือ การปลูกป่าเพิ่มเติม อาศัยกฎ กติกา สังคมให้การควบคุมดูแลมิให้เกิดการบุกรุกหรือทำลายทรัพยากร แนวทางการอนุรักษ์จึงขึ้นอยู่กับปัจจัยทางสังคมนั้นๆ

๔) การปลูกจิตสำนึก/สร้างจิตสำนึก (Awareness) คุณค่าทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีผลกระทบต่อมนุษย์ทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ เพราะทุกสิ่งทุกอย่างล้วนแล้วแต่มีปฏิสัมพันธ์ต่อกันและกัน การสร้างจิตสำนึกให้แก่คนในชุมชนจึงมีความสำคัญ หากชุมชนปฏิบัติเป็นรูปแบบที่ดี ชัดเจนและเห็นผลลัพธ์ที่ปรากฏควรมีการปลูกฝังให้เยาวชนคนรุ่นหลังได้มีความรู้ ความเข้าใจและเกิดความหวงแหนต่อทรัพยากรธรรมชาติอันเกิดจากทุนทางสังคมที่บรรพบุรุษร่วมกันคนในชุมชนได้ยึดถือปฏิบัติกันมาจนถึงปัจจุบัน

การดำเนินวิถีชีวิตจากการตระหนักถึงคุณค่า ความเชื่อ ส่งผลให้การดำเนินชีวิตของชุมชนได้สร้างกฎ กติกาในการอยู่ร่วมกันในการดูแลรักษาป่าไม้ และมุ่งเน้นทุกคนได้มีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมในการอนุรักษ์ป่าชุมชน เป็นการปลูกจิตสำนึกและสร้างจิตสำนึกให้แก่คนในชุมชนและเยาวชนได้เรียนรู้และเข้าใจถึงการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในชุมชน โดยชุมชนมีความคาดหวังให้ชุมชนตนเองเป็นชุมชนต้นแบบ เพื่อบรรลุเป้าหมายของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชนอยู่ ๓ ประการ คือ

๑) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecological Tourism) การอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติจากทุนทางสังคมถือได้ว่าเป็นสิ่งสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาคน ชุมชนและประเทศชาติ หลายพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติและผลักดันให้เกิดเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศวิทยา เป็นแหล่งเรียนรู้ทาง

^{๑๑๑} ญัฐวรรณ สุนทรวริทธิโชติและคณะ, “การศึกษาสภาพปัญหาสิ่งแวดล้อมในเขตตำบลสามบัณฑิต : ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประชาชนในตำบลสามบัณฑิต”, รายงานการวิจัย, (คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา, ๒๕๕๖)

ธรรมชาติและแนวทางการดูแลรักษาให้พืชพันธุ์ สัตว์ป่าที่หายากได้คงอยู่กับชุมชน ทำให้เกิดรายได้ ภายชุมชน เช่น การเผยแพร่ความงดงามทางวัฒนธรรม แนวทางการปฏิบัติต่อธรรมชาติหรือสินค้าใน ชุมชน เป็นต้น การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจึงเป็นอีกทางเลือกของนักท่องเที่ยวที่ต้องการชื่นชมธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม หลีกหนีความวุ่นวายภายในเมืองใหญ่สู่ความอิสระภาพทางจิตใจอันเกิดจากความ สันติภาพที่ได้รับจากธรรมชาติ

๒) การพัฒนาระบบนิเวที่ยั่งยืน (Sustainable Ecological Development) การพัฒนา ทรัพยากรธรรมชาติอันเป็นทุนทางสังคม โดยมีส่วนร่วมของคนในชุมชนที่ตระหนักเห็นถึง ความสำคัญทางธรรมชาติและผลักดันให้เกิดชุมชนต้นแบบและเกิดเป็นการเรียนรู้เชิงนิเวศหรือการ ท่องเที่ยวเชิงนิเวศให้แก่คนทั่วไปได้เข้ามาเยี่ยมชมและศึกษา การพัฒนาที่มุ่งเน้นดังกล่าวสิ่งสำคัญคือ การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาให้เป็นระบบนิเวศวิทยาที่ยั่งยืน และท่องเที่ยวต้องเป็นการ รักษาธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ไม่ทิ้งขยะมูลฝอย เศษอาหาร หรือการทำลายขนบธรรมเนียมประเพณี ท้องถิ่นที่มีต่อธรรมชาตินั้นๆ เพื่อให้การพัฒนาชุมชนทางธรรมชาติเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืนและเป็น ชุมชนแบบอย่างที่เหมาะสมแบบ

๓) สุขภาวะเชิงพุทธ (Buddhist Health) การสร้างความสุขทางพระพุทธศาสนาเป็นการ สร้างความสมดุลระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ เพื่อให้เกิดความสุขอันเป็นความรูปทางด้านร่างกาย จิตใจและสติปัญญา เมื่อชุมชนได้เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างการดำเนินชีวิตกับธรรมชาติที่ต้องพึ่งพา อาศัยกันและกัน ความอุดมสมบูรณ์ทางนิเวศก่อให้เกิดความสุขในการประกอบอาชีพ การอยู่ร่วมกัน ของคนในชุมชน เป็นสังคมที่มีความเมตตา มีความสามัคคีและเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กันและกัน ยังทำคนใน ชุมชนมีความสุขทั้งทางกายและจิตใจ เพราะความปัญญาที่เกิดจากความเข้าใจถึงความสัมพันธ์ ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาตินั้นเอง เมื่อชุมชนเข้าใจถึงกระบวนการดังกล่าวข้างต้นย่อมทำให้ชุมชนและ สังคมนั้นเป็น “การจัดการทรัพยากรกับการสร้างสุขภาวะที่ยั่งยืน (Resource Management and Making Sustainable Health)” จากการจัดการเชิงพุทธนิเวศกับต้นทุนทางสังคมที่มีอยู่ใน ชุมชน ยังประโยชน์สุขทั้งทางกาย ทางใจและปัญญา

การบริหารจัดการทรัพยากรทางธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะตามวิถีพุทธเป็นการสร้าง ความสุขให้เกิดขึ้นอย่างแท้จริงทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจและปัญญา การสร้างความสมดุลระหว่าง มนุษย์กับธรรมชาติที่มีความสมดุลในมิติต่างๆ อาทิ ความสมดุลระหว่างการพัฒนาทางด้านกายและ จิตใจ ความสมดุลระหว่างเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม การจัดการทรัพยากรธรรมชาติจึงเป็นการ สร้างความสุขที่ตอบสนองความต้องการของตนเอง ชุมชนและสังคมจากความสัมพันธ์กันระหว่าง มนุษย์กับธรรมชาติ เป็นบ่อเกิดความสุขทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ โดยอาศัยปัญญาร่วมกัน พิจารณาในทรัพยากรในชุมชน เพื่อให้เป็นการพัฒนาอย่างแท้จริงที่มีผลต่อความสุขของบุคคล ชุมชน และประเทศชาติ ดังนั้น การจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชนตามวิถีพุทธใน จังหวัดลำปางถือได้ว่าเป็นแนวสร้างความสมดุลต่อบุคคล ชุมชน สังคมและประเทศชาติ เพื่อให้ทุก คนได้ตระหนักถึงคุณค่าและสร้างจิตสำนึกอันแท้จริงต่อการดูแลรักษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอัน เป็นทรัพยากรอันล้ำค่า เพื่อสืบทอดเจตนารมณ์ที่บรรพบุรุษได้ดูแลรักษาจนเกิดเป็นกฎเกณฑ์ กติกา รูปแบบและวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของท้องถิ่น และเป็นรูปแบบการจัดการทรัพยากรกับการ สร้างสุขภาวะที่ยั่งยืนต่อไป

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัย อภิปราย และข้อเสนอแนะ

การวิจัย “การจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชนตามวิถีพุทธในจังหวัดลำปาง” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับสุขภาวะตามวิถีพุทธ กระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะในชุมชนตามวิถีพุทธและวิเคราะห์การจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะในชุมชนตามวิถีพุทธของจังหวัดลำปาง โดยการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการประมวลผลทางสถิติด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติสำหรับการวิจัยทางสังคมศาสตร์ ได้แก่ ค่าสถิติร้อยละ (percentage) สำหรับข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคล ค่าเฉลี่ยเลขคณิต (mean) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (standard deviation) สำหรับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชนตามวิถีพุทธ โดยวิเคราะห์ข้อมูลและการสัมภาษณ์เชิงลึกกับองค์การบริหารส่วนตำบล ผู้นำชุมชน พระสงฆ์และประชาชนที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชนตามวิถีพุทธ ซึ่งผลการศึกษามีดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชนตามวิถีพุทธในจังหวัดลำปาง” ซึ่งเป็นการศึกษาถึงแนวทางการบริหารจัดการทรัพยากรกับการสร้างสุขภาวะแก่ชุมชน จากคติความเชื่อ พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาและแบบแผน กติกาสังคม เพื่อให้เข้าใจการจัดการทรัพยากรทางธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะในชุมชนตามวิถีพุทธเพื่อความสะดวกทางด้านร่างกาย จิตใจและปัญญา จากการศึกษาสามารถสรุปผล ดังนี้

๕.๑.๑ ข้อมูลพื้นฐาน/ข้อเท็จจริงการจัดการทรัพยากรของชุมชน

การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ชุมชนบ้านตะเภา เพราะทรัพยากรธรรมชาติมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตชุมชน ในการประกอบเกษตรและอาชีพอื่นๆ ความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติที่เกิดจากตาน้ำที่หล่อเลี้ยงชุมชน ทำให้ชุมชนได้ตระหนักและปลูกจิตสำนึกคนในชุมชนและเยาวชนได้เข้าใจและเห็นถึงคุณค่าพื้นที่ป่าที่ โดยชุมชนมีคติความเชื่อ ประเพณีและพิธีกรรมที่ส่งผลต่อการบริหารจัดการทรัพยากรป่าชุมชน ทำให้เป็นแบบแผนที่ชุมชนร่วมกันปฏิบัติจนเป็นชุมชนเข้มแข็งและเป็นชุมชนต้นแบบที่มีแหล่งป่าไม้ที่มีความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศวิทยาที่ดีที่สุดในอำเภอเมืองจังหวัดลำปาง และเป็นการสร้างความสมดุลระหว่างการพัฒนาทางด้านกายและจิตใจ ความสมดุลระหว่างเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมที่นำไปสู่ความยั่งยืนตั้งแต่ระดับบุคคล ชุมชน และระดับประเทศ

๕.๑.๒ ความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน

จัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชนตามวิถีพุทธในจังหวัดลำปาง เป็นการใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปริมาณ เพื่อประเมินผลความคิดเห็นต่อความเข้าใจการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชนตามวิถีพุทธ สามารถสรุปผลการศึกษา ดังนี้

๑) สถานภาพทั่วไป พบว่า กลุ่มตัวอย่างเป็นเพศชาย ๔๓.๔๐% เพศหญิง ๕๖.๐๐% สถานภาพโสด ๑๘.๘๗% สมรส ๖๗.๙๓% หย่าร้าง ๕.๖๖% หม้าย ๗.๕๕% ช่วงอายุ ๑๙ – ๓๐ ปี ๑๓.๒๑% อายุ ๓๑ – ๔๐ ปี ๔๑.๕๑% อายุ ๔๑ – ๕๐ ปี ๒๔.๕๓% อายุ ๕๑ – ๖๐ ปี ๑๑.๓๒% อายุ ๖๑ ปี ขึ้นไป ๙.๔๓% ระดับการศึกษาระดับประถมศึกษา ๖๐.๓๘% มัธยมศึกษา/ป.วช. ๒๒.๖๔% อนุปริญญาตรี/ป.วส. ๑๓.๒๑% ปริญญาตรี/เทียบเท่า ๓.๗๗% อาชีพรับจ้างทั่วไป ๑๓.๒๑% ค้าขาย ๕.๖๖% เกษตรกรรม ๗๑.๗๐% รับราชการ ๑.๘๙% รัฐวิสาหกิจ ๑.๘๙% อื่นๆ ๕.๖๖% รายได้น้อยกว่า ๕,๐๐๐ บาท ๒๔.๕๓% ๕,๐๐๑ – ๑๐,๐๐๐ บาท ๖๙.๘๑% ๑๐,๐๐๑ – ๑๕,๐๐๐ บาท ๓.๗๗% ๑๕,๐๐๑ – ๒๐,๐๐๐ บาท ๑.๘๙%

๒) ความรู้กับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชน ผลการศึกษาวิจัยพบว่า การจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชน มีค่าเฉลี่ยรวม = ๔.๗๔ โดยความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ = ๔.๘๗ รองลงมาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีผลต่อจิตใจ = ๔.๘๒ รองลงมาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีผลต่อชุมชน = ๔.๗๘ รองลงมาทรัพยากรธรรมชาติที่มีผลต่อการสร้างแบบแผน กฎ กติกาในชุมชน = ๔.๗๔ รองลงมาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีผลต่อการดำเนินชีวิต = ๔.๗๔ รองลงมาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีผลต่อวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น = ๔.๗๔ รองลงมาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีผลต่อสังคม = ๔.๗๑ และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีผลต่อหน่วยงาน องค์กรที่เกี่ยวข้อง = ๔.๕๑ พอสรุปได้ดังนี้

- ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ผลการวิจัยพบว่า ระดับความคิดเห็นต่อความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ โดยรวมอยู่ในระดับความเห็นด้วยมากที่สุด ($\bar{X} = ๔.๘๗$) เมื่อพิจารณารายละเอียดแต่ละข้อพบว่า ความเห็นด้วยมากที่สุด ได้แก่ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติช่วยให้ชุมชนมีความสุข ($\bar{X} = ๔.๙๑$) รองลงมา ได้แก่ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติทำให้เกิดความสันติสุขแก่ตนเองและสังคม ($\bar{X} = ๔.๙๑$) รองลงมา ได้แก่ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติทำให้เกิดความอุดมสมบูรณ์แก่ชุมชน ($\bar{X} = ๔.๘๗$) รองลงมา ได้แก่ การอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติทำให้คนในชุมชนเกิดความรักความสามัคคี ($\bar{X} = ๔.๘๕$) และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติทำให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชน ($\bar{X} = ๔.๗๙$)

- การจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีผลต่อจิตใจ ผลการวิจัยพบว่า ระดับความคิดเห็นต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีผลต่อจิตใจ โดยรวมอยู่ในระดับความเห็นด้วยมากที่สุด ($\bar{X} = ๔.๘๒$) เมื่อพิจารณารายละเอียดแต่ละข้อพบว่า ความเห็นด้วยมากที่สุด ได้แก่ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติทำให้เกิดความสันติสุข ($\bar{X} = ๔.๘๗$) รองลงมา ได้แก่ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติทำให้เกิดคุณธรรมภายในจิตใจ ($\bar{X} = ๔.๘๓$) รองลงมา ได้แก่ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติทำให้เกิดความสงบ ($\bar{X} = ๔.๘๑$) รองลงมา ได้แก่ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติทำให้เกิดความเบิกบานทางจิตใจ ($\bar{X} = ๔.๗๙$) และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติทำให้เกิดความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ($\bar{X} = ๔.๗๙$)

- การจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีผลต่อการดำเนินชีวิต ผลการวิจัยพบว่า ระดับความคิดเห็นต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีผลต่อการดำเนินชีวิต โดยรวมอยู่ในระดับความเห็นด้วยมากที่สุด ($\bar{X} = ๔.๗๔$) เมื่อพิจารณารายละเอียดแต่ละข้อพบว่า ความเห็นด้วยมากที่สุด ได้แก่ การ

จัดการทรัพยากรธรรมชาติมีผลต่อการตระหนักคุณค่าของธรรมชาติ ($\bar{X} = 4.87$) รองลงมา ได้แก่ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติมีผลต่อพฤติกรรมของชุมชน ($\bar{X} = 4.79$) รองลงมา ได้แก่ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติมีผลต่อการประกอบอาชีพ ($\bar{X} = 4.76$) รองลงมา ได้แก่ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติมีผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ($\bar{X} = 4.70$) และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติมีผลต่อวิถีชีวิต ($\bar{X} = 4.59$)

- **การจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีผลต่อชุมชน** ผลการวิจัยพบว่า ระดับความคิดเห็นต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีผลต่อชุมชน โดยรวมอยู่ในระดับความเห็นด้วยมากที่สุด ($\bar{X} = 4.78$) เมื่อพิจารณารายละเอียดแต่ละข้อพบว่า ความเห็นด้วยมากที่สุด ได้แก่ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติมีผลต่อสภาพแวดล้อมในชุมชน ($\bar{X} = 4.87$) รองลงมา ได้แก่ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติมีผลต่อการสร้างรูปแบบสังคมที่ดีและอิงอาศัยธรรมชาติ ($\bar{X} = 4.81$) รองลงมา ได้แก่ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติมีผลต่อการสร้างคุณค่าอันดีงามของชุมชน ($\bar{X} = 4.81$) รองลงมา ได้แก่ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติมีผลต่อการพัฒนาชุมชน ($\bar{X} = 4.80$) และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเกิดจากความเชื่อดั้งเดิมของชุมชน ($\bar{X} = 4.60$)

- **การจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีผลต่อการสร้างแบบแผน กฎ กติกาในชุมชน** ผลการวิจัยพบว่า ระดับความคิดเห็นต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีผลต่อการสร้างแบบแผน กฎ กติกาในชุมชน ชุมชน โดยรวมอยู่ในระดับความเห็นด้วยมากที่สุด ($\bar{X} = 4.74$) เมื่อพิจารณารายละเอียดแต่ละข้อพบว่า ความเห็นด้วยมากที่สุด ได้แก่ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติมีผลต่อการตระหนักถึงคุณค่าของทรัพยากรในชุมชน ($\bar{X} = 4.81$) รองลงมา ได้แก่ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติมีผลต่อการสร้างจิตสำนึกของชุมชน ($\bar{X} = 4.79$) รองลงมา ได้แก่ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติมีผลต่อการสร้างชุมชนต้นแบบ ($\bar{X} = 4.76$) รองลงมา ได้แก่ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติมีผลต่อการสร้างความร่วมมือระหว่างคนในชุมชน ($\bar{X} = 4.68$) และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติมีผลต่อการสร้างกติกาในชุมชน ($\bar{X} = 4.66$)

- **การจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีผลต่อวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น** ผลการวิจัยพบว่า ระดับความคิดเห็นต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีผลต่อวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น โดยรวมอยู่ในระดับความเห็นด้วยมากที่สุด ($\bar{X} = 4.74$) เมื่อพิจารณารายละเอียดแต่ละข้อพบว่า ความเห็นด้วยมากที่สุด ได้แก่ ความเชื่อและตำนานของชุมชนมีผลต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ($\bar{X} = 4.83$) รองลงมา ได้แก่ การพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาทำให้เกิดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่ดี ($\bar{X} = 4.81$) รองลงมา ได้แก่ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติมีผลต่อการสืบสานคุณค่าและวัฒนธรรมท้องถิ่น ($\bar{X} = 4.79$) รองลงมา ได้แก่ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติทำให้เกิดพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ($\bar{X} = 4.77$) และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติมีผลต่อการสร้างวัฒนธรรมในชุมชน ($\bar{X} = 4.60$)

- **การจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีผลต่อสังคม** ผลการวิจัยพบว่า ระดับความคิดเห็นต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีผลต่อสังคม โดยรวมอยู่ในระดับความเห็นด้วยมากที่สุด ($\bar{X} = 4.71$) เมื่อพิจารณารายละเอียดแต่ละข้อพบว่า ความเห็นด้วยมากที่สุด ได้แก่ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติเป็นการสืบถ่ายทอดนารมย์จากรุ่นสู่รุ่น ($\bar{X} = 4.89$) รองลงมา ได้แก่ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติเป็นการการดูแลทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน ($\bar{X} = 4.74$) รองลงมา ได้แก่ การ

จัดการทรัพยากรธรรมชาติเป็นการป้องกันการทำลายทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน ($\bar{X} = 4.68$) รองลงมา ได้แก่ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติเป็นการป้องกันไม่ให้อาณาเขตชุมชนเข้ามาแสวงหาประโยชน์ ($\bar{X} = 4.66$) และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเป็นการป้องกันการบุกรุกทรัพยากรชุมชน ($\bar{X} = 4.59$)

- การจัดการทรัพยากรธรรมชาติมีผลต่อหน่วยงาน องค์กรที่เกี่ยวข้อง ผลการวิจัยพบว่าระดับความคิดเห็นต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติมีผลต่อหน่วยงาน องค์กรที่โดยรวมอยู่ในระดับความเห็นด้วยมากที่สุด ($\bar{X} = 4.51$) เมื่อพิจารณารายละเอียดแต่ละข้อพบว่า ความเห็นด้วยมากที่สุด ได้แก่ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้การคุ้มครองและดูแล ($\bar{X} = 4.64$) รองลงมา ได้แก่ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้การประชาสัมพันธ์ ($\bar{X} = 4.62$) รองลงมา ได้แก่ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้การส่งเสริมกิจกรรม ($\bar{X} = 4.47$) และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้การสนับสนุน ($\bar{X} = 4.30$)

๕.๑.๓ กระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชนตามวิถีพุทธ

จากการวิจัยครั้งนี้ ใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการวิจัยเพื่อนำมาพัฒนาการรูปแบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชนตามวิถีพุทธ จากการศึกษา พบว่า กระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชนตามวิถีพุทธของชุมชนบ้านตะ ตำบลบ้านแลง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ประกอบด้วย

๑) การจัดการบนพื้นฐานความเชื่อ วิถีชุมชนหรือวิถีประเพณีเป็นการดำเนินชีวิตบนหลักจารีตอันเป็นบรรทัดฐานที่กำหนดให้แก่สมาชิกในสังคมเพื่อนำไปสู่การประพฤติปฏิบัติ โดยคนในสังคมนั้นถือว่าแบบแผนการปฏิบัติดังกล่าวเป็นสิ่งดีสิ่งงาม ผู้ละเมิดเป็นคนผิดคนชั่ว หลักจารีตประเพณีในชุมชน

๒) การใช้วิถีชีวิตชุมชน ที่อิงอาศัยประเพณีและความเชื่อที่ให้การเคารพ นับถือผี เกิดประเพณีในการขนานต่อสิ่งศักดิ์อันเป็นเทพอารักษ์พื้นป่าชุมชนที่ประพฤติปฏิบัติกันอยู่เป็นประจำทุกปี

๓) การใช้ทุนทางสังคม ที่มีความอุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติอันเป็นแห่งกำเนิดน้ำที่เกิดเองตามธรรมชาติ ชุมชนให้ความสำคัญและมีความร่วมมือที่จะพัฒนาชุมชนจากการเล็งเห็นถึงคุณค่าของธรรมชาติที่มีต่อชุมชน

๔) การสร้างคุณค่า สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่อยู่รอบตัวมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของคน พืช และสัตว์ การตระหนักถึงคุณค่าของธรรมชาติที่มีต่อชุมชน

๕) การอนุรักษ์ ส่งเสริมและมุ่งเน้นให้ร่วมกันดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติ โดยมีรูปแบบกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา กฎกติกาสังคม ที่คอยปกป้องรักษาไม่ให้เกิดการทำลายทรัพยากรชุมชน

๖) การกำหนดกติกาสังคม แบบแผนการประพฤติปฏิบัติ มิให้ผู้ใดฝ่าฝืน หากกระทำผิดจะต้องมีการรับโทษตามกฎหมายชุมชนหรือการลงประชามติจากความเห็นคนในชุมชน

๗) การสร้างจิตสำนึกให้กับคนรุ่นใหม่ มุ่งเน้นส่งเสริม ปลูกสร้างจิตสำนึกให้แก่เยาวชนในชุมชนได้มีความรู้ สร้างความเข้าใจถึงคุณค่าทรัพยากรธรรมชาติและแนวทางการอนุรักษ์

จากการศึกษาผลการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชนตามวิถีพุทธในจังหวัดลำปาง จะเห็นได้ว่าชุมชนมีความรู้ ความเข้าใจจากความเชื่อเกี่ยวกับธรรมชาติที่มีผลต่อการดำเนินชีวิต สังคมและประเทศชาติ ตระหนักและปลูกจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชนและผลักดันให้เกิดเป็นชุมชนต้นแบบ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่คนทั่วไป

๕.๒ อภิปรายผล

การอภิปรายผลการวิจัยครั้งนี้ เป็นแนวทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชนตามวิถีพุทธในจังหวัดลำปาง โดยผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงประเด็นที่สำคัญและนำมาอภิปรายผล ดังนี้

การบริหารจัดการทรัพยากรทางธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะตามวิถีพุทธเป็นการสร้างความสุขให้เกิดขึ้นอย่างแท้จริงทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจและปัญญา การสร้างความสมดุลระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติที่มีความสมดุลในมิติต่างๆ อาทิ ความสมดุลระหว่างการพัฒนาทางด้านกายและจิตใจ ความสมดุลระหว่างเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม การจัดการทรัพยากรธรรมชาติจึงเป็นการสร้างความสุขที่ตอบสนองความต้องการของตนเอง ชุมชนและสังคมจากความสัมพันธ์กันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ เป็นป่อเกิดความสุขทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ โดยอาศัยปัญญาร่วมกันพิจารณาในทรัพยากรในชุมชน เพื่อให้เป็นการพัฒนาอย่างแท้จริงที่มีผลต่อความสุขของบุคคล ชุมชนและประเทศชาติ นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้พบว่า การบริหารจัดการทรัพยากรทางธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะตามวิถีพุทธในจังหวัดลำปางมีรูปแบบและกระบวนการ ดังนี้

การจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชนคือความสัมพันธ์ระหว่างนิเวศวิทยาเชิงพุทธ (Buddhist Ecology) กับทุนทางสังคม/ทรัพยากรธรรมชาติ (Social Capital) จากการดูแลรักษาป่าไม้ผ่านพิธีกรรมและความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ที่เกื้อหนุนต่อการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน ส่งผลให้คนในชุมชนได้เข้าใจและเล็งเห็นสิ่งสำคัญต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติบนทุนทางสังคมผ่านพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ดังนี้

- **คุณค่า (Valuable)** ทรัพยากรทางธรรมชาติถือว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่า ชุมชนตระหนักถึงผลกระทบจากภัยทางธรรมชาติ เช่น ไฟป่า น้ำท่วม ฯลฯ และส่งผลต่อการประกอบอาชีพของชุมชน และชุมชนใกล้เคียงได้รับความเดือดร้อนด้วย การเกื้อกูลอาศัยระหว่างธรรมชาติกับมนุษย์ทำให้ชุมชนเกิดตระหนักเห็นถึงคุณค่าในการสร้างเกิดความสมดุลต่อธรรมชาติและสังคม

- **คติ/ความเชื่อ (Thinking/Faithfulness)** คติ/ความเชื่อท้องถิ่นถือว่าเป็นกรอบและแนวทางในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เพราะความเกรงกลัวต่อสิ่งศักดิ์ ภูมิ ปีสาง จนชุมชนให้การเคารพและเป็นแนวทางการอนุรักษ์ผ่านพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาหรือพิธีกรรมของชุมชน

- **วิถีชีวิตชุมชน (Social Folk)** คุณค่าและคติความเชื่อมีบทบาทสำคัญต่อการจัดการทรัพยากรป่าไม้ ทั้งในด้านประกอบอาชีพ ความเชื่อดั้งเดิมที่มีความสัมพันธ์กลมกลืนกันระหว่างธรรมชาติกับสังคม นอกจากนั้นรูปแบบการดำเนินชีวิตที่ได้รับผลจากคุณค่าและคติความเชื่อยังส่งผลต่อการจัดการทรัพยากรป่าชุมชน ดังนี้

๑) **ระเบียบ/กฎ/กติกาสังคม (Rule, Role and Social Role)** ระเบียบและบรรทัดฐานทางสังคมที่ร่วมกันประพฤติปฏิบัติย่อมมีผลต่อการจัดการทรัพยากรทางธรรมชาติในชุมชน เป็นแนวทางการอนุรักษ์ทรัพยากรให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลบนพื้นฐานทุนทางสังคม

๒) **การมีส่วนร่วม (Participation)** การพัฒนาชุมชนปัจจัยหลักคือการร่วมมือของคนในชุมชนเพื่อป้องกันมิให้เกิดความเข้าใจผิด ขัดความขัดแย้ง สร้างความเห็นตรงกัน

๓) **การอนุรักษ์ของชุมชน (Social Conservation)** การอนุรักษ์เพื่อให้เกิดความอุดมสมบูรณ์เพิ่มมากขึ้นทั้งการดูแลรักษา โดยอาศัยพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา การปลูกป่าเพิ่มเติม และการสร้างกติกาสังคมให้การควบคุมดูแลมิให้เกิดการบุกรุกหรือทำลายทรัพยากร

๔) **การปลูกจิตสำนึก/สร้างจิตสำนึก (Awareness)** คุณค่าทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีผลกระทบต่อมนุษย์ทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ โดยการปลูกฝังให้เยาวชนคนรุ่นหลังได้มีความรู้ความเข้าใจและเกิดความหวงแหนต่อทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนตนเอง

การดำเนินวิถีชีวิตจากการตระหนักคุณค่า ความเชื่อ ส่งผลให้การดำเนินชีวิตของชุมชนได้สร้างกฎ กติกาในการอยู่ร่วมกันในการดูแลรักษาป่าไม้ และมุ่งเน้นทุกคนได้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชุมชน ปลูกจิตสำนึกและสร้างจิตสำนึกแก่ชุมชนและเยาวชนได้เรียนรู้และเข้าใจ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชนอยู่ ๓ ประการ คือ

๑) **การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecological Tourism)** ความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติถือได้ว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศวิทยา ทำให้เกิดรายได้ภายในชุมชน เช่น การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การขายสินค้าพื้นเมืองแก่นักท่องเที่ยว และเป็นการให้ความรู้แนวทางการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

๒) **การพัฒนาระบบนิเวศยั่งยืน (Sustainable Ecological Development)** การพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติอันเป็นทุนทางสังคม โดยมีการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนที่ตระหนักเห็นถึงความสำคัญทางธรรมชาติจนเป็นชุมชนต้นแบบที่ให้ความรู้เชิงนิเวศแก่นักท่องเที่ยวหรือคนทั่วไป โดยมีรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวิทยาแบบยั่งยืน รักษาธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ไม่ทิ้งขยะมูลฝอย เศษอาหารหรือการทำลายขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่นที่มีต่อธรรมชาติ เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อชุมชนและธรรมชาติ

๓) **สุขภาวะเชิงพุทธ (Buddhist Health)** การสร้างความสุขทางพระพุทธศาสนาเป็นการสร้างความสมดุลระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ เพื่อให้เกิดความสุขอันเป็นความรูปทางด้านร่างกาย จิตใจและสติปัญญา เมื่อชุมชนเข้าใจและดำเนินชีวิตอย่างถูกต้องย่อมทำให้ชุมชนและสังคมนั้นเป็น “การจัดการทรัพยากรกับการสร้างสุขภาวะที่ยั่งยืน (Resource Management and Making Sustainable Health)” จากการจัดการเชิงพุทธนิเวศกับต้นทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชน ยังประโยชน์สุขทั้งทางกาย ทางใจและปัญญา เป็นแนวทางการพัฒนาตนเอง สังคมและประเทศชาติ

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

การวิจัย“การจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชนตามวิถีพุทธในจังหวัดลำปาง” ผลการวิจัยครั้งนี้ ถือเป็นประโยชน์ต่อสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติที่มีทุนทางสังคมและเป็นการดำรงชีวิตที่สัมพันธ์กันระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะผลการวิจัย ดังนี้

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

- ๑) ส่งเสริมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อให้ชุมชนเกิดความหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชนตนเอง
- ๒) ส่งเสริมและพัฒนาสิ่งแวดล้อมในชุมชน เพื่อให้เกิดระบบนิเวศที่สมบูรณ์
- ๓) ส่งเสริมการทำงานร่วมกันหน่วยงาน องค์กรทั้งภาครัฐและเอกชนมากยิ่งขึ้น เพื่อให้เข้าใจและเล็งเห็นถึงการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะตามวิถีพุทธ
- ๔) ส่งเสริมชุมชนให้เกิดจิตสำนึกต่อธรรมชาติ ร่วมมือกันดูแล รักษาและป้องกันมิให้เกิดการทำลายทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนตนเอง

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

แนวทางเพื่อให้เกิดเป็นรูปธรรมในการส่งเสริมการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชนตามวิถีพุทธในจังหวัดลำปาง คือ

- ๑) ควรประสานกับหน่วยงาน องค์กรทั้งภาครัฐและเอกชนให้มีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชนตามวิถีพุทธในจังหวัดลำปาง
- ๒) ควรมีการจัดทำแผนส่งเสริมให้มีการปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่อง ชัดเจน และสรรหางบประมาณในการส่งเสริม สนับสนุนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชนตามวิถีพุทธในจังหวัดลำปาง รวมถึงการติดตามผลและประเมินผล
- ๓) ควรมีการทำงานร่วมกับองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชนมากยิ่งขึ้น เพื่อทุกภาคส่วนได้เข้าใจและเห็นคุณค่าการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีผลต่อการดำเนินชีวิต ชุมชน สังคมและประเทศชาติ
- ๔) ควรมีแรงกระตุ้นเพื่อให้สร้างชุมชนต้นแบบในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชนตามวิถีพุทธในจังหวัดลำปาง
- ๕) ควรมีการศึกษาดูงานในพื้นที่ที่มีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีลักษณะเหมือนกันหรือคล้ายคลึงกัน เพื่อวิเคราะห์หารูปแบบและแนวทางในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม
- ๖) ควรมีการส่งเสริมเชิงปฏิบัติการแก่ชุมชนอย่างต่อเนื่อง และให้ครอบคลุมทุกพื้นที่

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

- ๑) ควรมีการศึกษาวิจัยเปรียบเทียบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชนในแต่ละพื้นที่
- ๒) ควรมีการศึกษาวิจัยเพิ่มเติมเพื่อพัฒนารูปแบบที่เหมาะสมกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชนตามวิถีพุทธในจังหวัดลำปาง เฉพาะพื้นที่ที่ตระหนักถึงคุณค่าของสิ่งแวดล้อมเพื่อนำไปสู่การสร้างชุมชนต้นแบบต่อไป
- ๓) ควรมีการศึกษาวเคราะห์เปรียบเทียบปัจจัยในแต่ละพื้นที่ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชนตามวิถีพุทธ เพื่อให้เห็นความแตกต่างทางด้านปัจจัยเงื่อนไข และรูปแบบในการดำเนินงานในแต่ละพื้นที่

บรรณานุกรม

๑. ภาษาบาลี – ไทย:

๑.๑ ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเดปีฎก ๒๕๐๐.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

๑.๒ ข้อมูลทุติยภูมิ

๑.๒.๑ หนังสือ

เกษม จันทรแก้ว และคณะ. สิ่งแวดล้อมเทคโนโลยีและชีวิต. กรุงเทพมหานคร:
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๑.

_____. วิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๔.

_____. วิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม. กรุงเทพมหานคร : อักษรสยามการพิมพ์, ๒๕๓๗.

โกมล แพรกทอง. ป่าชุมชนในประเทศไทย. กรุงเทพฯ: ฝ่ายส่งเสริมและพัฒนาป่าชุมชน กองจัดการ
ที่ดินป่าสงวนแห่งชาติ กรมป่าไม้, ๒๕๓๓.

คณะกรรมการแผนกตำรา. มังคลัตถทีปนีแปล เล่ม ๑. พิมพ์ครั้งที่ ๑๕. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏ
ราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

ฉลาดชาย ระมิตานนท์และคณะ. “ป่าชุมชนภาคเหนือ” ป่าชุมชนในประเทศไทย: แนวทางการพัฒนา
เล่ม ๒, พิมพ์ครั้งที่ ๒. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๖.

ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ และคณะ. พระพุทธศาสนาเพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติ. กรุงเทพมหานคร:
อักษรการพิมพ์, ๒๕๓๙.

ติช นัท ฮันท์ (Thich Nhat Hanh). ศานติในเรื้อนใจ, แปลโดย ชีระเดช อุทัยวิทยารัตย์. พิมพ์ครั้งที่
๕. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๕๐.

ธีระพล อรุณะกสิกรและคณะรวบรวม. พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม
แห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๓๕. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิญญูชน, ๒๕๔๒.

นิวัติ เรืองพานิช. การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพมหานคร : เฉลิมชาญการ
พิมพ์, ๒๕๒๘.

ป. ปลงสมบุญ. พจนานุกรม มคอ-ไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๒. ไม่ปรากฏที่พิมพ์และปีที่พิมพ์.

ประเวศ วะสี. การจัดการความรู้ : กระบวนการปลดปล่อยมนุษย์สู่ศักยภาพ เสรีภาพ และ
ความสุข. กรุงเทพมหานคร : สถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม, ๒๕๔๘.

_____. สุขภาวะทางจิต สุขภาวะทางจิตวิญญาณ. หมอชาวบ้าน, ๒๕๔๐.

ประสพสุข พันธุ์ประยูร. บทบาทพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในจังหวัดภาคเหนือของ
ประเทศไทย. เชียงใหม่: ศูนย์วิชาการมหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๕.

พนัส ทศนียานนท์. ๒๕๔๐ อ้างถึงใน กนกวรรณ วงศ์วี.ความเคลื่อนไหวของสิทธิชุมชนตาม
กฎหมายไทย,พื้นที่และมุมมอง: เรื่องของไท (ย) ถึงสากล วารสารไทยคดีศึกษา. ๔(๑,
๒๕๕๐): ๒๓๙.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). คนไทยกับป่า. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, ๒๕๓๗.

_____. การพัฒนาที่ยั่งยืน, พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิ
โกลบอลคิมทอง, ๒๕๔๒.

_____. พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑.
กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส.อาร์.พรินต์ติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๘.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑.
กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส.อาร์.พรินต์ติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๘.

พระมหาจรรยา สุทธิญาณ. พุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๓๖.

พระมหาสุภา อุทโท. บทบาทของพระสงฆ์: ผู้นำสังคมในการอนุรักษ์มรดกศิลปวัฒนธรรมไทย.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๘.

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมมจิตโต). ธรรมะกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม. กรุงเทพมหานคร: บริษัท
สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๘.

พะยอม วงศ์สารศรี. องค์การและการจัดการ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุภา จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า
๓๘.

มณฑล จำเริญพลฤกษ์. วนศาสตร์ชุมชน. เอกสารประกอบการพิจารณาหลักสูตร KUFF/LAO/SIDA
Social Forestry. กรุงเทพฯ: คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๓๕.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๑ ตอน ๑. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์
มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

มานพ นักการเรือน. พระพุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อมศึกษา. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย, ๒๕๔๖.

วิชัย เทียนน้อย. การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อักษรวัฒนา, ม.ป.ป.

วินัย วีระวัฒนานนท์. วิกฤตสิ่งแวดล้อมทางต้นแห่งการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร:
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐.

ศิริวรรณ เสรีรัตน์และคณะ. องค์การและการจัดการ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พัฒนาการศึกษา,
๒๕๓๙.

สมพร เทพสิทธา. ศาสนากับสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพมหานคร: สมชายการพิมพ์, ๒๕๓๗.

สมยศ นาวิการ. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการบริหาร. กรุงเทพฯ: ดวงกมล, ๒๕๓๖.

สมศักดิ์ สุขวงศ์. ป่าชุมชนศูนย์ฝึกอบรมวนศาสตร์ชุมชนแห่งภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก. กรุงเทพฯ :
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๐.

สร้อยดี ราชกุลชัย. การวางแผนและการควบคุมทางการบริหาร. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จามจุรี, ๒๕๔๓.

สร้อยตระกูล อรรถมานะ. พฤติกรรมองค์การ: ทฤษฎีและการประยุกต์. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๕.

เสน่ห์ จามริก. ป่าชุมชนในประเทศไทย : แนวทางการพัฒนา เล่ม ๑ : ป่าฝนเขตร้อนกับภาพรวม
ของป่าชุมชนในประเทศไทย. กรุงเทพฯ: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, ๒๕๓๖.
อเนก นาคะบุตร. ข่าวสารข้อมูลกับความยั่งยืนของการพัฒนา: ในคนกับดิน น้ำ ป่า จุดเปลี่ยนแห่ง
ความคิด. กรุงเทพฯ: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, ๒๕๓๖.
อานันท์ กาญจนพันธุ์. สิทธิการเข้าถึงทรัพยากร: ในชุดโครงการกับการจัดการทรัพยากร.
กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๔๒.

๑.๒.๒. วารสาร

นิเวศน์ อรุณเบิกฟ้า. “การจัดการทรัพยากรป่าชายเลน”, วารสารวิชาการคณะมนุษยศาสตร์และ
สังคมศาสตร์, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑ (ม.ค. – มิ.ย. ๒๕๕๓): หน้า ๒๕-๒๗.
พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาส อินทปัญโญ). พระสงฆ์กับการอนุรักษ์ป่า. ในนิตยสารเสขิยธรรม ปีที่ ๒
ฉบับที่ ๙ (มกราคม-กุมภาพันธ์, ๒๕๓๕) หน้า ๑๘.
พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). “สุขภาวะองค์กรรวมแนวพุทธ”, พุทธจักร, ปีที่ ๕๙ ฉบับที่ ๑๑
(พฤศจิกายน ๒๕๔๘), หน้า ๕-๑๐.
พระมหาประพนธ์ ศุภสร. “พระวินัยกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม: ศึกษา
เฉพาะกรณีพระวินัย ๒๒๗ ข้อในพระไตรปิฎกและอรรถกถา”. พ.ส.ล., ปี ที่ ๓๑ ฉบับที่
๒๑๑ (พฤษภาคม- มิถุนายน, ๒๕๔๑), หน้า ๑๖.

๑.๒.๓. งานวิจัย

ณพวงศ จันจุฬา. “โครงการวิจัยการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการลุ่มน้ำสายบุรี
กรณีศึกษา : การจัดการน้ำแบบรัฐและแบบชาวบ้านในพื้นที่ตำบลกาเยาะมาตี อำเภอบาเจาะ
จังหวัดนราธิวาส”. รายงานการวิจัย. สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการ
วิจัย (สกว.), ๒๕๕๒.
ณัฐวรรณ สุนทรวริทธิโชติ. “การศึกษาสภาพปัญหาสิ่งแวดล้อมในเขตตำบลสามัคคี:
กรณีศึกษา ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของ
ประชาชน”, รายงานการวิจัย. กองทุนวิจัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา,
๒๕๕๖.
ประสพสุข พันธุ์ประยูร. “บทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในจังหวัดภาคเหนือ
ของประเทศไทย”. รายงานการวิจัย. สถาบันวิจัยสังคม: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๖.
พระใบฎีกาสุพจน์ ตปสีโล. “ศึกษากระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมของ
องค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี”, งานการวิจัย. พระนครศรีอยุธยา: สถาบันวิจัย
พุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

๑.๒.๔ สัมภาษณ์

พระอธิการสมพงษ์ ฐิตคุโณ อายุ ๔๕ พรรษา ๕ เจ้าอาวาสวัดบ้านแตะ ตำบลบ้านแลง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง สัมภาษณ์. ๒๕ มิถุนายน ๒๕๖๐.

นายสะอาด เป็นกล นายกองค้การบริหารส่วนตำบลบ้านแลง ตำบลบ้านแลง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง สัมภาษณ์. ๒๕ มิถุนายน ๒๕๖๐.

นายทองคำ เมหา อายุ ๕๘ ปี ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๖ บ้านเลขที่ ๒๕๓/๒ หมู่ที่ ๖ ตำบลบ้านแลง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง. ๒๕ มิถุนายน ๒๕๖๐

นายสมนึก เป็นกล อายุ ๔๗ ปี บ้านเลขที่ ๓๐๙ หมู่ ๑๑ บ้านแตะ ตำบลบ้านแลง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง สัมภาษณ์. ๒๕ มิถุนายน ๒๕๖๐.

นางแสงทิพย์ ทำดี อายุ ๔๗ ปี สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านแลง บ้านเลขที่ ๒๕๒ หมู่ ๖ บ้านแตะ ตำบลบ้านแลง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง สัมภาษณ์. ๒๕ มิถุนายน ๒๕๖๐.

นางยอด แก้วหล้า อายุ ๖๘ ปี บ้านเลขที่ ๒๙๙ หมู่ ๖ บ้านแตะ ตำบลบ้านแลง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง สัมภาษณ์. ๒๕ มิถุนายน ๒๕๖๐.

นางกิ่ง แก้วหล้า อายุ ๕๖ ปี ประธานกลุ่มอาชีพไม้กวาด บ้านเลขที่ ๒๙๗ หมู่ ๖ บ้านแตะ ตำบลบ้านแลง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง สัมภาษณ์. ๒๕ มิถุนายน ๒๕๖๐.

นางศรีวรรณ เมหา อายุ ๕๗ ปี อาชีพทำสวน กลุ่มสมาชิกอาชีพไม้กวาด บ้านเลขที่ ๒๕๓/๑ หมู่ ๖ บ้านแตะ ตำบลบ้านแลง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง สัมภาษณ์. ๒๕ มิถุนายน ๒๕๖๐.

นางนก แก้วหล้า อายุ ๖๖ ปี บ้านเลขที่ ๒๖๗ หมู่ ๖ บ้านแตะ ตำบลบ้านแลง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง สัมภาษณ์. ๒๕ มิถุนายน ๒๕๖๐.

นางอรุณี เครือนนชัย อายุ ๔๙ ปี อาชีพเสริมสวย บ้านเลขที่ ๑๔๖ หมู่ ๖ บ้านแตะ ตำบลบ้านแลง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง สัมภาษณ์. ๒๕ มิถุนายน ๒๕๖๐.

นายสมศักดิ์ ยะนาวงค์ อายุ ๖๕ ปี บ้านเลขที่ ๑๔๒ หมู่ ๖ อดีตผู้ใหญ่บ้านแตะ ดำรงมา ๑๐ ปี บ้านแตะ ตำบลบ้านแลง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง สัมภาษณ์. ๒๕ มิถุนายน ๒๕๖๐.

นางขันคำ ยะนาวงค์ อายุ ๖๒ ปี อาชีพทำสวน สมาชิกกลุ่มอาชีพไม้กวาด บ้านเลขที่ ๑๔๒ หมู่ ๖ บ้านแตะ ตำบลบ้านแลง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง สัมภาษณ์. ๒๕ มิถุนายน ๒๕๖๐.

นายประเสริฐ มีครัว อายุ ๖๖ ปี อาชีพทำไร่ อดีตผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ประธานกลุ่มอนุรักษ์ป่า บ้านเลขที่ ๒๔๙/๑ หมู่ ๖ บ้านแตะ ตำบลบ้านแลง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง สัมภาษณ์. ๒๕ มิถุนายน ๒๕๖๐.

นางบัวเขียว มีครัว อายุ ๕๙ ปี อาชีพทำไร่ สมาชิกกลุ่มอาชีพไม้กวาด บ้านเลขที่ ๒๔๙/๑ หมู่ ๖ บ้านแตะ ตำบลบ้านแลง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง สัมภาษณ์. ๒๕ มิถุนายน ๒๕๖๐.

นางเนตร แก้วหล้า อายุ ๖๔ ปี บ้านเลขที่ ๑๔๑/๑ อาชีพทำไร่ กลุ่มอาชีพไม้กวาด บ้านแตะ ตำบลบ้านแลง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง สัมภาษณ์. ๒๕ มิถุนายน ๒๕๖๐.

นางพิน ยะนาวงค์ อายุ ๕๐ ปี บ้านเลขที่ ๒๗๐/๑ หมู่ ๖ อาชีพค้าขาย บ้านแตะ ตำบลบ้านแลง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง สัมภาษณ์. ๒๕ มิถุนายน ๒๕๖๐.

นายนวล นันตา อายุ ๘๗ ปี บ้านเลขที่ ๒๓๖ หมู่ ๖ บ้านแตะ ตำบลบ้านแลง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง สัมภาษณ์. ๒๕ มิถุนายน ๒๕๖๐.

นางฟอง นันทา อายุ ๘๔ ปี บ้านเลขที่ ๒๗๖ หมู่ ๖ บ้านตะ ต่าบลบ้านแลง อำเภอเมือง จังหวัด
ลำปาง สัมภาษณ์. ๒๕ มิถุนายน ๒๕๖๐.

๑.๒.๕ อิเล็กทรอนิกส์

World Health Organization. (๑๙๔๖). <http://www.who.int/about/definition/en/print.html>
(สืบค้นเมื่อ ๒ มิถุนายน ๒๕๕๕).

<http://www.sirinun.com/lesson2/a5.php> (สืบค้นเมื่อวันอังคาร ที่ ๒๒ เมษายน ๒๕๕๘).

<http://www.sirinun.com/lesson2/a7.php> (สืบค้นเมื่อ วันอังคาร ที่ ๒๒ เมษายน ๒๕๕๘).

<http://www.sirinun.com/lesson2/a6.php> (สืบค้นเมื่อ วันอังคาร ที่ ๒๒ เมษายน ๒๕๕๘).

<http://www.sirinun.com/lesson2/a8.php> (สืบค้นเมื่อ วันอังคาร ที่ ๒๒ เมษายน ๒๕๕๘).

<http://www.sirinun.com/lesson2/a9.php> (สืบค้นเมื่อ วันอังคาร ที่ ๒๒ เมษายน ๒๕๕๘).

<http://www.moph.go.th/ops/thp/thp/index.php> (สืบค้นเมื่อ วันอังคาร ที่ ๒๒ เมษายน
๒๕๕๘).

http://www.elearning.msu.ac.th/opencourse/0701501/Unit01/un01_03.htm (สืบค้นเมื่อ
วันอังคาร ที่ ๒๒ เมษายน ๒๕๕๘).

๒. ภาษาอังกฤษ

๒.๑ Books

Cambridge International Dictionary of English, Cambridge University, ๑๙๙๕.

Encyclopedia Britanica (๑๙๘๘ม ๑๖.๖๖๓). อ้างถึงใน พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). การพัฒนาที่
ยั่งยืน. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๔๒.

Margaret Koester, *Conversations with Archangel Michael*. USA: Infinity Publishing,
๒๐๐๖.

J.A. Simpson and E.S.C.Weiner. *The Oxford English Dictionary*. Second edition V๕.
UK: Oxford University Press, ๒๐๐๔.

ภาคผนวก ก
บทความการวิจัย

การจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชนตามวิถีพุทธในจังหวัดลำปาง
The Management on Natural Resources and Buddhist Community
Health in Lampang Province

สมจันท์ ศรีปรัชยานนท์*

บทคัดย่อ

การวิจัยฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) เพื่อศึกษาแนวคิดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับสุขภาวะตามวิถีพุทธ ๒) เพื่อศึกษากระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะในชุมชนตามวิถีพุทธ ๓) วิเคราะห์การจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะในชุมชนตามวิถีพุทธของจังหวัดลำปาง โดยวิธีการสุ่มตัวอย่างกลุ่มประชากร ๕๓ คนและสัมภาษณ์เชิงลึก องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น ผู้นำชุมชนและประชาชน เพื่อนำมาวิเคราะห์ถึงการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชนตามวิถีพุทธ

ผลการศึกษาวิจัยพบว่า

การบริหารจัดการทรัพยากรทางธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะตามวิถีพุทธเป็นการสร้างความสุขให้เกิดขึ้นอย่างแท้จริงทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจและปัญญา การสร้างความสมดุลระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติที่มีความสมดุลในมิติต่างๆ อาทิ ความสมดุลระหว่างการพัฒนาทางด้านกายและจิตใจ ความสมดุลระหว่างเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม การจัดการทรัพยากรธรรมชาติจึงเป็นการสร้างความสุขที่ตอบสนองความต้องการของตนเอง ชุมชนและสังคมจากความสัมพันธ์กันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ เป็นบ่อเกิดความสุขทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ โดยอาศัยปัญญาร่วมกันพิจารณาในทรัพยากรในชุมชน เพื่อให้เป็นการพัฒนาอย่างแท้จริงที่มีผลต่อความสุขของบุคคล ชุมชนและประเทศชาติ นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้พบว่า ยังปัจจัยที่มีต่อการบริหารจัดการทรัพยากรทางธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะตามวิถีพุทธในจังหวัดลำปาง

จากการศึกษาพบว่ามีปัจจัยที่มีผลการบริหารจัดการทรัพยากรทางธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะตามวิถีพุทธคือความสัมพันธ์ระหว่างนิเวศวิทยาเชิงพุทธ (Buddhist Ecology) กับทุนทางสังคม/ทรัพยากรธรรมชาติ (Social Capital) ที่เกื้อหนุนต่อวิถีชีวิตชุมชนผ่านพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา โดยการจัดการทรัพยากรธรรมชาติชุมชนจะต้องประกอบด้วย

คุณค่า (Valuable) ตระหนักถึงผลกระทบจากภัยทางธรรมชาติที่จะส่งผลกระทบต่อชุมชน ทำให้ชุมชนเกิดตระหนักเห็นถึงคุณค่าในการสร้างเกิดความสมดุลต่อธรรมชาติและสังคม

คติ/ความเชื่อ (Thinking/Faithfulness) อันเป็นกรอบและแนวทางในการอนุรักษ์ผ่านพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาหรือพิธีกรรมของชุมชน

คุณค่าและความเชื่อทำให้เป็นแนวทางการปฏิบัติหรือวิถีชีวิตชุมชน (Social Folk) ซึ่งเป็นรูปแบบการดำเนินชีวิตที่ได้รับผลจากคุณค่าและคติความเชื่อ อีกทั้งยังส่งผลต่อการจัดการทรัพยากรป่าชุมชน ดังนี้ ๑) กติกาสังคม (Social Role) ระเบียบและบรรทัดฐานทางสังคมที่ร่วมกันต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรบนพื้นฐานทุนทางสังคม ๒) การมีส่วนร่วม (Participation) ป้องกันมิให้เกิดความ

* อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

เข้าใจผิด ขจัดความขัดแย้ง สร้างความเห็นตรงกัน ๓) การอนุรักษ์ของชุมชน (Social Conservation) อาศัยพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา การปลูกป่าเพิ่มเติม และการสร้างกตีกาสังคมให้การควบคุมดูแลมิให้เกิดการบุกรุกหรือทำลายทรัพยากร ๔) การปลูกจิตสำนึก/สร้างจิตสำนึก (Awareness) สร้างความรู้ ความเข้าใจแก่เยาวชนให้เกิดความห่วงแหนต่อทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนตนเอง นอกจากนี้ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชนประกอบเป้าหมายอยู่ ๓ ประการ คือ ๑) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecological Tourism) เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศวิทยา ทำให้เกิดรายได้แก่ชุมชนและเป็นการให้ความรู้แนวทางการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ๒) การพัฒนาระบบนิเวศยั่งยืน (Sustainable Ecological Development) รักษาธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ไม่ทิ้งขยะมูลฝอย เศษอาหารหรือการทำลายขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่นที่มีต่อธรรมชาติ เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อชุมชนและธรรมชาติ และ ๓) สุขภาวะเชิงพุทธ (Buddhist Health) การสร้างความสมดุลระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ เพื่อให้เกิดความสุขอันเป็นความรูปทางด้านร่างกาย จิตใจและสติปัญญาและเป็น “การจัดการทรัพยากรกับการสร้างสุขภาวะที่ยั่งยืน (Resource Management and Making Sustainable Health)”

ดังนั้น การจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชนตามวิถีพุทธถือได้ว่าเป็นแนวสร้างความสมดุลต่อบุคคล ชุมชน สังคมและประเทศชาติ โดยการตระหนักถึงคุณค่าและสร้างจิตสำนึกต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชนจากภูมิปัญญาของบรรพบุรุษที่สร้างรูปแบบการดำเนินกิจกรรมจนกลายเป็นวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามในชุมชน

คำหลัก : การจัดการทรัพยากร, สุขภาวะชุมชน, วิถีพุทธ

ABSTRACT

The purposes of this research are: 1) To study the concept of natural resource management on the Buddhist Way 2) To study the process of natural resource management and the enhancing to community health on the Buddhist Way. 3) An analyze natural resource management and community health in Lampang Province. This Research is used the quantitative and qualitative Method. The sampling researching are the leaders, organizations and local government in the city of Lampang Province by using 53 populations of sampling and in depth interview Local government, leader in community and population who are involved for analyzing to the process of natural resource management and the enhancing to community health on the Buddhist Way

The result of study is found that:

The natural resources management and the enhancing to community healthy on Buddhist way is the creating the happiness on a real joyfulness on the body, mind and wisdom. To make the balancing on human and nature as well as on other dimensions such as; balancing between physical and mental development, balancing

between economic, society and environment so it can be made and demanded to individual, community and social need that are related between human and nature. The happiness of physical and mind are regarded to wisdom on consideration in community resources for real developing and to be impacted to individual community and nation. In addition, the researcher found that the factors are affected to the natural resources management and the enhancing to community healthy on Buddhist Way in Lampang Province.

The management on natural resources and enhancing the community health on Buddhist Way is the relation between Buddhist Ecology and Social Capital that supports to human life in community by using Buddhist rituals. These relations can be composed as;

Valuable is the consideration of the nature's impacting that can be used for making the value in community and making the balance of nature and society.

Thinking or Faithfulness is the role that using to Buddhist ritual or social ritual.

The valuation and faithfulness are the way to practice and social folk as we as impacting to management of community forest namely; 1) Social Role is the role and social convention to conserve the social capital 2) Participation is the right understanding, protecting the misunderstanding and release the problem in community 3) Social Conservation are the Buddhist ritual, cultivating trees and social role for performing and protecting the resource in community and 4) Awareness; getting the right information and making the right understanding to youth in the resource. However, there are three purposes of the resource management and making communities' health as; 1) Ecological Tourism; developing the process of conservation to be on ecological tourism that can be gotten the income and getting information to others 2) Sustainable Ecological Development; to keep and clean the environment in community as not throws the dust, keeping the social culture and 3) Buddhist Health to make the balance between human and nature for making the happiness on physical, mental and wisdom that can be called the "Resource Management and Making Sustainable Health."

So, the management on natural resources and enhancing the community health on Buddhist Way is the process for making balance to individual, community, society and nation. It should be considered the nature's value and making the awareness for keeping the environment on the local knowledge that was be been the social culture in the present time.

Key Word: of natural resource management, Community Health, Buddhist Way.

๑. คำนำ

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนั้นถือได้ว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่าต่อสิ่งมีชีวิตทุกชนิดในโลก เพราะทุกชีวิตล้วนเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมาจากธรรมชาติ คือ ป่าและอาศัยป่านั้นในการพัฒนาการเรียนรู้ รวมถึงการสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ ให้เกิดเป็นวัฒนธรรมอันดีงามของแต่ละสังคม นอกจากนั้นมนุษย์และสัตว์ทั้งหลายต่างก็อาศัยประโยชน์จากป่าในการดำรงชีวิตและการสืบพันธุ์ ดังนั้น เราจะพบว่ามนุษย์และสัตว์ต่างมีความสัมพันธ์กับป่าอย่างใกล้ชิดและจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องการฟื้นฟู การรักษา ป้องกันหรือสงวน^{๑๑๒} ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้อยู่กับสังคม

สำหรับพระพุทธศาสนาในฐานะที่เป็นองค์กรทางศาสนาก็มีพัฒนาการทั้งด้านความเป็นมา และมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับป่าไม่แตกต่างไปจากสิ่งมีชีวิต หรือองค์กร หรือสังคมอื่น ๆ ดังจะพบว่า การแสวงหาโมกขธรรม คือ การหลุดพ้นขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น ก็ทรงเริ่มต้นที่การมุ่งตรงสู่ป่าเพื่ออาศัยความสงบจากป่าในการพัฒนาจิต หรือแม้กระทั่งการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าก็ทรงประกาศพระสัจธรรมก็ทรงแสดง ณ ท่มกลางแห่งป่า คือ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน^{๑๑๓} แม้แต่วัดหรืออารามเป็นที่พักอาศัยของพระสงฆ์ทั้งหลายก็ล้วนแต่อยู่ในป่า โดยเฉพาะการกำหนดเขตในการทำกิจของสงฆ์ก็ต้องกำหนดเอาชายป่าเป็นสำคัญ^{๑๑๔} ทั้งนี้ก็เพราะการอยู่ในป่านั้นย่อมถือว่าเป็นวัตรที่ดีในการพัฒนาจิตใจตนเองตามหลักของการธุดงค์วัตร^{๑๑๕} ดังนั้น เราจึงจะพบว่าพระพุทธศาสนามีความผูกพันกับธรรมชาติที่ให้ความสุข เป็นมิตรไมตรีต่อกันและเกื้อกูลกันและกัน^{๑๑๖} เพราะเหตุนี้พระพุทธรูปจึงทรงสอนให้พุทธศาสนิกชนได้มีความรักและรู้จักบุญคุณของป่า^{๑๑๗} ซึ่งหลักคำสอนดังกล่าว นั้นปรากฏอยู่ในหลักโอวาทปาฏิโมกข์ที่ว่าด้วยการปฏิบัติตนของพระภิกษุผู้เป็นศาสนทายาทของ

^{๑๑๒} เกษม จันทรแก้ว และคณะ, สิ่งแวดล้อมเทคโนโลยีและชีวิต, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๑), หน้า ๙๙-๑๐๐.

^{๑๑๓} ดังปรากฏในข้อความว่า "สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้า เมื่อแรกตรัสรู้ ประทับอยู่ ณ ควางตัน โขอิ พุทฺธ กุสโลดมณเฑาะว์ ณ เจริญรา เขตตำบลอุรุเวลา" แสดงให้เห็นว่าการตรัสรู้ก็มีขึ้นในป่า ดู วิ.ม.(ไทย) ๔/๑/๓.๒ วิ.ม.(ไทย) ๔/๑๒-๑๓/๓๓.

^{๑๑๔} วิ.ม.(ไทย) ๔/๑๒-๑๓/๓๓.

^{๑๑๕} นิमितหรือเครื่องหมายเหล่านี้สามารถใช้เป็นเขตแดนในการทำสังฆกรรมของพระสงฆ์ได้ ปพพตนิมิต (นิมิตคือภูเขา) ปาสาณนิมิต (นิมิตคือแผ่นหิน)

วนนิมิต (นิมิตคือป่า) รุกขนิมิต (นิมิตคือต้นไม้)

มคคณนิมิต (นิมิตคือหนทาง) วมมิกนิมิต (นิมิตคือจอมปลวก)

นทีนิมิต (นิมิตคือแม่น้ำ) อุทกนิมิต (นิมิตคือน้ำ) ดู วิ.ม.(ไทย) ๔/๑๒/๓๒.

^{๑๑๖} ขุ.สุ.(ไทย) ๔๗/ ๓๐๐-๓๐๑, พระธรรมปิฎก [ป. อ. ปยุตฺโต], พจนานุกรม พุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๑๔.

^{๑๑๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) , การพัฒนาที่ยั่งยืน, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๔๒), หน้า ๑๙๑.

^{๑๑๘} พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาส อินทปัญโญ). พระสงฆ์กับการอนุรักษ์ป่า, ในนิตยสารเสถียรธรรม ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๙ (มกราคม-กุมภาพันธ์, ๒๕๓๕) หน้า๑๘.

พระพุทธศาสนาว่า จะต้องละชั่ว ทำดี ทำจิตใจให้ผ่องแผ้ว ท้ายสุดก็ทรงเน้นย้ำว่า จะต้องยินดีในเสนาสนะอันสงัด^{๑๑๙} คือ มุ่งให้พระเข้าไปสู่ป่าเพื่อบำเพ็ญสมณธรรม

อย่างไรก็ตามเราจะพบว่าในปัจจุบันนี้สถานการณ์ของทรัพยากรธรรมชาติของประเทศไทยนั้น กำลังอยู่ในขั้นวิกฤต เพราะมีการทำลายป่ากันเป็นจำนวนมาก ทั้งนี้ก็เพราะมีสาเหตุมาจากความไม่รู้ และความอยากหรือตัณหาของมนุษย์ด้วยการนำเอาต้นไม้มาทำประโยชน์เพื่อสนองความต้องการ (ตัณหา) ของตนในรูปแบบต่างๆ ทำให้พื้นที่หรือจำนวนของป่าไม้ลดลงเป็นอย่างมาก ซึ่งผลจากการที่ป่าไม้ถูกทำลายนั้นก็ได้นำให้เกิดผลกระทบต่อโลกและธรรมชาติมากมาย ทำให้มนุษย์ได้รับความเดือดร้อนและในประเทศไทยสถานการณ์ของพื้นที่ป่าไม้ก็ถูกทำลาย ไม่แตกต่างไปจากพื้นที่อื่นๆของโลกมากนัก ซึ่งผลจากการทำลายป่า ก็ทำให้เกิดปัญหาทางสิ่งแวดล้อมมากมาย เช่น เกิดภาวะฝนแล้ง ดินเค็มเสีย เกิดน้ำท่วมอย่างรุนแรง เกิดปรากฏการณ์ดินถล่ม เป็นต้น

ชุมชนบ้านตะเภาได้ว่าเป็นชุมชนที่ให้ความสำคัญต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นแหล่งต้นน้ำ ลำธารและหล่อเลี้ยงคนในชุมชน แม้จะเป็นพื้นที่ที่อยู่ในอำเภอเมืองจังหวัดลำปางที่มีระยะทางห่างเพียงแค่ ๔๒ กิโลเมตร และเป็นพื้นที่ที่ติดกับป่าสงวนและอุทยานผาไท โดยผู้นำชุมชน กรรมการกลุ่มอนุรักษ์ป่าได้ร่วมกันดูแล รักษา ทำนุบำรุงและเอาใจใส่ต่อการฟื้นฟูธรรมชาติป่าชุมชนที่อยู่บนพื้นฐานทุนทางสังคมตนเอง โดยการกำหนดกฎ เกณฑ์ กรอบ กติกาในการบริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้ เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขในการประกอบอาชีพและการอยู่ร่วมกันของคนในชุมชน โดยชุมชนบ้านตะเภาวิสัยทัศน์ว่า “ชุมชนบ้านตะเภาจะพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ พัฒนาสิ่งแวดล้อม สร้างงาน สร้างอาชีพในฤดูแล้งให้ประชาชนมีงานทำตลอดปี และประสานจัดหาที่ดินทำกินเป็นของตนเอง”^{๑๒๐} วิสัยทัศน์ของชุมชนยังเป็นการผสมผสานกับหลักความเชื่อที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ อันเป็นต้นกำเนิดแห่งแม่น้ำลำธารในการอุปโภคและการเกษตรในชุมชน

จะเห็นได้ว่าทุนทางสังคมบ้านตะเภาเป็นการอิงอาศัยกับธรรมชาติ อีกทั้งประชากรทั้งผู้นำ กรรมการ ประชาชนต่างให้ความสำคัญ เล็งเห็นคุณค่าทรัพยากรธรรมชาติหรือป่าไม้อันเป็นต้นน้ำ ลำธารหล่อเลี้ยงชุมชนให้อยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข ทำให้เกิดความสุขทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ และถือได้ว่ามีป่าชุมชนที่ทำการอนุรักษ์จากรุ่นสู่รุ่น โดยการสร้างกฎกติกาภายในชุมชนเพื่อเป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และสืบสานประเพณีที่มีอยู่ในชุมชน เช่น การทำพิธีสืบชะตาป่า และกิจกรรมอื่น ๆ อีกมากมาย เพื่อปลูกจิตสำนึกให้รักและหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติจนเป็นผลสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพ ก่อให้เกิดผลในทางปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งคณะผู้วิจัยเห็นว่าควรจะนำกระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและการสร้างสุขภาวะของชุมชนตามวิถีพุทธเป็นแนวทางที่เหมาะสมกับการดำรงชีวิตของมนุษย์และสิ่งแวดล้อมที่อยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข ซึ่งเกิด

^{๑๑๙} ที.ม.(ไทย) ๑๐/๙๐/๑๒๐. นอกจากนั้นข้อความนี้ยังแสดงให้เห็นชัดเจนในเรื่องการสนับสนุนให้พระอยู่ป่าเป็นวัตรหรืออาศัยป่าในการปฏิบัติธรรม จนให้ถือว่าการอยู่ป่านั้นเป็นนิสัยหรือเป็นวัตรที่ภิกษุผู้บวชใหม่หรือเก่า จะพึงถือเป็นวัตรคือให้ถือ(๑)บิณฑบาต (๒)นุ่งห่มผ้าบังสุกุล (๓) อยู่โคนต้นไม้(อยู่ป่า) (๔) ฉันทาตองด้วยน้ำมูลตองเนา ดู วิ.ม.(ไทย) ๔/๗๓/๒๕.

^{๑๒๐} ข้อมูลแผนการพัฒนาบ้านตะเภา หมู่ที่ ๖ ตำบลบ้านแลง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง.

จากความสุขที่เกิดจากธรรมชาติ สุขเกิดกับแต่ละบุคคลและสังคมที่อยู่อาศัยร่วมกันอย่างปกติและ
ผาสุกต่อไป

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๒.๑ เพื่อศึกษาแนวคิดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับสุขภาวะตามวิถีพุทธ
- ๒.๒ เพื่อศึกษากระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะในชุมชนตามวิถี
พุทธ
- ๒.๓ วิเคราะห์การจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะในชุมชนตามวิถีพุทธของ
จังหวัดลำปาง

๓. ขอบเขตการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการวิจัย ดังนี้

๓.๑ **ขอบเขตของเนื้อหา** การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยผสมวิธีทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ มี
เนื้อหาครอบคลุมเรื่องแนวคิดการจัดการป่าชุมชนและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
ความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยชุมชน
พระพุทธศาสนากับธรรมชาติ กับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การสร้างสุขภาวะ สุข
ภาวะตามหลักพระพุทธศาสนา การศึกษาบริษัทพื้นฐานชุมชน

๓.๒ **ขอบเขตของประชากร** รูปแบบในการศึกษากลุ่มตัวอย่างออกเป็น ๒ กลุ่ม คือ

๑. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้การวิจัยเชิงปริมาณ เป็นการสุ่มตัวอย่างสอบถามสมาชิกในชุมชน
บ้านแตะ ตำบลบ้านแลง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง จำนวน ๕๓ คน เพื่อความมั่นใจในเครื่องมือใน
การออกแบบสัมภาษณ์การวิจัย เพื่อให้เกิดความมั่นใจในเครื่องมือในการวิจัย

๒. การสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อวิเคราะห์และประเมินกระบวนการจัดการ
ทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชนตามวิถีพุทธในจังหวัดลำปาง โดยผู้วิจัยจะทำการ
สัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มตัวอย่างประกอบจำนวน ๑๗ รูป/คน ประกอบด้วย

๒.๑ สัมภาษณ์เจ้าอาวาสวัดในชุมชนบ้านแตะ จำนวน ๑ รูป

๒.๒ สัมภาษณ์นายกองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านแลง จำนวน ๑ คน

๒.๓ สัมภาษณ์สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านแลง จำนวน ๑ คน

๒.๔ สัมภาษณ์ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๖ จำนวน ๑ คน

๒.๕ สัมภาษณ์ผู้นำชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรในชุมชน จำนวน ๒ คน

๒.๖ สัมภาษณ์ประชาชนในชุมชน จำนวน ๑๐ คน

๓.๓ **ขอบเขตของพื้นที่** คือ ชุมชนบ้านแตะ ตำบลบ้านแลง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ซึ่งมี
การจัดการทรัพยากรสิ่งแวดล้อมกับการสร้างสุขภาวะแก่ชุมชน และถือได้ว่าเป็นพื้นที่ในการอนุรักษ์
ทรัพยากรธรรมชาติ จากการสร้างกฎกติกาชุมชนในการปกครอง ดูแล และอนุรักษ์ป่าไม้ ลำธาร
และอาศัยความเชื่ออันเป็นมิติทางด้านพระพุทธศาสนาทั้งความเชื่อ ตำนานและจารีตของคนท้องถิ่น
ซึ่งส่งผลให้สมาชิกในชุมชนยึดถือและปฏิบัติกันมาจนกระทั่งปัจจุบัน อีกทั้งยังมีพิธีกรรมทาง

พระพุทธศาสนาที่เป็นแนวทางในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม เช่น การดำเนินงาน การปลูกป่า สืบชะตาป่า บวชป่า และทำแนวการป้องกันไฟฟ้า ฯลฯ

๓.๔ ขอบเขตของระยะเวลา การวิจัยเริ่มตั้งแต่วันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๙ – ๓๐ กันยายน พ.ศ. ๒๕๖๐ ใช้ระยะเวลาในการทำวิจัยทั้งสิ้น ๑๒ เดือน

๔. เครื่องมือและวิธีการศึกษา

ผู้วิจัยใช้เครื่องมือในการวิจัยโดยแบ่งออกตามรูปแบบการวิจัย ได้แก่

๔.๑ เครื่องมือวิจัยแบบเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เป็นการศึกษาด้านเนื้อหา แนวคิดการจัดการจัดการป่าชุมชน การจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยชุมชน แนวคิดพุทธนิเวศ พระพุทธศาสนากับธรรมชาติ พระพุทธศาสนากับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การสร้างสุขภาวะ แนวคิดสุขภาวะตามหลักพระพุทธศาสนา ข้อมูลพื้นฐานและบริบทพื้นที่ในการวิจัย เพื่อใช้เป็นแนวทางในการหาในการสร้างเครื่องมือเชิงปริมาณ (Quantitative Research) หรือแบบสอบถาม

๔.๒ เครื่องมือวิจัยแบบเชิงคุณภาพ (Qualitative Study) เพื่อเป็นการวิเคราะห์ถึงการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชนตามวิถีพุทธในจังหวัดลำปาง โดยการศึกษากรอบทางด้านเนื้อหา ทฤษฎีเพื่อนำไปสู่การสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มตัวอย่างจำนวน ๑๗ รูป/คน และการสังเกตการณ์ (Observation) บริบทพื้นที่ที่วิจัย ว่ามีปัจจัย เงื่อนไขและกระบวนการอย่างไรในการนำไปสู่การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๕. สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชนตามวิถีพุทธในจังหวัดลำปาง” ซึ่งเป็นการศึกษาถึงแนวทางการบริหารจัดการทรัพยากรกับการสร้างสุขภาวะแก่ชุมชน จากคติความเชื่อ พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาและแบบแผน กติกาสังคม เพื่อให้เข้าใจการจัดการทรัพยากรทางธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะในชุมชนตามวิถีพุทธเพื่อความสะดวกทางด้านร่างกาย จิตใจและปัญญา จากการศึกษาสามารถสรุปผล ดังนี้

๕.๑ ข้อมูลพื้นฐาน/ข้อเท็จจริงการจัดการทรัพยากรของชุมชน

การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ชุมชนบ้านแตะ เพราะทรัพยากรธรรมชาติมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตชุมชน ในการประกอบเกษตรและอาชีพอื่นๆ ความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติที่เกิดจากตาน้ำที่หล่อเลี้ยงชุมชน ทำให้ชุมชนได้ตระหนักและปลูกจิตสำนึกคนในชุมชนและเยาวชนได้เข้าใจและเห็นถึงคุณค่าพื้นที่ป่าที่ โดยชุมชนมีคติความเชื่อ ประเพณีและพิธีกรรมที่ส่งผลต่อการบริหารจัดการทรัพยากรป่าชุมชน ทำให้เป็นแบบแผนที่ชุมชนร่วมกันปฏิบัติจนเป็นชุมชนเข้มแข็งและเป็นชุมชนต้นแบบที่มีแหล่งป่าไม้ที่มีความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศวิทยาที่ดีที่สุดของอำเภอเมืองจังหวัดลำปาง และเป็นการสร้างความสมดุลระหว่างการพัฒนาทางด้านกายและจิตใจ ความสมดุลระหว่างเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมที่นำไปสู่ความยั่งยืนตั้งแต่ระดับบุคคล ชุมชน และระดับประเทศ

๕.๑ **ความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน** พบว่า การจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชน มีค่าเฉลี่ยรวม = ๔.๗๔ โดยความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ = ๔.๘๗ รองลงมาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีผลต่อจิตใจ = ๔.๘๒ รองลงมาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีผลต่อชุมชน = ๔.๗๘ รองลงมาทรัพยากรธรรมชาติที่มีผลต่อการสร้างแบบแผน กฎ กติกาในชุมชน = ๔.๗๔ รองลงมาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีผลต่อการดำเนินชีวิต = ๔.๗๔ รองลงมาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีผลต่อวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น = ๔.๗๔ รองลงมาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีผลต่อสังคม = ๔.๗๑ และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีผลต่อหน่วยงาน องค์กรที่เกี่ยวข้อง = ๔.๕๑

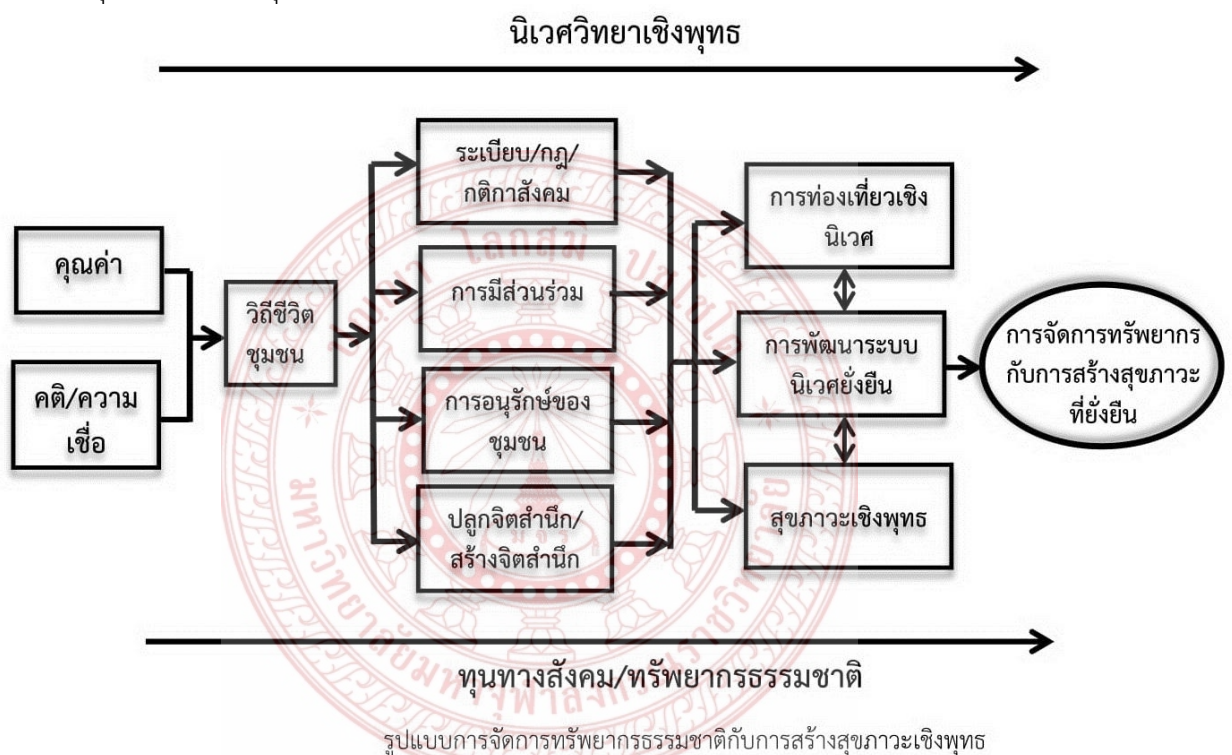
๕.๒ **กระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชนตามวิถีพุทธ** พบว่า การจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชนตามวิถีพุทธของชุมชนบ้านแตะ ตำบลบ้านแลง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ประกอบด้วย ๑) *ความเชื่อ* วิถีชุมชนหรือวิถีประเพณีเป็นการดำเนินชีวิตบนหลักจารีตอันเป็นบรรทัดฐานที่กำหนดให้แก่สมาชิกในสังคมเพื่อนำไปสู่การประพฤติปฏิบัติ โดยคนในสังคมนั้นถือว่าแบบแผนการปฏิบัติดังกล่าวเป็นสิ่งดีสิ่งงาม ผู้ละเมิดเป็นคนผิดคนชั่ว หลักจารีตประเพณีในชุมชน ๒) *วิถีชีวิต* ที่อิงอาศัยประเพณีและความเชื่อที่ให้การเคารพ นับถือผิเกิดประเพณีในการบนบานต่อสิ่งศักดิ์อันเป็นเทพอารักษ์พื้นป่าชุมชนที่ประพฤติปฏิบัติกันอยู่เป็นประจำทุกปี ๓) *ทรัพยากรหรือทุนทางสังคม* ที่มีความอุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติอันเป็นแห่งกำเนิดน้ำที่เกิดเองตามธรรมชาติ ชุมชนให้ความสำคัญและมีความร่วมมือที่จะพัฒนาชุมชนจากการเล็งเห็นถึงคุณค่าของธรรมชาติที่มีต่อชุมชน ๔) *คุณค่า* สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่อยู่รอบตัวมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของคน พืช และสัตว์ การตระหนักถึงคุณค่าของธรรมชาติที่มีต่อชุมชน ๕) *การอนุรักษ์* ส่งเสริมและมุ่งเน้นให้ร่วมกันดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติ โดยมีรูปแบบกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา กฎกติกาสังคม ที่คอยปกป้องรักษาไม่ให้เกิดการทำลายทรัพยากรชุมชน ๖) *กติกาสังคม* แบบแผนการประพฤติปฏิบัติ มิให้ผู้ใดฝ่าฝืน หากกระทำผิดจะต้องมีการรับโทษตามกฎหมายชุมชนหรือการลงประชามติจากความเห็นคนในชุมชน ๗) *การสร้างจิตสำนึก* มุ่งเน้นส่งเสริม ปลุกสร้างจิตสำนึกให้แก่เยาวชนในชุมชนได้มีความรู้ สร้างความเข้าใจถึงคุณค่าทรัพยากรธรรมชาติและแนวทางการอนุรักษ์

จากการศึกษาผลการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชนตามวิถีพุทธในจังหวัดลำปาง จะเห็นได้ว่าชุมชนมีความรู้ ความเข้าใจจากความเชื่อเกี่ยวกับธรรมชาติที่มีผลต่อการดำเนินชีวิต สังคมและประเทศชาติ ตระหนักและปลูกจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชนและผลักดันให้เกิดเป็นชุมชนต้นแบบ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่คนทั่วไป

๖. อภิปรายผล

การอภิปรายผลการวิจัยครั้งนี้ จะได้กล่าวถึงการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชนตามวิถีพุทธในจังหวัดลำปาง โดยผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงประเด็นที่สำคัญและนำมาอภิปรายผลดังนี้

การบริหารจัดการทรัพยากรทางธรรมชาติด้านการสร้างสุขภาวะตามวิถีพุทธเป็นการสร้างความสุขให้เกิดขึ้นอย่างแท้จริงทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจและปัญญา การสร้างความสมดุลระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติที่มีความสมดุลในมิติต่างๆ อาทิ ความสมดุลระหว่างการพัฒนาทางด้านกายและจิตใจ ความสมดุลระหว่างเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม การจัดการทรัพยากรธรรมชาติจึงเป็นการสร้างความสุขที่ตอบสนองความต้องการของตนเอง ชุมชนและสังคมจากความสัมพันธ์กันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ เป็นบ่อเกิดความสุขทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ โดยอาศัยปัญญาร่วมกันพิจารณาในทรัพยากรในชุมชน เพื่อให้เป็นการพัฒนาอย่างแท้จริงที่มีผลต่อความสุขของบุคคล ชุมชนและประเทศชาติ นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้พบว่า รูปแบบการบริหารจัดการทรัพยากรทางธรรมชาติด้านการสร้างสุขภาวะตามวิถีพุทธในจังหวัดลำปาง ดังแผนภาพข้างล่างดังนี้

การจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชนคือความสัมพันธ์ระหว่างนิเวศวิทยาเชิงพุทธ (Buddhist Ecology) กับทุนทางสังคม/ทรัพยากรธรรมชาติ (Social Capital) ส่งผลให้คนในชุมชนได้เข้าใจและเล็งเห็นสิ่งสำคัญต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติบนทุนทางสังคมผ่านพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ดังนี้

คุณค่า (Valuable) ทรัพยากรทางธรรมชาติดีได้ว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่า ชุมชนตระหนักถึงผลกระทบจากภัยทางธรรมชาติ เช่น ไฟป่า น้ำท่วม ฯลฯ และส่งผลต่อการประกอบอาชีพของชุมชน และชุมชนใกล้เคียงได้รับความเดือดร้อนด้วย การเกื้อกูลอาศัยระหว่างธรรมชาติกับมนุษย์ทำให้ชุมชนเกิดตระหนักเห็นถึงคุณค่าในการสร้างเกิดความสุขต่อธรรมชาติและสังคม

คติ/ความเชื่อ (Thinking/Faithfulness) คติ/ความเชื่อท้องถิ่นถือว่าเป็นกรอบและแนวทางในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เพราะความเกรงกลัวต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ภูผา ป่าเขา จนชุมชนให้การเคารพและเป็นแนวทางการอนุรักษ์ผ่านพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาหรือพิธีกรรมของชุมชน

วิถีชีวิตชุมชน (Social Folk) คุณค่าและคติความเชื่อมีบทบาทสำคัญต่อการดำเนินชีวิตและการจัดการทรัพยากรป่าไม้ส่งผลต่อการจัดการทรัพยากรป่าชุมชน ดังนี้

๑) ระเบียบ/กฎ/กติกาสังคม (Rule, Role and Social Role) ระเบียบและบรรทัดฐานทางสังคมที่ร่วมกันประพฤติปฏิบัติย่อมมีผลต่อการจัดการทรัพยากรทางธรรมชาติในชุมชน เป็นแนวทางการอนุรักษ์ทรัพยากรให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลบนพื้นฐานทุนทางสังคม ผลการศึกษาสอดคล้องงานวิจัยเรื่อง “การจัดการทรัพยากรป่าชายเลน กรณีศึกษาชุมชนบ้านหนองสมาน ตำบลหาดสำราญ อำเภอหาดสำราญ จังหวัดตรัง” ที่มีทุนทางสังคมหรือทุนของชุมชน โดยให้คนในชุมชนอยู่ร่วมกันได้ภายใต้ข้อตกลง กติการ่วมกันของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องและการมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ^{๑๒๑} เพื่อให้การอนุรักษ์เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพจนเกิดประสิทธิผลปัจจัยหลักคือการร่วมมือกันออกกฎ ระเบียบอันเป็นแนวทางต่อการปฏิบัติต่อทุนทางสังคมตนเองคือธรรมชาติที่มีความเกื้อหนุนต่อวิถีชีวิตและสังคม

๒) การมีส่วนร่วม (Participation) การพัฒนาชุมชนปัจจัยหลักคือการร่วมมือของคนในชุมชนเพื่อป้องกันมิให้เกิดความเข้าใจผิด ขจัดความขัดแย้ง สร้างความเห็นตรงกัน ผลการศึกษามีความสอดคล้องงานวิจัย เรื่อง “การศึกษาสภาพปัญหาสิ่งแวดล้อมในเขตตำบลสามพันจิต : ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประชาชนในตำบลสามพันจิต” ที่มุ่งเน้นให้เกิดการมีส่วนร่วม การบำรุงรักษา มีอิทธิพลต่อการพัฒนาทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม^{๑๒๒} อีกทั้งการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเพื่อป้องกันมิให้เกิดความเข้าใจผิด ขจัดความขัดแย้ง สร้างความเห็นตรงกัน ต่างฝ่ายต่างร่วมกันคิดแล้วร่วมกันปฏิบัติเพื่อให้ชุมชนเข้มแข็ง การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติดำเนินไปอย่างจริงจังและมีผลต่อเนื่องเมื่อคนในชุมชนได้เห็นความสำคัญและมีส่วนร่วมในการออกความเห็นนำไปสู่แนวทางการปฏิบัติร่วมกัน

๓) การอนุรักษ์ของชุมชน (Social Conservation) การอนุรักษ์เพื่อให้เกิดความอุดมสมบูรณ์เพิ่มมากขึ้นทั้งการดูแลรักษา โดยอาศัยพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา การปลูกป่าเพิ่มเติม และการสร้างกติกาสังคมให้การควบคุมดูแลมิให้เกิดการบุกรุกหรือทำลายทรัพยากร

๔) การปลูกจิตสำนึก/สร้างจิตสำนึก (Awareness) คุณค่าทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีผลกระทบต่อมนุษย์ทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ โดยการปลูกฝังให้เยาวชนคนรุ่นหลังได้มีความรู้ความเข้าใจและเกิดความหวงแหนต่อทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนตนเอง

นอกจากนั้น การจัดการทรัพยากรธรรมชาติชุมชนยังมีจุดเป้าหมายอยู่ ๓ ประการ คือ

^{๑๒๑} นิเวศน์ อรุณเบิกฟ้า, “การจัดการทรัพยากรป่าชายเลน”, วารสารวิชาการคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑ (ม.ค. – มิ.ย.๒๕๕๓): หน้า ๒๕-๒๗.

^{๑๒๒} ญัฐวรรธน์ สุนทรวิโรจน์โชติและคณะ, “การศึกษาสภาพปัญหาสิ่งแวดล้อมในเขตตำบลสามพันจิต : ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประชาชนในตำบลสามพันจิต”, รายงานการวิจัย, (คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา, ๒๕๕๖)

๑) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecological Tourism) ความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติถือว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศวิทยา ทำให้เกิดรายได้แก่ชุมชน เช่น การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การขายสินค้าพื้นเมืองแก่นักท่องเที่ยว และเป็นการให้ความรู้แนวทางการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

๒) การพัฒนาระบบนิเวศยั่งยืน (Sustainable Ecological Development) การพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติอันเป็นทุนทางสังคม โดยมีการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนที่ตระหนักเห็นถึงความสำคัญทางธรรมชาติจนเป็นชุมชนต้นแบบที่ให้ความรู้เชิงนิเวศแก่นักท่องเที่ยวหรือคนทั่วไป โดยมีรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวิทยาแบบยั่งยืน รักษาธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ไม่ทิ้งขยะมูลฝอย เศษอาหารหรือการทำลายชนบทธรรมชาติ เนียมประเพณีท้องถิ่นที่มีต่อธรรมชาติ เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อชุมชนและธรรมชาติ

๓) สุขภาวะเชิงพุทธ (Buddhist Health) การสร้างความสุขทางพระพุทธศาสนาเป็นการสร้างความสมดุลระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ เพื่อให้เกิดความสุขอันเป็นความรูปทางด้านร่างกาย จิตใจ และสติปัญญา เมื่อชุมชนเข้าใจและดำเนินชีวิตอย่างถูกต้องย่อมทำให้ชุมชนและสังคมนั้นเป็น “การจัดการทรัพยากรกับการสร้างสุขภาวะที่ยั่งยืน (Resource Management and Making Sustainable Health)” จากการจัดการเชิงพุทธนิเวศกับต้นทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชน ยังประโยชน์สุขทั้งทางกาย ทางใจและปัญญา เป็นแนวทางการพัฒนาตนเอง สังคมและประเทศชาติ

๗. ข้อเสนอแนะ

การวิจัย “การจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชนตามวิถีพุทธในจังหวัดลำปาง” ผลการวิจัยครั้งนี้ ถือเป็นประโยชน์ต่อสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติที่มีทุนทางสังคมและเป็นการดำรงชีวิตที่สัมพันธ์กันระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะผลการวิจัย ดังนี้

๗.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑) ส่งเสริมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อให้ชุมชนเกิดความหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชนตนเอง

๒) ส่งเสริมและพัฒนาสิ่งแวดล้อมในชุมชน เพื่อให้เกิดระบบนิเวศที่สมบูรณ์

๓) ส่งเสริมการทำงานร่วมกันหน่วยงาน องค์กรทั้งภาครัฐและเอกชนมากยิ่งขึ้น เพื่อให้เข้าใจและเล็งเห็นถึงการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะตามวิถีพุทธ

๔) ส่งเสริมชุมชนให้เกิดจิตสำนึกต่อธรรมชาติ ร่วมมือกันดูแล รักษาและป้องกันมิให้เกิดการทำลายทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนตนเอง

๗.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

แนวทางเพื่อให้เกิดเป็นรูปธรรมในการส่งเสริมการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชนตามวิถีพุทธในจังหวัดลำปาง คือ

๑) ควรประสานกับหน่วยงาน องค์กรทั้งภาครัฐและเอกชนให้มีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชนตามวิถีพุทธในจังหวัดลำปาง

๒) ควรมีการจัดทำแผนส่งเสริมให้มีการปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่อง ชัดเจน และสรรหา
งบประมาณในการส่งเสริม สนับสนุนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชนตามวิถี
พุทธในจังหวัดลำปาง รวมถึงการติดตามผลและประเมินผล

๓) ควรมีการทำงานร่วมกับองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชนมากยิ่งขึ้น เพื่อทุกภาคส่วนได้เข้าใจและ
เห็นคุณค่าการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีผลต่อการดำเนินชีวิต ชุมชน สังคมและประเทศชาติ

๔) ควรมีแรงกระตุ้นเพื่อให้สร้างชุมชนต้นแบบในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุข
ภาวะชุมชนตามวิถีพุทธในจังหวัดลำปาง

๕) ควรมีการศึกษาดูงานในพื้นที่ที่มีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีลักษณะเหมือนกันหรือ
คล้ายคลึงกัน เพื่อวิเคราะห์หารูปแบบและแนวทางในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุข
ภาวะได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม

๖) ควรมีการส่งเสริมเชิงปฏิบัติการแก่ชุมชนอย่างต่อเนื่อง และให้ครอบคลุมทุกพื้นที่

๗.๓ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

๑) ควรมีการศึกษาวิจัยเปรียบเทียบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะ
ชุมชนในแต่ละพื้นที่

๒) ควรมีการศึกษาวิจัยเพิ่มเติมเพื่อพัฒนารูปแบบที่เหมาะสมกับการจัดการ
ทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชนตามวิถีพุทธในจังหวัดลำปาง เฉพาะพื้นที่ที่ตระหนักถึง
คุณค่าของสิ่งแวดล้อมเพื่อนำไปสู่การสร้างชุมชนต้นแบบต่อไป

๓) ควรมีการศึกษาวเคราะห์เปรียบเทียบปัจจัยในแต่ละพื้นที่ในการจัดการ
ทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชนตามวิถีพุทธ เพื่อให้เห็นความแตกต่างทางด้านปัจจัย
เงื่อนไข และรูปแบบในการดำเนินงานในแต่ละพื้นที่

บรรณานุกรม

๑. ภาษาบาลี - ไทย:

๑.๑ ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๐๐.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

๑.๒ ข้อมูลทุติยภูมิ

๑.๒.๑ หนังสือ

(๑) หนังสือ:

เกษม จันทรแก้ว และคณะ. สิ่งแวดล้อมเทคโนโลยีและชีวิต. กรุงเทพมหานคร:
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๑.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ ๙.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). การพัฒนาที่ยั่งยืน. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิ
โกมลคีมทอง, ๒๕๔๒.

(๒) วารสาร:

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาส อินทปัญโญ). พระสงฆ์กับการอนุรักษ์ป่า. ในนิตยสารเสขิยธรรม ปีที่ ๒
ฉบับที่ ๙ (มกราคม-กุมภาพันธ์, ๒๕๓๕).

นิเวศน์ อรุณเบิกฟ้า, “การจัดการทรัพยากรป่าชายเลน”, วารสารวิชาการคณะมนุษยศาสตร์และ
สังคมศาสตร์, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑ (ม.ค. – มิ.ย.๒๕๕๓): หน้า ๒๕-๒๗.

(๓) รายงานวิจัย:

ณัฐวรรณ สุนทรวิโรดิโชติและคณะ, “การศึกษาสภาพปัญหาสิ่งแวดล้อมในเขตตำบลสามบัณฑิต :
ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประชาชนในตำบล
สามบัณฑิต”, รายงานการวิจัย, (คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยราช
ภัฏพระนครศรีอยุธยา, ๒๕๕๖)

ภาคผนวก ข
กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากการวิจัยไปใช้ประโยชน์

๑. กิจกรรมด้านการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษา

- สามารถนำรูปแบบการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชนไปประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนในรายวิชา เช่น พระพุทธศาสนากับนิเวศวิทยาและสาขาทางด้านสังคมศาสตร์ ฯลฯ

- สามารถนำผลการศึกษาไปสร้างจิตสำนึกแก่ชุมชนและปลูกฝังให้เด็กและเยาวชนในชุมชนได้มีความรู้ความเข้าใจการดำรงชีวิตกับธรรมชาติอย่างถูกต้อง และเป็นแนวทางการประพฤติปฏิบัติตนต่อสิ่งแวดล้อมที่มีต่อชุมชน เพื่อให้ทุกคนได้ตระหนักในคุณค่าและความสำคัญในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อสร้างความสมดุลระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ เป็นแนวทางการพัฒนาให้เกิดความสุขแก่ตนเอง ครอบครัว สังคมและประเทศชาติ

- สามารถนำผลการศึกษาไปวิเคราะห์ร่วมกับหน่วยงานต่างๆ เช่น องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านแลง การท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัด และหน่วยงานอื่นๆ ที่มีความประสงค์จะนำผลที่ได้จากการศึกษาไปประยุกต์ใช้กับพื้นที่อื่น

๒. กิจกรรมด้านการพัฒนากิจกรรมการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชน

- สามารถพัฒนาและจัดกิจกรรมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน เพื่อให้ชุมชนได้ตระหนักเห็นถึงคุณค่าของธรรมชาติที่มีต่อชุมชน สังคมและประเทศชาติ

- สามารถพัฒนาและต่อยอดรูปแบบการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับพื้นที่และหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เช่น องค์การปกครองท้องถิ่นหรือองค์การบริหารส่วนจังหวัดลำปาง

- สามารถนำข้อมูลการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชนไปเผยแพร่ให้หน่วยงาน องค์กรทั้งภาครัฐและเอกชน ให้เกิดจิตสำนึกและปลูกฝังเยาวชนให้เกิดจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติที่มีผลกระทบต่อนตนเอง สังคม ประเทศได้อย่างเหมาะสม

๓. กิจกรรมด้านวิชาการ

- มีการพัฒนาทักษะในการวิจัยให้กับนิสิตในระดับปริญญาตรีของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง เพื่อการเรียนรู้กระบวนการในการทำวิจัยและวิธีการเข้าสู่ชุมชนเพื่อให้ข้อมูลที่แท้จริง

- มีกระบวนการสร้างหลักประกันชีวิตตามหลักศีล ๕ ในเชิงลึกเพื่อปลูกฝังและสร้างจิตสำนึกในการรักษาศีล เพื่อความสงบอันจะเกิดแก่ตนเองและสังคม

- มีการศึกษาร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อวิเคราะห์หากระบวนการสร้างหลักประกันชีวิตตามแนวทางศีล ๕ เพื่อให้เหมาะสมกับพื้นที่

ภาคผนวก ค
ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้
และกิจกรรมที่ได้ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ

**ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้
และกิจกรรมที่ได้ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ**

กิจกรรม	ผลที่ได้รับ	บรรลु วัตถุประสงค์	โดยทำให้
๑. ศึกษาข้อมูลปฐม ภูมิ/ทฤษฎีภูมิ/แนวคิด และทฤษฎีต่างๆ ที่ใช้ ในการวิจัย	ทำให้ทราบแนวคิดการอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะ ชุมชน	ข้อที่ ๑	ทำให้สามารถวิเคราะห์แนวคิด และ ทฤษฎี ก า ร อนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้าง สุขภาวะชุมชน
๒. การสำรวจพื้นที่ กรณีศึกษา	ทราบถึงข้อมูลความเป็นมา วิถีชีวิต วัฒนธรรมและแนวทางการปฏิบัติของ ชุมชน ในการ บริหาร จัด การ ทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะ ตามวิถีพุทธ	ข้อที่ ๑ - ๒	ทำให้สามารถวิเคราะห์แนว ทางการประพฤติปฏิบัติของ ชุมชนต่อการบริหารจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้าง สุขภาวะชุมชน
๓. ก า ร ป ร ะ ชุ ม ปรึกษาหารือแกนนำ ชุมชน ที่ ดำ เนิน กิจกรรมเกี่ยวกับการ อนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติใน ชุมชน	ได้แนวทาง/ข้อมูลในการดำเนินกิจกรรม เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ อันส่งผลต่อการดำเนินชีวิตของชุมชน อัน เป็นมูลเหตุปัจจัยที่ส่งผลต่อการดูแล รักษาทรัพยากรบนพื้นฐานทุนทางสังคม ตนเอง	ข้อที่ ๒	ทำให้เห็นข้อมูล กิจกรรมการ ด า เนิน ก า ร อนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติที่มีผลต่อการ ดำเนินชีวิตของชุมชน เพื่อ นำไปสู่การรูปแบบการพัฒนา นิเวศวิทยาแบบยั่งยืนตาม แนวทางพระพุทธศาสนา
๔. การเก็บข้อมูล แบบ ส อบ ถา ม / สัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้อง	ทราบถึงข้อมูล ความคิดเห็นขององค์กร ปกครองท้องถิ่น พระสงฆ์ แกนนำและ ประชาชนในชุมชนที่มีต่อการอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติและผลกระทบในการ ประพฤติปฏิบัติของชุมชน เพื่อสร้าง จิตสำนึกที่ถูกต้องให้แก่คนในชุมชน	ข้อที่ ๒-๓	ทำให้สามารถวิเคราะห์ความเห็น ทั่วไปของชุมชน ผลที่ได้รับและ แนวทางการพัฒนาการจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้าง สุขภาวะตามวิถีพุทธ
๕. สัมภาษณ์เชิงลึก พระสงฆ์ ผู้นำชุมชน หน่วยงาน องค์กร และ ประชาชน โดยทั่วไป ในการ จั ด ก า ร ทรัพยากรธรรมชาติ กับการสร้างสุขภาวะ ตามวิถีพุทธ	ทราบถึงข้อมูล ความคิดเห็นของพระสงฆ์ ผู้นำชุมชน หน่วยงาน องค์กร ชุมชนและ ประชาชนในเชิงลึกเกี่ยวกับในการจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะ ตามวิถีพุทธ เพื่อเป็นแผนหรือแนวทางใน การปลูกสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน	ข้อที่ ๑-๒-๓	ได้ทราบถึงข้อมูลด้านต่างๆ ของ พระสงฆ์ ผู้นำชุมชน หน่วยงาน องค์กร ชุมชนและประชาชน สภาพความเป็นอยู่ ความเชื่อ กฎเกณฑ์ทางสังคม รวมถึง ความสำคัญของการจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้าง สุขภาวะตามวิถีพุทธ
๖. ข้อเสนอแนะ อื่น	ทราบถึงข้อเสนอทั้งในเชิงนโยบายและ ระดับปฏิบัติของผู้นำชุมชน พระสงฆ์		ทำให้ได้ข้อเสนอแนะจากพระสงฆ์ ผู้นำชุมชน หน่วยงาน องค์กรและ

กิจกรรม	ผลที่ได้รับ	บรรลु วัตถุประสงค์	โดยทำให้
	หน่วยงาน องค์กร และประชาชนที่มีต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะตามวิถีพุทธอันเป็นแนวทางที่จะช่วยในการสร้างความสมดุลระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติได้อย่างถูกต้อง	ข้อที่ ๑-๒-๓	ประชาชน อันเป็นประโยชน์ต่อการขับเคลื่อนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะตามวิถีพุทธได้อย่างถูกต้อง
๗. รายงานฉบับสมบูรณ์	รายงานฉบับสมบูรณ์ที่สามารถตอบวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัยทั้ง ๓ ข้อ คือ ๑. เพื่อศึกษาแนวคิดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับสุขภาวะตามวิถีพุทธ ๒. เพื่อศึกษากระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะในชุมชนตามวิถีพุทธ ๓. วิเคราะห์การจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะในชุมชนตามวิถีพุทธของจังหวัดลำปาง	ข้อที่ ๑-๒-๓	ได้รายงานการวิจัยที่มีคุณค่าสามารถตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยและการส่งเสริมกิจกรรมและแนวทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะตามวิถีพุทธ เพื่อให้ชุมชนได้ตระหนักในถึงคุณค่าและความดุลระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติก่อให้เกิดความสุขแก่ตนเอง สังคม และประเทศชาติ

ภาคผนวก ค
หนังสือขอความอนุเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานการวิจัย

☐ สำนักปลัด ☐ กองคลัง ☐ กองการ

ที่ ศธ ๖๐๔๔/ ๖๖

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง วิทยาลัยบริหาร
อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ๕๒๐๐๐
โทร. ๐-๕๔๒๑-๕๒๘๗, โทรสาร ๐-๕๔๒๑-๕๒๘๗
www.mculampang.com

๒๑ มีนาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานของชุมชนบ้านเตะ

เจริญพร นายกองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านเตะ

ด้วยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ได้ร่วมกับทางสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ในการทําวิจัยเรื่อง “การจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชนตามวิถีพุทธในจังหวัดลำปาง” โดยมีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาแนวความคิดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับสุขภาวะตามวิถีพุทธ ๒) เพื่อศึกษากระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะในชุมชนตามวิถีพุทธ ๓) วิเคราะห์การจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะในชุมชนตามวิถีพุทธของจังหวัดลำปาง เพื่อให้การวิจัยเป็นไปด้วยดี ทางวิทยาลัยสงฆ์นครลำปางจึงใคร่ขอความเมตตาอนุเคราะห์จากทางองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านเตะได้ให้ข้อมูลพื้นฐานของชุมชนบ้านเตะตำบลบ้านเตะ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง เพื่อใช้เป็นแนวทางการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชนตามแนววิถีพุทธในจังหวัดลำปางต่อไป

เรียน ขาดเขตการปกครองต้นสังกัด
- นส. วิมลธรรมาสังการ
- เจ้าอาวาสวัดพระแก้ว
- ผู้อำนวยการศูนย์วิจัย
1. เลือกลงนาม
2. _____
(นายวิชา สันติ)
จน. อุดม

จึงเรียนมาเพื่อทราบและพิจารณาดำเนินการต่อไป

ขอเจริญพร

(พระราชนิพนธ์)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

- นส. วิมลธรรมาสังการ

นางสาวอุไรวรรณ นามะบ้าน
หัวหน้าสำนักปลัด

วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง
โทรศัพท์/โทรสาร ๐ ๕๔๒๑ ๕๒๘๗

(นายวิชา สันติ)

ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านเตะ

นส. วิมลธรรมาสังการ
สันท

(นายวิชา สันติ)

นายกองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านเตะ

ภาคผนวก ข
หนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

ที่ ศธ ๖๑๔๔/ ๖๒๐

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง วัฒนุญวาทย์วิหาร
อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ๕๒๐๐๐
โทร. ๐-๕๔๒๑-๕๒๘๗, โทรสาร ๐-๕๔๒๑-๕๒๘๗
www.mculampang.com

๘ พฤษภาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย

เจริญพร รองศาสตราจารย์ ดร.ปรุฑม์ บุญศรีตัน

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. แบบสอบถามในการใช้เก็บข้อมูลการวิจัย จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วยนายสมจันท์ ศรีปรัชยานนท์ อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชนตามวิถีพุทธในจังหวัดลำปาง” ซึ่งงานวิจัยครั้งนี้ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ในการนี้ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง จึงขอความอนุเคราะห์ท่านได้เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการวิจัยในครั้งนี้ ทางมหาวิทยาลัยฯ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านเป็นอย่างดี และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์และดำเนินการต่อไป

ขอเจริญพร

(พระราชธรรมาลังการ)
ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

สำนักงานวิทยาลัย
โทรศัพท์/โทรสาร ๐ ๕๔๒๑ ๕๒๘๗

ที่ ศธ ๖๑๔๔/๗ ๒๐

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง วัดบุญวาทย์วิหาร
อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ๕๒๐๐๐
โทร. ๐-๕๔๒๑-๕๒๗๗, โทรสาร ๐-๕๔๒๑-๕๒๗๗
www.mculampang.com

พฤษภาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย

เจริญพร ดร.พิสิษฐ์ โคตรสุโพธิ์

สิ่งที่แนบมาด้วย แบบสอบถามในการใช้เก็บข้อมูลการวิจัย จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วยนายสมจันท์ ศรีปรัชยานนท์ อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชนตามวิถีพุทธ ในจังหวัดลำปาง” ซึ่งงานวิจัยครั้งนี้ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ในการนี้ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง จึงขอความอนุเคราะห์เจริญพรท่านได้เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการวิจัยในครั้งนี้ ทางมหาวิทยาลัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านเป็นอย่างดีและขออนุโมทนาขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

เจริญพรมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์และดำเนินการต่อไป

เจริญพรมาด้วยความนับถือ

ทศป/๐๕๕๐๕

พ.ร.ศ. ๖๐
๑๐ ม.ค. ๖๐

(พระราชธรรมาลังการ)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

สำนักงานวิทยาลัย

โทรศัพท์/โทรสาร ๐ ๕๔๒๑ ๙๒๘๗

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

โทร. ๐๕๓๔ ๒๑๑๙ ๒๑๘๗

ที่ ศอ.๖๑๔๔๔/ ๖ ๑๐

วันที่ ๑๙ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย

เจริญพร ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เทพะวิน จันทรวง

ด้วยนายสมจันท์ ศรีปรีชยานนท์ อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชนตามวิถีพุทธ ในจังหวัดลำปาง” ซึ่งงานวิจัยครั้งนี้ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ในการนี้ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง จึงขอความเมตตาอนุเคราะห์ท่านได้เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการวิจัยในครั้งนี้ ทางมหาวิทยาลัยฯ หวังว่าคงจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านเป็นอย่างดีและขออนุโมทนาขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

เจริญพร มาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์และดำเนินการต่อไป

ขอเจริญพร

(พระราชาธรรมาลังการ)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

มจร

ภาคผนวก ง
ผลการหาค่าดัชนีสอดคล้อง (IOC)

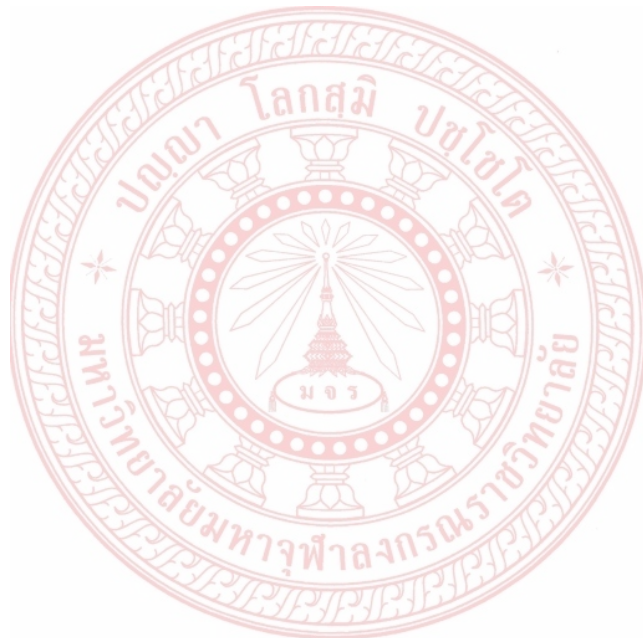
ผลการหาค่าดัชนีความสอดคล้องตามวัตถุประสงค์เป็นรายข้อ (IOC) เครื่องมือการวิจัย
เรื่อง “การจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชนตามวิถีพุทธในจังหวัดลำปาง”
ผลการประเมินความเที่ยงตรง โดยได้กำหนดเกณฑ์ในการพิจารณาความเที่ยงตรง

ข้อ ที่	ข้อความถามในแบบสอบถาม	ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ			IOC	แปล ผล
		ผู้เชี่ยวชาญ คนที่ ๑	ผู้เชี่ยวชาญ คนที่ ๒	ผู้เชี่ยวชาญ คนที่ ๓		
ตอนที่ ๑ สถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม						
๑	เพศ	+๑	+๑	+๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๒	สถานภาพ	+๑	+๑	+๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๓	อายุ	+๑	+๑	+๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๔	ระดับการศึกษา	+๑	+๑	+๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๕	อาชีพ	+๑	+๑	+๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๖	รายได้	+๑	+๑	+๑	๑.๐๐	ใช้ได้
ตอนที่ ๒ ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชน						
ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ						
๗	ท่าน เห็น ด้วย กับการ อนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติช่วยให้ชุมชนมีความสุข	+๑	+๑	+๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๘	ท่าน เห็น ด้วย กับการ อนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติทำให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชน	+๑	+๑	+๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๙	ท่าน เห็น ด้วย กับการ อนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติทำให้เกิดความอุดมสมบูรณ์แก่ชุมชน	+๑	+๑	+๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๑๐	ท่านเห็นด้วยกับการอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติทำให้คนในชุมชนเกิดความรักความสามัคคี	+๑	+๑	+๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๑๑	ท่าน เห็น ด้วย กับการ อนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติทำให้เกิดความสันติสุขแก่ตนเองและสังคม	+๑	+๑	+๑	๑.๐๐	ใช้ได้
การจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีผลต่อจิตใจ						
๑๒	ท่าน เห็น ด้วย กับการ จัด การ ทรัพยากรธรรมชาติทำให้เกิดความสงบ	+๑	+๑	+๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๑๓	ท่าน เห็น ด้วย กับการ จัด การ ทรัพยากรธรรมชาติทำให้เกิดความสันติสุข	+๑	+๑	+๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๑๔	ท่าน เห็น ด้วย กับการ จัด การ ทรัพยากรธรรมชาติทำให้เกิดความเบิกบานทางจิตใจ	+๑	+๑	+๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๑๕	ท่าน เห็น ด้วย กับการ จัด การ ทรัพยากรธรรมชาติทำให้เกิดคุณธรรมภายในจิตใจ	+๑	+๑	+๑	๑.๐๐	ใช้ได้

๑๖	ท่านเห็นด้วยกับการจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติทำให้เกิดความ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ในชุมชน	+๑	+๑	+๑	๑.๐๐	ใช้ได้
การจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีผลต่อการดำเนินชีวิต						
๑๗	ท่านเห็นด้วยกับการจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติมีผลต่อวิถีชีวิต	+๑	+๑	+๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๑๘	ท่านเห็นด้วยกับการจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติมีผลต่อความสัมพันธ์ ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ	+๑	+๑	+๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๑๙	ท่านเห็นด้วยกับการจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติมีผลต่อการประกอบ อาชีพ	+๑	+๑	+๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๒๐	ท่านเห็นด้วยกับการจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติมีผลต่อพฤติกรรมของ ชุมชน	+๑	+๑	+๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๒๑	ท่านเห็นด้วยกับการจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติมีผลต่อการตระหนัก คุณค่าของธรรมชาติ	+๑	+๑	+๑	๑.๐๐	ใช้ได้
การจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีผลต่อชุมชน						
๒๒	ท่านเห็นด้วยกับการจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติเกิดจากความเชื่อดั้งเดิม ของชุมชน	+๑	+๑	+๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๒๓	ท่านเห็นด้วยกับการจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติมีผลต่อการพัฒนาชุมชน	+๑	+๑	+๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๒๔	ท่านเห็นด้วยกับการจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติมีผลต่อการสร้างรูปแบบ สังคมที่ดีและอิงอาศัยธรรมชาติ	+๑	+๑	+๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๒๕	ท่านเห็นด้วยกับการจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติมีผลต่อการสร้างคุณค่า อันดีงามของชุมชน	+๑	+๑	+๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๒๖	ท่านเห็นด้วยกับการจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติมีผลต่อสภาพแวดล้อม ในชุมชน	+๑	+๑	+๑	๑.๐๐	ใช้ได้
การจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีผลต่อการสร้างแบบแผน กฎ กติกาในชุมชน						
๒๗	ท่านเห็นด้วยกับการจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติมีผลต่อการสร้างความ ร่วมมือระหว่างคนในชุมชน	+๑	+๑	+๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๒๘	ท่านเห็นด้วยกับการจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติมีผลต่อการสร้างกติกา ในชุมชน	+๑	+๑	+๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๒๙	ท่านเห็นด้วยกับการจัดการ	+๑	+๑	+๑	๑.๐๐	ใช้ได้

	ทรัพยากรธรรมชาติมีผลต่อการสร้างจิตสำนึกของชุมชน					
๓๐	ท่านเห็นด้วยกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติมีผลต่อการตระหนักถึงคุณค่าของทรัพยากรในชุมชน	+๑	+๑	+๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๓๑	ท่านเห็นด้วยกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติมีผลต่อการสร้างชุมชนต้นแบบ	+๑	+๑	+๑	๑.๐๐	ใช้ได้
การจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีผลต่อวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น						
๓๒	ท่านเห็นด้วยกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติมีผลต่อการสร้างวัฒนธรรมในชุมชน	+๑	+๑	+๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๓๓	ท่านเห็นด้วยกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติทำให้เกิดพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา	+๑	+๑	+๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๓๔	ท่านเห็นด้วยกับการพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาทำให้เกิดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่ดี	+๑	+๑	+๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๓๕	ท่านเห็นด้วยกับความเชื่อและตำนานของชุมชนมีผลต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ	+๑	+๑	+๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๓๖	ท่านเห็นด้วยกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติมีผลต่อการสืบสานคุณค่าและวัฒนธรรมท้องถิ่น	+๑	+๑	+๑	๑.๐๐	ใช้ได้
การจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีผลต่อสังคม						
๓๗	ท่านเห็นด้วยกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเป็นการป้องกันการบุกรุกทรัพยากรชุมชน	+๑	+๑	+๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๓๘	ท่านเห็นด้วยกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเป็นการป้องกันการทำลายทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน	+๑	+๑	+๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๓๙	ท่านเห็นด้วยกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเป็นการดูแลทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน	+๑	+๑	+๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๔๐	ท่านเห็นด้วยกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเป็นการป้องกันไม่ให้นักุณนายทุนเข้ามาแสวงหาประโยชน์	๐	+๑	+๑	๐.๖๖	ใช้ได้
๔๑	ท่านเห็นด้วยกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเป็นการสืบถ่ายทอดเจตนารมณ์จากรุ่นสู่รุ่น	+๑	+๑	+๑	๑.๐๐	ใช้ได้

การจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีผลต่อหน่วยงาน องค์กรที่เกี่ยวข้อง						
๔๒	การจัดการทรัพยากรธรรมชาติมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้การสนับสนุน	+๑	+๑	+๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๔๓	การจัดการทรัพยากรธรรมชาติมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้การส่งเสริมกิจกรรม	+๑	+๑	+๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๔๔	การจัดการทรัพยากรธรรมชาติมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้การประชาสัมพันธ์	+๑	+๑	+๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๔๕	การจัดการทรัพยากรธรรมชาติมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้การคุ้มครองและดูแล	+๑	+๑	+๑	๑.๐๐	ใช้ได้

ภาคผนวก จ
แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

แบบสอบถาม

เรื่อง “การจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชนตามวิถีพุทธในจังหวัดลำปาง”

แบบสอบถามนี้เป็นการสำรวจการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชนตามวิถีพุทธในจังหวัดลำปาง ขอให้ท่านตอบแบบสอบถามตามความจริง เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปใช้ประโยชน์ต่อการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและเสริมสร้างสุขภาวะแก่ชุมชนให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น โดยแบบสอบถามจำแนกออกเป็น ๓ ตอน ดังนี้ คือ

ตอนที่ ๑ เป็นคำถามเกี่ยวกับสถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ ๒ เป็นคำถามเกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชน ซึ่งเป็นข้อคำถามตามวัตถุประสงค์ในการวิจัย

ตอนที่ ๓ เป็นคำถามเพื่อให้ผู้ตอบแบบสอบถามแสดงความคิดเห็นต่ออุปสรรคและข้อเสนอแนะเพื่อให้การดำเนินงานการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชนตามวิถีพุทธในจังหวัดลำปางให้เกิดประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

คำชี้แจง ให้กากบาทเครื่องหมาย ✓ ในช่องที่ถูกที่สุด

ตอนที่ ๑ สถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

๑. เพศ

☐ ๑) เพศชาย

☐ ๒) เพศหญิง

๒. สถานภาพ

☐ ๑) โสด

☐ ๒) สมรส

☐ ๓) หย่าร้าง

☐ ๔) หม้าย

๓. อายุ

☐ ๑) ต่ำกว่า ๑๘ ปี

☐ ๒) ๑๙ – ๓๐ ปี ☐ ๓) ๓๑ – ๔๐ ปี

☐

๔) ๔๑ – ๕๐ ปี

☐ ๕) ๕๑ – ๖๐ ปี ☐ ๖) ๖๑ ปี ขึ้นไป

๔. ระดับการศึกษา

☐ ๑) ประถมศึกษา

☐ ๒) มัธยมศึกษา/ป.วช.

☐ ๓) อนุปริญญาตรี/ป.วส.

☐ ๔) ปริญญาตรี/เทียบเท่า

☐ ๕) สูงกว่าปริญญาตรี

๕. อาชีพ

☐ ๑) รับจ้างทั่วไป

☐ ๒) ค้าขาย

☐ ๓) เกษตรกรรม

☐ ๔) รับราชการ

☐ ๕) รัฐวิสาหกิจ ☐ ๖) อื่นๆ

๖. รายได้

☐ ๑) น้อยกว่า ๕,๐๐๐ บาท

☐ ๒) ๕,๐๐๑ – ๑๐,๐๐๐ บาท

☐ ๓) ๑๐,๐๐๑ – ๑๕,๐๐๐ บาท

☐ ๔) ๑๕,๐๐๑ – ๒๐,๐๐๐ บาท

☐

๕)

๒๐,๐๐๑ – ๒๕,๐๐๐ บาท ☐ ๖) มากกว่า ๒๕,๐๐๐ บาท

ตอนที่ ๒ ความรู้และความทั่วไปเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสภาวะชุมชน โดยแต่ละ
หมายเลขแทนระดับความเห็น ดังนี้

๕ แทนความเห็นในระดับ มากที่สุด
๔ แทนความเห็นในระดับ มาก
๓ แทนความเห็นในระดับ ปานกลาง
๒ แทนความเห็นในระดับ น้อย
๑ แทนความเห็นในระดับ น้อยที่สุด

ตอนที่ ๒ ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้าง สภาวะชุมชน	ระดับความเข้าใจ				
	๕	๔	๓	๒	๑
ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ					
๗. ท่านเห็นด้วยกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติช่วยให้ชุมชนมีความสุข					
๘. ท่านเห็นด้วยกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติทำให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชน					
๙. ท่านเห็นด้วยกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติทำให้เกิดความอุดมสมบูรณ์แก่ ชุมชน					
๑๐. ท่านเห็นด้วยกับการอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติทำให้คนในชุมชนเกิดความ รักความสามัคคี					
๑๑. ท่านเห็นด้วยกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติทำให้เกิดความสันติสุขแก่ ตนเองและสังคม					
การจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีผลต่อจิตใจ					
๑๒. ท่านเห็นด้วยกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติทำให้เกิดความสงบ					
๑๓. ท่านเห็นด้วยกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติทำให้เกิดความสันติสุข					
๑๔. ท่านเห็นด้วยกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติทำให้เกิดความเบิกบานทาง จิตใจ					
๑๕. ท่านเห็นด้วยกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติทำให้เกิดคุณธรรมภายในจิตใจ					
๑๖. ท่านเห็นด้วยกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติทำให้เกิดความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่					
การจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีผลต่อการดำเนินชีวิต					
๑๗. ท่านเห็นด้วยกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติมีผลต่อวิถีชีวิต					
๑๘. ท่านเห็นด้วยกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติมีผลต่อความสัมพันธ์ระหว่าง มนุษย์กับธรรมชาติ					
๑๙. ท่านเห็นด้วยกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติมีผลต่อการประกอบอาชีพ					
๒๐. ท่านเห็นด้วยกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติมีผลต่อพฤติกรรมของชุมชน					
๒๑. ท่านเห็นด้วยกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติมีผลต่อการตระหนักคุณค่าของ ธรรมชาติ					

การจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีผลต่อชุมชน					
๒๒. ท่านเห็นด้วยกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเกิดจากความเชื่อดั้งเดิมของชุมชน					
๒๓. ท่านเห็นด้วยกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติมีผลต่อการพัฒนาชุมชน					
๒๔. ท่านเห็นด้วยกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติมีผลต่อการสร้างรูปแบบสังคมที่ดีและอิงอาศัยธรรมชาติ					
๒๕. ท่านเห็นด้วยกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติมีผลต่อการสร้างคุณค่าอันดีงามของชุมชน					
๒๖. ท่านเห็นด้วยกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติมีผลต่อสภาพแวดล้อมในชุมชน					
การจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีผลต่อการสร้างแบบแผน กฎ กติกาในชุมชน					
๒๗. ท่านเห็นด้วยกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติมีผลต่อการสร้างความร่วมมือระหว่างคนในชุมชน					
๒๘. ท่านเห็นด้วยกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติมีผลต่อการสร้างกติกาในชุมชน					
๒๙. ท่านเห็นด้วยกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติมีผลต่อการสร้างจิตสำนึกของชุมชน					
๓๐. ท่านเห็นด้วยกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติมีผลต่อการตระหนักถึงคุณค่าของทรัพยากรในชุมชน					
๓๑. ท่านเห็นด้วยกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติมีผลต่อการสร้างชุมชนต้นแบบ					
การจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีผลต่อวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น					
๓๒. ท่านเห็นด้วยกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติมีผลต่อการสร้างวัฒนธรรมในชุมชน					
๓๓. ท่านเห็นด้วยกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติทำให้เกิดพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา					
๓๔. ท่านเห็นด้วยกับการพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาทำให้เกิดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่ดี					
๓๕. ท่านเห็นด้วยกับความเชื่อและตำนานของชุมชนมีผลต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ					
๓๖. ท่านเห็นด้วยกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติมีผลต่อการสืบสานคุณค่าและวัฒนธรรมท้องถิ่น					
การจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีผลต่อสังคม					
๓๗. ท่านเห็นด้วยกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเป็นการปกป้องการบุกรุกทรัพยากรชุมชน					
๓๘. ท่านเห็นด้วยกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเป็นการปกป้องการทำลายทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน					
๓๙. ท่านเห็นด้วยกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเป็นการการดูแลทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน					
๔๐. ท่านเห็นด้วยกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเป็นการป้องกันไม่ให้กลุ่มนายทุนเข้ามาแสวงหาประโยชน์					

๔๑. ท่านเห็นด้วยกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเป็นการสืบถ่ายเจตนารมณ์จากรุ่นสู่รุ่น					
การจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีผลต่อหน่วยงาน องค์กรที่เกี่ยวข้อง					
๔๒. การจัดการทรัพยากรธรรมชาติมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้การสนับสนุน					
๔๓. การจัดการทรัพยากรธรรมชาติมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้การส่งเสริมกิจกรรม					
๔๔. การจัดการทรัพยากรธรรมชาติมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้การประชาสัมพันธ์					
๔๕. การจัดการทรัพยากรธรรมชาติมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้การคุ้มครองและดูแล					

คำชี้แจง ตอนที่ ๓ ปัญหา ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะอื่นๆ

๔๖. ปัญหาอุปสรรค วิธีการแก้ไขและข้อเสนอแนะต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชนตามวิถีพุทธในจังหวัดลำปางให้เกิดประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

ท่านคิดว่าการจัดการทรัพยากรภายในชุมชนมีปัจจัยอะไรบ้างที่ส่งผลต่อการดำเนินงาน?

.....

.....

.....

ท่านคิดว่าความเชื่อ พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาส่งผลต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนอย่างไร?

.....

.....

.....

ข้อเสนอแนะอื่นๆ

.....

.....

.....

กราบนมัสการขอพระคุณที่เสียสละเวลาในการตอบแบบสอบถาม

ดร.สมจันท์ ศรีปรัชยานนท์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

ภาคผนวก ฉ
แบบสัมภาษณ์เชิงลึก

แบบสัมภาษณ์

เรื่อง “การจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชนตามวิถีพุทธในจังหวัดลำปาง”

ส่วนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไป

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ ชื่อ..... นามสกุล..... อายุ..... ปี อาศัยอยู่ บ้านเลขที่..... ตำบล..... อำเภอ..... จังหวัด..... ตำแหน่ง..... สัมภาษณ์เมื่อ.....

ส่วนที่ ๒ ความคิดเห็นต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชนตามวิถีพุทธ

ท่านมีความรู้ ความเข้าใจอย่างไรกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติชุมชน?

.....
.....
.....

ท่านคิดว่าการจัดการทรัพยากรธรรมชาติสัมพันธ์กับการสร้างสุขภาวะชุมชนอย่างไร?

.....
.....
.....

ท่านคิดว่าจะมีแนวทางอย่างไรให้คนในชุมชนมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ?

.....
.....
.....

ท่านคิดว่าการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติมีปัญหาและอุปสรรคอย่างไร?

.....
.....
.....

ท่านคิดว่าจะมีแนวทางไหนในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชนให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากที่สุด?

.....
.....
.....

ท่านคิดว่าควรมีรูปแบบการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติตามแนววิถีพุทธอย่างไร?

.....
.....
.....

กราบขอบพระคุณที่เสียสละเวลาในการสัมภาษณ์ครั้งนี้

นายสมจันท์ ศรีปรัชยานนท์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

ภาคผนวก ข

หนังสือขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์เชิงลึก

ที่ ศธ ๖๑๔๔/ว ๒๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง วัฒนคุณาธรวิหาร
อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ๕๒๐๐๐
โทร. ๐-๕๔๒๑-๕๒๘๗, โทรสาร ๐-๕๔๒๑-๕๒๘๗
www.mculampang.com

๓๐ พฤษภาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลสัมภาษณ์เชิงลึกการวิจัย

เจริญพร นายสะอาด เป็นกล นายกองค้การบริหารส่วนตำบลบ้านแลง

ด้วยนายสมจันท์ ศรีปรีชยานนท์ อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชนตามวิถีพุทธ ในจังหวัดลำปาง” ซึ่งงานวิจัยครั้งนี้ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ในการศึกษาวิจัยดังกล่าวจำเป็นต้องเก็บข้อมูลสัมภาษณ์เชิงลึก จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านเพื่อพิจารณาในการดำเนินการรวบรวมเก็บข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการ และการพัฒนารูปแบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชนตามวิถีพุทธในจังหวัดลำปาง ทางมหาวิทยาลัยฯ หวังว่าคงจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านเป็นอย่างดี และขออนุโมทนาขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมาทเพื่อทราบและพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ต่อไป

ขอเจริญพร

(พระราชธรรมมาลังการ)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

สำนักงานวิทยาลัย

โทรศัพท์/โทรสาร ๐ ๕๔๒๑ ๙๒๘๗

ใบเสนอหนังสือพิมพ์
ชื่อหนังสือพิมพ์
(นายเชร เอกรัตน์)
ตำแหน่งรองอธิการ
26 มี.ย. 2560

ที่ ศธ ๖๑๔๔/ ว ๒๔

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง วัฒนุญวาทวิทยา
อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ๕๒๐๐๐
โทร. ๐-๕๔๒๑-๕๒๘๗, โทรสาร ๐-๕๔๒๑-๕๒๘๗
www.mculampang.com

๓๐ พฤษภาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลสัมภาษณ์เชิงลึกการวิจัย

เรียน พระสมพงษ์ ฐิตคุโร เจ้าอาวาสวัดบ้านตะ

ด้วยนายสมจันท์ ศรีปรีชยานนท์ อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชนตามวิถีพุทธ ในจังหวัดลำปาง” ซึ่งงานวิจัยครั้งนี้ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ในการศึกษาวิจัยดังกล่าวจำเป็นต้องเก็บข้อมูลสัมภาษณ์เชิงลึก จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านเพื่อพิจารณาในการดำเนินการรวบรวมเก็บข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการ และการพัฒนารูปแบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชนตามวิถีพุทธในจังหวัดลำปาง ทางมหาวิทยาลัยฯ หวังว่าคงจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านเป็นอย่างดี และขออนุโมทนาขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อทราบและพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ต่อไป

ขอเจริญพร

(พระราชธรรมาลังการ)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

สำนักงานวิทยาลัย

โทรศัพท์/โทรสาร ๐ ๕๔๒๑ ๙๒๘๗

วันที่ ๒๕ มิ.ย ๒๐

ที่ ศธ ๖๑๔๔/ว ๒๕๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง วัฒนคุณาธาร
อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ๕๒๐๐๐
โทร. ๐-๕๔๒๑-๕๒๘๗, โทรสาร ๐-๕๔๒๑-๕๒๘๗
www.mculampang.com

๓๐ พฤษภาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลสัมภาษณ์เชิงลึกการวิจัย

เจริญพร นายทองคำ เมหา ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๖

ด้วยนายสมจันท์ ศรีปรัชยานนท์ อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชนตามวิถีพุทธ ในจังหวัดลำปาง” ซึ่งงานวิจัยครั้งนี้ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ในการศึกษาวิจัยดังกล่าวจำเป็นต้องเก็บข้อมูลสัมภาษณ์เชิงลึก จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านเพื่อพิจารณาในการดำเนินการรวบรวมเก็บข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการ และการพัฒนารูปแบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชนตามวิถีพุทธในจังหวัดลำปาง ทางมหาวิทยาลัยฯ หวังว่าคงจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านเป็นอย่างดียิ่ง และขออนุโมทนาขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมาทูลเกล้าฯ และพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ต่อไป

ขอเจริญพร

(พระราชธรรมาลังการ)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

สำนักงานวิทยาลัย

โทรศัพท์/โทรสาร ๐ ๕๔๒๑ ๕๒๘๗

๑๔๗ ๓๐๖๓ (๓๓๓)

ภาคผนวก ซ
ประมวลภาพกิจกรรมการวิจัย

รศ.ดร.ปฐม์ บุญศรีตัน ช่วยองเคราะห์ในการตรวจเครื่องมือการวิจัย

ดร.พิสิษฐ์ โคตรสุโพธิ์ ผู้ทรงคุณวุฒิในการตรวจเครื่องมือการวิจัย

ผู้วิจัยเข้าร่วมการทำประชาคมกับชุมชนบ้านตะ

ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๖ นายทองคำ เมหา ร่วมกับทีมงานทำประชาคม

คณาจารย์ นิสิตและชุมชนบ้านเตะได้วางแผนงานการจัดการทรัพยากรป่าไม้

บรรดาชุมชนบ้านเตะร่วมกันจัดวางแผนงานการดำเนินการดูแล รักษา ป่าบ้านสวน

นายสะอาด เป็นกล นายกองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านแลง ให้การสัมภาษณ์เชิงลึกในการวิจัยการจัดการ
ทรัพยากรธรรมชาติของบ้านแตะ

สัมภาษณ์สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านแลง

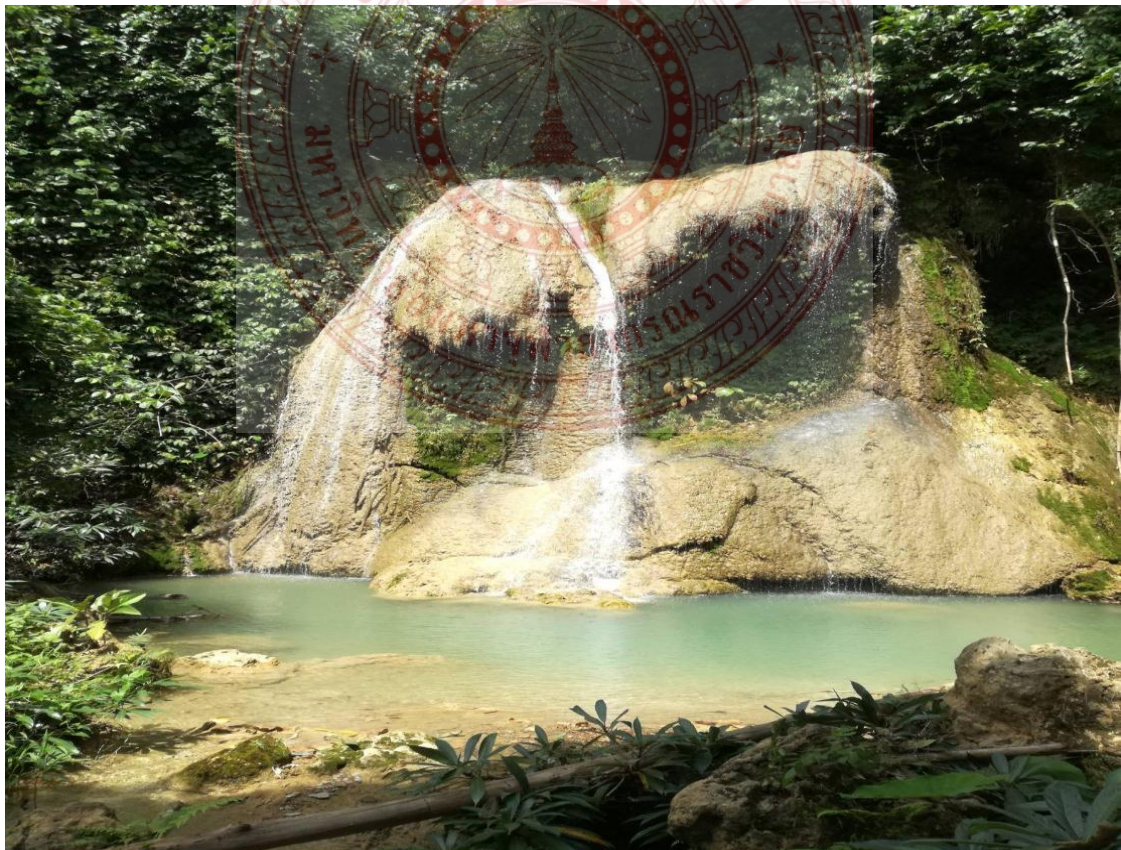
สัมภาษณ์คุณตานวล กับ คุณยายฟอง นันทา เล่าประวัติความเป็นมาบ้านแตะะ

สัมภาษณ์ประธานกลุ่มอาชีพสานไม้กวาด

คณะวิจัยเยี่ยมชมทรัพยากรธรรมชาติชุมชนบ้านตะเภา ได้รับเกียรติจากประธานผู้ดูแลป่าชุมชน

น้ำตกอันเกิดจากการไหลป่าจากทรัพยากรน้ำ (ตาน้ำ)

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ	สมจันท์ ศรีปรัชยานนท์
วัน เดือน ปีเกิด	๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๒
สถานที่เกิด	๐๕๙ หมู่ที่ ๔ บ้านท่ามะเฟือง ตำบลโพนสา อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย ๔๓๑๑๐
ที่อยู่ปัจจุบัน	๒๒ หมู่ ๔ ตำบลหนองแฝก อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. ๒๕๓๕	สำเร็จการศึกษาระดับประถมศึกษา โรงเรียนบ้านท่ามะเฟือง ตำบลโพนสา อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย
พ.ศ. ๒๕๓๘	สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนปริยัติธรรมแผนกสามัญ วัดอัมพวัน อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย
พ.ศ. ๒๕๔๐	สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนประจำอำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย
พ.ศ. ๒๕๔๔	สำเร็จการศึกษาศาสตรบัณฑิต (ศน.บ.) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา
พ.ศ. ๒๕๔๕	สำเร็จการศึกษารัฐศาสตรบัณฑิต (รป.บ.) มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
พ.ศ. ๒๕๔๘	เข้าศึกษาต่อระดับบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
พ.ศ. ๒๕๕๖	สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาเอก (Ph.D.) University of Pune, India.
ปัจจุบันทำงาน	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยทั้งภายในและภายนอกประเทศ

- งานวิจัยที่ทำเสร็จแล้ว : ชื่อผลงานวิจัย ปีที่พิมพ์ การเผยแพร่และแหล่งทุน
 - การบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธของ
พระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง
- สถานภาพในการทำวิจัย : ผู้วิจัยหลัก
ปีที่พิมพ์ : พ.ศ. ๒๕๕๘

แหล่งทุน : สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒) กระบวนการสร้างหลักประกันชีวิตตามหลักศีล ๕ ในจังหวัดลำปาง

สถานภาพในการทำวิจัย : ผู้วิจัยหลัก

ปีที่พิมพ์ : พ.ศ. ๒๕๕๙

แหล่งทุน : สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๓) การเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนาจังหวัดลำปาง

สถานภาพในการทำวิจัย : ผู้วิจัยหลัก

ปีที่พิมพ์ : พ.ศ. ๒๕๕๙

แหล่งทุน : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

๒ งานวิจัยที่กำลังทำ: ชื่อข้อเสนอการวิจัย แหล่งทุน

๑) การพัฒนาศักยภาพวัดพระธาตุหมื่นศรี อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์

สถานภาพ : ผู้ร่วมวิจัย

แหล่งทุน : สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒) พระสงฆ์กับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้: กรณีศึกษาพระราชจินดานายก วัดพระเจดีย์ขาวหลัง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

สถานภาพ : ผู้วิจัยร่วม

แหล่งทุน : สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๓) การพัฒนาศักยภาพทางการท่องเที่ยวของวัดและชุมชนในล้านนา

สถานภาพ : ผู้วิจัยหลัก

แหล่งทุน : สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

แบบสรุปโครงการวิจัย

สัญญาเลขที่ MCU RS ๖๑๐๗๖๐๐๓๓ หรือ ว.๐๓๓/๒๕๖๐

ชื่อโครงการ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชนตามวิถีพุทธในจังหวัดลำปางหัวหน้าโครงการ น.รชยานนท์

วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เลขที่ ๑/๑ ถนนบุญวาทย์ ตำบลหัวเวียง อำเภอเมืองลำปาง โทรศัพท์/โทรสาร ๐-๕๔๒๑-๙๒๘๗

Email : sartsirin@gmail.com

ความเป็นมาและความสำคัญ

การวิจัยเรื่อง “การจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชนตามวิถีพุทธในจังหวัดลำปาง” เกิดความต้องการจะศึกษาถึงแนวทางการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะตามวิถีพุทธ เพราะทรัพยากรสิ่งแวดล้อมนั้นถือได้ว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่าต่อสิ่งมีชีวิตทุกชนิดในโลก เพราะทุกชีวิตล้วนเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมาจากธรรมชาติ คือในการพัฒนาการเรียนรู้ รวมถึงการสร้างสรรคสิ่งต่างๆให้เกิดเป็นวัฒนธรรมอันดีงามของแต่ละสังคม นอกจากนั้นมนุษย์และอาศัยประโยชน์จากป่าในการดำรงชีวิตและการสืบพันธุ์ ดังนั้น เราจะพบว่ามนุษย์และสัตว์ต่างมีความสัมพันธ์กับป่าอย่างใกล้ชิด

ปัจจุบันพบว่าสถานการณ์ของทรัพยากรธรรมชาติของประเทศไทยนั้นกำลังอยู่ในขั้นวิกฤต เพราะมีการทำลายป่าทั้งนี้ก็เพราะมีสาเหตุมาจากความไม่รู้และความอยากหรือตณหาของมนุษย์ด้วยการนำเอาต้นไม้มาทำประโยชน์เพื่อส(ตณหา)ของตนในรูปแบบต่างๆ ทำให้พื้นที่หรือจำนวนของป่าไม้ลดลงเป็นอย่างมาก ซึ่งผลจากการที่ป่าไม้ถูกทำลายผลกระทบต่อโลกและธรรมชาติมากมาย ทำให้มนุษย์ได้รับความเดือดร้อนและในประเทศไทยสถานการณ์ของพื้นที่ป่าไม้ก็ถูกไปจากพื้นที่อื่นๆของโลกมากขึ้น ซึ่งผลจากการทำลายป่า ก็ทำให้เกิดปัญหาทางสิ่งแวดล้อมมากมาย เช่น เกิดภาวะฝนกรด น้ำท่วมอย่างรุนแรง เกิดปรากฏการณ์ดินถล่ม เป็นต้น

ชุมชนบ้านแตะเป็นชุมชนที่ให้ความสำคัญต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นแหล่งต้นน้ำ ลำธารและหล่อเลี้ยงจะเป็นพื้นที่ที่อยู่ในอำเภอเมืองจังหวัดลำปางที่มีระยะทางห่างเพียงแค่ ๔๒ กิโลเมตร และเป็นพื้นที่ที่ติดกับป่าสงวน โดยผู้นำชุมชน กรรมการกลุ่มอนุรักษ์ป่าได้ร่วมกันดูแล รักษา ทำนุบำรุงและเอาใจใส่ต่อการฟื้นฟูธรรมชาติป่าชุมชนที่อสังคมตนเอง โดยการกำหนดกฎ เกณฑ์ กรอบ กติกาในการบริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้ เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขในและการอยู่ร่วมกันของคนในชุมชน โดยชุมชนบ้านแตะมีวิสัยทัศน์ว่า “ชุมชนบ้านแตะจะพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวสิ่งแวดล้อม สร้างงาน สร้างอาชีพในฤดูแล้งให้ประชาชนมีงานทำตลอดปี และประสานจัดหาที่ดินทำกินเป็นของตนเอง ชุมชนยังเป็นการผสมผสานกับหลักความเชื่อที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ อันเป็นต้นกำเนิดการอุปโภคและการเกษตรในชุมชน

จะเห็นได้ว่าทุนทางสังคมบ้านแตะเป็นการอิงอาศัยกับธรรมชาติ อีกทั้งประชากรทั้งผู้นำ กรรมการ ประชาชนเล็งเห็นคุณค่าทรัพยากรธรรมชาติหรือป่าไม้อันเป็นต้นน้ำ ลำธาร หล่อเลี้ยงชุมชนให้อยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข ทางด้านร่างกายและจิตใจ และถือได้ว่ามีป่าชุมชนที่ทำการอนุรักษ์จากรุ่นสู่รุ่น โดยการสร้างกฎกติกาภายในชุมชนและทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และสืบสานประเพณีที่มีอยู่ในชุมชน เช่น การทำพิธีสืบชะตาป่า และกิจกรรมอื่นปลูกจิตสำนึกให้รักและหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติจนเป็นผลสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพ ก่อให้เกิดผลในทางปฏิบัติอย่างคณะผู้วิจัยเห็นว่า ควรจะนำกระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและการสร้างสุขภาวะของชุมชนตามวิถีพุทธเป็นแนวการดำรงชีวิตของมนุษย์และสิ่งแวดล้อมที่อยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข ซึ่งเกิดจากความสุขที่เกิดจากธรรมชาติ สุขเกิด

สังคมที่อยู่อาศัยร่วมกันอย่างปกติและผาสุกต่อไป

วัตถุประสงค์โครงการ

๑. เพื่อศึกษาแนวคิดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับสุขภาวะตามวิถีพุทธ
๒. เพื่อศึกษากระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะในชุมชนตามวิถีพุทธ
๓. วิเคราะห์การจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะในชุมชนตามวิถีพุทธของจังหวัดลำปาง

ผลการวิจัย

การบริหารจัดการทรัพยากรทางธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะตามวิถีพุทธเป็นการสร้างความสุขให้เกิดขึ้นอย่างร่างกาย จิตใจและปัญญา การสร้างความสมดุลระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติที่มีความสมดุลในมิติต่างๆ อาทิ ความสมดุลทางด้านกายและจิตใจ ความสมดุลระหว่างเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม การจัดการทรัพยากรธรรมชาติจึงเป็นคำตอบสนองความต้องการของตนเอง ชุมชนและสังคมจากความสัมพันธ์กันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ เป็นปฏิกิริยาร่างกายและจิตใจ โดยอาศัยปัญญาร่วมกันพิจารณาในทรัพยากรในชุมชน เพื่อให้เป็นการพัฒนาอย่างแท้จริงที่มีผลต่อชุมชน และประเทศชาติ นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้พบว่า ยังปัจจัยที่มีต่อการบริหารจัดการทรัพยากรทางธรรมชาติกับการสืบทอดวิถีพุทธในจังหวัดลำปาง

จากการศึกษาพบว่าปัจจัยที่มีผลการบริหารจัดการทรัพยากรทางธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะตามวิถีพุทธระหว่างนิเวศวิทยาเชิงพุทธ (Buddhist Ecology) กับทุนทางสังคม/ทรัพยากรธรรมชาติ (Social Capital) ที่เกื้อหนุนต่อพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา โดยการจัดการทรัพยากรธรรมชาติชุมชนจะต้องประกอบด้วย

คุณค่า (Valuable) ตระหนักถึงผลกระทบจากภัยทางธรรมชาติที่จะส่งผลต่อชุมชน ทำให้ชุมชนเกิดตระหนักและสร้างเกิดความสมดุลต่อธรรมชาติและสังคม

คติ/ความเชื่อ (Thinking/Faithfulness) อันเป็นกรอบและแนวทางในการอนุรักษ์ผ่านพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาของชุมชน

คุณค่าและความเชื่อทำให้เป็นแนวทางการปฏิบัติหรือวิถีชีวิตชุมชน (Social Folk) ซึ่งเป็นรูปแบบการดำเนินคุณค่าและคติความเชื่อ อีกทั้งยังส่งผลต่อการจัดการทรัพยากรป่าชุมชน ดังนี้ ๑) กติกาสังคม (Social Role) ระเบียบและสังคมที่ร่วมกันต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรบนพื้นฐานทุนทางสังคม ๒) การมีส่วนร่วม (Participation) ป้องกันมิให้เกิดความขัดแย้ง สร้างความเห็นตรงกัน ๓) การอนุรักษ์ของชุมชน (Social Conservation) อาศัยพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาเพิ่มเติม และการสร้างกติกาสังคมให้การควบคุมดูแลมิให้เกิดการบุกรุกหรือทำลายทรัพยากร ๔) การปลูกจิตสำนึก (Awareness) สร้างความรู้ ความเข้าใจแก่เยาวชนให้เกิดความหวงแหนต่อทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนตนเอง นอกจากนี้ทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชนประกอบเป้าหมายอยู่ ๓ ประการ คือ ๑) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศวิทยา ทำให้เกิดรายได้ภายในชุมชนและเป็นการให้ความรู้แนวทางการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติระบบนิเวศยั่งยืน (Sustainable Ecological Development) รักษาธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ไม่ทิ้งขยะมูลฝอย เศษอาหาร ขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่นที่มีต่อธรรมชาติ เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อชุมชนและธรรมชาติ และ ๓) สุขภาวะ (Health) การสร้างความสมดุลระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ เพื่อให้เกิดความสุขอันเป็นความรูปทางด้านร่างกาย จิตใจ

เป็น“การจัดการทรัพยากรกับการสร้างสุขภาวะที่ยั่งยืน (Resource Management and Making Sustainable Health) ดังนั้น การจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชนตามวิถีพุทธถือได้ว่าเป็นแนวสร้างความสมดุลสังคมและประเทศชาติ โดยการตระหนักถึงคุณค่าและสร้างจิตสำนึกต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชนจากภูมิปัญญาสร้างรูปแบบการดำเนินกิจกรรมจนกลายเป็นวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามในชุมชน

การนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

- ๑) เป็นแนวทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมกับการสร้างสุขภาวะตามวิถีพุทธ
- ๒) ทำให้ชุมชนได้เข้าใจการดำเนินการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมกับการสร้างสุขภาวะตามวิถีพุทธสังคมและประเทศชาติ
- ๓) ทำให้ชุมชนได้ตระหนักถึงคุณค่าและการอยู่ร่วมกันกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- ๔) ทำให้ชุมชนได้มีความสุขจากการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมกับการสร้างสุขภาวะตามวิถีพุทธ
- ๕) ทำให้ได้รูปแบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมกับการสร้างสุขภาวะตามวิถีพุทธเพื่อนำไปประโยชน์องค์กรและชุมชนอื่น

การประชาสัมพันธ์

กำลังดำเนินการตีพิมพ์ และเผยแพร่

